

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ-CERRAHPAŞA
ADLİ TIP VE ADLİ BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Danışman
Prof. Dr. Neylan ZİYALAR

ÇOCUK CEZA YARGILAMASININ
ÇOCUK HAKLARI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

SOSYAL BİLİMLER ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

Av. Selmin Cansu DEMİR YILDIZ
İSTANBUL, 2024

ÖZET

Çocukların gelişimlerini henüz tamamlamamış olmaları nedeniyle, farklılaştırılmış, ayrı bir adalet sistemine tabii olmaları gereklidir. İlgili literatür incelendiğinde, çocuk ceza yargılamasının nasıl deneyimlendiğine dair sınırlı çalışmaların bulunduğu, araştırmaların daha çok suça sürüklenme nedenlerine ve suç algılarına odaklandığı görülmektedir. Bu araştırmanın amacı ise çocuk ceza yargılamasına ilişkin mevzuat ve uygulamaların çocuk haklarına uygun olup olmadığını araştırmak; yargılanma sürecinin öznelere tarafından nasıl algılandığını ve hayatlarına nasıl etki ettiğini açıklamak; çocukken yargılanan yetişkinlerin, uzmanların ve avukatların deneyimleri ile önerilerini tespit etmektir. Araştırmada, suça sürüklenen çocuk sıfatıyla hakkında soruşturma ve kovuşturma yürütülen 18 yaşını tamamlamış kişilerle ve çocuk ceza yargılamasında görev alan avukat ve uzmanlarla nitel görüşmeler yapılmıştır. Bulgular içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiş ve suça sürüklenen çocuklar hakkında yürütülen soruşturma, kovuşturma süreçlerinde çocukların yüksek yararına, yaşama ve gelişme haklarına ve katılım haklarına aykırılık taşıyan uygulamalar tespit edilmiştir. Bu uygulamalar sonucunda katılımcıların adli sisteme girmelerinin farklı suç ortamlarına maruz kalmalarına neden olduğu; aile ve akran ilişkilerini, eğitimlerini, iş hayatlarını, devlet ve yasalarla olan bağlarını olumsuz etkilediği görülmüştür. Ayrıca katılımcıların adli sisteme dahil olmaları nedeniyle damgalanmış hissettikleri, ümitsizliğe kapıldıkları, suçluluk duydukları, utandıkları, şaşkınlık ve üzüntü yaşadıkları, çocukluklarını kaçırdıklarına dair bir inanç geliştirdikleri, geleceğe dair kaygılı bir belirsizlik taşıdıkları anlaşılmıştır. Çalışmanın sonunda, çocuk ceza yargılamasının çocuk dostu olan bir çocuk adalet sistemine hizmet edebilmesi için öneriler sunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Suça sürüklenen çocuk, adil yargılanma hakkı, katılım hakkı, yüksek yarar, çocuk dostu adalet

ABSTRACT

As children have not yet completed their development, they should be subject to a differentiated and separate justice system. The research aims to investigate whether legislation and practice regarding juvenile criminal proceedings are inconsistent with children's rights; to explain how the subjects perceive the trial process and how it affects their lives; and to identify the experiences and recommendations of adults, experts, and lawyers who have been tried as children. A review of the literature shows that there is a paucity of research on children's experiences of criminal proceedings, with most studies focusing on the reasons for involvement and perceptions of crime. In this study, qualitative interviews were conducted with people over the age of 18 who had been investigated and prosecuted as children involved in crime, as well as with lawyers and experts involved in juvenile criminal proceedings. The results were analyzed using a content analysis method and practice contrary to the best interests of the child, the child's right to life and development, and the child's right to participation in the investigation and prosecution of children involved in the crime were identified. As a result of these practices, it was observed that the participants' involvement in the justice system led them to be exposed to different criminal environments and negatively affected their family and peer relations, education, business life, and relations with the state and the law. They were also found to feel stigmatized, hopeless, guilty, ashamed, confused, and sad as a result of their involvement in the justice system, to have developed a belief that they had missed out on their childhood, and to have anxious uncertainty about the future. At the end of the study, recommendations for juvenile criminal proceedings are presented to serve a child-friendly juvenile justice system.

.Keywords: Child justice system, procedural rights, right to be heard, best interests, child-friendly justice.

ÖNSÖZ

Doktora eğitimim boyunca her an yoluma ışık tutan, bilgisini ve desteğini üzerimden hiç eksik etmeyen, hayatım boyunca kendisini örnek alacağım kıymetli hocam, tez danışmanım Prof. Dr. Neylan Ziyalar'a,

Aklıma takılan her soruda cömertçe bilgisini ve zamanını paylaşan, kendisini tanımaktan büyük mutluluk duyduğum, varlığıyla güç bulduğum Dr. Öğretim Üyesi Ezgi Ildırım'a;

Tez izleme komitesinde bulunarak kıymetli görüş ve önerilerini esirgemeyen Dr. Öğretim Üyesi Yusuf Tunç Demircan'a;

Tez savunma jürimde yer alarak değerli geri bildirimleri ile tezime katkılarını sunan Prof. Dr. Gökhan Ersoy'a ve Dr. Öğretim Üyesi Ezgi Cankurt'a,

Doktora eğitimim boyunca vermiş oldukları emekler için İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Adli Tıp ve Adli Bilimler Enstitüsü'nün kıymetli hocalarına ve idari çalışanlarına,

Henüz hukuk fakültesi öğrencisiyken çocuk hakları alanında çalışmak istediğimde bana yol gösteren, o günden bugüne sonsuz desteği ile her zaman yanımda olup güç veren, yolumu kaybetmeme müsaade etmeyen Prof. Dr. Oğuz Polat'a,

Birlikte çalışmaktan onur duyduğum, varlığından ilham aldığım, tezime odaklanmam için cesaret veren, güveni ve desteği ile başarabileceğime inandıran Dekan Hocam Prof. Dr. Özlem Yenerer Çakmut'a,

Akademi yolculuğumun başlamasındaki destek ve teşvikleri için Doç.Dr. Sevgi Usta'ya,

Bana kendi yolumda yürüme imkanını veren, rehberliği sayesinde her zaman güvende hissettiren, doktora yapmam konusunda beni yönlendiren, ne yaparsam yapayım hakkını ödeyemeyeceğim Av. Ayşenur Demirkale'ye

Çocuk hakları alanında çalışırken kendisinden çok şey öğrendiğim, tanışma ve birlikte çalışma şansına sahip olmaktan büyük mutluluk duyduğum Av. Aşkın Topuzoğlu'na,

Bilgisini ve ilgisini hiçbir zaman esirgemeyen, desteğini ve güvenini hep yanımda hissettiğim, üzerimde büyük emekleri olan Av. Seda Akço'ya,

Öğrenciliğimden bu yana gönüllüsü olduğum, tez görüşmelerim sırasında dahi çocuk hakları alanına yaptığı katkılara tanıklık ettiğim Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı'nın tüm gönüllülerine ve emek verenlerine,

Heyecanımı paylaşan, yükümü sırtlayan sevgili arkadaşlarıma,

Tezime katkı sunan, görüşmeyi kabul ederek bu çalışmanın gerçekleşmesini mümkün kılan, seslerine ses olabilmeyi ümit ettiğim tüm katılımcılara, gönülden teşekkürlerimi sunuyorum.

Bana her zaman inanan, her kararında yanımda olan, özgürce kendi ayaklarım üzerinde durabilmemi sağlayan, hayattaki direncini ve umudunu örnek aldığım biricik annem Gülsen Demir'e; bana her ne yaşarsam yaşayayım teslim olmama gücünü veren, her canlıya saygı duymayı yüreğinden taşıdığı sevgiyle öğreten ve adil bir hukukçu olabileceğime inanmamı sağlayan canımın içi babam Aslan Demir'e; beni büyüten, karşılıksız saf sevgiyi öğreten, emeklerinin karşılığını hiçbir zaman ödeyemeyeceğim, sahip olduğum her güzellikte ve başarıda doğrudan payı olan kıymetlim teyzem Gülay Gürsoy'a; desteğini, ilgisini ve sevgisini üzerimden hiç eksik etmeyen canım annem Emine Yıldız'a; sevgisi ve fedakarlığıyla bu tezin hayatımızın önceliği olması anlayışını gösteren, varlığı ile mutluluk kaynağım olan, en büyük destekçim eşim Av. Yetkin Yıldız'a minnettarım.

Son olarak belirtmeliyim ki, hukuk fakültesine girmek, insan hakları çalışmak ve çocuklar için üretmek benim hayalimdi. Bu hayal, burada ismini saydığım ve sayamadığım insanlar sayesinde gerçek olabildi. Ben bu hayalimi gerçekleştirmeye çalışırken, tez görüşmelerimde adli sistemin çocukları nasıl etkilediğini öğrenmek amacıyla sorduğum bir

soru üzerine, katılımcılardan biri tüm süreci özetlercesine “*çocuktum ama hayal kuramadım*” cümlesini söyleyiverdi. Duyduğum bu ses, tüm tez yolculuğumda aklımda ve ruhumda yankılanmaya devam etti. Gerçekten de görüştüğüm katılımcılar, adli sürecin yarattığı korku, kaygı, belirsizlik, çaresizlik ve diğer olumsuz duygular nedeniyle çocukluklarını yaşayamamış, geleceğe umutla bakamamış ve bir çocuğun kurması gereken hayalleri kuramamıştı. Bu nedenle, bu tezi, hayal kuramayan tüm çocuklara ve çocukların hayal kurabilmesi için vazgeçmeden çalışan yetişkinlere ithaf ediyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar LİSTESİ	xii
KISALTMALAR.....	xiii
1. GİRİŞ VE AMAÇ	1
2. GENEL BİLGİLER.....	10
2.1. Çocuk ve Suça Sürüklenen Çocuk	10
2.2. Çocuk Hakları	12
2.2.1. Çocuğun Yüksek Yararı.....	16
2.2.2. Çocuğun Yaşama ve Gelişme Hakkı	19
2.2.3. Çocuğun Katılım Hakkı	21
2.2.4. Ayrımcılık.....	25
2.3. Çocuk Dostu Adalet	27
2.4. Türkiye’de Çocuk Hakları ve Çocuk Ceza Yargılaması.....	32
2.4.1. Genel Olarak Türkiye’de Çocuk Ceza Yargılaması	34
2.4.2. Ceza Sorumluluğu	36
2.4.3. Sosyal İnceleme.....	44

2.4.4. Zorunlu Müdafî	47
2.4.5. Koruyucu ve Destekleyici Tedbirler.....	48
2.4.6. Çocuklara Yönelik Koruma Tedbirleri	53
2.4.7. Soruşturma	61
2.4.8. Kovuşturma	67
3. GEREÇ VE YÖNTEM.....	75
3.1. Araştırma Evreni ve Örneklem Seçimi.....	76
3. 2. Araştırmanın Kapsamı.....	77
3.3. Örneklem.....	78
3.4. Veri Toplama Aracı.....	79
3.5. Veri Toplama Süreci	80
3.6. Verilerin Analizi	82
3.7. Verilerin İmha Yöntemi.....	84
3.8. Araştırmanın Sınırlılıkları	85
4. BULGULAR	87
4.1. Suça Sürüklenen Çocuk Kavramına İlişkin Algılar: “ <i>Ya başına o sıfatı koymayın ya sıfatın hakkını verin</i> ”	87
4.1.1. Suç kelimesi ile ilgili algılar.....	88
4.1.2. Sürüklenme kelimesi ile ilgili algılar	91
4.2. Soruşturma Aşamasına İlişkin Deneyim ve Algılar: “ <i>Çocukmuşum gibi değildi yani</i> ”	94
4.2.1. Kolluk işlemlerine ilişkin deneyim ve algılar	95

4.2.2. Polislerle ilgili algı ve deneyimler	105
4.2.3. İfade ve sorgu işlemine ilişkin deneyim ve algılar.....	110
4.3. Kovuşturma Aşamasına İlişkin Deneyim ve Algılar: “ <i>Kurbanlık koyun gibi başına gelecekleri bekliyorsun.</i> ”	113
4.3.1. Duruşmalara yönelik deneyim ve algılar	113
4.3.2. Hükme yönelik algı ve deneyimler	115
4.4. Soruşturma ve kovuşturma aşamalarına eşlik eden duygular: “ <i>Sanki kapalı bir kutu içerisindeydim.</i> ”	119
4.4.1. Korku.....	119
4.4.2. Kaygı	121
4.4.3. Çaresizlik.....	122
3.3.4. Yalnızlık.....	123
4.5. Koruma Tedbirlerine İlişkin Deneyim ve Algılar: “ <i>Umut Bitti!</i> ”	124
4.5.1. Tutuklama tedbirine yönelik deneyim ve algılar.....	124
4.5.2. Adli kontrol tedbirine yönelik deneyim ve algılar	132
4.6. Koruyucu ve Destekleyici Tedbirlere İlişkin Deneyim ve Algılar: “ <i>Yok Abla, söylediğin şeye dair hiçbir şey duymadım.</i> ”	134
4.6.1. Danışmanlık tedbiri	136
4.6.2. Eğitim tedbiri.....	138
4.6.3. Bakım tedbiri.....	138
4.6.4. Sağlık tedbiri	139

4.7. Adil Yargılanma Hakkına İlişkin Deneyim ve Algılar: “ <i>Ben o masumiyet karinesi denen şeyi açıkçası hiç görmedim</i> ”.....	141
4.7.1. Yargılamaya etkin katılım.....	142
4.7.2. Masumiyet karinesi	150
4.7.3. Tarafsızlık.....	151
4.7.4. Yargılanma süresi	152
4.8. Ceza Sorumluluğuna İlişkin Deneyim ve Algılar: “ <i>O yargılandığım konunun yasak olduğunu bilmiyordum.</i> ”.....	154
4.8.1. Hukuki anlam ve sonuçlarını algılama ve davranışlarını yönlendirme yeteneğinin gelişmemiş olması.....	155
4.8.2. Ceza sorumluluğu yaşının düşüklüğü	157
4.8.3. Sosyal İnceleme Raporlarına ilişkin sorunlar.....	157
4.8.4. Adli Tıp Raporlarına ilişkin sorunlar.....	160
4.9. Gizlilik Kuralına İlişkin Deneyim ve Algılar: “ <i>Herkes unutsun beni</i> ”	162
4.9.1. Adliye ortamı.....	163
4.9.2.Sağlık Kontrolü	164
4.9.3. Keşif işlemi	165
4.9.4. Basın.....	166
4.9.5. Okul ile bilgi paylaşılması.....	166
4.10. Adliyeye İlişkin Deneyim ve Algılar: “ <i>Binasına bir düşkünlüğümüz yok. İçindeki insanlar iyi olsun, içindeki insanlar bizi anlasın yeterli.</i> ”	167
4.10.1. Korkutucu.....	167

4.10.2. Travmatik etki	168
4.10.3. Yabancılık.....	168
4.10.4. Karmaşık	169
4.10.5. Keyfilik.....	170
4.11. Savcılara ve Hakimlere İlişkin Deneyim ve Algılar: “Devletin sert yüzü denilen şeyleri gördüm, hiç şefkatini görmedim.”	170
4.11.1. Olumlu deneyim ve algılar	171
4.11.2. Olumsuz deneyim ve algılar.....	173
4.12. Müdafilere İlişkin Deneyim ve Algılar: “Avukatın yüzü yok bende”	174
4.12.1. Yetkinlik	175
4.12.2. İletişim.....	176
4.12.3. Gerekli ve güvenilir bilgi verme	179
4.12.4. Etkili hukuki destek.....	180
4.12.5 Uzmanlarla iş birliği.....	183
4.13. Adli Destek Görevlilerine İlişkin Deneyim ve Algılar: “Bir yüzüme bak da en azından beni burada anlayan biri var diyeyim”	184
4.13.1. Yetkinlik	184
4.13.2. Olumlu deneyim ve algılar.....	186
4.13.3. Olumsuz deneyim ve algılar.....	186
4.14. Adli Süreçlerin Etkisi: “Hiç kimse görmüyor ama sen onun sırtında taşıyorsun”	190
4.14.1. Sosyal etkileri.....	191

4.14.2. Duygusal etkileri	199
5. TARTIŞMA	205
Suçta Sürüklenen Çocuk Kavramı	206
Soruşturma Aşamasına İlişkin Deneyim ve Algılar	208
Kovuşturma Aşamasına İlişkin Deneyim ve Algılar	216
Soruşturma ve Kovuşturma Aşamalarına Eşlik Eden Duygular	221
Adil Yargılanma Hakkı.....	223
Savcılara ve Hakimlere İlişkin Deneyim ve Algılar.....	228
Müdafilere İlişkin Deneyim ve Algılar	229
Adli Destek Görevlilerine İlişkin Deneyim ve Algılar.....	232
Adliye ile İlgili Deneyim ve Algılar.....	235
Tutuklama ve Adli Kontrol Tedbirine İlişkin Deneyim ve Algılar.....	238
Koruyucu ve Destekleyici Tedbirlere İlişkin Deneyim ve Algılar	244
Ceza Sorumluluğuna İlişkin Deneyim ve Algılar	247
Gizlilik Kuralına İlişkin Deneyim ve Algılar	252
Adli sistemin etkileri	255
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	259
7. KAYNAKLAR	263
8. EKLER	280
9. ÖZGEÇMİŞ	289

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo I	: Suça Sürüklenen Çocuk Katılımcılarla İlgili Bilgiler
Tablo II	: Suça Sürüklenen Çocuk Kavramına İlişkin Algılarla İlgili Frekans Listesi
Tablo III	: Soruşturma Sürecine İlişkin Algı ve Deneyimlerle İlgili Frekans Listesi
Tablo IV	: Kovuşturma Aşamasına İlişkin Algı ve Deneyimlerle İlgili Frekans Listesi
Tablo V	: Soruşturma ve Kovuşturmayla Eşlik Eden Duygularla İlgili Frekans Listesi
Tablo VI	: Koruma Tedbirlerine İlişkin Deneyim ve Algılarla İlgili Frekans Listesi
Tablo VII	: Koruyucu ve Destekleyici Tedbirlerine İlişkin Deneyim ve Algılarla İlgili Frekans Listesi
Tablo VIII	: Adil Yargılanma Hakkına İlişkin Algılarla İlgili Frekans Listesi
Tablo IX	: Ceza Sorumluluğuna İlişkin Deneyim ve Algılarla İlgili Frekans Listesi
Tablo X	: Gizlilik Kuralına İlişkin Deneyim ve Algılarla İlgili Frekans Listesi
Tablo XI	: Adliye İlişkin Deneyim ve Algılarla İlgili Frekans Listesi
Tablo XII	: Savcılara ve Hakimlere İlişkin Deneyim ve Algılarla İlgili Frekans Listesi
Tablo XIII	: Müdafilere İlişkin Deneyim ve Algılarla İlgili Frekans Listesi
Tablo XIV	: Adli Destek Görevlilerine İlişkin Deneyim ve Algılarla İlgili Frekans Listesi
Tablo XV	: Adli Süreçlerin Etkisine İlişkin Frekans Listesi

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ADM	: Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlüğü
AGO	: Adli Görüşme Odası
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
BMÇHK	: Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi
BMÇHS	: Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi
CMK	: Ceza Muhakemesi Kanunu
ÇÇKUY	: Çocuk Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik
ÇKK	: Çocuk Koruma Kanunu
ÇMK	: Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun
HAGB	: Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması
SİR	: Sosyal İnceleme Raporu
SSÇ	: Suça Sürüklenen Çocuk
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UYAP	: Ulusal Yargı Ağı Bilişim Sistemi

1. GİRİŞ VE AMAÇ

Çocukların farklılaştırılmış ve bireyselleştirilmiş bir yaklaşıma sahip, yetişkinlerden ayrı, kendilerine özgü bir adalet sistemine tabii olmaları gerekmektedir. Bunun nedeni, çocukların fiziksel ve psikolojik gelişimleri açısından yetişkinlerden farklı olmaları ve ceza yargılamasının işleyişinden olumsuz etkilenmeleridir (BMÇHK, 2019). Bu gerçeklikten hareketle, Türkiye'nin de tarafı olduğu Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (BMÇHS veya Sözleşme), çocuklar için yalnızca ayrımcılık yasağı, yüksek yarar ilkesi, yaşama ve gelişme hakkı ile katılım haklarını güvencelemekle yetinmeyerek, 37'nci ve 40'ıncı maddelerindeki hükümleriyle, taraf devletlere çocuklara özgülenmiş bir adalet sistemi geliştirmeleri sorumluluğunu da yüklemektedir. Sözleşmenin öngördüğü bu sistem, ceza hukukunu ihlal ettiği iddia edilen her çocuğa, daima çocuğun haysiyet ve değer duygusunun teşviki ile tutarlı bir şekilde muamele edilmesini gerektirmektedir.

BMÇHS, tüm uluslararası insan hakları sözleşmeleri arasında en çok onaylanan belge olmasına rağmen, özellikle 37'nci ve 40'ıncı maddelerinde yer bulan çocuk adalet sistemine ilişkin güvenceleri bakımından en çok ihlal edilen sözleşme olarak da bilinmekte; sözleşmenin denetim makamı olan Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi (BMÇHK veya Komite), Sözleşmeye taraf olmalarının üzerinden uzun yıllar geçmesine rağmen, çoğu devletin Sözleşmeyi çocuk adalet sistemlerine entegre etmekte başarısız olduğunu pek çok kez rapor etmektedir (Goldson ve Muncie, 2012). Bu çalışmada açıklanacağı üzere, Türkiye de çocuk adalet sistemine yönelik eleştiri alan taraf devletlerden biridir.

Taraf devletlerin çocuklara özgü bir yargılamayı çocuk haklarına uygun hale getirememelerinin pek çok nedeni olabilir. Liefaard'a (2015) göre çocuk adalet sistemi kimi zorluklara sahiptir: İlk ve en önemlisi, toplumun çıkarları ile adli sisteme giren çocuğun arasındaki menfaat çatışmasıdır; toplumdaki çocuk suçluluğuna ilişkin yaygın inanışlar, bu

çıklarının birbiri ile ortaklaşmasının önünde engel olabilmektedir. Bununla birlikte dünya genelinde çok çeşitli çocuk adaleti uygulamaların olması, evrensel bir yaklaşımın inşa edilmesini engellemektedir. Son olarak çocuk adalet sisteminin farklı aşamaları ve farklı rollere sahip farklı aktörleri olan karmaşık bir sistemler bütünü olması, çocuk haklarının uygulanmasını güçleştirmektedir (Liefwaard, 2015). Bu zorlukların yanında suç isnadı altında adli sisteme giren çocukların aile içi şiddet, istismar ve ihmal gibi ruh sağlığını ciddi şekilde etkileyebilecek sorunlardan mustarip olmalarına rağmen adalet sistemleri çocukların bu durumdan kaynaklanan haklarına öncelik vermemekte, cezalandırmaya odaklanmakta; çocukların zarar görmüş, göz ardı edilmiş ve travmatize olmuş hissetmelerine neden olmaktadır (Justice with children, 2021).

Anılan zorlukların Türkiye'deki yansımalarına odaklanan bu nitel araştırmanın amacı, çocuk ceza yargılamasına ilişkin mevzuat ve uygulamaların çocuk haklarına uygun olup olmadığını araştırmak; yargılanma sürecinin öznelere tarafından nasıl algılandığını, çocukların hayatına nasıl etki ettiğini açıklamak ve alanda çalışan uzmanların, avukatların ve çocukken yargılanan yetişkinlerin çocuk ceza yargılamasına yönelik deneyimleri ile önerilerini tespit etmektir.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin tarafı olan Türkiye'de, çocuk hakları alanına yönelik akademik ilgi son yıllarda artmış olmasına rağmen, suça sürüklenen çocuklar üzerine az sayıda çalışma yapılmıştır. Yapılan çalışmaların da yoğunlukla çocukları suça sürükleyen nedenlere odaklandığı ancak çocukların adli sistemde karşılaştıkları uygulamaların onları nasıl etkilediğiyle ilgilenmediği görülmektedir (Öktem, 2012). Çocuk ve suç alanında, 1923-2018 yılları arasında yazılmış akademik çalışmalara bakıldığında, eserlerin %59'unun çocuğun suç davranışına neden olan çeşitli mekânsal, sosyal, psikolojik vb. etkenler üzerinden değerlendirildiği; %41'inin suçun ortaya çıkardığı sonuçlar bağlamında çocuğun adli sistem içerisinde ele alındığı tespit edilmiştir (Acar ve Yaman, 2020). Türkiye'de 1980-2020 yılları

arasında suça sürüklenen çocuklar ile ilgili makale ve tez türünde yayınlanmış 64 çalışmanın içeriksel analizini yapıldığı başka bir araştırmada da "*çocuk deneyim ve bakışını içeren nitel araştırmalara ağırlık verilmesi*" önerisinin getirildiği görülmüştür (Aslan, 2021).

Adalet sistemine giren çocukların ve gençlerin anlatılarına ilişkin çalışmaların çoğunda nicel metodolojilerin kullanıldığı görülmekle birlikte, öznelere adli sistemle ilgili bakış açılarına ilişkin içgörü sağlamak için nitel çalışmaların avantajlarından faydalandığı ve böylece çocuk adaletindeki müdahalelerinin etkinliğini artırmak adına önemli bilgilere ulaşıldığı bilinmektedir (De Boer, Testé & Guarnaccia 2023). Suça neden olan verilerle ilgili çalışmaların genişliğinin aksine, adli sistemdeki öznelere sesini inceleyen araştırmaların azlığı, yaşanan deneyimlerle ilgili çok sayıda muhtemel anlatı ve bakış açısını görme fırsatının göz ardı edilmesi riskini doğurarak, eksik kararlar alınmasına, hizmet yetersizliğine ve eşitsizliklerin derinleşmesine neden olabilmektedir (Strassfeld, 2022). Çocuk haklarını yeniden düşünmeye ve yeniden kuramsallaştırmaya devam edebilmek için çocuk haklarının gündelik hayatta nasıl uygulandığına dair deneyime dayalı içgörülerin son derece önemli olduğunu söyleyen araştırmacılara göre, bu tür bir amaca hizmet edebilecek araştırmada, araştırma sorusu, çocuk haklarının günlük çocuk adaleti uygulamalarında uygulanıp uygulanmadığı değil; çocuk haklarının çocuk adaleti uygulamalarını nasıl etkilediği, şekillendirdiği, çocuklar ve ilgili profesyoneller tarafından nasıl deneyimlendiği olmalıdır. (Beneitez ve Dumortier, 2018). Adli sisteme girdikten sonra hayatları da bu sistem tarafından şekillendirilen kişilerin bakış açıları ve sözleri olmaksızın, çocuk adalet sisteminin yansımalarını anlamakta yetersiz kalınacak; bu durum da etkili bir çocuk adaleti politikası oluşturmayı ve sürdürülebilmeyi zorlaştıracaktır, bu nedenle araştırmacıların adli sistemdeki çocuklara kulak vermek için çaba sarf etmeleri önem taşımaktadır. (Myers, 2015). Tüm bu hususlar dikkate alınarak bu çalışmada niteliksel yöntem tercih edilmiş, böylece suça sürüklenen çocuk sıfatıyla yargılanan kişilerin ve ilgili profesyonellerin adli sisteme ilişkin seslerinin duyulmasına katkı sunmak hedeflenmiştir.

Literatür incelendiğinde, adalet sistemine giren çocukların ve gençlerin yeterince temsil edilmediği görülmekte, az sayıdaki çalışmada adli sistemde suça sürüklenen çocuk sıfatıyla yer almış kişilerin deneyim ve görüşlerine yer verildiği anlaşılmaktadır. Öncü çalışmalardan biri Cankurtaran Öntaş'ın tutuklu çocukların kolluktan ceza infaz kurumuna doğru ilerleyen süreçlerinde neler yaşadıklarını, çocuk hakları perspektifiyle ele almayı amaçlayan araştırmasıdır. 2006 yılında yayınlanan bu çalışma, çocukların polisle karşılaşma anından itibaren hak ihlallerine maruz kaldıklarını ve adalet sisteminin çocuk haklarını gözetemeyen bir yapıda olmadığını; çocuğu nesneleştiren bir sistem yerine özneleştiren, özgürleştiren sistemlere duyulan ihtiyacı ortaya koymuştur.

Bir diğer araştırma, İnsan Hakları Ortak Platformu (İHOP) ve Uluslararası Çocuk Merkezi (ICC) ortaklığında 2012 senesinde yürütülen “*Çocuklar için Adalet: Bir Paradigma Değişikliğine Doğru*” Projesi kapsamında, Baykara Acar ve arkadaşları (2012) tarafından Türkiye’deki çocuk adalet sisteminde çocuğun karşı karşıya kaldığı durumları değerlendirmeyi ve mevcut çocuk adalet sisteminin çocuklar üzerindeki etkisini görünür kılmak amacıyla yürütülen “*Çocuk Adalet Sisteminde Kanunla İhtilaf Halindeki Çocukların Durumu Araştırması*”dır. Temel referansı BMÇHK'nın Çocuk Ceza Adaletinde Çocuk Haklarına ilişkin 10 Numaralı Genel Yorumu olan bu çalışmada, kamu görevlilerinin çocuklara karşı olumsuz davranışlarının bulunduğu, çocukların psikolojik destek hizmetlerinden yeterince faydalanamadıkları, maruz kaldıkları tutum ve davranışlar nedeniyle “*öfkeli ve üzgün oldukları*” tespit edilmiştir. Aynı projede Kumcu ve Kaya (2012) tarafından suça sürüklenen çocukların dava dosyalarının incelenerek yapılan çalışmada, çocuklara yönelik davranışlarda BMÇHS'deki ilkelerin gözetilmediği, çocuğun yüksek yararlarının ve katılım haklarının dikkate alınmadığı, çocukların hukuki ve psiko-sosyal desteklerden yeterince faydalanamadıkları anlaşılmıştır.

Karma yöntemle yapılan başka bir araştırmada suça sürüklenen çocukların yargılama sürecinde bilgi eksikliklerinin olduğu, belirsizlikler yaşadıkları, yargılamanın uzunluğundan ve gizliliklerinin korunmamasından ötürü endişe duydukları, gelecekle ilgili kaygılandıkları, yargılama sürecindeki destek eksikliği nedeniyle çocukların yakın çevreleriyle ilişkilerinde ve eğitim hayatlarında olumsuzluklar yaşadığı tespit edilmiştir (Sağlam, 2015). Çocukların suça sürüklenme nedenleri ile adli işlemlerle ilgili deneyimlerine odaklanan nitel araştırmalarda, çocuk haklarına ve çocuğun psiko-sosyal gelişimine uygun davranılmadığını ortaya koyan çalışmalar da bulunmaktadır (Karataş & Mavili, 2019; Mutlu, 2022). Çocukların suça sürüklenme nedenleri ile ilgili yapılan bir nitel araştırmada ise çocukların karşılaştıkları olumsuz tutumlar nedeniyle yargılama sürecini, cezalandırma yöntemi olarak algıladıkları belirtilmiştir (Tekgöz Obuz, 2019).

Sosyal hizmet ve sosyoloji alanındaki bu araştırmalar, çocuğu, adli sisteme getiren nedenlerle birlikte ele almıştır ancak literatürde hukuk alanında adli sistemdeki deneyimleri odağa alan hak temelli çalışmaların eksik olduğu değerlendirilmiş; ceza yargılamalarının suça sürüklenen çocukları nasıl etkilediğini analiz eden ve bu doğrultuda öneriler getiren derinlikli çalışmaların yapılmasının önemli bir gereklilik olduğu öngörülmüştür. Bununla birlikte, çocuk ceza yargılamasına hukuki perspektiften bakan araştırmaların aksine, bu araştırmada hukuk doktrininin derlenmesi ile yetinilmeyerek adli sistemin öznelere göre görüş, deneyim ve önerilerinin yer alacak olması nedeniyle araştırmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Tüm bunlara ek olarak, son yıllarda çocuk hakları alanında hem uluslararası hem de ulusal alanda kaydedilen ilerlemeler, çocukların tabii olduğu adalet sisteminin yeni bir yaklaşımla ele alınması gerekliliğini doğurmuştur.

İşaret edilen gelişmelerin başında, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesinin 2007 yılında yayınlanan "*Çocuk Adaletinde Çocuk Hakları*" başlıklı 10 Numaralı Genel

Yorumun güncellenmesi gelmektedir. Komite, Sözleşme hükümlerinin ve gerekliliklerinin hangi yollarla uygulanması gerektiğini detaylandırmak amacıyla belirli konu alanlarında "*Genel Yorumlar*" yayınlamaktadır (Goldson & Muncie, 2012; Goldson & Kilkelly, 2013). İşte, çocuk adaleti ile ilgili 10 Numaralı Genel Yorum da ulusal ve uluslararası standartların, çocuk ve ergen gelişimi hakkındaki yeni bilgilerin ve etkili uygulamaların kanıtlarının bir sonucu olarak 2007'den bu yana meydana gelen gelişmeleri ve asgari ceza sorumluluğu yaşı ile özgürlükten yoksun bırakmanın ısrarlı kullanımı ile ilgili eğilimlere ilişkin endişeleri yansıtmak üzere 2019 senesinde yerini "*Çocuk Adalet Sisteminde Çocuk Haklarına İlişkin*" 24 Numaralı Genel Yorumla bırakmıştır.

Aynı yıl, 11 Temmuz 2019 tarihinde Özgürlüğünden Yoksun Bırakılan Çocuklara İlişkin Birleşmiş Milletler Küresel Çalışması yayınlanmıştır. Bağımsız uzman tarafından hazırlanan rapor, dünya genelinde çocuk koruma sistemlerinin yetersizliğini, özgürlüğünden yoksun bırakıcı uygulamaların aşırı kullanıldığını, suç tekrarına neden olan baskıcı ve cezalandırıcı politikaların tercih edildiğini, asgari ceza sorumluluk yaşının pek çok ülkede uluslararası insan hakları standartlarının belirlediği yaştan düşük olduğunu, adalet sisteminde belirli çocuk gruplarının aşırı temsil edildiğini, çocuk adalet sistemlerine yeterince bütçe ayrılmadığını, çocuklarla çalışan profesyonellerin eğitim eksiklikleri olduğunu ve çocukların adli yardım gibi hukuki destek hizmetlerinden yararlanmasında sorunlar yaşadığını ortaya koymuştur. Aynı raporda görüşlerine yer verilen çocuklar, kötü tutulma koşullarının yanı sıra adalet sistemlerinde çocuklara duyarlı usullerin, bilgiye erişimin, aile ve dış dünya ile iletişimin eksikliğine vurgu yaparak endişelerini dile getirmişlerdir (Nowak, 2019).

Çocukların içinde bulunduğu bu durumlarla birlikte, adalet sistemlerinde Covid-19 salgını ile başlayan ancak pandemi süreci ile hızlanan değişimler, yenilik fırsatlarını doğurmuştur. (UNICEF, 2021). Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), "*Çocuklar İçin Adaleti Yeniden Hayal Ediyoruz*" başlıklı çerçeve belgede, çocuklar için adalet

gündemini yenilediğini duyurmuştur. Bu belgede, devletlere çocuklar için daha "*adil, barışçıl ve kapsayıcı toplumlar inşa etmek için*" 6 eylemin gerçekleştirilmesi çağrısında bulunmaktadır. Bunlar, tüm çocukların kendi haklarını bilmesi ve talep etmesi; hukuki yardım ve temsile ücretsiz erişebilmesi; suç isnadı altında adli sisteme giren tüm çocuklar için yargılamaya alternatif tedbirlerin yaygınlaşması; tüm çocukların alıkoyma uygulamalarına karşı korunması; şiddete maruz kalan çocuklar için adaletin sağlanması; tüm çocukların uyuşmazlıkların giderilmesine yönelik alternatif mekanizmalara ve çocuk dostu mahkemelere ulaşabilmesidir.

Bu gelişmelerin paralelinde, Türkiye'de Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlükleri kurulmuştur. Ayrıca Komite, 2 Haziran 2023 tarihinde Türkiye hakkında açıklamış olduğu sonuç gözlemlerinde, çocuk adalet sisteminde son dönemdeki reformları memnuniyetle karşıladığını belirtirken, endişe duymaya devam ettiği konuları da iletmiştir. 24 Numaralı Genel Yorumunu hatırlatan Komite, Türkiye'yi çocuk adalet sistemini Sözleşme ve diğer uluslararası standartlarla tam uyumlu hale getirmeye davet etmiş ve bu kapsamda, özetle, 12 olan asgari ceza sorumluluk yaşının 14'e yükseltilmesini; çocuk mahkemelerinin sayısının artırılmasını; çocuklarla çalışan tüm profesyonellere sistemli, kapsamlı, nitelikli eğitimlerin verilmesini; onarıcı adalet uygulamalarının genişletilmesini; çocuk koruma ve çocuk adalet sistemleri arasındaki koordinasyon ve işbirliğinin güçlendirilmesini; tutukluluk sürelerinin uygun olan en kısa süreyle, son çare olarak, sıkı ve düzenli bir denetim altında uygulanmasını; mahpus çocukların yetişkinlerden ayrı olarak, haklarına erişebildikleri şekilde tutulmalarını; infaz kurumlarının izlenmesini ve de adalet sistemindeki çocuklarla ilgili ayrıştırılmış verilerin toplanıp yayınlanmasını önermiştir.

Hem uluslararası hem de ulusal alandaki anılan bu gelişmeler; yeni bilgileri gözeterek, mevcut tartışmalara yönelik güncel eğilimlere değinmeyi hedefleyen araştırmalara duyulan

ihtiyacı göstermektedir. Araştırma sonucunda, çocuk dostu bir çocuk adalet sistemi için mevzuat ve uygulama önerilerinin geliştirilmesi hedeflenmektedir.

Çocuk adalet sistemi, suç isnadı altındaki çocuklara özgü olarak oluşturulan kurum ve kuruluşlar için geçerli olan yasalar, normlar, standartlar, usuller, mekanizmalar ve hükümlerdir (BMÇHK, 2019). Türkiye'de çocuklara ilişkin mevzuat geniş bir zemine dağılmış durumdadır (Topuzoğlu ve arkadaşları, 2022). Üstelik çocuklarla ilgili ceza hukuku düzenlemelerinin büyük bir bölümünde yetişkinlerin tabii olduğu kurallar esas alınmakta, çocuklara özgü bir suç ve yaptırım hukukundan bahsedilememekte haliyle bu düzensiz yapı da “*çocuk adalet sistemi*” olarak nitelendirilememektedir (Atılgan ve Ümit Atılgan, 2009; İHOP ve ICC, 2012a). Ayrıca suç isnadı nedeniyle adli sisteme giren tüm çocukların uzmanlaşmış bir adalet sisteminden yararlanamadığı gerçeğini kabul etmek de “*çocuk adalet sistemi*” yerine “*ceza yargılaması*” kavramını kullanmayı gerektirmektedir (Lynch & Liefwaard, 2020). Açıklanan yaklaşımdan hareketle, isminden doğan vaadini gerçekleştirebilecek bir “*çocuk adalet sistemi*”ne erişme yollarının arayışında olan bu çalışmada, bilinçli olarak “*çocuk ceza yargılaması*” ifadesi tercih edilmektedir.

Çocuk Koruma Kanunu'nun (ÇKK) tanımlar başlıklı 3'üncü maddesinin 2'nci fıkrasında “*Kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen*” çocuk, suça sürüklenen çocuk olarak kabul edildiğinden araştırmada da kanuna uygun olarak “*suça sürüklenen çocuk*” ifadesi kullanılmasına riayet edilmiş ancak araştırma sırasında bu kavrama yönelik bulgulara erişebilme beklentisi saklı tutulmuştur.

Açıklanan tüm hususlar dikkate alındığında çocuk ceza yargılamasına ilişkin bu nitel araştırma aşağıdaki sorular çerçevesinde yapılacaktır:

- Suça sürüklenen çocuklarla ilgili mevzuatta çocuk haklarına aykırılık teşkil eden hükümler nelerdir?

- Suça sürüklenen çocuklarla ilgili adli uygulamalar sırasında çocuk haklarının temel ilkeleri (yaşama ve gelişme hakkı, ayrımcılık yasağı, katılım hakkı ve çocuk yüksek yararı ilkesi) ne ölçüde gözetilmektedir?
- Suça sürüklenen çocuklar adli süreci nasıl deneyimleyip algılamaktadır?
- Adli süreç, suça sürüklenen çocukları nasıl etkilemektedir?

2. GENEL BİLGİLER

2.1. Çocuk ve Suça Sürüklenen Çocuk

BMÇHS'nin 1'inci maddesi "*Bu Sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, onsekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır*" hükmünü içermektedir. Buna göre taraf devletin yasaları çocukluğun sonra ermesini daha önceki yaşlar için kabul etmediği müddetçe çocukluk 18'inci yaş günüyle birlikte sona ermektedir ancak BMÇHK, reşit olma yaşı 18'den küçük olan devletleri, bu yaşı gözden geçirmeleri ve yükseltmeleri konusunda teşvik etmektedir (Hodgkin ve Newell, 2002).

Türk Ceza Kanunu'nun (TCK) 6'ncı maddesinin 1'inci fıkrasının b bendine göre henüz onsekiz yaşını doldurmamış kişi çocuktur. ÇKK'ya göre ise "*daha erken yaşta ergin olsa bile onsekiz yaşını doldurmamış kişi*" çocuk olarak kabul edilmiştir. ÇKK, anılan çocuk tanımı ile BMÇHS'deki yorumu, çocuklar lehine aşarak biyolojik olarak 18'i doldurmamasına rağmen hukuken ergin kılınan çocukların yararına olan bir yaklaşımı benimsemektedir (Çınar, 2020). TCK ve ÇKK'nın anılan maddeleri uyarınca, ergin sayılan kişiler de ceza yargılaması açısından çocuk olarak kabul edilerek çocuğa özgü haklardan yararlanmaya devam edecektir (Uçar Kılınç, 2020).

ÇKK'nın tanımlar başlıklı 3'üncü maddesinin 1.fıkrasının a bendinde "*kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuğu*" suça sürüklenen çocuk olarak kabul edilmiştir.

Suçta sürüklenen çocuk kavramının ÇKK'da bilinçli bir seçimle kullanıldığı, çocuğun içsel faktörlerden ziyade dışsal faktörlerin etkisiyle suçla ilişkilendiğinin kabulüyle, maruz kaldığı koşulların yargılamada dikkate alınması gerekliliğinden doğduğu belirtilmektedir (TİHEK, 2022).

Akbulut, 2013 senesinde yaptığı çalışmada, suça sürüklenen çocuk kavramına yönelik doktrindeki görüşleri derleyerek, bu kavramın çocuğun suça kullanıldığını düşündürse de gerçekte durumun her zaman böyle olmayabileceğini; çocuğun yanlış davranışlarını göz ardı etme sonucunu doğurabilecek bu yaklaşımının hukuka uygunluk sebebi iddialarına konu edilebileceğini iletmiş, bu sebeple kavramın gözden geçirilmesi gerektiği yönündeki tartışmalara yer vermiştir. Akbulut aynı çalışmasında, suça sürüklenen çocuk ifadesinin şüpheli veya sanık kavramının doğurduğu sonuçtan daha ağır bir sonuç doğurduğunu, bu kavramın suçsuzluk karinesine aykırı olduğunu savunmaktadır. Yıldız (2024) da suça sürüklenen çocuk kavramının Akbulut gibi lekelenmeme hakkına aykırı olduğunu, çocuk ceza yargılamasının faile odaklanan niteliği ile bağdaşmadığını aktarmakta; suç işlediği iddia edilen ve suç işlediği sabit görülerek hakkında hüküm verilen çocuklar için "*suça karışan çocuk*" kavramının kullanılmasını önermektedir. Baykara Acar ve arkadaşları (2018) ise ÇKK'da yer alan korunma ihtiyacı olan çocuk tanımına suça sürüklenen çocukların da dahil edilmesi gerektiğini, kanun kapsamındaki çocuklar için iki ayrı tanımlamaya yer verilmesinin suça sürüklenen çocukların korunma ihtiyacında olmadıkları yönünde bir algı oluşturduğunu, çocuklarla çalışan meslek elemanlarının bakış açısının da bu durumdan etkilendiğini belirtmektedir. Kuruca ve Işıkcı, (2022) da suça sürüklenen çocuk kavramında, suç ve çocuk kelimelerinin birlikte kullanılmasını eleştirmiş ve çocuğun yargılama aşamasındaki sıfatının "*çocuğu suçluluktan ayıran anlamlar*" barındırması gerektiğini ileri sürmüşlerdir.

İrtiş'in (2013), 14 ilde 25 yargıçla yaptığı nitel görüşmeler sonucunda yayınladığı çalışmasının bulgularına göre, araştırmaya katılan yargıçların bir kısmı, suça sürüklenen çocuklar için sanık ifadesinin kullanılmasının uygun olacağını çünkü çocukların da CMK uyarınca yapılan yargılamaların tarafı olduğunu, bu tercihin kavramsal olarak tutarlı olacağını ifade etmiştir. Uçar Kılınç (2020) da suça sürüklenen çocuk kavramının yargı mercilerinde içselleştirilmediğini, sanık ifadesinin kullanıldığını, suça sürüklenen çocuk kavramının

kullanılmaması halinde Yargıtay'ın bu durumu başka nedenlerle birlikte bozma kararlarına konu ettiğini, HSK Teftiş Kurulunun yargılanan çocukların sanık sıfatı kullanılmaktan vazgeçilmesi konusunda tavsiyeleri bulunduğunu aktarmaktadır.

Literatürdeki bu tartışmalar ilgili bakanlıkların eylem planlarına da yansımıştır. Aile ve Sosyal Hizmetleri Bakanlığı koordinasyonunda hazırlanan Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2023-2028'de çocuk dostu adalet başlığı altında, "*Çocuk Koruma alanında mevzuatın gözden geçirilmesi ve güçlendirilmesi*" stratejik hedefine yönelik olarak suça sürüklenen çocuk yerine "*suça sürüklendiği iddia edilen çocuk*" tanımının kullanılmasına yönelik çalışma yapılması faaliyeti belirlenmiş, bu konuda 2026 yılına kadar Adalet Bakanlığı sorumluluğunda mevzuat düzenlemesi yapılacağı açıklanmıştır.

2.2. Çocuk Hakları

Bu bölümde, çocuk hakları, araştırmanın konusu olan çocuk ceza yargılaması odağında ele alınacak; çocuk haklarına ilişkin uluslararası hukuktaki düzenlemelerin ceza yargılamasını ilgilendiren temel ilkeleri irdelenecektir.

Çocukların insan hakları, özel olarak ele alınıp korunmalıdır çünkü çocuklar gelişim aşamalarında olmaları nedeniyle hak ihlallerine karşı daha savunmasız oldukları gibi görüşleri de genellikle dikkate alınmamakta, siyasi mekanizmaları etkileyecek konuları ve oy verme hakları bulunmamakta, maruz kaldıkları hak ihlalleri karşısında yasal yollara başvurmada ve haklarını koruyabilecek mekanizmalara ulaşmada engellerle karşılaşmaktadırlar (BMÇHK, 2002). Çocuk hakları, çocukların ihtiyaçları ve gelişimleri dikkate alınarak çocuklara özgü olarak tanınan, insanların yalnızca çocukluk döneminde sahip oldukları haklardır (Algan, 2021).

Çoğu yetişkinin sahip olduğu hak düşüncesi ancak erken ergenlik döneminden sonra gelişir, bundan önce hak çocuklar tarafından sadece yetişkinlerin sahip olmalarına izin verdiği

veya vermediği bir şey olarak kavramsallaştırılmaktadır (Grisso, 1998). Bu kavramsallaştırmanın yetişkinlerin gözünde de tekrarlandığı söylenebilir. Ancak BMÇHS'nin kabulü ve neredeyse evrensel olarak onaylanması, uluslararası toplumun çocuğu pasif ve yalnızca savunmasız bir birey olarak görme kabulünden uzaklaştığını ve çocuğu hak sahibi ve öznesi olan bir birey olarak benimsediğini doğrulamakta; çocuk dostu adalet kavramı da uluslararası insan hakları hukuku kapsamında çocukların yasal statüsünün gelişiminin bir sonucu olarak kabul edilmektedir (Liefwaard, 2016).

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1989 yılında kabul edilen, Türkiye'de 27 Ocak 1995 gün ve 22184 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak 4058 sayılı yasa ile yürürlüğe giren BMÇHS ile her çocuğun hiçbir ayrımcılığa tabii tutulmaksızın yaşama, gelişme, korunma ve katılım hakları ile çocuğu ilgilendiren her işlemde çocuğun yararının temel düşünce olması gerekliliği güvencelenmiştir. Sözleşme, BMÇHS'nin sayılan 4 temel ilkesinin yanı sıra 37'nci ve 40'ıncı maddeleri ceza yasasını ihlâl ettiği iddia edilen çocuklarla ilgili hükümleri içermektedir.

Sözleşmenin 37'nci maddesi, işkenceyi yasaklarken özgürlüğünden yoksun bırakıcı tedbir ve çarelerin de en kısa süre ile en son çare olarak başvurulması gerektiğini, özgürlüğünden yoksun bırakılan her çocuğa insancıl biçimde ve insan kişiliğinin özünde bulunan saygınlık ve kendi yaşındaki kişilerin gereksinimleri göz önünde tutularak davranılacağını, özgürlüğünden yoksun bırakılan her çocuğun kendi yüksek yararı aksini gerektirmedikçe, özellikle yetişkinlerden ayrı tutulacağını ve olağanüstü durumlar dışında ailesi ile yazışma ve görüşme yoluyla ilişki kurma hakkına sahip olacağını düzenlemektedir.

Sözleşmenin 40'ıncı maddesinin 1'inci fıkrası ceza yasalarını ihlâl ettiği iddia edilen *"her çocuğun yaşı ve yeniden topluma kazandırılmasının ve toplumda yapıcı rol üstlenmesinin arzu edilir olduğu hususları göz önünde bulundurularak, taşıdığı saygınlık ve değer duygusunu geliştirecek ve başkalarının da insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı duymasını*

pekiştirecek nitelikte muamele görmeye hakkı vardır." hükmünü içermektedir. BMÇHS'nin 40'inci maddenin 2'nci fıkrası Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin (AİHS) 6'ıncı maddesinde düzenlenen adil yargılanma hakkıyla doğrudan ilgilidir. Buna göre, çocukların sahip olduğu güvenceler şu şekilde sıralanmıştır

- i. *"Haklarındaki suçlama yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılmak;*
- ii. *Haklarındaki suçlamalardan kendilerinin hemen ve doğrudan doğruya; ya da uygun düşen durumlarda anababaları ya da yasal vasileri kanalı ile haberli kılınmak ve savunmalarının hazırlanıp sunulmasında gerekli yasal ya da uygun olan başka yardımdan yararlanmak;*
- iii. *Yetkili, bağımsız ve yansız bir makam ya da mahkeme önünde adli ya da başkaca uygun yardımdan yararlanarak ve özellikle çocuğun yaşı ve durumu göz önüne alınmak suretiyle kendisinin yüksek yararına aykırı olduğu saptanmadığı sürece, ana-babası veya yasal vasisi de hazır bulundurulurken yasaya uygun biçimde adil bir duruşma ile konunun gecikmeksizin karara bağlanmasının sağlanması;*
- iv. *Tanıklık etmek ya da suç itirafında bulunmak için zorlanmamak; aleyhine olan tanıkları sorguya çekmek veya sorguya çekmiş olmak ve lehine olan tanıkların hazır bulunmasının ve sorgulanmasının eşit koşullarda sağlanması;*
- v. *Ceza yasasını ihlâl ettiği sonucuna varılması halinde, bu kararın ve bunun sonucu olarak alınan önlemlerin daha yüksek yetkili bağımsız ve yansız bir makam ya da mahkeme önünde yasaya uygun olarak incelenmesi;*
- vi. *Kullanılan dili anlamaması veya konuşamaması halinde çocuğun parasız çevirmen yardımından yararlanması;*
- vii. *Kovuşturmanın her aşamasında özel hayatının gizliliğine tam saygı gösterilmesine hakkı olmak;*

BMÇHS'nin 40'inci maddesinin devamında ise Taraf Devletlerin suç isnadı altında olan çocuklara özgü yasaların, usullerin, makam ve kuruluşların oluşturulmasını teşvik etmeleri, ceza sorumluluğu konusunda asgari bir yaş sınırı belirleyerek bu yaş sınırının altındaki çocuğun ceza sorumluluğu olmadığını kabul etmeleri ile bu çocuklar için adli kovuşturma olmaksızın önlemler alınması konusunda çaba göstermeleri gerektiği belirtilmiştir. Maddenin son fıkrasında çocuklara uygulanacak her türlü tedbir ve yaptırımda çocuklara durumları ve suçları ile orantılı ve kendi esenliklerine olacak biçimde muamele edilmesinin sağlanması gerektiğine hükmedilmiştir.

BMÇHS öncesinde, 29 Kasım 1985 tarih ve 40/33 sayılı kararıyla BM Çocuk Adalet Sisteminin Uygulanması Hakkında Asgari Standart Kuralları (Beejing Kuralları) ardından da 14 Aralık 1990 tarih ve 45/112 sayılı kararıyla Çocuk Suçluluğunun Önlenmesine İlişkin

Birleşmiş Milletler Yönlendirici İlkeleri (Riyad İlkeleri) ve 14 Aralık 1990 tarih ve 45/113 sayılı kararıyla Özgürlüğünden Yoksun Bırakılmış Çocukların Korunmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Kuralları (Havana Kuralları) BM Genel Kurulunda kabul edilmiştir. Anılan 3 belge, hukuken devletler için bağlayıcı olmasa da BMÇHS'nin 37'nci ve 40'ıncı maddelerinin yorumlaması ve uygulanması için kullanılmaktadır (Liefwaard, 2015).

BMÇHS'nin 43'üncü maddesi taraf devletlerin sözleşme uyarınca üstlendikleri yükümlülüklerin yerine getirmelerini denetlemek için uzmanlardan oluşan bir komite kurulmasını düzenlemiştir. Komitenin görevleri arasında sözleşmedeki maddelerin uygulama esaslarını göstermek için genel yorumlar yayınlamak bulunmaktadır. Çalışmanın giriş ve amaç bölümünde ayrıntısına yer verildiği üzere, Komite, 2007 tarihli "*Çocuk Adaletinde Çocuk Hakları*" başlıklı 10 Numaralı Genel Yorumunu 2019 yılında güncellemeye giderek "*Çocuk Adalet Sisteminde Çocuk Hakları*" Konulu 24 Numaralı Genel Yorumunu yayınlamıştır.

Devletin tarafı olduğu BMÇHS, ulusal düzeyde birçok yargı reformuna etki etse de sözleşmenin koyduğu standartlar ile bu standartların uygulanması arasında büyük bir fark vardır; bu farklılıklar doğrultusunda suça sürüklenen çocukların hakları ihlal edilebilmekte bu durum çocukların yaşamları, gelişimleri ve gelecek perspektifleri üzerinde yıkıcı etkiler yaratmaktadır (Liefwaard, 2015). Aşağıda aktarılan 4 temel ilke, sözleşmeye taraf devletlerin suça sürüklenen çocuklara yönelik tüm politika ve uygulamalarında çocukların haklarının korunabilmesi için göz önünde tutulmalıdır (Hammerberg, 2009). Komite, Sözleşme'nin bir bütün olarak değerlendirilmesini işaret etmekten ziyade, genel ilke düzeyine çıkardığı ayrımcılık yasağı, yaşama ve gelişme hakkı ve çocuğun görüşlerine saygı gösterilmesi ilkelerinin, hem belirli bir durumdaki bir çocuğun hem de genel olarak çocukların yüksek yararının belirlenmesinde dikkate alınması gerektiğini iletmektedir (Hodgkin ve Newell, 2002).

2.2.1. Çocuğun Yüksek Yararı

BMÇHS'nin 3'üncü maddesi "*Çocuklara ilişkin olarak kamusal ya da özel sosyal yardım kurumları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan bütün tasarruflarda, çocuğun yüksek yararı öncelikli olarak göz önünde bulundurulacaktır.*" hükmünü içermektedir.

Çocuğun yüksek yararına ilişkin bu madde, Sözleşmenin diğer 3 ilkesi ile de bağlantılıdır. Ek olarak, çocuk adalet sistemi ile ilgili 37'nci maddesinin c fıkrasında "*çocukların yetişkinlerden ayrı yerlerde tutulmaları*" ve 40'ıncı maddenin 2'nci fıkrasının b/iii bendinde "*anne babanın ve yasal vasisinin duruşmada hazır bulunmasına*" ilişkin hükümlerde doğrudan çocuğun yüksek yararı ilkesine atıf verilmiştir.

BMÇHK, 29 Mayıs 2013 tarihinde çocukların yüksek yarar değerlendirmesinde bir çerçeve sağlayabilmek amacıyla "*Çocuğun Yüksek Yararı Hakkının Öncelikli Olarak Dikkate Alınması*" başlıklı 14 Numaralı Genel Yorumu yayınlanmıştır. Komite, çocuğun yüksek yararını çocuğun sürekli gelişimi ile ilgili birçok konuyu kapsayan "*dinamik bir kavram*" olarak nitelendirmiş ve ilkenin üç yönü olduğunu vurgulamıştır: Buna göre, yüksek yarar çocuklar için temel bir hak, yorum gereken durumlara yol gösterici bir ilke ve karar alma süreçlerinde gözetilmesi gereken bir usul kuralıdır. Komite, taraf devletlerin yükümlülükleri kapsamında hem çocuklarla ilgili profesyonellerin bilgilendirilip eğitilmesini; hem de çocukların ve ailelerin yüksek yarar ilkesini anlayıp görüşlerini oluşturabilmeleri için gerekli koşulların oluşturulmasını saymıştır. Çocuk adaletinde çocuğun yüksek yararı ise hapsedmenin yerini rehabilitasyon ve onarıcı adaletin alması gerekliliği ile öne çıkmıştır (BMÇHK, 2007; 2013; 2019).

Komiteye göre çocuğun yüksek yararının temin edilebilmesi için karar alma süreçlerinde usulen sağlanması gereken bazı güvenceler vardır. Bunlar, çocuğun kendi görüşlerini ifade etme hakkına saygı gösterilmesi, farklı disiplinlerden çocuklarla çalışma konusunda yetkinliği olan

uzman profesyonellerin görev yapması, uzmanlarca gerekli bilgi kaynaklarına ulaşarak çocuğa özgü bilgilerin toplanıp analiz edilmesi, karar alma süreçlerinde çocuğun zaman algısına uygun hareket edilerek mümkün olan en kısa sürede sürecin sonuçlandırılması, çocuğun hukuken uygun şekilde temsil edilmesi, kararların gerekçelendirilmesi, gözden geçirilmesi ve çocuk hakları ile ilgili etki değerlendirmesinin yapılmasıdır (BMÇHK, 2013)

Yüksek yarar yaklaşımının amacı, çocuğun temel ihtiyaçlarına ilişkin keyfi kararlardan kaçınmaktır; bu standart çocuğun fiziksel ve psikolojik refahını merkeze almaktadır (Conward, 1998). Akyüz'e (2021) göre; göreceli bir kavram olan "*çocuğun yararı*" ancak her somut olayda, çocuğun tüm koşullarının değerlendirilmesiyle mümkün olabilir. Serozan'a (2005) göre çocuğun yüksek yararı ilkesi "*çocuğun; bedensel, zihinsel, duygusal, sosyal, kültürel, ahlaki, hukukî ve ekonomik bakımlardan sağlıklı, dengeli ve özgür biçimde geliştirilmesi*" ve menfaat çatışmalarında çocuğun yanında taraf olma gerekliliğini ifade etmektedir.

Silva (2014), "*Çocuğun yüksek yararı: Modern sorunlar için tarihsel bir felsefe*" adlı çalışmasında, bu ilkenin öncelikle çocukların yetişkinlerden farklılıklarını kabul ederek, aktif olarak katılabilecekleri faaliyet ve özgürlükleri kısıtlayan (Örneğin sözleşme yapmalarına, oy kullanmalarına, silahlı kuvvetlere girmelerine veya alkol satın almalarına izin verilmemesi gibi) bir geçmişe sahip olduğunu belirtir. İkinci olarak, yüksek yarar idealleri reşit olmayanların değişebilirliğine değer vermekte, çocukların psikososyal ve biyolojik geçiş sürecinde olduklarını ve bu nedenle davranışlarını değiştirebileceklerini kabul etmektedir. Son olarak da bu ilke bireyselleştirilmiş müdahaleleri teşvik etmektedir; çocuk suçluluğu vakalarının vaka bazında incelenmesini ve her bir çocuk için özel bir uygulama planı oluşturulmasını amaçlamaktadır. Bu nedenle, çocuk mahkemeleri dava sayıları nedeniyle aşırı yük altında olsa da bireysel çocuk sorunlarını görmezden gelmenin uzun vadeli sonuçlarını kabul etmek gerekmektedir (Silva, 2014).

Ceza yargılamasında, maddi gerçeğe ulaşmak amacıyla gerçekleştirilen yargılama işlemleri ile çocuğun yararı kesiştiğinde, çocuğun korunması öncelenmekte; ilgili yasal düzenlemelerde çocuklara özgü muhakeme işlemleri düzenlenerek çocuğun yüksek yararı ilkesi çerçevesinde hareket edilmektedir (Dönmez, 2023). Örneğin, suça sürüklenen çocuk hakkında yapılan yargılamada eğitim hayatını ve geleceğini etkileyecek tutukluluk kararı yerine eğitime devam edebileceği tedbirlere başvurulması yüksek yararının gözetilmesinin bir sonucu olarak kabul edilmelidir (Algan, 2021). Çocuklarla ilgili yargılamalarda çocuğun yüksek yararı gözetilerek çocuklara karşı acil, kararlı ve adil olarak tepki verilmeli ancak bu tepki çocuğun yaşına ve durumuna saygı gösterecek nitelikte olmalıdır (İHOP ve İCC, 2012a; 2012b). Tüm bunlarla birlikte, adalet sisteminde çocuğun yüksek yararı ilkesinin hayata geçebilmesi için çocuğu odağa alan yapıların inşa edilmesi gerekmekte, bu yaklaşımın bir yansıması olarak da çocuğa özgülünen kurumların genel adli sistemden mekânsal olarak da ayrılarak farklı binalarda görev yapması tercih edilmelidir (Atılğan, 2021).

Çocuğun yüksek yararının gözetilmesi ilkesine ilişkin hakim, savcı ve avukatlardaki bilgi yoksunluğunun eksik ve yanlış yaklaşımlara, bu ilkeye bağlamına uygun düşmeyen öznel anlamlar yüklenmesine ve neticede birbirinden farklı uygulamaların hayata geçmesine neden olduğu bilinmektedir (Öztürk ve arkadaşları, 2019). Benzer doğrultuda, AB'ye üye devletlerde adli sistemde çocuklarla çalışan profesyonellerle yapılan görüşmelerin analiz edildiği bir araştırmada, ülkelerin büyük kısmında çocuğun yüksek yararı kavramının yasal dayanağı olmasına rağmen katılımcıların çoğunluğunun bu kavramı yoruma açık, karmaşık ve muğlak bir terim olarak algıladığı; çocuğun yüksek yararının belirlenmesini sağlayacak araçların eksik olduğunu bildirdiği, ilkenin somut bir tanımın olmamasının manipülasyona, öznelliğe ve gerçekte çocuk haklarını korumayan kararların alınmasına yol açma riskini taşıdığı ve bu eksikliğin hakimlere karar verme konusunda genellikle çok fazla takdir yetkisi tanınmasına neden olduğu aktarılmış, bu durumun giderilebilmesi için de kararlarda çocuğun yüksek

yararına hangi kriterlerle ulaşıldığına ilişkin açıklamalara yer verilmesi gerektiği tespit edilmiştir (FRA, 2015).

2.2.2. Çocuğun Yaşama ve Gelişme Hakkı

BMÇHS'nin 6.madde'sinin ilk fıkrası yaşama hakkına ilişkin "*Taraf Devletler, her çocuğun temel yaşama hakkına sahip olduğunu kabul ederler.*" hükmünü içermekteyken, 2'nci fıkrası gelişme hakkına yönelik olarak "*Taraf Devletler, çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için mümkün olan azamî çabayı gösterirler.*" hükmüne sahiptir. Bu madde, sözleşmedeki tüm hakların hayata geçirilebilmesi için genel bir ilkedir. Ayrıca çocuğun yaşama ve gelişme hakkı, çocuğun yaşaması ve gelişmesi için gerekli olan sağlık, beslenme, eğitim, oyun ve boş zamanını değerlendirme ve şiddetten korunma gibi hakları ile de bağlantılıdır (Algan, 2021; Akyüz, 2021). Gelişme, sadece çocuğun yetişkinliğe hazırlanmasıyla ilgili değil, aynı zamanda çocuğun içinde bulunduğu dönemde de en uygun koşullara sahip olması gerektiği anlamına gelmektedir (Kırımsoy ve arkadaşları, 2013).

BMÇHS, Beejing Kuralları, Havana Kuralları, Riyad İlkeleri gibi uluslararası belgeler ve BMÇHK Genel Yorumları adalet sistemindeki çocukların da "*insanlık ailesinin saygın, eşit ve devredilemez doğuştan gelen haklara sahip bir üyesi olduğu ön kabulüne*" dayanmaktadır.

Saygınlık, suç isnadı altındaki çocuklara nasıl davranılması gerektiğine yön veren rehber ilke konumundadır (İHOP ve ICC, 2012a). Saygınlık, yargılanan çocuğa yönelik uygulamalarda tüm şiddet biçimlerinin yasaklanması demektir (BMÇHK, 2007). Yargılanan çocuklar da diğer tüm insanlar gibi onurlu muamele görme hakkına sahiptir; onurlu muamele görmek, diğer insanlara onurlu davranmayı öğrenmenin doğasında vardır ve yargı mensupları ve diğer görevliler çocuklara onurlu bir şekilde davranarak onların eğitimine katkıda bulunurlar (International Association of Youth and Family Judges and Magistrates, 2017). Ancak adalet sistemindeki çocuklarla yapılan çalışmalarda, çocukların polisleri, avukatları ve diğer

profesyonelleri, kendilerine saygı göstermedikleri, çocuk olarak özel ihtiyaçlarını dikkate almadıkları ve empati göstermedikleri için eleştirdikleri tespit edilmiştir (Kilkelly, 2010).

Çocuğun yüksek yararı ilkesiyle yakından bağlantılı olan yaşama ve gelişme hakkının korunması ilkesinin adliye bağlamında hayata geçirilmesi, çocukların adli süreçlerin her aşamasında ortaya çıkabilecek zararlardan korunması anlamına gelmektedir; örneğin çocukların adliyelerde ayrı girişlere, bekleme odalarına, tuvalet ve bekleme alanlarına sahip olmalarının sağlanması bu ilke kapsamında kabul edilmektedir (Sheahan, 2021)

Çocuğun gelişimi üzerinde çok olumsuz etkileri olan çocuk suçluluğunun ortadan kaldırılmasında, yaşama ve gelişme hakkı taraf devletlere yol göstermelidir (BMÇHK, 2007). Çocukların zor kullanılarak kısıtlanması, onları gelişim imkanlarından ve başarabileceklerini kanıtlamaktan mahrum bırakmaktadır; desteklenmeleri halinde ise yeteneklerini geliştirmekte ceza vererek elde edilemeyecek seviyeye gelebilecekleri bilinmektedir (Lansdown, 2005).

Adli sistemde özgürlüklerinden mahrum bırakılan çocukların yaşama ve gelişme hakları ile ilişkili olarak şiddetten korunma haklarının ihlaline yönelik aşırı risk altında oldukları BM Çocuklara Yönelik Şiddet Araştırması ile tespit edilmiştir (Pinherio, 2006). BMÇHS'nin 37'nci maddesinin c bendi, özgürlükten yoksun bırakmanı en kısa süreyle en son çare olarak uygulanması gerekliliği bildirmekle yetinerek taraf devletlere çocuk hapsini tamamen yasaklamakta yetersiz kalsa da, Sözleşmenin çocuk hapsini sınırlandırma yükümlülüğü getirmesinin önemli olduğunu vurgulayan Goldson ve Kilkelly (2013), taraf devletlere yüklenen bu sorumluluğa rağmen pek çok çalışmada infaz kurumlarındaki çocukların şiddetin en kötü biçimlerine maruz kaldığını gösteren araştırmaları hatırlatarak uluslararası insan hakları standartları ile çocuk hapsinin uygulamadaki gerçekleri arasında açık bir gerilim olduğunu ileri sürmektedir.

2.2.3. Çocuğun Katılım Hakkı

BMÇHS'nin çocuğun görüşlerine saygı duyulmasını güvence altına alan katılım haklarını düzenleyen 12'nci maddesi şu şekildedir:

"1. Taraf Devletler, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini özgürce ifade etme hakkını bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken özeni gösterilmek suretiyle tanırırlar.

2. Bu amaçla, çocuğu etkileyen herhangi bir adli veya idari kovuşturmada çocuğun ya doğrudan doğruya veya bir temsilci ya da uygun bir makam yoluyla dinlenilmesi fırsatı, ulusal yasanın usule ilişkin kurallarına uygun olarak çocuğa, özellikle sağlanacaktır."

Adli mercilerde çocuğun katılım hakkını kullanabilmesi, adil yargılanma hakkı ile ilgili olduğu gibi çocuğun özel yaşamına saygı hakkı ile maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme haklarının gereğidir (Algan, 2021). Sözleşmenin çocuğun katılım hakkını düzenleyen 12'nci maddesi ile 5'inci maddesinde yer alan "*çocuğun yeteneklerin geliştirilmesi*" kavramı arasındaki bağlantıya değinmek de önemlidir. 5'inci madde ailelerin, toplulukların veya yasal temsilcilerin yanı sıra, çocukların kendi yetenekleri ve isteklerine uygun olarak kendileri için bizzat karar vermelerinin desteklendiğini bildirmektedir (Lansdown, 2005).

Çocuk dostu adalet kavramı, Avrupa insan hakları sistemi kapsamında ortaya çıkmış olsa da kökleri uluslararası çocuk haklarına, özellikle BMÇHS'de ve AİHS kapsamında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) içtihadında tanınan çocuğun dinlenilme ve katılım hakkına dayanmaktadır (Liefwaard, 2016). BMÇHS'nin 40'ıncı maddesinin 2'inci fıkrası adli sistemdeki çocuklar için dinlenilme hakkını destekleyen özel düzenlemelere sahiptir. Bu haklar, suçlamalardan derhal haberdar edilme, yargılama süreci boyunca hukuki veya tercüman da dahil olmak üzere diğer uygun yardımlara erişme, ebeveynlerinin veya vasilerinin bilgilendirilmesi ve yargılama boyunca gizliliğin korunmasıdır. Bununla birlikte BMÇHK'nın 2009 yılında yayınlanan "*Çocuğun Görüşlerinin Dinlenmesi Hakkı*" başlıklı 12 Numaralı Genel Yorumuna göre adli sistemdeki çocukların katılım hakları yargılama öncesinden adli sürecin

sonuna kadar tüm aşamalarda gözetilmeli; kovuşturmalar gizlilik gözetilerek, çocuğun kendisini rahat ifade edebileceği ortamlarda yürütülmeli; çocuklar, sürece etkin şekilde katılabilmesi için suçlamalar, süreç ve kararlar hakkında anlayabileceği şekilde "*derhal ve doğrudan*" bilgilendirilmelidir. Komite (2009), çocuğun dinlenilme hakkının uygulanmasına yönelik dokuz temel gerekliliğe işaret etmiştir. Buna göre, çocukların katılımı her zaman şeffaf ve bilgilendirici, gönüllü, saygılı, ilgili, çocuk dostu, kapsayıcı, eğitimle desteklenen, güvenli ve risklere karşı duyarlı ve çocuklara karşı hesap verebilir olmalıdır.

12 Numaralı Genel Yorum, bir çocuğun "*korkutucu, düşmanca, duyarsız veya yaşına uygun olmadığı durumlarda*" etkili bir şekilde dinlenemeyeceğini bildirmektedir (BMÇHK, 2009). Beejing Kuralları (1985), yargılamaların "*çocuğun sürece katılmasına ve kendini özgürce ifade etmesine olanak tanıyacak bir anlayış ortamında yürütülmesi*" vurgusunu taşımaktadır. Buna göre çocuğun yargılamaya etkin bir şekilde katılabilmesi için yasal temsilcisini yönlendirmek, tanıklara itiraz etmek, olayları anlatmak, deliller, suçlamayı ve olası sonuçlarını anlaması gerekir (Arthur, 2016).

Dinlenilme hakkının bu standartlarda hayata geçirilebilmesi için adli usullerin ve adliyenin fiziksel ortamının çocukların savunmasızlığını ve özel durumlarını dikkate alacak şekilde uyarlanması ve çocukların yasal temsile ve diğer desteklere erişimlerinin sağlanması gerekir (Sheahan, 2021). Bu durum personelin yetkinliğinin, mahkeme salonlarının tasarımının; hakimlerin ve avukatların kıyafetlerinin ve ayrı bekleme odalarının çocuğa duyarlı hale gelmesi ile mümkün olabilir (BMÇHK, 2009).

Adli sistemde çocukların katılım hakkının sistematik olarak ihmal edilmesi uygulamaları yaygındır (Smithson ve Gray, 2021). Arthur'un (2016) çalışmasında, çocukların genellikle yasal işlemleri veya avukatların kullandıkları dili anlamadıkları, mahkemede korkutulmuş ve yalnız hissettikleri, duruşma bitene kadar neler olduğuna dair uygun şekilde bilgilendirilmedikleri tespit edilmiştir. Ceza yargılamalarında yetişkinlerin de benzer kafa

karışıklıkları ve korkular yaşayabilecekleri bilinmekle beraber, çocukların gelişimsel özellikleri, etkili katılımı ilgili eksikliklere maruz kalma olasılıklarının daha yüksek olduğu ve olgunlaşmamış olmaları nedeniyle dezavantajlar yaşayabilecekleri anlamına gelmektedir (Arthur, 2016).

Çocukların adalete katılımına ilişkin ilgili literatürde ve araştırmalarda ortaya çıkan temel temaları bir araya getiren bir çalışmada, çocukların kendilerini etkileyen kararlara dahil edilmeyi ve seslerinin yetişkinler tarafından duyulmasını istediklerini; adalete katılımlarını desteklemek için uygun bilgilere erişebilmeyi beklediklerini; katılımlarını destekleyen ortamların sağlanması için güvenli, özel ve gizli alanlara ihtiyaç duyduklarını; katılımlarının yetişkinlerle saygı, güven ve empatiye dayalı olumlu ilişkilerle desteklenebileceği tespit edilmiştir (Gillon, 2019)

Adalet sistemindeki çocukların sistemin dışındaki akranlarına kıyasla daha zayıf dil becerilerine sahip olduğunu bildiren ve çocukların mahkeme salonunda kullanılan dilin yanı sıra makro düzeyde hukuki süreçteki olayları ve sonuçları anlamakta güçlük çektiğini ortaya koyan araştırmalara göre, bu güçlükler, çocukların sürece tam olarak katılabilmeleri ve kendilerini temsil edebilmeleri önünde bir engel teşkil etmekte ve aynı zamanda hayal kırıklığına uğramalarına ya da süreçten kopmalarına yol açma potansiyeli taşımaktadır (Lount ve arkadaşları 2018). Çocuklar, sadece gelişim aşamalarının bir sonucu olarak karmaşık yasal süreçleri anlamakta zorlanırken, adli sistemde sıklıkla yer alan bilişsel güçlükleri olan çocuklar, özellikle etkili ve anlamlı katılım haklarının tanınmasında daha fazla engelle karşılaşmaktadır (Lynch & Liefwaard, 2020).

Tüm bunlarla birlikte çocukların adli süreçlerde katılım haklarını kullanılabilmeleri, tabii oldukları hukuki süreçleri anlamlandırabilmeleri üzerinde olumlu etkiler yaratmakta, nihai kararı anlamalarına ve kabul etmelerine yardımcı olmakta, çocuklar hakkında alınan karar, nedenleri ile açıklandığında ve çocuk tarafından anlaşıldığında daha kolay kabul edilmektedir;

bununla birlikte genç yaşta adil olmayan bir sistemle karşılaşmak yetişkinlikte adaletin meşruluğuna ilişkin algılar üzerinde olumsuz etkiye sahip olabilmektedir (Beneitez ve Dumortier, 2018). Aynı şekilde, katılım hakkının sağlanması adalet sürecini güçlendirebilir ve profesyonellerin bir çocuğun suç işlemesinin altında yatan nedenleri ve gelecekte suç işlemeyi durdurmak için hangi desteğe ihtiyaç duyabileceğini daha iyi anlamalarına yardımcı olabilir ancak aksine mahkeme sürecine tam olarak katılmayan çocukların rehabilitasyon çabalarına yanıt verme olasılığı daha düşüktür (Sheahan, 2021)

Çocukların adli sistemdeki katılım hakları ile ilgili yapılan çalışmalar çocukların dinlenmelerine yönelik uygulamalarının genellikle bireysel mesleki becerilere bağlı olduğunu göstermekte; standartlaştırılmış, ayrıntılı kurallara veya kılavuz ilkelere duyulan ihtiyaca dikkat çekmektedir (FRA, 2015). Mübaşirler ve katipler de dahil olmak üzere tüm adli sistem profesyonellerinin çocukların yaş ve kapasitelerini dikkate alarak ve karmaşık hukuki kelimeler kullanmaktan kaçınarak çocuklarla iletişim kurmaları için eğitilmeleri önem taşımaktadır (Sheahan, 2021)

Rap'e (2016) göre çocuklar, gelişimlerini henüz tamamlamamış olmaları ve hukuki süreçler ve bu süreçteki yükümlülükleri hakkındaki bilgi eksikleri nedeniyle katılım haklarını kullanırken yetişkinlere kıyasla daha fazla desteğe ihtiyaç duymaktadır; bu nedenle çocukların yargılamada katılım haklarını kullanabilmeleri için bazı gereklilikler bulunmaktadır. Rap, çocukların yargılama sırasında görüşlerinin etkili bir şekilde alınabilmesi için 5, yargılama sırasında olup bitenleri anlayabilmeleri için 4 gereklilikten bahsetmektedir. Buna göre, çocukların katılım hakkının sağlanabilmesi için duruşma salonları daha az resmiyete sahip fiziksel mesafenin daha sınırlı olduğu bir yapıya sahip olmalı, çocukları konuşmaya teşvik edecek uygun iletişim teknikleri kullanılmalı, çocuğa davayla ilgili olarak kendi görüşlerini bildirme fırsatı verilmeli, çocuğun anlattıklarına gerçek bir ilgi göstererek dinleme isteğini yansıtılmalı ve çocuğun ailesi yargılamaya davet edilmelidir. Çocukların yargılama sürecini

anlayabilmesi için ise hukuki jargonun kullanımından kaçınılmalı; duruşmanın amacı, usulü, duruşmaya katılanlar ve rolleri çocuğa anlatılmalı; karar çocuğa açıklanmalı ve çocuğun suçun sonuçlarını anlamasına destek olunmalıdır.

Çocukların katılım hakkına ilişkin olarak Liefwaard'ın (2016), uluslararası çocuk hakları standartları ile AİHM içtihadı arasında "*çapraz dölleme*" olarak tanımladığı hukuki gelişmelerden bahsetmek de önemlidir. Buna göre AİHM, ÇHS'nin 40'ncı maddesine açıkça atıfta bulunarak, AİHS'in adil yargılanma hakkını düzenleyen 6'ncı maddesi kapsamında çocuğun adil yargılanma hakkının bir parçası olarak etkili katılım hakkını tanıdığı kararlar vermiş, bu içtihat da BMÇHK'ya ilham kaynağı olarak, "*Çocuk Adaletinde Çocuk Hakları*" konulu 10 Numaralı ve çocuğun dinlenilme hakkına ilişkin 12 Numaralı Genel Yorumunda kendisini göstermiştir. Bu çapraz dölleme daha sonra Avrupa Konseyi Çocuk Dostu Adaletle İlişkin Rehber İlkelerle yansımış, AİHM tarafından da Rehber ilkelerin referans gösterilmesi ile etkileşime devam edilmiştir (Liefwaard, 2016)

2.2.4. Ayrımcılık

BMÇHS'nin 2'nci maddesi "*Taraf Devletler, bu Sözleşmede yer alan hakları kendi yetkileri altında bulunan her çocuğa, kendilerinin, ana babalarının veya yasal vasilerinin sahip oldukları, ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasal ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle hiçbir ayırım gözetmeksizin tanır ve taahhüt ederler*" hükmü ile ayrımcılığı yasaklamış, Sözleşmedeki tüm haklardan her çocuğun ayırım gözetilmeksizin yararlanacağı belirtilmiştir.

Tüm çocukların bu haklardan faydalanabilmesini sağlamak için taraf devletlerin eşitsizlikleri giderebilecek olumlu önlemler almaları gerekmektedir (BMÇHK, 2013). Eşitlik her zaman her çocuğa aynı tutumun alınmasını gerektirmediği için ayrımcılık yasağı da bu tür "*hak eşitsizliğini düzeltici eylemleri*" yasaklamamaktadır (Akyüz, 2021). BMÇHS'nin 40'ıncı

maddesinin 1'inci fıkrasında, suç isnadı altında olan ya da hüküm giymiş çocukların saygınlık ve değer duygusunu geliştirecek nitelikte muamele görme hakkını kabul etmiş olması, bu çocuklara yönelik olarak ayrımcılığı önlemeye dönük önlemler alınmasının önemini göstermektedir (İHOP ve ICC, 2012a).

Demokratik toplumun temel ilkelerinden olan ayrımcılık yasağı, AİHS'in 14'üncü maddesi ile de düzenlenmiş, "*cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal veya diğer kanaatler, ulusal veya toplumsal köken, ulusal bir azınlığa aidiyet, servet, doğum başta olmak üzere herhangi başka bir duruma dayalı*" olarak hiçbir ayrımcılık gözetilmeksizin herkesin sözleşmenin diğer maddelerinde yer alan hak ve özgürlüklerden yararlanacağı güvencelenmiştir; bu doğrultuda AİHM'in de ayrımcılık karşıtı olan geniş bir içtihat çerçevesi bulunmaktadır (Avrupa Birliği Temel Haklar Kurumu ve Avrupa Konseyi, 2015).

Adliyedeki çocukların haklarının eşit şekilde korunmasını ve bu haklara saygı gösterilmesini sağlamak için özel tedbirlerin yerine getirilmesi gerekmektedir. Örneğin, etnik, dini veya dilsel bir azınlığa mensup olan çocukların yasal işlemler sırasında tercüman kullanımına; adalet sistemi içinde sıklıkla ayrımcı muameleye maruz kalan kız çocuklarının toplumsal cinsiyete duyarlı bir yaklaşıma; hareket güçlüğü çeken, görme ya da işitme kaybı olan çocuklar erişimlerinin sağlanması için gerekli önlemlere; iletişim ve öğrenme güçlüğü bulunan çocukların da uzmanlar tarafından desteklenmeye gereksinim duyabilecekleri gözetilmelidir (Sheahan, 2021). Bu tür farklı ihtiyaçları olan çocukların tercüman ve adli yardım gibi hizmetlerden faydalandırılması devletin pozitif yükümlülükleri kapsamındadır (Algan, 2021).

Bilişsel zorluklar, istismar ve ihmal, otizm, dikkat dağınıklığı ve hiperaktivite bozukluğu, zihinsel engellilik ve akıl hastalığı gibi durumlara sahip çocuklar, ceza adaleti sisteminde oldukça fazla temsil edilmektedir (Lynch & Liefwaard, 2020). Bu tür savunmasız çocuk gruplarına yönelik politika eksikliklerinin bir sonucu olarak doğabilen fiili

ayrımcılıkların önüne geçilebilmesi için adli sistemde görev alan tüm profesyonellerin eğitilmesi gerekmektedir (BMÇHK, 2007). Adil ve duyarlı bir muamele, tüm çocuklar için geçerli olmalıyken yapılan kimi araştırmalarda adli hizmetlerin kapsayıcılığı konusundaki uzmanlık eksikliğine ilişkin endişeler dile getirilmiş; tüm profesyonellerin çocukların sahip olabileceği farklı hassasiyetler konusunda bilinçlendirilmesi ve bu profesyonellere yol gösterecek kılavuz ilkeler ve protokoller oluşturulması gerekliliği tespit edilmiştir (FRA, 2015).

2021 yılında, Çocuklarla Adalet Küresel Girişimi tarafından organize edilen Dünya Çocuklarla Adalet Kongresi kapsamında, 100'den fazla ülkeden 4.800'den fazla yetişkin ve çocuk bir araya gelerek *"Tüm çocuklar için adalete erişimin sağlanması: Ayrımcı olmayan ve kapsayıcı çocuk adalet sistemlerine doğru"* temasıyla Çocuklarla Adalet Küresel Bildirgesini yayınlamıştır. Bu bildiriye göre, kuşaklar arası ayrımcılık ve ekonomik eşitsizliğin çocukların suça ilişkilinmesinin temel nedenlerinden olduğu kabul edilmiş; adli sistemdeki her bir çocuğun ihtiyaçları, kimliği, geçmişi, koşulları ve olgunluk seviyesine uygun biçimde, çocuk dostu, cinsiyete duyarlı, engelliliği kapsayıcı, travma bilgili adalet, adli yardım ve sosyal hizmet sistemleri kurulması ve adli sistemindeki her çocuk için ayrımcılığı her alanda ortadan kaldıracabilecek elverişli yolların bulunması talep edilmiştir (Justice with children, 2021).

2.3. Çocuk Dostu Adalet

Araştırmanın hedeflerinden biri mevcut adalet sisteminin çocuk haklarını temin eden çocuk dostu bir yaklaşımı esas alabilmesi için atılması gereken adımları tespit etmektir, bu nedenle bu bölüm çocuk dostu adalet kavramına ayrılmıştır.

Çocuk dostu adalet, çocuğun, kendisini ilgilendiren adalet süreçlerine katılma hakkı da dahil olmak üzere, uluslararası insan hakları hukuku kapsamındaki tüm haklara sahip, gelişim halindeki genç bir insan olduğu imajına dayanmakta; çocukların yalnızca

savunmasızlıklarını değil, aynı zamanda gelişen kapasiteleriyle tutarlı bir şekilde haklarını kullanma konusundaki eylemliliklerini ve kapasitelerini de kabul etmektedir (Liefwaard, 2016).

17 Kasım 2010'da Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Çocuk Dostu Adaletle İlişkin Rehber İlkeleri (Rehber İlkeler) kabul etmiştir. Rehber İlkeleri *"yargı işlemlerinde çocukların bilgilendirilme, temsil edilme, katılımında bulunma ve korunma hakları dâhil olmak üzere bütün haklarına, çocuğun olgunluk ve anlayış düzeyine ve davanın koşullarına gereken önem verilerek sonuna kadar saygı gösterilmesi ve uyulmasının sağlanması"* amacını taşımaktadır. İlkeler, Avrupa Konseyi üye ülkeleri için *"çocuk haklarını hayata geçirmek ve mevcut eksikleri gidermek üzere teşvik etmek; adli sistemdeki çocukların, statülerine ve kapasitelerine bakılmaksızın, özel ihtiyaçlarına göre yaptıkları düzenlemelerde pratik bir araç olarak hizmet etmek"* hedefindedir.

Bağlayıcı olmayan hukuki bir araç olan Rehber İlkelerin kabul edilmesiyle birlikte çocuk dostu adalet kavramı, çocukların adalet sistemindeki konumuna ilişkin Avrupa yasal ve siyasi çerçevesinin bir parçası haline gelmiş, AB mevzuatının geliştirilmesine ve çocuklarla ilgili finansman ayrılmasına katkı vermiş, AİHM içtihadında giderek artan bir şekilde referans kaynağı olarak kullanılarak AİHS'in yorumlanmasında başvuru alan ilgili uluslararası hukuk belgeleri arasındaki yerini almış böylece *"yumuşak hukuk"* (soft law) statüsünün neredeyse ötesine geçebilmiştir (Liefwaard, 2016). Rehber İlkeler, Avrupa Konseyi Çocuk Hakları Stratejisi'nin ayrılmaz bir parçasıdır ve bu alanda bir dönüm noktasını temsil etmektedir (FRA, 2015).

Rehber İlkelerde, uluslararası insan hakları belgeleri ile AİHM içtihatları temel alınarak oluşturulan temel prensipler; çocuğun katılım hakkı, yüksek menfaati, haysiyeti, ayrımcılığa karşı korunması ve hukukun üstünlüğü olarak sıralanmıştır. Bu ilkeler çerçevesinde işleyen bir çocuk dostu adalet sistemi, erişilebilir, yaşa uygun, hızlı, özenli, çocuğun haklarına ve ihtiyaçlarına odaklı ve saygılı olmalıdır. (Avrupa Konseyi, 2010).

Rehber İlkeler, çocuk dostu adaletin başlıca unsuru olarak kabul ettiği 6 bileşeni açıklamaktadır. İlk sırada yer alan "*bilgilendirme ve danışmanlık*"; bir yargılamanın çocuk dostu olabilmesi için çocukların tüm adli süreç boyunca hakları, rolleri, adli sistemin işleyişi, hukuki araçlar, destek mekanizmaları, uygulanan adli işlemlerin yeri ve zamanı, süreçle ilgili gelişmeler, muhtemel sonuçlar, tedbir alınıp alınmayacağı, tazmin imkanları gibi alanlarda anlayabilecekleri uygun dilde, doğrudan ve hemen bilgilendirilmelerini kapsamaktadır. Çocuk dostu adaletin bir diğer bileşeni "*özel hayatın ve aile hayatının korunmasıdır*". Buna göre adli süreçlere dahil olan çocukların kişisel bilgileri korunmalı, çocukların gizliliğini sağlamak üzere tedbirler alınmalıdır. Çocuk dostu adaletin sağlanması için çocukların tüm işlemlerde "*güvenlik*" ilkesince zarar görebilecekleri uygulamaların önüne geçilmesi; çocukların hakları, ihtiyaçları ve çocuklarla ilgili işlemler hakkında çocuklarla birlikte ve çocuklar için çalışan "*profesyonellerin eğitimi*"; "*birden çok disiplin içeren yaklaşım*" ile farklı mesleklerin yakın iş birliği içinde çalışarak çocuklara yönelik bütünsel bir anlayış ve ortak bir değerlendirme çerçevesi geliştirerek çocuğun menfaatlerinin en iyi şekilde korunması gerekmektedir. Son olarak çocuk dostu adaletin bir bileşeni olan "*özgürlükten mahrum bırakma*" ile ilgili BMÇHS'de yer alan standartlar gözetilmelidir.

Kapsamı özetlenen Rehber İlkeler, zorunlu avukat hakkı ve uzman mahkemelerde yargılanma hakkı gibi çocukların adil yargılanma hakları için hayati önem taşıyan alanlardan ödün vermesi nedeniyle eleştirilmektedir (Liefwaard & Kilkelly, 2018).

Çocuk dostu adaletle ilişkin rehber ilkeler, çocukların insan haklarının korunması için önemli bir aşama olsa da yapılan araştırmalar henüz uygulamaya tam olarak yansıyamadığını göstermektedir. 2015 senesinde, AB'ye üye 10 Devlette, çocuklarla çalışan hakim, savcı, avukat, mahkeme personeli, psikolog, sosyal hizmet uzmanı ve polis memurlarından oluşan toplam 570 kişi ile bir araştırma yapılmıştır. Çalışmada, AB genelinde adaleti daha çocuk dostu hale getirmek için kat edilmesi gereken uzun bir yol olduğu; çocukların adli süreçlere katılımına

ilişkin uygulamaların önemli ölçüde farklılık gösterdiği, bir çocuğun yargılama hakkında bilgilendirilmesini ve yargılamayı anlamasını sağlamak gibi somut tedbirlerin henüz yaygın bir uygulama olmadığı, korkutucu olabilen adliye ortamlarının her zaman onların ihtiyaçlarına göre ayarlanmadığı, açık ve tutarlı standartlara ve kılavuz ilkelere ve bunların uygulanmasının sistematik olarak izlenmesine ihtiyaç duyulduğu tespit edilmiştir. (FRA, 2015).

Çocuk dostu adalete ilişkin yukarıda aktarılan saha araştırmasının ikinci aşaması 2017 senesinde AB'ye üye 9 devlette, ceza ve/veya hukuk davalarına mağdur, tanık veya taraf olan çocuklarla görüşmeler yapılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın amacı, çocukların adli süreçlere dahil olma konusundaki bakış açıları ve deneyimlerinden faydalanmaktır. Çocukların yanıtları, büyük ölçüde ilk aşamadaki yetişkin profesyoneller tarafından anlatılan deneyimleri ve bakış açılarını doğrulasa da çocuklar, profesyonellerin farkında olmayabileceği konulara da değinmişlerdir. Çocuklar, kendilerini güvende, rahat ve saygıdeğer hissetmeleri için profesyonellerin onlara karşı davranışlarının ne kadar önemli olduğunu anlatmışlardır. Böylece, profesyoneller ve onların davranışlarının, adaletin çocuklar tarafından "çocuk dostu" olarak kabul edilip edilmediğini belirleyen kilit bir faktör olduğu anlaşılmıştır. Araştırma, eğitilmiş profesyoneller tarafından dinlenen çocukların daha az korktuğunu ve sindirildiğini; uygun şekilde bilgilendirildikleri için haklarını daha iyi kullanabildiklerini göstermiştir. Ayrıca, çocuk dostu duruşma mekanlarının ve yargılama boyunca tutarlı destek sağlanmasının önemi tespit edilmiştir. Bu ihtiyaçların Avrupa Konseyi'nin çocuk dostu adalete ilişkin Kılavuz İlkeleri ile uyumlu olduğu anlaşılmıştır (FRA, 2017). Bu durum, çocuklarla temas halinde olan tüm profesyoneller için eğitimin ve yargılama süresince çocukların nasıl bilgilendirileceği, dinleneceği ve destekleneceğine ilişkin açık, tutarlı standartlar ve kılavuz ilkelerin önemini vurgulamaktadır. Her ne kadar rapor yargılanan çocukları kapsam dışında tutarak bu tez araştırmasının öznelere kapsamasa da çocuk dostu adalet rehber ilkelerinin çocukların

hayatına nasıl yansıdığını göstermesi ve adaleti gerçekten çocuk dostu hale getirmek için yapılması gereken çok şey olduğunu ortaya koyması açısından dikkate değerdir.

Çocuk yargılamalarındaki eğilime bakıldığında, İrtiş'in (2015), çocuk yargılamalarının tüm dünyada cezalandırıcı bir yapıya dönüştüğüne, çocukların gittikçe yetişkinler gibi yargılandıklarına değindiği çalışmasına rastlanmaktadır. Benzer şekilde, McLeod ve Roberts'in (2023) çocuk adalet sistemindeki modernleşme ihtiyacını ele aldıkları çalışmaları, sistemin, başlangıçta ceza yargılamalarına dahil olan çocukların biricikliğini ve rehabilitasyon ihtiyaçlarını merkeze almak için kurulduğunu ancak zamanla cezalandırıcı yaklaşımlara odaklanarak yetişkin sistemine daha çok benzediğini ve bu durumun da ters etki yaratarak çocukların haklarının ihlal edilmesine, yeniden adli sisteme dönmelerine ve çocuklara sunulan hizmetlerdeki maliyetlerin yükselmesine neden olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle araştırmacılar, çocuk adalet sisteminin modernize edilmesi ihtiyacında olduğunu vurgulayarak travma duyarlı uygulamalar, ruh sağlığı taramaları ve hizmetleri, terapotik uygulamalar, tamamlayıcı hizmetler, mesleki ve eğitim hizmetleri, sosyal destek hizmetleri gibi diversiyon çalışmalarına ağırlık verilmesi gerektiğini, bu çalışmaların başarıya ulaşabilmesi için de yerel yönetimlerle mahkemelerin iş birliği içinde multidisipliner yaklaşımla hareket etmesinin önemli olduğunu savunmaktadır (McLeod ve Roberts, 2023).

Son yirmi yılda, çocuk adaletine yönelik yasa, politika ve uygulamaların ergen gelişimine ilişkin araştırmaya dayalı bir bakış açısına doğru kaydığı da söylenebilmektedir (Cavanagh, Paruk, & Grisso 2022). Gelişimsel görüşe göre çocuklar hukuki özerkliklerini adım adım kazanmaktadır ve ergenler yasaları ihlal etmekten tamamen sorumlu tutulamayacak kadar genç ancak tamamen sorumsuz tutulamayacak kadar da büyüklerdir, bu nedenle ergenlik hukukta etkileyici ve rahatsız edici bir aşama olarak kabul edilmektedir (Weijers & Grisso, 2009). Bilimsel bakış açısı ile gelişim psikolojisini merkeze alan mercek ile insan hakları merceği, çocukların hak ve menfaatlerine ilişkin farklı yaklaşımlara sahip olsa da her ikisi de

çocukların yetişkinlere kıyasla özdenetim ve düzenleme kapasitelerinin daha az olduğunu buna karşılık değişim ve yeniden bütünleşme kapasitelerinin daha yüksek olduğunu kabul etmektedir; bu durum da ceza yargılamalarında çocukların ceza sorumluluklarının değerlendirmesini ve değişim fırsatları yaratabilecek daha az ve sınırlı cezalara tabii olmalarını haklı çıkarmaktadır (Lynch & Liefwaard, 2020).

2.4. Türkiye’de Çocuk Hakları ve Çocuk Ceza Yargılaması

Çalışmanın bu bölümünde çocuk hakları ile ilgili ceza yargılamasını ilgilendiren ulusal mevzuat ve ilgili çalışmalar ana hatları ile ilgili başlıklar altında ele alınacaktır.

Ulusal hukukta çocuk hakları ile ilgili kurallar farklı kanunlarda yer almakla birlikte 1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasa'sında çocuk haklarını özel olarak koruyan hükümler yer bulmuş, ayrıca kişi hakları ve ödevleri bölümünde yer alan hakların çocuklar için de geçerli olduğu kabul edilmiştir (Akyüz, 2021).

Anayasanın genel esaslar başlıklı birinci bölümünde yer alan 10. madde ile herkesin, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşit olduğu düzenlenmiştir. 2010 senesinde bu hükme çocuklar için alınacak tedbirlerin eşitlik ilkesine aykırı sayılmayacağı cümlesi eklenmiştir. Anayasa'daki bu hükmün bir başka uzantısı Türk Ceza Kanunu’nun “*Adalet ve Kanun Önünde Eşitlik*” ilkesi başlıklı 3'üncü maddesinde yer almaktadır: “Ceza Kanununun uygulamasında kişiler arasında ırk, dil, din, mezhep, milliyet, renk, cinsiyet, siyasal veya diğer fikir yahut düşünceleri, felsefî inanç, millî veya sosyal köken, doğum, ekonomik ve diğer toplumsal konumları yönünden ayırım yapılamaz ve hiçbir kimseye ayrıcalık tanınamaz” hükmü getirilmiştir

2010 yılında yapılan bir diğer düzenlemeyle, Anayasanın 41'inci maddesinin hem başlığına hem de içeriğine çocuk haklarına ilişkin ek hükümler getirilmiştir. Çocuğu "*hak öznesi*" olarak kabul eden bir bakış açısının Anayasaya girmiş olması önemli bir yaklaşım

değişikliği olmuştur (Algan, 2021). "*Ailenin korunması ve çocuk hakları*" başlığını taşıyan 41'inci madde şu şekildedir:

"Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır. Devlet'in ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar. (Ek fıkra: 7/5/2010-5982/4 md.) Her çocuk, korunma ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça, ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahiptir. (Ek fıkra: 7/5/2010-5982/4 md.) Devlet, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alır"

Aktarılan maddelerin yanı sıra Anayasa'nın 42'nci maddesinde eğitim ve öğretim hakkı, 50'nci maddesinde küçüklerin çalışma şartları bakımından özel olarak korunacağı, 61'inci maddesinde korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbirin alınacağı düzenlenmiştir.

Anayasa'nın "*Yargı*" başlıklı 3'üncü bölümünde yer alan 141'inci maddesinde "*Küçüklerin yargılanması hakkında kanunla özel hükümler konulur.*" ifadesi ile adalet sistemindeki çocuklarla ilgili olarak "*olumlu ayrımcılık*" hükmü yer bulmuştur (Akyüz, 2021). Anılan madde, çocuklara özgü yargılamanın hayata geçirilmesi için kanun koyucuya emredici nitelikte bir düzenlemedir (Algan, 2021).

Bu çalışma için önemli bir başka Anayasa hükmü 90'ıncı maddenin 5'inci fıkrasında yer almaktadır: "*Usulüne göre yürürlüğe konulmuş Milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. (Ek cümle: 7/5/2004-5170/7 md.) Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.*" İlgili hüküm, bu çalışmada 2. bölümde aktarılan BMÇHS'nin iç hukuktaki önemini ortaya koymaktadır.

2.4.1. Genel Olarak Türkiye’de Çocuk Ceza Yargılaması

BMÇHS, Türkiye tarafından 1989 yılında imzalanmış ancak Sözleşme’nin usulüne uygun şekilde onaylanarak yürürlüğe girmesi 1995 yılında olmuştur. Türkiye’de, iç hukukun uluslararası standartlara uygun bir şekilde yapılandırılmasına yönelik çalışmalar uzun sürmüştür, BMÇHS’de yer alan temel ilkelerin benimsendiği ÇKK, 2005 yılında yürürlüğe girmiştir. Sözleşme öncesi dönemde ise çocuk ceza hukukuna ilişkin düzenlemeler, Mülga 2253 Sayılı Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun’da (ÇMK) yer almıştır. Bu Kanun 1979 yılında Resmî Gazete’de yayınlanarak, 01.06.1982 tarihinde yasalaşmış ve yargılama usulünde yenilikler getirmiştir. 5395 Sayılı ÇKK yürürlüğe girdiği 2005 yılına kadar uygulanan ÇMK’ya göre, onsekiz yaşını bitirmeyen küçükler tarafından işlenen ve genel mahkemelerin görevine giren suçlarla ilgili davalara, bir başkan ve iki üyeden oluşan çocuk mahkemelerinde bakılacağı belirtilmiş ancak ilk çocuk mahkemesi 1987 yılında açılabilmiştir (Uluğtekin, 2004). Çocuklar bakımından çocuk mahkemesinde yargılanacak çocukları 15 yaş ile sınırlı tutmuş, ceza sorumluluğu yaşını 11 olarak kabul etmiş ve ceza sorumluluğunun tespitini hekimlere bırakmıştır. Mülga ÇMK’nın ceza veya tedbir uygulanmasından önce yapılacak inceleme başlığını taşıyan 20’nci maddesi, çocuğun bedeni, akli ve ruhi durumunun, işlediği suçun anlam ve sonuçlarını kavrayabilmesi yönünden mütehassıs kimselere tespit ettirileceği düzenlemiştir. Buna göre eğer gerekirse çocuk mahkemelerinde görevlendirilen uzmanlar eliyle çocuğun aile, terbiye, okul durumu, içinde yetiştiği ve bulunduğu şartları araştırılması düzenlenmiştir. Mülga ÇMK’da çocuklarla ilgili alınabilecek tedbirlerin veliye, vasiye veya bakıp gözetmeyi üzerine alan akrabadan birine teslim, güvenilir bir aile yanına yerleştirme veya bakım, iş, eğitim, sağlık gibi amaçlarla kuruma yerleştirme ile sınırlandırıldığı görülmektedir.

2005 yılında yürürlüğe giren ÇKK’nın amacı, korunma ihtiyacı olan ve suça sürüklenen çocukların korunması, haklarının ve esenliklerinin güvence altına alınması

hakkındaki usul ve esasları düzenlemektir. Kanun'un 4'üncü maddesinde çocukların haklarının korunması için gözetilecek ilkeler sıralanmıştır:

- a. *"Çocuğun yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarının güvence altına alınması,*
- b. *Çocuğun yarar ve esenliğinin gözetilmesi,*
- c. *Çocuk ve ailesinin herhangi bir nedenle ayrımcılığa tâbi tutulmaması,*
- d. *Çocuk ve ailesi bilgilendirilmek suretiyle karar sürecine katılımlarının sağlanması,*
- e. *Çocuğun, ailesinin, ilgililerin, kamu kurumlarının ve sivil toplum kuruluşlarının iş birliği içinde çalışmaları,*
- f. *İnsan haklarına dayalı, adil, etkili ve süratli bir usul izlenmesi,*
- g. *Soruşturma ve kovuşturma sürecinde çocuğun durumuna uygun özel ihtimam gösterilmesi,*
- h. *Kararların alınmasında ve uygulanmasında, çocuğun yaşına ve gelişimine uygun eğitimini ve öğrenimini, kişiliğini ve toplumsal sorumluluğunu geliştirmesinin desteklenmesi,*
- i. *Çocuklar hakkında özgürlüğü kısıtlayıcı tedbirler ile hapis cezasına en son çare olarak başvurulması,*
- j. *Tedbir kararı verilirken kurumda bakım ve kurumda tutmanın son çare olarak görülmesi, kararların verilmesinde ve uygulanmasında toplumsal sorumluluğun paylaşılmasının sağlanması,*
- k. *Çocukların bakılıp gözetildiği, tedbir kararlarının uygulandığı kurumlarda yetişkinlerden ayrı tutulmaları;*
- l. *Çocuklar hakkında yürütülen işlemlerde, yargılama ve kararların yerine getirilmesinde kimliğinin başkaları tarafından belirlenememesine yönelik önlemler alınması"*

ÇKK'de çocuklar bakımından koruyucu ve destekleyici tedbirlere ilişkin düzenlemelere ve suça sürüklenen çocukların bir kısım muhakeme usullerine yer verilmiştir. Çocuk savcılığı, çocuk hakimliği, çocuk mahkemesi, sosyal çalışma görevlileri ve sosyal inceleme raporları gibi çocuğa özgü adaletin temel unsurlarının ÇKK ile belirlenmiş, "*Çocuk Koruma Kanunun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik*" ile ayrıntılandırılmışsa da muhakemeye ilişkin diğer düzenlemeler genel kanunlarda yer almaktadır. Bu kapsamda, TCK'nın "*yaş küçüklüğü*" başlıklı 31'inci maddesi uyarınca, çocukların ceza sorumluluğuna kademeli bir yapı getirilerek, ceza sorumluluğu yaşı 12 olarak belirlenmiş, 12-15 yaş arası çocukların ceza sorumluluğunun değerlendirilmesi gerektiği hükme bağlanmış, 15-18 yaş arası çocuklar için ise ceza indirimine gidilmiştir.

BMÇHS'nin 40'ıncı maddesinin 3'üncü fıkrasının b bendinde yer alan "*insan hakları ve yasal güvencelere tam saygı gösterilmesi koşulu ile bu tür çocuklar için adli kovuşturma olmaksızın önlemlerin alınması*" hükmü, Türkiye'de sınırlı sayıda düzenleme ile karşılık bulmuştur. BMÇHK, 24 Numaralı Genel Yorumunda (2019), çocukların ceza yargılamalardan uzak tutularak damgalanmalarının ve adli sicil kayıtları edinmelerinin engellenerek çocuklar için daha iyi sonuçlar temin eden program ve faaliyetler gibi yargılama dışına yönlendirme (*diversiyon*) uygulamalarının önemine vurgu yapmaktaysa da Türkiye'de yargılama dışına çıkartan kamu davasının açılmasının ertelenmesi (ÇKK Madde 19 ve CMK Madde 171) uzlaştırma (ÇKK Madde 24 ve CMK 253-255), ön ödeme (TCK Madde 75), hükmün açıklanmasının geri bırakılması (ÇKK Madde 23 ve CMK 231), kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırımlar (TCK Madde 50) ve hapis cezasının ertelenmesi (TCK Madde 51) hükümlerinin genel kanunlarda yer aldığı ya da ÇKK'nın bu kanunlara gönderme yaptığı, doğrudan çocuklara ihdas edilmiş yapılar yerine ilgili kanun maddelerinde çocuklara özgü kimi istisnalar getirilmekle yetinildiği görülmektedir.

ÇKK, çocuklara özgü bir sistem kurulmadan genel kanunlardan alınan kavramlar ve kurumlarla oluşturulması nedeniyle eleştirilmekte; çocuk adaleti, en temel ve ayırıcı özelliğini tedbirler üzerinden ortaya koymalıyken ÇKK ile ceza indirimlerinin yeterli görüldüğü bir uygulamanın ortaya çıktığı belirtilmektedir (Atılğan ve Ümit Atılğan, 2009; İrtiş, 2012).

2.4.2. Ceza Sorumluluğu

Asgari ceza sorumluluk yaşı, yasalarla belirlenen yaştan küçük yaştaki çocukların ceza kanununu ihlal etme ehliyetine sahip olmamalarını ifade eder (BMÇHK, 2019). TCK'nın 31'inci maddesinde düzenlenen yaş küçüklüğü, kusurluluğu etkileyen hallerden biri olarak sayılmıştır. Buna göre suça sürüklenen çocuk sıfatıyla adli sisteme giren 12-15 yaş arası çocukların, işledikleri fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılayamaması veya davranışlarını yönlendirme

yeteneğinin yeterince gelişmemiş olması halinde ceza sorumluluklarının olmadığı kabul edilmektedir. TCK'nın 31'inci maddesinin gerekçesinde, bu yaş grubunda bulunan çocukların ceza sorumluluğunun çocuk hâkimi tarafından değerlendirileceği; hâkimin bu kararı verirken çocuğun psikolojisi, eğitimi ve sosyo-ekonomik koşulları hakkında uzmanlar tarafından hazırlanan raporu dikkate alacağı belirtilmiştir.

12 – 15 yaş arasındaki çocuğun ceza sorumluluğuna ilişkin yapılan değerlendirme, yargılama sonunda verilen hükmün niteliğini tayin etmektedir. Mahkeme, suçu işlemekle birlikte ceza sorumluluğu olan çocuk hakkında hapis cezası, adli para cezası gibi mahkûmiyet kararına hükmedebilmekteyken, TCK'nın 31'inci ve CMK'nın 223'üncü maddesi gereği ceza sorumluluğu olmayan çocuk hakkında ceza verilmesine yer olmadığına dair karar sonucunda güvenlik tedbiri vermektedir. ÇKK'da sıralanan koruyucu ve destekleyici tedbirler, aynı Kanun'un 11'inci maddesi uyarınca suça sürüklenen ve ceza sorumluluğu olmayan çocuklar bakımından çocuklara özgü güvenlik tedbiri olarak anıldığından, bu çocuklar hakkında; bakım, barınma, danışmanlık, eğitim, sağlık tedbirlerine karar verilebilmektedir.

TCK'nın 31'inci maddesinin 2'nci fıkrası uyarınca işlediği fiilin hukuki anlam ve sonucunu algılama yeteneği, çocuğun gerçekleştirdiği eylemin haksızlık oluşturduğunun bilincinde olması ve gerçekleştirdiği eylemin toplum kurallarını ihlal ettiğini anlaması, çocuğun eylemini hukuka aykırı hale getirecektir (UNICEF, 2007). Kusur yeteneği, "*anlayabilen, isteyebilen ve iradi hareket edebilen*" kişinin toplumsal yaşamın gereklerini doğru kavrayıp bu yönde davranabilme yeteneğidir (Centel ve arkadaşları, 2016). Kusurluluk, kasıtlı bir eylem için sorumluluğun belirlenmesini, sorumluluk kişinin kasıtlı eylemlerinden sorumlu olma kapasitesini; kasıtlı eylemler üretme yeteneği ise karmaşık beyin mekanizmaları tarafından desteklenen psikolojik yetenekleri gerektirmektedir (Silva, 2014).

Ceza sorumluluğu bakımından çocuklar, bir yetişkin gibi toplumsal işleyiş ve bu işleyişin kuralları hakkında bilgi, görgü ve tecrübe sahibi olamadıkları için eylemlerinin

sonuçlarını tüm yönleriyle idrak edebilecek yeterlilikte bulunamazlar ve bu konularda yetişkinlerin rehberliğine gereksinim duyarlar (İHOP ve ICC, 2012). Belirli bir yaştaki çocuklar, kendilerini tam olarak vatandaş ya da hukukun öznesi olarak algılayamadıkları, muhakeme yetenekleri henüz yetersiz ve hukukla ilgili deneyimleri de eksik olduğu için eğer yanlış bir şey yaparlarsa, bunu ebeveynlerine, ailelerine, öğretmenlerine ya da arkadaşlarına karşı bir yanlış, yaramazlık veya haylazlık gibi anlayabilmekte ancak eylemlerinin bir suç yani yasalara aykırı eylemler olduğunu ve bu eylemlerin yasal sonuçlar barındırdığını tam olarak kavrayamamaktadır (Weijers & Grisso, 2009; Weijers, 2016).

Ergenlik dönemindeki değişimlerin artan risk alma davranışları ile ilintili olduğunu aktaran Cavanagh'ın (2022) derleme çalışması, ergenlerin yetişkinlerle karşılaştırıldığında gelecek planı yapma, duygularını düzenleme, dürtülerini kontrol etme ve eylemlerinin sonucunu düşünme konusunda daha az başarılı olduğunu, duygusal olarak kolayca uyarılabilirliklerini, sosyal ödüllere karşı hassas şekilde yeni hisler arayışında bulunduklarını, duyguları harekete geçiren bağlamlarda rasyonel karar veremeyebildiklerini ancak beyin gelişimleri ile duygu düzenleme ve davranış kontrollerinin artmasıyla birlikte içsel bir ödüllendirici olan risk alma davranışlarının da azaldığını göstermektedir (Cavanagh, 2022). Daha uzun soluklu bir rahatsızlıktan kaçınmak için mevcut rahatsızlıklara katlanmak, henüz yetişkin bir haz erteleme duygusu ve gelecek zaman perspektifi geliştirmemiş gençler için bir seçenek değildir (Grisso, 1998).

Tüm bunlarla birlikte, adli sistemindeki çocukların çeşitli yaşlardaki kapasiteleri hakkında bildiklerimizin çoğunun, adli sisteme dahil olmayan gençlerle ilgili çalışmalara dayandığını ifade eden Grisso (1998), suçlu popülasyonlarda ruhsal bozuklukların ve gelişimsel engellerin yaygınlığına vurgu yaparak çocuk adalet tesislerindeki gençlerin yüzde 70'inin bir tür zorlayıcı zihinsel veya duygusal rahatsızlığa sahip olduğunu hatırlatmaktadır. Adalet sisteminde özel eğitim ihtiyacı olan çocukların orantısız bir şekilde temsil edildiğini, kapalı

kurumlarda tutulan çocukların çok büyük bölümünün ruh sağlığı tedavisine ihtiyaç duyduğunu gösteren çalışmalar da bulunmaktadır (Silva, 2014).

Literatürün ortaya koyduğu bu çerçeve, çocukların ceza sorumluluklarının tespitinin önemini göstermektedir. ÇKK'nın 35'inci maddesi uyarınca 12-15 yaş arası çocukların ceza sorumluluğunun değerlendirilmesinde sosyal inceleme raporu (SİR) göz önünde bulundurulmalıdır. Çocuk Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usûl ve Esaslar Hakkında Yönetmelik'in (ÇKKUY) 20'nci maddesinin 4'üncü fıkrası uyarınca, hakim veya mahkeme, bu değerlendirmeyi yaparken SİR ile birlikte adli tıp uzmanı, psikiyatrist ve zorunluluk halinde uzman hekimden görüş alır. Bu madde kapsamında yapılan adli psikiyatrik değerlendirme, yargılamaya konu olan eylem anındaki "*duygu, düşünce ve davranışların*" incelenmesidir (Doğangün ve Özhan, 2020). Ceza sorumluluğunun araştırılmasında, çocuğun bilişsel, psikososyal ve ahlaki gelişim ile ruh sağlığı sorunları ve yargılama yetisinin olgunlaşması ve karar verme yetisinin incelenmelidir (UNICEF, 2010a). Ancak bu inceleme sırasında zihinsel becerilerinin dışında, biyopsikososyal ve sosyal-kültürel faktörlerle birlikte çocuğun ahlaki muhakeme, hukuki muhakeme ve hukuki bilgi düzeyinin göz önünde bulundurulması gerekmektedir (Erdener, 2011). Adli psikiyatrik değerlendirme, çocuğun yalnızca akıl hastalıkları ve zeka geriliği yönünden değerlendirilmesi ile sınırlı kalmamalı, bilişsel, psikososyal, ahlaki gelişimi, yargılama ve karar verme yetisi ile ruh sağlığı problemleri incelenmeli; madde kullanımı, kendine ya da başkasına zarar verme gibi risk faktörleri olması halinde ise bu durumun psikopatoloji ile bağlantısı belirlenerek gerekli önlemlerin alınması sağlanmalıdır (Tırtıl ve arkadaşları, 2019).

Yapılan bir araştırmaya göre ceza sorumluluğunun tespiti için dosyaların %89'unda sosyal inceleme raporu ile Adli Tıp Kurumu'ndan alınan raporunun birlikte hükme esas alındığı tespit edilmiştir (Yüce, 2019). Bununla beraber başka bir araştırmada da suça sürüklenen çocuklarla ilgili adli psikiyatrik raporlarda %18-75 arasında değişen oranlarda çocukların ceza

sorumluluklarının bulunduğu yönünde rapor düzenlendiği; klinikler arasında son derece farklı kanaatlerin bildirildiği belirtmiştir (Bilginer ve arkadaşları, 2021). Yine, uygulamada, hekimlerce hazırlanan raporların çok kısa gerekçelerle, kesin kanaat içeren hükümler barındırdığı ve gerekçenin de genellikle akıl sağlığı ve zeka geriliğine dair olduğu görülmektedir (Tüysüz ve arkadaşları, 2010) Ümit, "*hukuki ve sosyolojik*" bir kavram olan kusur yeteneğinin araştırılmasının tıbbi muayeneye indirgenemeyeceğini, kapsamlı bir ceza sorumluluğu araştırması için hekimlerin ve sosyal çalışma görevlilerinin birlikte çalışarak çocuğun öznel durumuna uygun bilgileri hukukçulara sağlamasını ve hukukçuların bu bilgileri göz önünde tutarak değerlendirme yaptığı bir sistemi önermektedir (Ümit, 2007)

Bertizlioğlu ve Çelik (2023) tarafından suça sürüklenen çocuklarda ceza sorumluluğuna ilişkin Yargıtay bozma kararlarının incelendiği bir çalışma yapılmıştır. Buna göre, 12- 15 yaş arasındaki suça sürüklenen çocuklarda TCK Madde 31/2 uyarınca fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama veya davranışlarını yönlendirme yeteneği ile ilgili incelenen dosyalara bakıldığında SİR veya hekim raporunun alınmaması veya yargılamaya konu suç dışında başka bir suçla ilgili alınan raporun kullanılması; usule aykırı, yetersiz, hüküm tesisine elverişsiz raporlar hazırlanması (örneğin birden fazla suç tipinin olduğu dosyalarda tek suçla ilgili tespitle yetinilmesi; suç tipi, suç tarihi, rapor tarihi, imza, kaşe, sayı gibi eksiklikler; gerekçesiz raporlar; raporu düzenleyen hekimlerin uzmanlık alanlarının farklı olması, suç tarihi itibarıyla değerlendirme yapılmaması vb.) SİR ile hekimler tarafından düzenlenen raporlar arasında çelişki olması ve raporlarda hukuken geçerliliği olmayan "*farik mümeyyiz*" değerlendirmeleri yapılması nedeniyle bozma kararları verildiği görülmüştür.

Yargıtay suça sürüklenen çocuklarla ilgili akıl hastalığı nedeniyle ceza sorumluluğu araştırması yapılan dosyalarda, dosyada akıl hastalığına ilişkin belirtilmesine rağmen TCK'nın 32'nci maddesi yönünden araştırma yapılmaması, heyet raporu olmaksızın tek hekimle rapor

düzenlenmesi, SİR ile hekim raporları arasında çelişki olması, SİR alınmaması gibi nedenlerle bozma kararları vermektedir (Bertizlioğlu ve Çelik, 2023; Cavlak, 2023).

Ceza sorumluluğunun tespitinde hâkimin takdir hakkını kullanabilmesi için ayrı işlevleri olan SİR ve hekim raporundaki olguların birbirini tamamlaması gerekmektedir. Raporlarda somut durumu bilimsel kriterler ışığında ortaya koymak dışında bir kanaatte bulunulmamalıdır (ÇKK Madde 20/3,4; 21/2; CMK Madde 63). Yargıtay Ceza Genel Kurulunun 2018/154 Esas ve 2019/345 Karar Sayılı ve 18.04.2019 tarihli kararı uyarınca da mahkeme veya hâkim; ÇKKY'nin 20/4. maddesini gözeterek, 12-15 yaş grubu bakımından çocuğun aile koşulları, sosyal ve ekonomik koşullar ile psikolojik ve eğitim durumu hakkında uzman kişilerce düzenlenen ve zorunlu olarak alınması gereken sosyal inceleme raporu ile çocuğun işlediği fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılama ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneği hakkında adli tıp uzmanı, psikiyatrist ya da zorunluluk hâlinde uzman hekim tarafından düzenlenen bilirkişi raporundaki gözlem, tespit ve değerlendirmeleri göz önünde bulundurarak, raporlarla bağlayıcı olmaksızın, her delil gibi bunları da serbestçe değerlendirip çocuğun kusur yeteneğinin olup olmadığını takdir edecektir

Beejing Kuralları (1985) ceza sorumluluğuna dair asgari yaş sınırının tarih ve kültürlere göre değiştiğini belirterek, modern yaklaşımın bu konuyu "*çocuğun cezai sorumluluğunun gerektirdiği ahlaki ve psikolojik unsurlara uyumlu olarak cezai sorumluluğun psikolojik ve manevi sonuçlarını kaldırmaya hazır olup olmadığı, yani çocuğun kişisel anlama ve isteme yeteneğinin anti sosyal davranışından onu sorumlu tutup tutmaya yeterli olup olmadığı*" şeklinde ele almıştır. BMÇHS'nin 40'ıncı maddesine uygunluk, ceza yargılamalarında çocuğun cezai sorumluluğun ahlaki ve psikolojik unsurlarını yerine getirip getirmeyeceğın yani çocuğun bireysel muhakeme ve anlayışı sayesinde davranışlarından sorumlu tutulup tutulmayacağıın göz önünde bulundurulmasını gerektirir (Arthur, 2016). Her ne kadar BMÇHS'de taraf devletlerin asgari cezai sorumluluk yaşını belirlemeleri gerektiği

ifade edilmişse de Sözleşme'de özel bir yaşa işaret edilmediği görülmektedir. Avrupa Konseyi Rehber İlkeleri de 23'üncü maddesinde ceza sorumluluğu için yasalarla belirlenecek asgari yaştan çok düşük olmaması gerektiğini belirtmiş, üye ülkelere belli bir yaşı göstermekten kaçınmıştır.

Komite, 2009 yılında yayınlanan "*Çocuk Adaletinde Çocuk Hakları*" başlıklı 10 Numaralı Genel Yorumunda mutlak asgari ceza sorumluluk yaşını 12'ye çıkarılmasını tavsiye ederken 2019 yılında "*Çocuk Adalet Sisteminde Çocuk Haklarına İlişkin*" 24 Numaralı Genel Yorumu ile yaklaşım değişikliğine gitmiş ve çocuk gelişimi ve nörobilim alanlarındaki son gelişmeleri dikkate alarak taraf devletlere asgari cezai sorumluluk yaşını en az 14'e çıkarmayı önermiştir. Komite, 12-13 yaşlarındaki çocukların henüz beyin gelişimlerini tamamlamamaları nedeniyle soyut akıl yürütme ve olgunluk kapasitelerinin gelişme aşamasında olduğunu gösteren bilimsel kanıtlara vurgu yaparak, bu yaşlardaki çocukların işledikleri iddia olunan fiillerin etkilerini ve ceza yargılamalarını anlayabilme ihtimallerinin az olduğunu belirterek önerisini gerekçelendirmiştir. Ayrıca, ergenlikte çocukların beyin gelişimlerinin devam ettiğini ve bu durumun da karar alma süreçlerini etkilediğini aktaran Komite, asgari cezai sorumluluk yaşının 14'e çıkartılmasını teşvik etmekle yetinmeyerek, asgari cezai sorumluluk yaşlarını 15-16 olarak kabul eden taraf devletleri takdirle karşıladığını da açıklamıştır. Bununla birlikte, Komite, ceza sorumluluğu için iki ayrı asgari yaşın belirlenmesiyle, alt sınırın üstünde ancak üst sınırın altında olup da gerekli olgunluğa eriştikleri kanıtlanan çocukların ceza sorumluluğunun olduğunun kabul edilmesine ilişkin sistemi eleştirmektedir. Koruyucu amaçla getirilen ve her bir çocuğa özgü yapılacak değerlendirmeleri öngören bu yaklaşımın olumlu tarafları olsa da takdir yetkisinin çok geniş tutulması nedeniyle ayrımcı uygulamalara neden olduğu belirtilmiştir.

BMÇHK'nın 24 Numaralı Genel Yorumunda asgari ceza yaşının 14'e yükseltilmesiyle hatta 15 ve 16 yaşın önerilmesiyle birlikte güçlü bir küresel mesaj verildiğini, taraf devletler üzerinde

ceza sorumluluğu yaşını yükselterek uluslararası standartlara uygun hale getirilmesi için baskının artmış olduğunu söylemek mümkündür (Brown & Charles, 2021).

2019 yılında yayınlanan Birleşmiş Milletler Özgürlüğünden Yoksun Bırakılmış Çocuklara İlişkin Küresel Çalışmasında, dünya genelindeki ortalama asgari ceza sorumluluk yaşının 11.3 olduğu bildirilmiştir (Nowak, 2019). Dünya genelinde cezai sorumluluk yaşının 6 ila 16 arasında değişen alt sınırlarına bakıldığında, uç noktalarda zıtlıklar görülmektedir (Weijers & Grisso, 2009). Avrupa kıtasında ceza sorumluluk yaşı baskın olarak 14 veya 15 yaş sınırında toplanmakla birlikte ortalama olarak 13 yaş tipik ve ortalama yaş sınırıdır ki bu diğer kıtalar arasındaki en yüksek asgari yaş sınırıdır. (Weijers, 2016). Bu durum, AİHS ve BMÇHS gibi uluslararası sözleşmelerin Avrupa'da ciddiye alındığını gösterebilir (Weijers & Grisso, 2009). Tüm bunlarla birlikte Avrupa ülkelerinde, nöro-bilimsel kanıtlarla beyin gelişimi çalışmalarının, daha büyük bir çocuğun beyni ile genç bir yetişkinin beyni arasında ayırım yapmanın zor olduğunu göstermesi nedeniyle çocuk adalet sistemi uygulamalarını 21 yaşına kadar genişlettiği, Hırvatistan, Almanya ve Hollanda'nın, on sekiz yaşın üzerindeki gençlerin çocuk adalet sistemindeki kişilerle aynı şekilde cezalandırılmasına izin verdiği görülmektedir (Matthews vd., 2018).

BMÇHK, 2023 yılında yayınladığı Türkiye hakkındaki sonuç gözlemlerinde kaygılarını ileterek asgari cezai sorumluluk yaşının en az 14'e yükseltilmesi gerekliliğini tekrarlamıştır. Bununla beraber Komitenin genel yorumunda yer alan ceza sorumluluğunda ikili asgari yaş sisteminin Türkiye'de 12-15 yaş grubu çocuklar için yer alması eleştiriye açık olabilecek bir diğer konudur.

Ergenlerin suçla ilişkileneceklerine neden olan kırılganlıklarını giderebilmek için tedbirlere gereksinim duyulmaktadır (BMÇHK, 2017). Resmi bilişsel yetenekler orta ergenlikte olgunlaşırken beyin gelişimi erken yetişkinliğe kadar devam etmektedir ve 15 yaş ve altındaki ergenler için karar verme ile ilgili bir dizi faktör bakımından olgunlaşmamış olduğuna dair

güçlü kanıtlar vardır, bu durum cezai sorumluluk yaşının 15 veya en az 14 olmasının önemini göstermektedir (Weijers, 2016). Beejing Kuralları (1985) "*genellikle suç ve kabahat oluşturan davranışlara ilişkin sorumlulukla, öteki sosyal hak ve sorumlulukların sınır yaşı arasında bir ilişki olduğu*" bilgisini paylaşmaktadır. Bu doğrultuda, Türkiye'deki ceza sorumluluğu yaşı olan 12, evlenme yaşı, cinsel ilişkiye rıza gösterme yaşı, mahkeme kararı ile ergin kılınma yaşı ile karşılaştırıldığında düşük bir yaş olduğu ve hukukun diğer alanlarındaki çocuk algısına da uyum sağlamadığı, bu nedenle ceza sorumluluğu yaşının 15'e çıkarılması gerektiği anlaşılmaktadır (UNICEF, 2010a, 2010b).

2.4.3. Sosyal İnceleme

ÇKK'nın 34'üncü maddesi sosyal çalışma görevlilerinin görevleri arasında "*çocuklar hakkında sosyal inceleme yapmak ve hazırladıkları raporları görevlendirildikleri merciilere sunmak*" yer almaktadır. Kanun'un 35'inci maddesinde ise hakimlerin veya cumhuriyet savcılarının ihtiyaç duymaları halinde çocukların bireysel özellikleri ve sosyal çevrelerine ilişkin bilgi almak ve ceza sorumluluğunun takdirinde göz önünde bulundurmak amacıyla sosyal inceleme yaptırabilecekleri belirtilmiştir. Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Yönetmeliği uyarınca Cumhuriyet savcısı, mahkeme veya hâkim, sosyal inceleme raporu hazırlanması için Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlüğünden (ADM) adli destek görevlisi görevlendirilmesini isteyebilmektedir.

Sosyal inceleme raporları, suça sürüklenen çocuğun "*biyopsikososyal açıdan iyilik haline ulaşmasında rehberlik*" etme amacını taşımaktadır (UNICEF, 2010a). Bu raporlar, çocuğun gelişimsel durumunu dikkate alarak içinde bulunduğu koşulların belirlenmesini sağlayan ceza sorumluluğunun tespitinde kullanılan, kanıt temelli, mahkemelere yardımcı bir araçtır (Kayma ve Büyükbodur, 2020). Beejing Kuralları da hafif suçlarla ilgili olanlar hariç,

bütün vakalarda çocukların önceki yaşam koşulları ve suçun hangi ortam içinde işlendiği konusunda hükümden önce yeterli araştırma yapılmasını vurgulamaktadır.

Uluğtekin (2004), çocuk mahkemeleri için "*gelişime yönelik kapıyı açacak anahtar*" olarak tanımladığı sosyal inceleme raporlarının bu işlevi yerine getirebilmesini kimi özelliklere sahip olmasına bağlamıştır. Bu doğrultuda, raporlarda kullanılan kaynak ve bilgi toplama yollarının ayrıntılı şekilde açıklanması, gerekli önlemlerin alınabilmesi için çocuğun suçla ilgili risk faktörlerini gösteren bilgilerin yer alması, aileyle ilgili bilgilerin yanı sıra çocuğun içinde bulunduğu çevresel koşulların da detaylandırılması, çocukların akran grupları ile olan ilişkisine değinilmesi, gelecekte suç eylemlerinin denetlenebilmesi için de müdahale planlarını içermesi gerekmektedir. Tüm bunlarla birlikte, raporların ancak eylem tarihi üzerinden uzun zaman geçmeksizin hazırlanması halinde çocuk hakkında doğru ve hızlı adımlar atılabileceği de belirtilmektedir (Uluğtekin, 2004).

ÇKKY'nin 21'inci maddesi uyarınca sosyal inceleme raporları aşağıdaki hususları içermelidir:

- "a) Hakkında inceleme yapılması talep edilen çocuğun;*
 - 1) Doğumundan başlayarak geçirdiği gelişim aşamaları,*
 - 2) Fiziksel, zihinsel, duygusal, sosyal ve moral gelişim özellikleri,*
 - 3) Ailesinin toplumsal, ekonomik ve kültürel durumu,*
 - 4) Aile bireyleri arasındaki ilişki,*
 - 5) Okul ve iş ortamı ile boş zamanlarını değerlendirdiği çevre,*
 - 6) İçinde bulunduğu hukukî durum ve adli mercilerin müdahalelerini gerektiren olaylar,*
 - 7) İnceleme sırasında uzmanlar tarafından tespit edilen davranışları,*
 - 8) Suçluluklarına ve topluma uyumsuzluklarına veya korunmaya muhtaç olmalarına neden olan etkenler hakkında bilgiler;*
- b) Çocuğun fiziksel, psikolojik ve sosyal yönden incelenmesi sırasında elde edilen ve olayın açıklanması bakımından önemli görülen bilgiler;*
- c) Çocuk hakkında Kanunun 5 inci maddesinde gösterilen tedbirlerden hangisinin yararlı olacağına, tedbirin yanında denetim altına alınmasına gerek olup olmadığına dair öneriler;*
- d) Çocuk hakkındaki tedbir veya denetim kararlarının ne kadar süre ile uygulanması gerektiğine ilişkin öneriler;*
- e) Çocuklar ve ailelerine uygulanabilecek özel tretman veya psikiyatrik tedavi hususunda öneriler."*

Litaretür, suça sürüklenen çocuklarla ilgili yargılamalarda, sosyal inceleme raporlarının çoğu zaman gerekli kıstasları sağlamadığı (İrtiş, 2012; Kaya, 2021); ev incelemesi ya da aile görüşmesi yapılmadan çocukla yapılan kısıtlı görüşmelere dayanarak raporların hazırlandığına dönük eleştirileri içermektedir (Erükçü ve Akbaş, 2012). Ayrıca ceza sorumluluğunun tespitinde sosyal inceleme raporlarından destek alınmasının yeterli olmadığı, çocukların bireysel ve çevresel özellikleri ile içinde bulundukları koşullar hakkında farklı disiplinlerden profesyonellerden oluşturulacak kurulların daha etkin ve nitelikli incelemeler yapılabileceğini öne süren görüşler de mevcuttur (Güven, 2024).

Sosyal incelemeyi gerçekleştirecek adli destek görevlisi uzmanlar, ÇKK'nın 33'üncü maddesinde belirlenen kriterler uyarınca görevlendirilmekte; çocuk ve aile sorunları ile çocuk hukuku ve çocuk suçluluğunun önlenmesi alanlarında lisansüstü eğitim yapmış olanlar atamada tercih edilmektedir. Bu görevi üstlenen uzmanlar, çocukların haklarını, gelişim seviyesini, kültürel çevresini, aile ilişkileri dikkate alarak değerlendirebilecek üst seviyede bilgi ve deneyime sahip olmalı, bilgisinin sınırını da bilerek çocukların hakları riske sokacak uygulamalardan uzak durmalıdır (Kırımsoy ve arkadaşları, 2013)

12-15 yaş arasındaki çocuklar hakkında SİR alınmaması; dosyaya özgü rapor alınması yerine çocuğun başka dosyalarından sağlanan raporlar ile yetinilmesi; ÇKKY'nin 21. Maddesinde yer alan özellikleri taşımayan yetersiz raporlara dayanılarak karar verilmesi; 15-18 yaş arasındaki çocuklar için ise sosyal inceleme raporu alınmaması halinde bunun gerekçesinin kararda gösterilmemesi, bu çocuklar hakkında yetersiz, dosya kapsamına uygun olmayan gerekçelerle rapor alınmaması veya rapor alınma gerekçesinin yargılama sonunda belirtilmesi gerekirken tensiple kararlaştırılması Yargıtay tarafından bozma nedeni olarak görülmektedir (Uçar Kılınç, 2020). 12-15 yaş arasındaki çocuklar için sosyal inceleme raporu alınmadan düzenlenen iddianamenin eksik soruşturma yürütülmesi nedeniyle iade edilmesi gerektiği savunulmaktadır (UNICEF, 2007)

2.4.4. Zorunlu Müdafî

Müdafî, şüpheli veya sanığın ceza muhakemesinde savunmasını yapan avukatıdır (CMK Madde 2/1-c). CMK'nın 150'nci maddesinin 2'inci fıkrası "*müdafî bulunmayan şüpheli veya sanık; çocuk, kendisini savunamayacak derecede malul veya sağır ve dilsiz ise, istemi aranmaksızın bir müdafî görevlendirilir.*" hükmünü içermektedir. Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği'nin 19'uncu maddesine göre suça sürüklenen çocuklar kendi istemleri olmasa bile müdafiden yararlandırılır, ana-baba veya vasisi müdafî seçebilir. Bu çocuklar, müdafîye haber verilerek derhal Cumhuriyet başsavcılığına sevk edilirler ve ancak müdafî hazır bulundurulmak şartı ile çocuğun ifadesi alınır.

UNICEF Avrupa ve Orta Asya Bölge Temsilciliği (ECARO) tarafından, 2018 yılında çocuğun, hukuken temsil edilirken alabileceği en iyi hukuki hizmete ve desteğe ulaşabilmesini sağlamak için hukukçuların sahip olması gereken tutumlara, bilgilere ve becerilere odaklan 12 ilkenin olduğu Çocuk Dostu Hukuki Yardıma İlişkin Rehber İlkeleri hazırlamıştır. Türkiye Barolar Birliği Yönetim Kurulu da "*mevzuattaki bağlayıcı kurallara aykırı olmamak kaydıyla bu ilkelerin benimsenmesine ve Barolar ile avukatlara duyurulmasına*" karar vermiştir. Rehber göre hukukçular çocuklara hukuki yardım sağlama yetkinliğine sahip olarak, çocuğun yüksek yararını gözeterek ve etkili katılımını sağlayarak, çocukla güven ve desteğe dayalı bir ilişki ve çocuğa duyarlı bir iletişim kurarak, çocuğa gerekli ve güvenilir bilgilerin verilmesi ile yetinerek, çocuğun resmî işlemlere etkili katılımını dikkate alarak, aile üyeleriyle ve çocuğu destekleyen diğer yetişkinlerle birlikte çalışarak, gizlilik ve mahremiyetini koruyarak, çocuğun ayrımcılıktan korunmasını sağlayarak, çocuğu güvende tutarak ve diğer kişilerle birlikte çalışarak çocuklara hukuki destek sunmalıdır (UNICEF ECARO, 2018).

Çocuk ceza yargılamasına ilişkin araştırmalar, çocukların etkili hukuki desteğe erişimindeki güçlükleri göstermektedir. Kaya (2021) tarafından İstanbul Anadolu Adliyesi

Çocuk Mahkemelerindeki dosyalar incelenmiş, müdafilerin sıklıkla duruşmalara mazeret bildirerek/bildirmeksizin katılmadıkları, duruşma tutanaklarında yer alan ifadelerinin matbu cümlelerden ibaret olduğu, gerekçeli savunma yapmadıkları bulgusuna erişilmiştir. Karataş ve Mavili (2019) tarafından yapılan çocuk adalet sistemine ilişkin nitel çalışmada, avukatların hukuki destek sağlamadaki yetersizlikleri ve çocuk hukuku alanında uzmanlaşmış avukatların eksikliğine ilişkin bulgular öne çıkmıştır. Tekgöz Obuz (2019) çalışmasında da benzer şekilde katılımcıların çoğunun, avukatların kendilerine yeterli ve etkili hukuki destek sağlamadıklarına, güven ilişkisinin tesis edilemediğine ilişkin aktarımlarına yer verilmiştir. Öztürk ve arkadaşları (2019) tarafından yapılan araştırma da hukukî yardımın sunulmasına ve kullanılmasına ilişkin sorunlar kapsamında çocuğa anlayabileceği bir dilde bilgilendirmediği, yüksek yararı ilkesinin gözetilmediği, sosyal çalışma görevlilerinden destek alınamadığı, hukuki yardımın kalitesinde sorunlar bulunduğu ve standart, eğitim ve denetim eksikliğinin yaşandığı değerlendirilmiştir. (Öztürk ve arkadaşları, 2019). Mutlu tarafından yapılan çalışmada ise mevcut literatürden ayrılan bir bulgu olarak katılımcılar açısından adli süreci kolaylaştıran faktörler arasında avukat atanmış olması sayılmıştır (Mutlu, 2022).

BMÇHK, 2 Haziran 2023 tarihinde yayınladığı Türkiye hakkındaki sonuç gözlemlerinde "*Standart çalışma usullerinin ve avukatlara yönelik eğitim programlarının eksikliği de dahil olmak üzere, çocuklara yönelik hukuki yardıma ilişkin sistematik kalite sorunları*" na yönelik endişelerinin devam ettiğini bildirerek; çocukların dahil olduğu davalarla ilgilenen tüm profesyonellere yönelik kapsamlı eğitimlerin sistematik olarak verilmesini önermektedir.

2.4.5. Koruyucu ve Destekleyici Tedbirler

ÇKK'nin 5'inci maddesine göre "*koruyucu ve destekleyici tedbirler çocuğun öncelikle kendi aile ortamında korunmasını sağlamaya yönelik danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve*

barınma konularında alınacak tedbirlerdir". Tedbir kararlarının alınma usulü ÇKK'nin 7'nci maddesinde düzenlenmiş olmakla birlikte ÇKK'nın 15'inci maddesinin 3'üncü fıkrası uyarınca suça sürüklenen çocuklar hakkında yürütülen soruşturma sırasında Cumhuriyet savcısı gerekli gördüğünde çocuk hakkında koruyucu ve destekleyici tedbirlerinin uygulanmasını çocuk hakiminden isteyebilmektedir (ÇKK Madde 15/3). Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmeliğin (ÇKKTY8/3. maddesine göre, hakkında kovuşturma başlatılmış olan çocuklar için koruyucu ve destekleyici tedbir kararı kovuşturmanın yapıldığı mahkemece alınmalıdır. ÇKK'nın 11'inci maddesinde koruyucu ve destekleyici tedbirlerin, suça sürüklenen ve ceza sorumluluğu olmayan çocuklar bakımından, çocuklara özgü güvenlik tedbiri olarak anlaşılaçağı belirtilmektedir.

ÇKK'da danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma başlıklarında 5 tür koruyucu ve destekleyici tedbir modelinin sayıldığı ayrıca çocukların veli, vasi, bakım ve gözetiminden sorumlu kişilere teslimi (ÇKK Madde 5/3) ile acil koruma tedbirinin (Madde 9) de düzenlendiğı görölmektedir.

Millî Eğitim Bakanlığı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü ve yerel yönetimler tarafından yerine getirilen danışmanlık tedbiri, "*çocuğun bakımından sorumlu olan kimselere çocuk yetiştirme konusunda; çocuklara da eğitim ve gelişimleri ile ilgili sorunlarının çözümünde yol göstermeye yönelik*" tedbirlerdir (ÇKK Madde 5/1-a ve ÇKKTY Madde 12). Eğitim tedbiri ise "*çocuğun bir eğitim kurumuna gündüzlü veya yatılı olarak devamına; iş ve meslek edinmesi amacıyla bir meslek veya sanat edinme kursuna gitmesine veya meslek sahibi bir ustanın yanına yahut kamuya ya da özel sektöre ait işyerlerine yerleştirilmesine*" yönelik tedbirlerdir ve Millî Eğitim Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının ilgili birimleri tarafından yerine getirilmektedir (ÇKK Madde 5/1-b ve ÇKKTY Madde 13). "*Barınma yeri olmayan çocuklu kimselere veya hayatı tehlikede olan*

hamile kadınlara uygun barınma yeri sağlamaya" yönelik olan barınma tedbiri Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı il ve ilçe müdürlükleri, Millî Eğitim Bakanlığı ve yerel yönetimler tarafından uygulanmaktadır (ÇKK Madde 5/1-e ve ÇKKTY Madde 15). Sağlık tedbiri ise Sağlık Bakanlığı tarafından "*çocuğun fiziksel ve ruhsal sağlığının korunması ve tedavisi için gerekli geçici veya sürekli tıbbî bakım ve rehabilitasyonuna, bağımlılık yapan maddeleri kullananların tedavilerinin yapılmasına"* yönelik tedbirlerdir (ÇKK Madde 5/1-d ve ÇKKTY Madde 16).

Anılan tedbirlerde yer alan hizmetlerin tümünü sağlayan ve çocuğun bakımını üstlenilmesini düzenleyen bakım tedbiri, "*çocuğun bakımından sorumlu olan kimsenin herhangi bir nedenle görevini yerine getirememesi hâlinde, çocuğun resmî veya özel bakım yurdu ya da koruyucu aile hizmetlerinden yararlandırılması veya bu kurumlara yerleştirilmesine"* yönelik tedbirin Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı il ve ilçe müdürlükleri tarafından yerine getirilmesi ile sağlanmaktadır (ÇKK Madde 5/1-c ve ÇKKTY Madde 14). Haklarında bakım tedbiri uygulanan suça sürüklene çocuklar ise Çocuk Destek Merkezlerine (ÇODEM) yerleştirilmektedir. 29.03.2015 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanan Çocuk Destek Merkezleri Yönetmeliği uyarınca ÇODEM'ler, suça sürüklenmesi, suç mağduru olması veya sokakta sosyal tehlikelerle karşı karşıya kalması sebebiyle haklarında bakım tedbiri veya korunma kararı verilen çocuklardan psikososyal desteğe ihtiyaç duyduğu tespit edilenlerin temel gereksinimlerini karşılamak, fiziksel, duygusal, psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarını belirleyerek gerekli müdahaleleri gerçekleştirmek, aile ve yakın çevrelerine dönmelerini ve diğer sosyal hizmet modellerine hazır hale gelmelerini sağlamak üzere hizmet vermektedir. Literatürde, suça sürüklenen çocukların toplumla yeniden bütünleşmesinde önemli bir etkisi olduğu belirtilen ÇODEM'lerde kalan çocuklar için bireysel çalışma planlarının hazırlandığı ayrıca çocukların ÇODEM'de görevli meslek elemanları eşliğinde duruşmalarına katıldıkları ifade edilmektedir (Batman ve Demirel, 2023).

ÇKK'de yer alan tedbirlerin suça sürüklenen çocuklar ile korunmaya ihtiyacı olan çocuklar için aynı hükümde düzenlenmesi yerinde bulunmamakta, ceza sorumluluğu kabul edilen çocuklar da dikkate alınarak dava açılmadan çocuğun haklarının korunmasına yönelik tedbir uygulama imkanını verecek yeni düzenlemelerin getirilmesi gerektiği önerilmektedir (Akbulut, 2013). Yargıtay tarafından suça sürüklenen ve ceza sorumluluğu olan çocuklar hakkında koruyucu ve destekleyici tedbirlerin ceza yaptırımı bir arada hükme bağlanamayacağı, ilk derece mahkemesince bu çocuklar için koruyucu ve destekleyici tedbirlere karar verilmesi halinde üst derece mahkemeleri tarafından kararın bozulduğu görülmektedir (Kaya, 2020). Yine aynı şekilde ceza sorumluluğu olduğu tespit edilen 12-15 yaş arasındaki suça sürüklenen çocuklar için de mahkûmiyet hükmüyle birlikte koruyucu ve destekleyici kararlar verilmesi bozma kararlarına konu edilmekteyse de yüksek mahkemenin bu uygulaması eleştirilmektedir. Ceza sorumluluğu bulunan çocuğa koruyucu ve destekleyici tedbirlerden mahrum bırakmanın kanunun amacına aykırı olduğu ifade eden görüşe göre ÇKK'nın 11. Maddesi, TCK Madde 31/1 ve 2'de yer alan güvenlik tedbirinin ne olduğuna açıklık getirmekle birlikte, tedbirlerin, suça sürüklenen ve ceza sorumluluğu bulunan çocuklar açısından güvenlik değil yalnızca koruyucu ve destekleyici işlevi olduğunu da göstermektedir (Kavun, 2012). Yargıtay Ceza Genel Kurulu da 26.03.2013 tarihinde verdiği 2012/9-1468 Esas ve 2013/101 Karar sayılı kararında ceza sorumlulukları bulunan çocuklar hakkında “suça sürüklenen çocuk” sıfatı ile değil “korunmaya ihtiyaç duyan çocuk” sıfatıyla tedbir kararları verilebileceğini kararlaştırmıştır.

Suçta sürüklenme nedenlerine odaklanan çalışmalara bakıldığında, adli sisteme giren çocukların suçla ilişki kurmalarında okul terki, bağımlılık, riskli aile ve çevre yapısı, yoksulluk, olumlu rol model eksikliği, sokakta yaşama, denetimsiz boş zaman faaliyetleri gibi faktörlerin rol oynadığı anlaşılmaktadır (Çoban, 2012; Erbay ve Gülüm, 2018; Tunceroğlu, 2019; Demir Yıldırım, 2019; Güdek, 2021). Ceza infaz kurumundaki çocuklarla yapılan bir çalışmada da

öfke kontrol sorunları, akran etkisi ve madde bağımlılığı çocukların suça sürüklenmesinde temel etkenler olarak gösterilmiş; ailenin suça karışan kişilerin varlığı ve eğitim ile ekonomik durumlarındaki düşüklüğün de suça sürüklenme de etkili olduğu anlaşılmıştır (Kamer, 2015). Erbay ve Gülüm tarafından 2018 yılında retrospektif belge taraması yöntemi ile İstanbul Adliyesinde yapılan bir ve birden fazla kez adli sisteme giren çocuklarla ilgili bilgilerin karşılaştırıldığı araştırmada tekrar suça sürüklenme olgusunu yordayan faktörler riskli davranışlarda bulunan akranların varlığı, internet kafede zaman geçirme davranışı, okulu bırakma gibi etkenlerle kuvvetli ilişkisi olduğu saptanmıştır. TÜİK verilerinin analiz edildiği bir diğer çalışmada ise hükümlü olarak ceza infaz kurumlarına giren çocuk sayısındaki artışla örtüşen şekilde suça sürüklenen çocuklarda madde kötüye kullanımının da yıllar içinde yoğun şekilde artış gösterdiği tespit edilmiştir (Altınsoy ve Kara, 2022). Tüm bu durumlar, adli sisteme giren çocukların koruyucu ve destekleyici tedbirlere duyduğu ihtiyacı göstermektedir.

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK) tarafından hazırlanan rapora göre, ceza yargılaması kapsamında 2021 yılında "2.644 çocuk hakkında acil koruma, 703 çocuk hakkında aileye teslim, 2.794 çocuk hakkında bakım, 22 çocuk hakkında barınma, 7.161 çocuk hakkında danışmanlık, 8 çocuk hakkında denetim, 2.762 çocuk hakkında eğitim, 86 çocuk hakkında koruma, 3.449 çocuk hakkında sağlık tedbiri" kararı verilmiştir. Karataş ve arkadaşlarının Ankara Emniyet Çocuk Şube Müdürlüğünce işlem yapılarak adli sisteme dâhil edilen; 18 yaş altındaki 165 oğlan çocuğu ile yaptığı nicel araştırma bulgularına göre koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verilen çocuk sayısının 13 (%7,8) olduğu, bu çocuklar hakkında danışmanlık, eğitim, bakım ve sağlık tedbiri verildiği, tedbirlere yeterince başvurulmadığı tespit edilmiştir. Sakarya'da belge tarama yöntemi ile yapılan bir çalışmada dosyaların %66'sında çocuk mahkemelerinin koruyucu ve destekleyici tedbirlere başvurmadiğı anlaşılmış; alınan tedbirlerin ise %25'inin danışmanlık tedbiri olduğu diğerlerinin %1-2 bandında kaldığı, barınma tedbirine yönelik hiç karar alınmadığı saptanmıştır (Yüce, 2019).

12-15 yaş arasında olup da ceza sorumluluğu olmadığı değerlendirilerek hakkında güvenlik tedbiri uygulanan çocuklar hakkında İstanbul'da bulunan 3 adliyedeki 700 dosyanın taranması yöntemi ile yapılan bir araştırmada, neredeyse her çocuğa danışmanlık tedbiri uygulandığı, takiben eğitim ve sağlık tedbirlerinin verildiği görülmüştür (Aktürk, 2015). Danışmanlık tedbiri uygulanan 20 çocuk ile yapılan bir çalışmada katılımcıların danışmanlık tedbiri uygulamasının öncesinde ve tedbir uygulama sürecinde tedbir kararı, amacı ve işleyişi hakkında yeterince bilgilendirilmedikleri, sürece dahil edilmeleri konusunda gerekli adımların atılmadığı, adli sisteme girilmesinin üzerinden uzun zaman geçtikten sonra tedbir kararı alındığı, kurumlar arası iş birliğinin yetersizliği tespit edilmiştir. (Tekgöz Obuz, 2019). Yapılan araştırmalar, koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarının etkili olamadığını, suçla ilişkilenmenin devam ettiğini de göstermiştir (Tunceroğlu, 2015).

Çocuğun maruz kaldığı istismar eylemlerinin, çocuğun adalet sistemine girme riskini artırdığını ortaya koyan çalışmalar, çocuk koruma ve adalet sistemlerinin birbirleri ile koordine olması gerekliliğinin altını çizmektedir (Aynacı, 2019). BMÇHK da 2 Haziran 2023 tarihinde açıkladığı Türkiye hakkında sonuç gözlemlerinde çocuk koruma hukukunun güçlendirilmesine duyulan ihtiyaç ile sosyal hizmet kurumları ile adalet sistemleri arasındaki koordinasyon eksikliğini vurgulamış, adalet ve sosyal hizmet sektörleri arasındaki koordinasyon ve iş birliğini güçlendirmek ve çocuklar için kaliteli programları teşvik etmek ve geliştirmek için tedbirler alınmasını önermiştir.

2.4.6. Çocuklara Yönelik Koruma Tedbirleri

Bu bölümde, CMK'da koruma tedbirleri arasında sıralanan yakalama, tutuklama ve adli kontrol tedbirlerinin yalnızca çocuklara özgü hükümleri aktarılacaktır.

Çocuklarla ilgili yakalama işlemleri Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği'nin 19'uncu maddesinde özel olarak düzenlenmiştir. Yönetmelikte kolluğun

çocuklarla ilgili yakalama ve ifade alma yetkileri sınırlandırılmıştır. Buna göre fiili işlediği zaman oniki yaşını doldurmamış olan çocuklar ile onbeş yaşını doldurmamış sağır ve dilsiz çocuklar suç nedeni ile yakalanamamakta ve hiçbir suretle suç tespitinde kullanılamamaktadır. Kimlik ve suç tespiti amacı ile yakalama yapılabilirse de kimlik tespitinden hemen sonra bu grup çocukların serbest bırakılması gerekmektedir ancak tespit edilen kimlik ve suç, mahkeme başkanı veya hâkimi tarafından tedbir kararı alınmasına esas olmak üzere derhâl Cumhuriyet başsavcılığına bildirilmelidir. Oniki yaşını doldurmuş, ancak onsekiz yaşını doldurmamış çocuklar ise suç sebebi ile yakalanabilirler. Yakınları ile müdafiyeye haber verilerek derhâl Cumhuriyet başsavcılığına sevk edilmeleri gereken çocuklarla ilgili soruşturma, Cumhuriyet başsavcısı veya görevlendireceği Cumhuriyet savcısı tarafından bizzat yapılmalıdır. Aynı Yönetmeliğin "*sağlık kontrolü*" başlıklı 9'uncu maddesi yakalanan kişinin gözaltına alınacak olması veya zor kullanılarak yakalanması hâllerinde hekim kontrolünden geçirilerek yakalanma anındaki sağlık durumunun belirlenmesinin esaslarını düzenlemektedir.

CMK'nın 109'uncu maddesi Bir suç sebebiyle yürütülen soruşturmada, tutuklama sebeplerinin varlığı halinde, tutuklanma yerine adlî kontrol kararı verilebileceği düzenlenmiştir. Adlî kontrol, Kanun ile belirlenen ve hâkim tarafından karar verilen bir veya birden fazla yükümlülüğe tabi tutulmasını içermektedir. Bu tedbirler, yurt dışına çıkamamak; belirlenen yerlere, belirtilen süreler içinde düzenli olarak başvurmak gibi tedbirlerdir. ÇKK, "*adli kontrol*" başlıklı 20'nci maddesinde suça sürüklenen çocuklar hakkında soruşturma veya kovuşturma evrelerinde adlî kontrol tedbiri olarak CMK'nın 109'uncu maddesinde sayılan tedbirlerin yanı sıra uygulanabilecek 3 tür tedbirden daha bahsetmektedir. Bunlar, belirlenen çevre sınırları dışına çıkmamak, belirlenen bazı yerlere gidememek veya ancak bazı yerlere gidebilmek, belirlenen kişi ve kuruluşlarla ilişki kurmamaktır. Suça sürüklenen çocuklar hakkında bu tedbirlerden bir ya da birkaçına karar verilebilecektir. ÇKK'ya 14/4/2020 tarihinde 7242 Sayılı Yasanın 54'üncü maddesi ile eklenen hüküm ile Denetimli Serbestlik Müdürlüğü tarafından

takip edilen çocuk için adli kontrol süresince rehberlik edecek bir uzman görevlendirilir ve çocuk hakkında yapılacak ihtiyaç değerlendirmesine göre iyileştirme çalışmaları yürütülür.

TİHEK (2022) tarafından Adalet Bakanlığından alınan bilgiye göre 28.02.2022 tarihi itibarıyla denetim ve takibine devam edilen karar sayıları bakımından; CMK'nın 109'uncu ve ÇKK'nın 20'nci maddesi kapsamında adli kontrol kararı verilen çocuk dosyası sayısının 5.925 olduğu bildirilmiştir.

Adli kontrol tedbirlerden sonuç alınamaması, sonuç alınamayacağının anlaşılması veya tedbirlere uyulmaması durumunda tutuklama kararı verilebilir. Tutuklama tedbiri CMK'nın 100'üncü maddesinde düzenlenmiştir. ÇKK ise *"tutuklama yasağı" başlıklı 21'inci maddesinde "onbeş yaşını doldurmamış çocuklar hakkında üst sınırı beş yılı aşmayan hapis cezasını gerektiren fiillerinden dolayı tutuklama kararı verilemez."* hükmünü barındırmaktadır. Anılan bu hüküm, tutuklama yasağının 18 yaş altındaki tüm çocuklar için kabul edilmesi gerektiğini savunan görüş tarafından eleştirilmektedir (Dönmez, 2023). Bir diğer eleştiri konusu ise soruşturma aşamasında çocuklar hakkındaki tutuklama kararının çocuk hakimleri tarafından değil de sulh ceza hâkimi tarafından verilmesi üzerinde yoğunlaşmıştır (UNICEF, 2007; Atılğan ve Ümit Atılğan, 2009; Tüysüz ve arkadaşları, 2010; Çınar, 2020).

BMÇHS'nin 37'nci maddesinin b fıkrası bir çocuğun özgürlüğünden yoksun bırakılmasını en son başvurulacak bir önlem olarak ve uygun olabilecek en kısa süre ile sınırlı tutulmasını düzenlemektedir. Bu hüküm, ÇKK da *"çocuklar hakkında özgürlüğü kısıtlayıcı tedbirler ile hapis cezasına en son çare olarak başvurulması"* temel ilkesi ile hayat bulmuştur (Madde 4/1-i). Ancak anılan ÇKK maddesi Sözleşmeye tam uyum sağlamaması nedeniyle eleştirilmiş ve özgürlüğünden yoksun bırakmanın *"en kısa süre ile sınırlandırılması"* ilkesinin de Kanuna eklenmesi önerilmiştir (Unicef, 2010b).

Özgürlüğünden yoksun bırakılan çocukların durumu pek çok kez AİHM'e de konu olmuştur. Sözleşme'nin 5. Maddesi uyarınca herkesin özgürlük ve güvenlik hakkına sahip

olması ile ilişkili olarak çocukların korunmasına ilişkin uluslararası metinleri dikkate alarak çocuklar hakkındaki koruma tedbirleri uygulamalarında ihlal tespit ettiği, kararlarda ölçülülük ilkesini gözetmediği, çocukların tutuklanması tedbirinin son çare olarak düşünülmesi ve tutukluluk süresinin mümkün olduğunca kısa tutulması gerekliliğini vurguladığı görülmüştür (Taşçı ve Demir v. Türkiye, No: 3623/10, 3 Mayıs 2012; Fikri Yakar v. Türkiye, No: 23639/10, 22 Mayıs 2012; Nart/Türkiye, B. No: 20817/04, 6/5/2008; Selçuk/Türkiye, B. No: 21768/02, 10/1/2006, Güveç/Türkiye, B. No: 70337/01, 29/1/2009, Demir/Türkiye, B. No: 36475/10, 27 Şubat 2018). AİHM'in çocukların tutuklanmasına yönelik vermiş olduğu ihlal kararlarının çokluğu, iç hukukta çocuklar için alternatif tedbirlere başvurulmadığını, çocuğun gelişimini koruma amacının gözetilmemesi olarak yorumlanmakta, çocukların tutuklanmasına ilişkin düzenlemenin gözden geçirilerek çocukların bakım, korunma, eğitim, sağlık gibi temel ihtiyaçlarının dikkate alınması gerektiği vurgulanmaktadır (Gezer, 2023).

Anayasa Mahkemesi (AYM) yönünden de benzer bir durum ile karşılaşılmaktadır. Anayasa Mahkemesi, uluslararası sözleşmeler ışığında çocukların tutuklanmasının başvurulması gereken en son yol olduğunu, tutuklama kararının verilmesinde bir zorunluluk varsa da bu tedbirin en kısa sürede sona erdirilmesini ve adli kontrol tedbirinin özellikle çocuklar bakımından göz önünde bulundurulması gerektiğini ifade etmiştir. (Semra Omak Başvurusu, Başvuru No: 2015/19167, 17.07.2019) Mahkeme, hırsızlığa teşebbüs suçuna ilişkin bir diğer kararında, çocukların tutuklanmasının ancak çok ciddi suçlara yönelik ve istisnai olaylarda mümkün olduğunu, başvuranın tutuklanmasına karar verilirken isnat edilen suçun nedenli ciddi bir suç olduğuna ilişkin somut bir gerekçenin ortaya konulmadığını, suçun ve uygulanabilecek yaptırımın ağırlığının göz önüne alındığında tutuklamanın ölçülü olmadığını değerlendirmiştir. (Furkan Omurtag Başvurusu, Başvuru No: 2014/18179, 25.10.2017) AYM, farklı yöndeki kararlarında (Z.N.Ç. ve F.İ. Başvurusu, Başvuru No: 2021/307, 24.11.2021; Enver Oktay Babatürk Başvurusu, B. No: 2016/15355, 9/10/2019 ve Mehmet Eren Owayolu

Başvurusu, B. No: 2017/36232, 10/12/2019) ise başvurucunun yaşını, tutuklamaya konu suçun niteliğini ve somut olayın gerçekleştiği koşulları dikkate alarak yaptığı değerlendirmede çocuk olan başvuruçular hakkında uygulanan tutuklama tedbirinin ölçülü olduğu sonucuna varmıştır. Mahkemece, başvuruçuların serbest bırakılması durumunda delillere etki edebilme, özellikle de çocuk olan tanıklar ve mağdur üzerinde baskı kurma, kaçma şüphesi ve delilleri etkileme riskine yönelik olarak tutuklama nedenlerinin olgusal temellerinin bulunduğu değerlendirilmiş; suçun niteliği ve suçun konusunu oluşturan eylemin ağırlığı karşısında tutuklama tedbirinin ölçülü olduğu ve tutuklama koruma tedbirinden beklenen menfaatlerin adli kontrol tedbiriyle sağlanamayacağı kanaatinin keyfi ve temelsiz olarak değerlendirilemeyeceği karara bağlanmıştır.

Ceza Tevkif Evleri Genel Müdürlüğünün istatistiklerine göre 02.05.2024 tarihi itibarıyla ceza infaz kurumlarında bulunan 12-18 yaş arası 2.983 çocuğun 1.015'i hükümlüken 1.876'sı oğlan çocuğu, 92'si kız çocuğu olmak üzere toplam 1.968 tutuklu çocuk bulunmaktadır.

Birleşmiş Milletler Özgürlüğünden Yoksun bırakılmış çocuklarla ilgili küresel raporu çocuklar hakkında uygulanan özgürlüğünden yoksun bırakıcı tedbirlerin dünya genelindeki aşırılığına vurgu yapmakta; kapalı kurumlardaki çocuklar arasında yoksul, göçmen, engelli ve erkek çocukların büyük oranda temsil edildiğine dikkat çekmekte ve tutukluluk halinin toplumda zaten dezavantajlı bir konuma sahip olan çocukları orantısız bir şekilde etkilediğine dair önemli kanıtlar bulunduğunu savunmaktadır (Nowak, 2019). Özgürlüklerinden mahrum bırakılan ve alıkonulan çocuklar aşırı şiddet riski altında olduğunu gösteren BM Çocuklara Yönelik Şiddet Araştırmasına göre pek çok ülkede bu çocuklara yönelik şiddet genellikle personelden veya akranlarından gelmektedir. İnfaz kurumlarındaki çocuklar, özellikle koşullar ve personel denetimi zayıf olduğunda, akranlarının şiddetine karşı daha hassas hale gelmekte; mahremiyet eksikliği, aşırı kalabalık ve daha savunmasız çocukların daha büyük, daha agresif çocuklardan ayrılmaması sıklıkla akran şiddetine yol açmaktadır. (Pinheiro, 2006),

Özgürlüğünden yoksun çocukların risk altında olduğunu ve dış dünyadan mahrum bırakılma, temel hizmetlere erişememe, diğer mahpuslar ve personel tarafından uygulanan şiddet türlerine açık olma gibi ağır ihlallerle karşı karşıya kaldıklarını gösteren çalışmalar neticesinde en dezavantajlı çocuk gruplarından sayıldıkları ve insan hakları standartları ile çocuk hapsi gerçeği arasındaki uçurumun kapatılamayacak kadar büyük olduğu değerlendirilmektedir (Liefwaard, 2015). Ceza infaz kurumlarında tutulan çocukların dış dünyayla iletişimlerinin sınırlılığı ve katı kurum kurallarına uyma zorunluluğu, olumsuz duygu durumları yaşamalarına neden olmakta; neticede kapatılma nedeniyle yaşanan travmaları katlanarak duygu durumlarında daha ağır tahribatlar oluşmaktadır (Erbay, 2017). Gençlerin çocuk adalet sistemini nasıl algıladıklarını ilişkin yapılan sistematik bir derlemede, hapsedilmenin psikolojik durumları üzerindeki etkisine ilişkin anlatılarda umutsuzluk, depresyon, kaygı, izolasyon ve korku duygularıyla ilgili olduğu tespit edilmiş; bu olumsuz duyguların, çocuklarda olumlu sosyal davranışların ve yeterli başa çıkma mekanizmalarının gelişme olasılığını azalttığı; yalnızca az sayıda gencin hapsedilmeyi olgunlaşabildikleri, madde kullanımını bırakabildikleri, okullarına devam edebildikleri, tehlikeli dış dünyadan korunabildikleri şeklinde olumlu etkilerle ifade ettiği anlaşılmıştır. (De Boer, Testé & Guarnaccia 2023)

Suçta sürüklenen çocuklarla yapılan bir araştırmada tahliye sonrasında iş bulmada zorluk yaşadıkları, mesleki becerilerinin düşük olduğu, gelir ve barınma ihtiyaçlarının olduğu, sicil kaydının damgalanmalarını kolaylaştırdığı, aile içi iletişim sorunlarına sahip oldukları tespit edilmiş; bu kapsamda çocukların devletten beklentilerinin istihdam, ekonomik destek, barınma, eğitim ve sosyal rehabilitasyon, sicil kaydının düzenlenmesi, hükümlülük sürecinin iyileştirilmesi konularına odaklandığı görülmüştür (Süleymanoğlu Dinçer & Canatan 2022).

Tutukluluğunun sadece çocuk mahpusların refahına zarar vermekle kalmadığını, aynı zamanda suçun önlenmesi ve toplum güvenliği açısından da son derece ters ve olumsuz

sonuçlar yarattığını belirten Goldson ve Kilkelly'in (2013) anlatımına göre çocukların kapalı tutuldukları kurumlar çocukları yoğun şekilde şiddet, istismar ve diğer kötü muamele biçimlerine maruz bıraktığı için "*tehlikeli*"; tahliye sonrasında yeniden suç işleme oranları yüksek olduğu ve çocukların eğitimle ve istihdam başarılarını düşürdüğü için "*etkisiz*"; hapsedilen çocukların önemli bir bölümü kamu güvenliği için asgari risk oluşturduğu için "*gereksiz*"; son araştırmalar çocukların yeniden suç işlemesini azaltan bir dizi müdahale ve tedavi stratejisi belirlediği ve bunların hiçbirisi büyük ıslah kurumlarında hapsedilmeyi gerektirmediği hatta bununla tutarsız olduğu için "*eskimiş*"; çocuk adaleti bütçelerinin büyük bir kısmını ıslah kurumlarına ayrılmasına rağmen hapsedme dışındaki alternatiflerin maliyetin çok altında eşit veya daha iyi sonuçlar verdikleri için "*savurgan*"; çocukların ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli donanımına sahip olmamaları ve bakım ve rehabilitasyon için uygun olan asgari hizmetleri bile sağlayamadıkları için "*yetersiz*"dir (Goldson ve Kilkelly, 2013).

Literatürdeki bu bilgiler ışığında Türkiye'deki çocuk ceza infaz kurumlarının durumuna bakıldığında, Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un 11'inci ve 15'inci maddeleri uyarınca, çocuk hükümlüler hakkında verilen cezaların, eğitilmeleri, meslek edinmeleri ve yeniden toplumla bütünleştirilmeleri amaçları güdülerek firara karşı engel bulunmayan tesislerde yerine getirdiği ancak çocuk tutukluların firara karşı engelleri olan iç ve dış güvenlik görevlileri bulunan çocuk kapalı ceza infaz kurumunda tutuldukları anlaşılmaktadır. "*Açık ceza infaz kurumları ile çocuk eğitim evlerinde bulunan hükümlülerin örgün ve yaygın, kapalı ceza infaz kurumunda bulunan hükümlülerin yaygın öğretimden yararlanmaları sağlanır*" (5275 sayılı Kanun Madde 76) ifadesiyle, kapalı ceza infaz kurumunda tutulan tutuklu çocukların örgün eğitimden faydalanamadığı görülmektedir. Bununla birlikte, 2020 senesinde Adalet Bakanlığı ile Millî Eğitim Bakanlığı arasında imzalanan "*Eğitim ve Öğretim İş Birliği Protokolü*" kapsamında ceza infaz kurumlarında anaokulu, ana sınıfı, lise ve meslek liseleri açılması sağlanması kararlaştırılmıştır (Adalet

Bakanlığı, 2020). Bu protokolle ilk kez, ceza infaz kurumlarında meslek liselerinin açılacak olması, eğitimevi ve kapalı ceza infaz kurumu arasındaki farklılığın giderilerek, çocukların ayırım görmeden örgün eğitim hakkına erişmesine katkı sunacak niteliktedir (Kurt, 2022) Adalet Bakanlığının 2024-2028 yılı stratejik planına göre, hükümlü ve tutukluların yeniden suç işlemesinin önlenmesi ve toplumla bütünleşebilmelerinin sağlanması için ceza infaz kurumlarında ihtiyaca uygun yeni uygulamaların geliştirilmesi hedeflenmektedir. Bu doğrultuda, ceza infaz kurumlarındaki çocukları için psikososyal servislerin kapasitelerinin geliştirileceği, meslek öğrenmelerinin teşvik edileceği, örgün öğretime dahil olmaları için kapalı ceza infaz kurumlarında kurulan çok programlı liselerin yaygınlaştırılması planlanmıştır (Adalet Bakanlığı, 2024).

Aile ve Sosyal Hizmetleri Bakanlığı koordinasyonunda hazırlanan Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2023-2028'de de çocuk dostu adalet başlığı altında "*Çocukların adalet sistemiyle karşılaştıkları andan itibaren süreç içerisinde örselenmelerinin engellenmesi ve ihtiyaç duydukları psikososyal destek hizmetlerinden yararlandırılması*" stratejik hedefi altında, "*Suçla sürüklenen çocukların cezaevinden tahliye olmadan önce sosyal hayata uyum sağlayabilmelerine yönelik çalışmaların artırılması ve suça sürüklenmiş çocukların cezaevindeki zamanlarını verimli geçirebilmeleri ve beceri kazanmalarını sağlamaya yönelik faaliyetlerin yapılması*" kararlaştırılmıştır.

BMÇHK da 2 Haziran 2023 tarihinde açıkladığı Türkiye hakkında sonuç gözlemlerinde yargılama öncesi uzun tutukluluk süreleri ile hapis cezasına alternatiflerin yetersizliğini eleştirmiş; yargılama öncesi tutukluluk süresinin uygun olan en kısa süreye indirilmesini, bu tedbirin son çare olarak ve sıkı ve düzenli bir denetim altında uygulanmasını, bir çocuğun özgürlüğünden yoksun bırakılmasının son çare olarak haklı görüldüğü az sayıdaki durumda çocukların yetişkinlerle birlikte alıkonulmamasını ve alıkonulma koşullarının, eğitim

ve sağlık hizmetlerine erişim de dahil olmak üzere uluslararası standartlara uygun olmasını önermiştir.

2.4.7. Soruşturma

CMK'ya göre yetkili mercilerce suç şüphesinin öğrenilmesinden iddianamenin kabulüne kadar geçen evre, soruşturma evresi olarak adlandırılmaktadır (Madde 2/e). Suça sürüklenen çocuklar hakkındaki soruşturma işlemleri ÇKK'nın 15'inci maddesi uyarınca çocuk bürosunda görevli Cumhuriyet savcısı tarafından bizzat yapılır. Gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde, soruşturma çocuk bürosunda görevli olmayan Cumhuriyet savcıları tarafından da yerine getirilebilir. (ÇKKY Madde 5). Çocukların yetişkinlerle birlikte suç işlemesi hâlinde, soruşturma ve kovuşturmanın ayrı yürütülmesi gerekmektedir (ÇKK Madde 17/1). Çocuklar bakımından yakalama ve ifade alma yetkilerine ilişkin düzenlemeler; Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği'nin 19. Maddesinde yer almaktadır. Ayrıca çocuklar CMK'nın "*ifade ve sorgunun tarzı*" başlıklı 147'nci maddede sıralanan haklardan da faydalanabilmektedir.

ÇKKY'nin "*Soruşturma*" başlıklı 5. maddesinin 10. bendinde, fiili işlediği sırada 12 yaşından küçük çocukların işledikleri iddia olunan suçlara dair soruşturma yapılabileceği ancak bu soruşturmanı amacının delillerin toplanması veya başka fail ya da faillerin bulunup bulunmadığının belirlenmesine ilişkin olabileceği düzenlenmiştir. Ancak hem bu grup hem de 12-15 yaş arasında olup da ceza sorumluluğu olmayan çocukların soruşturma işlemlerine şüpheli olarak katılması ve güvenlik tedbirine tabii tutulması, adil yargılanma hakkı ve BMÇHS 40.'inci maddesinin 3'üncü fıkrasına uygun olmadığı düşünülmekte, ceza sorumluluğu olmayan çocuklar hakkında güvenlik tedbiri uygulanabilmesi için özel bir yargılama usulü öngörülmesi önerilmektedir (UNICEF, 2010b).

ÇKK'nın 18'inci ve Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği'nin 19'uncu maddesinde “Çocuklara zincir, kelepçe ve benzeri aletler takılamaz. Ancak; zorunlu hâllerde çocuğun kaçmasını, kendisinin veya başkalarının hayat veya beden bütünlükleri bakımından doğabilecek tehlikeleri önlemek için kolluk tarafından gerekli önlem alınabilir.” hükmü yer almaktadır. Bu yasağın uygulamaya yansımalarına bakıldığında, çocuklara kelepçe takılarak haklarının ihlal edildiğini gösteren araştırmalarla karşılaşılmaktadır (Baykara Acar ve arkadaşları, 2012; Karataş ve Mavili, 2019; Mutlu, 2022).

Adalet Bakanlığı tarafından açıklanan 2022 yılına ait Adalet İstatistiklerine bakıldığında: Cumhuriyet başsavcılıklarında soruşturma evresinde suça sürüklenen çocukların yıl içinde açılan dosya ve suç sayıları 171.890'dir; önceki yıldan devredilenlerle birlikte bu sayı 294.804'e çıkmaktadır.

Suçta sürüklenen çocuklarla ilgili literatüre bakıldığında, Karataş ve Mavili'nin (2019) araştırmasında, soruşturma aşamasında çocuğun ihtiyaç ve sorunlarının dikkate alınmadığı, Mutlu'nun (2022) çalışmasında soruşturma aşamasında duygusal ve fiziksel şiddete maruz kalma, saygı görmeme, dinlenilmeme, kendini ifade edememe, önyargılı yaklaşımla muhatap olma gibi deneyimlerin yaşandığı tespit edilmiştir.

Savcılar da dahil olmak üzere adli sistemde görev yapan profesyonellerin, çocuklarla gerçekleştirdikleri adli görüşmelerde, çocukların içinde bulundukları koşulları ve ihtiyaçları göz önünde tutmaları, çocukların yüksek yararını koruyabilmek ve adli sistemde yaşayabilecekleri mağduriyetleri önlemek açısından önem taşımaktadır (Ziyalar, 2020). Bu kapsamda ÇKK'nın 15'inci maddesi, “çocuğun ifadesinin alınması veya çocuk hakkındaki diğer işlemler sırasında, çocuğun yanında sosyal çalışma görevlisi bulundurulabilir” hükmünü düzenlemiştir. Ancak kanun koyucu, ifade sırasında çocuğa sosyal çalışma görevlisi tarafından eşlik edilmesini zorunlu tutmayıp bu konuyu savcının takdir yetkisinde bırakmıştır. Literatürde, suça sürüklenen çocukların ifadeleri sırasında yanlarında sosyal çalışma görevlisi bulunmasının

zorunlu olmaması eleştirilmiş, çocuğa özel ihtimam gösterilmesi ve çocuğun yüksek yararı ilkeleri gereğince, uzmanların çocuklara eşlik etmesinin yasal güvence altına alınması gerektiği savunulmuştur (Çınar, 2020; Atılğan, 2021).

Tüm bunlarla birlikte, suça sürüklen çocukların soruşturma süreçlerine ilişkin hukuki bir gelişme, 30 Nisan 2021 tarihinde Resmî Gazete yayınlanan Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Yönetmeliğinde ayrıntılı şekilde ele alınmıştır. ADM tarafından sunulan “*Ceza Yargılamasına Yönelik Destek Hizmetleri*” arasında “*Çocuklara yönelik hizmetler*” ayrı bir başlıkta sıralanmıştır. Yönetmeliğin 35’inci maddesine göre ÇKK uyarınca Cumhuriyet başsavcılığı mahkeme veya hâkimin istemi üzerine suça sürüklenen çocukların kaygı düzeylerinin düşürülmesi, kendilerini rahat ifade edebilmeleri ve haklarında gereken tedbirlerin belirlenebilmesi için ADM’ce adli destek görevlisi görevlendirilebilmektedir. Cumhuriyet savcısı, çocuğun üstün yararı ilkesi uyarınca tedbir odaklı yaklaşımın bir neticesi olarak uygun koruyucu ve destekleyici tedbirlerin belirlenebilmesi, çocuğun ifadesinin alınması, sosyal inceleme raporu hazırlanması veya çocuk hakkındaki diğer işlemlerin yerine getirilebilmesi için müdürlükten adli destek görevlisi görevlendirilmesini isteyebilmektedir. Adli destek görevlisi tarafından bu işlemlerin yapılması sırasında çocuğun kırılgan gruba dâhil olabileceğinin anlaşılması hâlinde bireysel değerlendirme yapılmak üzere çocuk kırılgan grup destek bürosuna yönlendirilebilmektedir.

Adalet Bakanlığının 01.04.2021 tarihli 176 Numaralı Adli Görüşme Odaları (AGO) konulu Genelgesinin 9’uncu maddesinin a bendine göre özellikle ilk defa suç işleyen çocuklar başta olmak üzere suça sürüklenen çocukların soruşturma aşamasındaki ifadelerinin alınmasında mümkün olduğu kadar özel bir ortam olan AGO’nun kullanılması gerekliliğine işaret edilmektedir.

Adalet Bakanlığı tarafından 2021 yılında açıklanan İnsan Hakları Eylem Planına göre “*Kırılgan Kesimlerin Korunması ve Toplumsal Refahın Güçlendirilmesi*” amacı altında, bazı

ağır suçlar hariç olmak üzere 15 yaşından küçük çocukların ilk defa işledikleri fiillerin, soruşturmaya konu edilmemesi için çocuklara özgü koruma mekanizmalarının geliştirileceği ifade edilmiştir. (Adalet Bakanlığı, 2021a)

2.4.8.1. Cumhuriyet Savcılığı Çocuk Bürosu

Çocuk adalet sistemine özgü kurumlardan biri de savcılıktır. ÇKK'nın 30'uncu maddesinde yer alan savcılık çocuk bürosunun görevlerine bakıldığında CMK'nın 161'inci maddesinde yer alan genel görevlerden ayrıştığı görülmektedir. Çocuk bürosunda görevli Cumhuriyet Savcısı yalnızca suça sürüklenen çocuklar hakkındaki soruşturma işlemlerini yürütmekle değil, çocuklar hakkında tedbir alınmasını sağlamak ve kanun kapsamındaki çocuklara ihtiyaç duydukları destek hizmetlerin sunulması ile ilgili diğer kişi ve kurumlarla iş birliği içinde çalışmak gibi yükümlülöklere de sahiptir. ÇKK'nın 28'inci ve 29'uncu maddesi uyarınca, çocuk büroda görevli Cumhuriyet Savcılarının ataması tercihan çocuk hukuku alanında uzmanlaşmış, çocuk psikolojisi ve sosyal hizmet alanlarında eğitim almış olanlar arasından yapılmakta ve atamalarda istekli olanlarla daha önce bu görevlerde bulunmuş olanlara öncelik tanınmaktadır. Kanun'un 32'nci maddesi Cumhuriyet savcılarının Adalet Bakanlığınca belirlenen esaslara uygun çocuk hukuku, sosyal hizmet, çocuk gelişimi ve psikolojisi gibi konularda eğitim alacağını da düzenlemiştir.

ÇKK'nın 15'inci maddesinde çocuğun korunması amacıyla getirilen bu hüküm ile suça sürüklenen çocuklarla ilgili soruşturma işlemlerinde savcı yetkili kılınarak, polisin çocuk üzerinde olumsuz bir etkiye yol açmasını engellemek ve savcının çocuğu tanımasını sağlamak amaçlanmıştır (Akyüz, 2021). Atılgan, "Savcılık Çocuk Büroları: Türkiye'deki Mevzuat ve Uygulamanın Değerlendirilmesi" başlıklı çalışmasında, 5235 Sayılı Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanunun 18'nci maddesine göre savcılık çocuk bürolarına atamanın Cumhuriyet Başsavcısı tarafından iş

bölümü dahilinde yapılmasının çocuk adalet sisteminin temel yaklaşımı olan uzmanlaşma ilkesine aykırı olduğu görüşünü savunmaktadır. Kaldı ki yazar, ÇKK uyarınca çocuk savcılarına yüklenen görevler nedeniyle çocuk savcılığının bağımsız bir yapıya sahip olmasını, suçu merkeze almaktan çıkıp koruma ve önleme işlevine önem verecek şekilde teşkilatlanmasını önermektedir (Atılğan, 2021).

Adalet Bakanlığı 2024-2029 Stratejik planına göre çocukların adli süreçte daha etkin korunmasına yönelik mekanizmaların güçlendirilmesi hedefi kapsamında "*Çocuk suçları soruşturma bürolarının sayısının artırılması ve soruşturma bürolarında görev alacak Cumhuriyet savcılarının uzmanlaşması*" hedeflenmektedir.

2.4.8.2. Kolluğun Çocuk Birimi

ÇKK'nın 31'inci maddesine göre çocuklarla ilgili kolluk görevi, öncelikle kolluğun çocuk birimleri tarafından yerine getirilir. 13.04.2001 gün ve 24372 sayı ile Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren "*Emniyet Genel Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü/Büro Amirliği Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliği*" çocuklarla ilgili polis tarafından yürütülecek hizmetleri düzenlemektedir. Bu kapsamda görevli polislerin "*çocuk hukuku, çocuk suçluluğunun önlenmesi, çocuk gelişimi ve psikolojisi, sosyal hizmet*" gibi konularda eğitim alacakları ÇKK ile düzenlenmiştir (Madde 31/4). Jandarma Genel Komutanlığı Asayiş Daire Başkanlığı bünyesinde kurulan "*Aile İçi Şiddetle Mücadele ve Çocuk Şube Müdürlüğü*" de jandarma bölgesinde çocuklarla ilgili kolluk işlemlerini yürütmekle görevlidir.

Suçta sürüklenen çocuklar hakkında işleme başlayan kolluk görevlileri, bu durumu çocuğun velisine/vasisine veya çocuğun bakımını üstlenen kimseye, baroya ve Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bildirmelidir. Ancak çocuğu suça azmettirdiğinden veya istismar ettiğinden şüphelenilen kişilere çocuk hakkında bilgi verilmemeli ve bu durum da tutanak altına alınmalıdır (ÇKK Madde 31/2, ÇKKY Madde 16/3).

ÇKK'nin 16'ncı maddesi uyarınca gözaltına alınan çocuklar, kolluğun çocuk biriminde, kolluğun çocuk biriminin bulunmadığı yerlerde ise gözaltına alınan yetişkinlerden ayrı bir yerde tutulmalıdır. Çocuğun kollukta bulunduğu sırada yanında yakınlarından birinin bulunmasına imkân sağlanır ancak çocuğu suça azmettirdiğinden veya istismar ettiğinden şüphelenilen yakınları yanında bulundurulmaz ve bu durum da tutanak altına alınır (ÇKK Madde 31/3, ÇKKY Madde 16/4) Suça sürüklenen çocuğun aileye teslimini gerektiren hâllerde; çocuğu teslim edecek bakımından sorumlu kimse bulunamaz ya da bu kişilerin çocuğu suça azmettirdiğinden veya istismar ettiğinden şüphelenilirse çocuk bu kişilere yerine Cumhuriyet savcısının talimatı ile Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının ilgili birimlerine teslim edilir.

TÜİK verilerine bakıldığında, suça sürüklenmeleri nedeniyle 2021 senesinde güvenlik birimine getirilen çocukların sayısı 132.943 iken 2022 yılında ciddi oranda artarak 206 bin 853'e yükseldiği görülmüştür. Bu çocukların %37,8'inin yaralama, %25,2'sinin hırsızlık, %4,5'nin uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmak, satmak veya satın almak, %4,2'sinin pasaport kanununa muhalefet suçu, %4,1'inin ise tehdit suçları nedeniyle bu birimlere getirildiği tespit edilmiştir (TÜİK, 2023).

Cankurtaran Öntaş'ın 2008 yılında yaptığı bir derleme çalışmasında, çocuk adalet sistemi için oldukça önemli bir etkisi olan polisin, çocuk haklarına uygun hareket etmediği, çocukların toplumla yeniden bütünleşmelerine ve güçlenmelerine katkı sunmadığı, bu nedenle henüz adli sisteme girdiği ilk aşamada çocukla temas eden polislerin çocuk haklarına ilişkin uzmanlaşmalarının sağlanması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan diğer araştırmalarda da çocukların kollukta hak ihlalleri ile karşılaşabildiği anlaşılmıştır (Baykara Acar ve arkadaşları, 2012, Kumcu ve Kaya, 2012; Gürkan ve arkadaşları, 2012; Karataş ve Mavili, 2019; Tekgöz Obuz, 2019; Mutlu, 2022). Yine literatürde, çocuk adalet sisteminin ilk adımını oluşturan çocuk polisinin, çocuklarla doğrudan temas kurması hasebiyle doğru ve etkili bir iletişim diline sahip olması gerektiği ancak mevzuat ve formasyon eksikliği gibi nedenlerden ötürü Çocuk Şube

Müdürlüklerinin hizmetlerinin gerekli yeterlilikte olmadığı belirtilmektedir (Karataş ve arkadaşları, 2019).

2.4.8. Kovuşturma

CMK'ya göre iddianamenin kabulüyle başlayıp, hükmün kesinleşmesine kadar geçen evre, kovuşturma evresi olarak adlandırılmaktadır (Madde 2/f).

Çocukların yetişkinlerle birlikte suç işlemesi hâlinde, soruşturma ve kovuşturma ayrı yürütüleceği düzenlenmişken, böyle bir durumda çocuklar hakkında gerekli tedbirler uygulanmakla beraber, mahkemece gerekli görülmesi halinde çocuk hakkındaki yargılamanın genel mahkemedeki davanın sonucuna kadar bekletebileceği, davaların birlikte yürütülmesinin zorunlu görülmesi hâlinde, genel mahkemelerde, yargılamanın her aşamasında, mahkemelerin uygun bulması şartıyla birleştirme kararı verileceği hükmedilmiştir. Bu takdirde birleştirilen davalar genel mahkemelerde görülür. (ÇKK Madde 17). Söz konusu düzenleme, literatürde de eleştirilmiş ÇKK 17'inci maddesinde yeni bir düzenlemeye gidilerek, aynı eylem nedeniyle kovuşturulan çocuklarla yetişkinlerin dosyalarının çocuğun yüksek yararı dikkate alınarak genel mahkemeler yerine çocuk mahkemelerinde birleştirilmesi gerekliliğine değinilmektedir (UNICEF, 2010b).

ÇKK'nın 22'inci maddesine göre "*çocuklarla ilgili duruşmalarda çocuk, velisi, vasisi, mahkemece görevlendirilmiş sosyal çalışma görevlisi, çocuğun bakımını üstlenen aile ve kurumda bakılıyorsa kurumun temsilcisi duruşmada hazır bulunabilir*". Mahkemece, duruşmalarda hazır bulunan çocuk, yararı gerektirmesi nedeniyle duruşma salonundan çıkarılabileceği gibi sorgusu yapılmış çocuğun duruşmada hazır bulundurulmasına gerek görülmeyebilir.

ÇKK'nın 22'nci maddesinin 2'nci fıkrasında çocuğun sorgusu veya çocukla ilgili yürütülen diğer işlemler sırasında çocuğun yanında sosyal çalışma görevlisi bulundurabilir. Bu

düzenleme de ÇKK'nın savcılık ifadesinde uzman bulundurulmasını takdire bırakan ÇKK'nın 15'inci fıkrası gibi literatürde zorunluluk unsuru taşımadığı için eleştirilmektedir (Çınar, 2020). Yüce'nin (2019) Sakarya'da belge tarama yöntemi ile yaptığı çalışmanın sonuçlarıyla da çocuğun yanında sosyal çalışma görevlisi bulundurulmasına yönelik uygulamaya hiç başvurulmadığı anlaşılmaktadır.

Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlüğü tarafından sunulan “*Ceza Yargılamasına Yönelik Destek Hizmetleri*” arasında “*Çocuklara yönelik hizmetler*” ayrı bir başlıkta sıralanmıştır. Yönetmeliğin 35'inci maddesine göre, mahkeme veya hâkim, çocuğun ifadesinin alınması, sosyal inceleme raporu hazırlanması veya diğer işlemler sırasında kendisini rahat ifade edebilmesi ve uygun koruyucu ve destekleyici tedbirlerin belirlenebilmesi için ADM'den adli destek görevlisi görevlendirilmesini isteyebilir

CMK'nın 185'inci maddesine göre “*Sanık, onsekiz yaşını doldurmamış ise duruşma kapalı yapılır, hüküm de kapalı duruşmada açıklanır.*”. Bu hüküm ÇKK'da yer alan “*çocuklar hakkında yürütülen işlemlerde, yargılama ve kararların yerine getirilmesinde kimliğinin başkaları tarafından belirlenememesine yönelik önlemler alınması*” temel ilkesinin bir gereğidir.

Literatürde suça sürüklenen çocuklarla ilgili kovuşturmada, yargılamanın çocuğa özgü olmadığına, sosyal çalışmacının önerilerinin hâkim tarafından yeterince dikkate alınmadığına ve yargılamada çocuğun katılımının yeterince sağlanamadığına yönelik bulgular yer almaktadır (Karataş ve Mavili, 2019). Mutlu'nun çalışmasında ise katılımcıların çoğu, kovuşturma sürecine dair olumlu aktarımlarda bulunmuş, bu aşamada kendilerini ifade edebildiklerini ve dinlenildiklerini söylemişler; olumsuz deneyim aktarımında bulunan katılımcılar ise kendilerini ifade edemediklerini, hukuk dilini anlayamadıklarını, fiziki ortamından ve davaların uzunluğundan olumsuz etkilendiklerini belirtmişlerdir (Mutlu, 2022).

2.4.9.1. Çocuk Mahkemesi ve Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi

ÇKK'ya göre tek hakimli çocuk mahkemeleri, asliye ceza mahkemesinin görev alanına giren suçlar bakımından, suça sürüklenen çocuklar hakkında açılacak davalara bakarken, bir başkan ve yeteri kadar üyeden oluşan çocuk ağır ceza mahkemeleri çocuklar tarafından işlenen ve ağır ceza mahkemesinin görev alanına giren suçlarla ilgili davalara bakar. Her iki mahkeme de ÇKK'da ve diğer kanunlarda yer alan tedbirleri almakla görevlidir (ÇKK Madde, 26). Cumhuriyet savcıları, çocuk ağır ceza mahkemelerinde duruşma sırasında hazır bulunurken çocuk mahkemeleri duruşmalarında görev yapmamakta ancak mahkemece verilen kararlar hakkında savcıların kanun yoluna başvurma imkanı bulunmaktadır (Çınar, 2020).

ÇKK'nın 28'inci maddesi uyarınca, çocuk mahkemelerinde görevli hakimlerin ataması tercihan çocuk hukuku alanında uzmanlaşmış, çocuk psikolojisi ve sosyal hizmet alanlarında eğitim almış olanlar arasından yapılmakta ve atamalarda istekli olanlarla daha önce bu görevlerde bulunmuş olanlara öncelik tanınmaktadır. Kanun'un 32'nci maddesi hakimlerin Adalet Bakanlığınca belirlenen esaslara uygun çocuk hukuku, sosyal hizmet, çocuk gelişimi ve psikolojisi gibi konularda eğitim alacağını da düzenlemiştir.

Çocuk mahkemeleri ile çocuk ağır ceza mahkemeleri bulunmayan yerlerde, bu mahkemeler kurulup göreve başlayıncaya kadar çocuklar tarafından işlenen suçlara ait kovuşturmalar görevli mahkemelerce Kanun ve ilgili yönetmelik hükümlerine göre yapılır (ÇKKY Madde 13/8)

Çocuk mahkemelerinin görevinin diğer mahkemelerden ayrılarak, çocuk henüz suçla ilişkililenmeden önce risk altındaki çocuklar hakkında koruyucu ve destekleyici kararlar vermek, suçla ilişkilenen çocuk için de yargılama, hüküm ve infaz sırasında toplumla yeniden bütünleşmesini temin etmektir (Dinç, 2020). Çocuk mahkemesinin salt bir ceza mahkemesi olarak algılanmasının çocuklara olan yaklaşımı etkilediğini belirten görüşe göre, nasıl ki çocuk

mahkemeleri çocuk asliye ceza mahkemesi değil ise, suça sürüklenen çocuklar hakkında ağır ceza mahkemesinin görevine giren suçlar bakımından görevli olan mahkemenin adının da “çocuk ağır ceza mahkemesi” olmaması gerekmektedir (Aydın, 2013) Benzer şekilde, mahkemelerin çocuk ve çocuk ağır ceza olarak sınıflandırılmasını çocuğun suçla ilişki kurmasının nedenlerine değil de suçu ve cezalandırmayı merkeze alması nedeniyle riski bulan, çocuklar için damgalayıcı olduğunu bildiren yaklaşım da mevcuttur (İrtiş, 2013). Çocuk mahkemelerinin yasalaşması ve uygulamaya geçirilmesinin üzerinden 40 yıl geçmiş olmasına rağmen, bu konuda hızlı ve etkin bir politika sürdürülememesi, çocuk yargılamalarının topluma yansıyan diğer problemler arasında önceliklendirilmeyen tali bir konu olarak kabul edildiğini göstermektedir (Kuruca ve Işıkcı, 2022).

Literatürde yer alan hususlar, istatistiklere de çarpıcı şekilde yansımıştır. Adalet Bakanlığı tarafından açıklanan 2022 yılına ait Adalet İstatistiklerine bakıldığında, 2022 yılında ceza mahkemelerinde suça sürüklenen çocuklarla ilgili toplam dosya sayısının 187.336 olduğu, yıl içinde 97.835 dosya açıldığı ve 108.811 dosyanın karara bağlandığı, önceki yıldan devredilenlerle birlikte ceza mahkemelerinde dosyası bulunan çocuk sayısının 163.568 olduğu görülmektedir (Tablo 2.19 Ceza mahkemelerinde suça sürüklenen çocukların dosya ve suç sayıları, 2022.) Çocuk ve çocuk ağır ceza mahkemeleri ile ilgili tablolara bakıldığında ise 2022 yılında çocuk ağır ceza mahkemelerindeki toplam dosya sayısının 10.105 olduğu, yıl içinde 5.098 yeni dosya açıldığı, 5.319 dosyanın karara bağlandığı, yargılanan çocuk sayısının toplam 12.544 olduğu; çocuk mahkemelerindeki toplam dosya sayısının 81.514 olduğu, yıl içinde 45.718 yeni dosya açıldığı, 49.821 dosyanın karara bağlandığı, yargılanan çocuk sayısının toplam 72.511 olduğu görülmektedir. (2.1 Ceza mahkemelerinde mahkeme türüne göre dosya, sanık ve suç sayıları, 2022)

Yukarıda açıklanan iki tablo birbiri ile karşılaştırıldığında ceza mahkemelerindeki dosyaların toplamındaki suça sürüklenen çocuk sayısının 163.568 olması karşısında, çocuk ve

çocuk ağır ceza mahkemelerinde bu sayının toplam 85.055 olması (çocuk mahkemesinde 72.511 ve çocuk ağır ceza mahkemelerinde 12.544 olmak üzere) toplam 78.513 çocuğun asliye ceza ve ağır ceza mahkemelerinde yargılandığını ortaya çıkmaktadır. Başka bir ifadeyle suça sürüklenen çocukların neredeyse yarısına yakını, o yerde görevli çocuk ve çocuk ağır ceza mahkemesi bulunmadığından asliye ceza ve ağır ceza mahkemelerinde yargılanmaktadır.

ÇKK'nın 4'üncü maddesi uyarınca çocuklar hakkındaki işlemlerde süratli bir usul izlenmesine ilişkin temel ilkenin, Adalet Bakanlığının 2022 yılı Adalet İstatistiklerine yansımaya bakıldığında, bir dosyanın ortalama görülme süresinin çocuk mahkemelerinde 236, çocuk ağır ceza mahkemelerinde ise 309 gün olduğu anlaşılmaktadır. Bu, 271 gün olan ağır ceza mahkemelerindeki dosyaların ortalama görülme süresinin de üzerindedir.

BMÇHK, 2 Haziran 2023 tarihinde yayınladığı Türkiye hakkındaki sonuç gözlemlerinde, çocuk mahkemelerinin sayısını ve coğrafi kapsamını artırarak, çocukları ilgilendiren davalarla ilgilenen tüm profesyonellere yönelik kapsamlı eğitimlerin sistematik olarak verilmesini geliştirerek çocuk adalet sisteminin güçlendirilmesini önermektedir.

Adalet Bakanlığı 2024-2029 Stratejik planına göre, çocuk mahkemesi ve çocuk ağır ceza mahkemelerinin yaygınlaştırılması ve fiziki koşullarının çocuk adaleti sisteminin amacına uygun hale getirilmesi hedeflenmektedir.

Adalet Bakanlığı tarafından 2021 yılında açıklanan İnsan Hakları Eylem Planına göre “*Kırılgan Kesimlerin Korunması ve Toplumsal Refahın Güçlendirilmesi*” başlıklı amaç altında çocuk mahkemelerinin müstakil bir kampüs içinde bulunacağı yeni bir adliye mimarisi modeli geliştirileceği, çocuk mahkemelerindeki duruşma salonlarının çocuk dostu olacak şekilde tasarlanacağı, duruşmalara hâkim, savcı ve avukatların cübbe giymeksizin katılımına imkân sağlanacağı, çocuklar hakkındaki davalar ile istinaf ve temyiz incelemelerinin öncelikli olarak görülmesi üzerine çalışılacağı açıklanmıştır.

2.4.9.4. Hüküm

CMK'nın 223'üncü maddesi şu şekildedir: "*Duruşmanın sona erdiği açıklandıktan sonra hüküm verilir. Beraat, ceza verilmesine yer olmadığı, mahkûmiyet, güvenlik tedbirine hükmedilmesi, davanın reddi ve düşmesi kararı, hükmüdür*".

BMÇHS'nin 40'ıncı maddesine göre suça sürüklenen çocuklara yapılan muamelede, çocuğun toplumla yeniden bütünleşmesine olanak sağlayacak ve onun toplumdaki yapıcı rolünü güçlendirecek şekilde hareket edilmelidir. Beejing Kurallarının 17'nci maddesine göre "*çocuk yargılamalarında verilecek ceza sadece suçun ağırlığı ve isleniş tarzıyla değil, çocuğun içinde bulunduğu koşullar ve ihtiyaçları ve toplumun gereksinimleri ile orantılı olmalı; çocuğun özgürlüğüne getirilecek kısıtlamalar çok dikkatli bir incelemeden sonra konulmalı ve bu kısıtlamaların mümkün olduğu kadar az olmasına özen gösterilmelidir; suçun başka bir kişiye yönelik ciddi bir saldırı niteliğinde bulunması veya çocuğun ciddi suç işlemeyi itiyat haline getirmiş olması halleri dışında özgürlükten yoksun bırakma uygulamasına gidilmemeli; çocuğun yararı çocuklara ilişkin davalarda yol gösterici ilke olmalıdır*". Çocukları ilgilendiren tüm yargısal kararlarda, devletler bu kararı alırken çocuğun yüksek yararını önceliklendirdiğini göstermeli, yüksek yararı nasıl incelediğini ve buna ne kadar ağırlık verildiğini açıklamalıdır (BMÇHK, 2013).

Ergenlik öncesi ve ergenlerin beyin gelişimi üzerine yapılan son nöro-bilimsel araştırmalar, çocuklar ve yetişkinler arasında karar verme kabiliyetlerinde ve ceza sorumluluğu kapasitelerinde gerçek ve önemli farklılıklar olduğunu göstermekte; bu durum da çocuklara uygulanacak yaptırımlarda bu farklılıkların tanınması gerektiğini ortaya koymaktadır (Silva, 2014). Ancak daha küçük yaştaki çocuklar için daha büyük yaştaki çocuklara kıyasla daha az yargılama ve cezalandırma eğilimi görülebilmekteyse de bu küçük yaştaki çocukların olumsuz çocukluk çağı yaşantılarına sahip olması halinde bu durumun risk olarak algılandığı ve

çocukların yaşı küçük de olsa hüküm giyme olasılıklarının yaşları büyük çocuklardan ayrılmadığı bilinmektedir (Novak ve Lopes, 2022). Son zamanlarda yapılan araştırmalar, gençlik adaletine cezalandırıcı bir yaklaşımın çeşitli sakıncalarını göstermektedir: Buna göre çocukları hapsedmenin yüksek maliyeti devlet bütçelerini zorlamakta; sert veya uzun cezaların yeniden suç işlemeyi azaltmada başarılı olamamakta, terapötik yaklaşımların kullanılması ise daha düşük yeniden suç işleme oranlarını üretmektedir (Dempsey ve ark., 2021). Bu pencereden adli istatistiklere bakıldığında:

Adalet Bakanlığı tarafından açıklanan Adalet İstatistiklerine 2022 yılında ceza mahkemelerinde suça sürüklenen çocuklar hakkında karara bağlanan dosyalara bakıldığında toplam 101.635 çocuğun 30.300'ü hakkında mahkûmiyet kararı verilirken, 20.449 çocuğun beraat ettiği, 29.067 çocuk hakkında HAGB hükümlerinin uygulandığı anlaşılmaktadır (2.20 Ceza mahkemelerinde suça sürüklenen çocuklar hakkında karara bağlanan dosya ve suç sayıları, 2022).

Adalet Bakanlığı tarafından açıklanan Adalet İstatistiklerine göre 2022 yılında Ceza mahkemelerinde 43.391 suça sürüklenen çocuk hakkında mahkûmiyet kararı verildiği, bu çocuklardan 22.272'sinin hapis cezasına, 16.758'inin para cezasına, 2.680'inin tedbir kararına mahkûm edildiği görülmektedir (2.21 Ceza mahkemelerinde suça sürüklenen çocuklar hakkında mahkûmiyet karar türüne göre verilen dosya ve suç sayıları, 2022).

Adalet istatistiklerine göre 2022 yılında çocuk ağır ceza mahkemesinde 3.100 çocuk hakkında mahkûmiyet kararı verilmişken bu çocukların 1875'i hakkında hapis cezası, 646'sı hakkında para cezası ve 174'ü hakkında tedbir kararı verildiği tespit edilmektedir. Çocuk mahkemesinde ise 18.985 çocuk hakkında mahkûmiyet kararı verilmişken 9.085 çocuk hakkında hapis cezası, 8.705 çocuk hakkında para cezası ve 1.194 çocuk hakkında tedbir kararı verildiği tespit edilmektedir (2.11 Mahkeme ve mahkûmiyet karar türüne göre ceza mahkemelerinde dosya, sanık ve suç sayıları, 2022).

Açıklanan istatistikler Türkiye'de cezalandırıcı yaklaşımın hâkim olduğunu, BMÇHS'de ve ÇKK'da yer alan özgürlüğünden yoksun bırakıcı cezaların son çare olması ilkesinin uygulamada hayat bulamadığını açıklığa kavuşturmaktadır. BMÇHK da 2 Haziran 2023 tarihinde Türkiye hakkında açıkladığı sonuç gözlemlerinde, hapis cezasına alternatiflerin ve yargılama dışına yönlendirme tedbirlerinin yeterince kullanılmamasını eleştirmiş; mümkün olan her yerde yargılama dışına yönlendirme, arabuluculuk, danışmanlık, kamu hizmeti gibi onarıcı adalet tedbirlerinin güçlendirilmesini ve uygun kaynakların tahsis edilmesini önermiştir.

3. GEREÇ VE YÖNTEM

Bu bölümde, araştırmanın yöntemi, evren ve örneklem seçimi, kapsamı ve sınırlılıkları aktarılmış, çalışma grubu açıklanmıştır. Ayrıca araştırmada kullanılan veri toplama aracı ve veri toplama sürecinin detaylarına yer verilmiş, veri analizinde kullanılan yöntem ayrıntılarıyla anlatılmıştır. Bölümün son alt başlığında ise araştırmada toplanan verilerin imha yöntemi ele alınmıştır.

Araştırmanın amacı doğrultusunda, çocuk ceza yargılamasında çocuk haklarının gözetilip gözetilmediği; suça sürüklenen çocuk sıfatıyla adli sisteme girmiş kişilerin ve bu kişilerle çalışan avukat ve uzmanların deneyimleri aracılığıyla analiz edilmeye çalışılmıştır. Suça sürüklenen çocukların adalet sistemini nasıl algıladıklarına ve deneyimlediklerine ilişkin çalışmaların az olması, bu konuda derinlemesine bilgi sahibi olma ihtiyacını doğurmuştur. Bu temelde, araştırmada öznelere sesine doğrudan kulak vermeye olanak sağlayan nitel yöntem kullanılmış, katılımcılarla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Nitel araştırma, “*gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma*” olarak tanımlanabilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2021).

Nitel araştırmalarda, insanların deneyimlerinin ve bu deneyimlere yüklenen anlamın, “*gerçekliğin özü*” olduğu savunulmakta; bu doğrultuda, araştırma konusu hakkında gerçek hayatta var olan olay ve olguların derinliklerine inilerek ayrıntılı bilgi toplanmakta, böylece araştırma konusu derinlemesine analiz edilebilmektedir (Kümbetoğlu, 2020). Nitel yazımın, katılımcıların kullandıkları kelimelere, canlı tanımlamalarına, diğer insanlar ve süreçler ile etkileşimlerine odaklanması; ayrıca yakından, çok boyutlu ve dinamik bir yaklaşım geliştirmeye elverişli olması, araştırmanın konu ve amacına daha uygun bulunmuştur (Weaver-

Hightower, 2021). Bu çerçevede, araştırmacı, katılımcıların süreçlere ve sorunlara yükledikleri anlamı öğrenmeye odaklanmıştır (Creswell, 2017).

3.1. Araştırma Evreni ve Örneklem Seçimi

Bu araştırmanın evreni aşağıda açıklanan kişilerden oluşmaktadır:

- 2006-2022 yılları arasında suça sürüklenen çocuk sıfatıyla hakkında soruşturma ve kovuşturma yürütülen, 18 yaşını tamamlamış kişiler.
- Suça sürüklenen çocukların müdafiliğini yapmış avukatlar.
- Suça sürüklenen çocuklar hakkında yürütülen adli işlemlerde görev alan psikolog, pedagog ve sosyal çalışma görevlileri (uzmanlar).

Araştırmanın evreni hakkında daha detaylı bilgi vermek gerekirse, ilgili kişiler hakkındaki istatistiklere başvurulabilir. Buna göre:

31.12.2023 tarihi itibarıyla Türkiye Barolar Birliğine (TBB) kayıtlı avukat sayısı 185.749'tür (TBB, 2024). Bununla birlikte suça sürüklenen çocukların müdafiliğini yapan avukat sayısı bilinmemektedir.

Adalet Bakanlığı'ndan, suça sürüklenen çocuklar hakkında yürütülen adli işlemlerde görevli uzmanların sayısına ulaşılmaya çalışılsa da bu yöndeki güncel istatistiklerin paylaşılmadığı anlaşılmıştır. 10.12.2021 tarihinde Bakanlık tarafından yapılan açıklamada, hizmet alımlarının ardından uzman sayısının 1.408'e yükseleceği belirtilmiştir (Adalet Bakanlığı, 2021).

Adalet Bakanlığı tarafından açıklanan 2022 yılına ait Adalet İstatistiklerine bakıldığında: Cumhuriyet başsavcılıklarında soruşturma evresinde suça sürüklenen çocukların yıl içinde açılan dosya ve suç sayıları 171.890'dir; önceki yıldan devredilenlerle birlikte bu sayı 294.804'e çıkmaktadır. Ceza mahkemelerinde suça sürüklenen çocukların dosya ve suç sayıları 76.463'tür, toplam da önceki yıldan devredilenlerle birlikte bu sayı 163.568'e yükselmektedir.

Araştırmada örneklem, amaçlı örnekleme yöntemiyle belirlenmiş toplam 30 kişiden oluşmuştur. Yukarıda anılan 3 gruptan 10'ar kişi ile görüşme yapılmıştır. Örneklemin belirli bir evreni temsil etmesi gerekliliği nitel araştırmalarda aranmamaktaysa da araştırmanın temel amacının gerçekleşmesini sağlayacak katılımcılara ulaşabilmek için amaca yönelik örneklem oluşturulmuştur (Sayım, 2019). Ayrıca görüşmelerde “*zengin bilgi kaynağı*” olabilecek, konu hakkında deneyim sahibi katılımcılara ulaşabilmek için kartopu/zincir örnekleme yöntemi tercih edilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Rastlantısal olmayan bu iki örnekleme türüne bakıldığında, amaca yönelik örnekleme erişilmesi zor bir topluluğun üyelerini seçmek için kullanılan “*yöntemler yelpazesi*” iken; kartopu örnekleme birkaç örnek kişiyle başlanıp sonrasında bu kişiyle bağlantılı başka kişilere ulaşılarak ilerlenilen bir yöntemdir (Neuman, 2017).

Görüşmeleri 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun yürürlükte olduğu 2006- 2022 yılları arasında, bir suçu işlediği iddiası ile hakkında “suça sürüklenen çocuk” sıfatıyla soruşturma ve kovuşturma yürütülen 18 yaşından büyük yetişkin bireylerle ve suça sürüklenen çocuklarla çalışma deneyimi olan uzmanlar ve avukatlarla yapılmıştır.

Her gruptan 10 katılımcı olmak üzere toplam 30 kişi ile görüşülmüş, veri doygunluğuna ulaşıldığı, temaların ve anlatıların birbirini tekrar ettiği anlaşılmıştır. Görüşmelerde yeni bakış açıları ve temalar çıkmadığı için veri toplama süreci durdurulmuştur.

3. 2. Araştırmanın Kapsamı

Araştırma, 2006-2022 yılları arasında suça sürüklenen çocuk sıfatıyla hakkında soruşturma ve kovuşturma yürütülen 18 yaşını tamamlamış kişilerle ve çocuk ceza yargılamasında görev alan avukat ve uzmanlarla sınırlandırılmıştır. Dışlama kriterleri ve araştırmaya dahil edilmeyen kişiler aşağıda listelenmiştir:

- Mülga kanunların yürürlükte olduğu dönemde yargılananlar,
- Henüz 18 yaşını doldurmayanlar,
- Suça sürüklenen çocuk müdafiliği yapmayan avukatlar,
- Suça sürüklenen çocuklarla ilgili işlemlere katılmayan uzmanlar,

3.3. Örneklem

Araştırmanın 3 ayrı çalışma grubu bulunmaktadır. Derinlemesine görüşmeler, suça sürüklenen çocuk sıfatı ile adli sisteme girmiş kişiler, suça sürüklenen çocukların müdafiliğini yapan avukatlar ve bu çocuklarla çalışan uzmanlar ile yapılmıştır. Her 3 gruptan 10'ar kişi ile görüşülmüştür. Adli süreçte suça sürüklenen çocuk sıfatıyla yer alan kişilere ek olarak, bu kişilere adli süreçte eşlik eden ve mesleki sorumlulukları bulunan uzman ve avukatlarla görüşülerek, birbiri ile ilişkili olan üç farklı konumlanma üzerinden araştırma sorularına zengin yanıtlar bulmak hedeflenmiştir. Böylelikle katılımcılar birbirlerini bir yandan tamamlarken öte yandan da ayrışan yönleri ile araştırmayı bütünlemişlerdir.

Araştırmacının, öğrencilik döneminden bu yana sivil toplum örgütlerinde gönüllü olarak çalışması ve ceza infaz kurumlarında mahpus çocuklara yönelik çalışmalarda yer alması ile 15 yıldır suça sürüklenen çocukların müdafiliğini yapması, kişilere ulaşmada kolaylaştırıcı bir unsur olmuştur.

Araştırmanın çalışma grubu hakkında detaylar şu şekildedir:

Tablo I: Suça sürüklenen çocuk sıfatıyla adli sisteme girmiş katılımcılarla ilgili bilgiler

Katılımcı Kodu	Yaş	Cinsiyet	Adli sisteme girdiği yaş	Dosya sayısı
Ç1	21	Erkek	16	1
Ç2	27	Erkek	12	1-5 arası
Ç3	20	Kadın	13	1
Ç4	23	Erkek	14	1
Ç5	19	Erkek	13	15'ten fazla
Ç6	30	Erkek	13	1-5 arası
Ç7	25	Erkek	14	15'ten fazla
Ç8	20	Erkek	16	1
Ç9	25	Erkek	17	1
Ç10	26	Erkek	17	1

Araştırmaya katılan uzmanların 4'ü erkek, 6'sı kadındır. Katılımcıların 4'ü 5-10 yıl; 4'ü 10- 15 yıl arası mesleki tecrübeye sahiptir. Geriye kalan 2 katılımcının 1'inin 15- 20 yıl, diğerinin ise 20 yıl üzerinde çalışma deneyimi bulunmaktadır.

Araştırmaya katılan avukatların da uzmanlar gibi 4'ü erkek, 6'sı kadındır. Katılımcıların 1'i, 5 yıl altı mesleki tecrübeye sahipken; 2'sinin 5-10 yıl, 5'inin 10-15 yıl ve 2'sinin de 20 yılın üzerinde çalışma deneyimi bulunmaktadır.

3.4. Veri Toplama Aracı

Veri toplama aracı olarak 2 ayrı yarı yapılandırılmış soru formu geliştirilmiştir. Bu formlardan biri avukat ve uzmanlara yöneliktir. Diğer ise suça sürüklenen çocuk sıfatıyla adli sisteme girmiş kişiler için hazırlanmıştır. Literatür taraması ve mevzuat araştırması sonucunda geliştirilen bu formlar, çocuk ceza yargılamasında çocuk haklarının değerlendirilebilmesine

yönelik bilgiyi sağlayabilecek şekilde hazırlanmıştır. Görüşme formu, ilgili mevzuat ve adli uygulamalar dikkate alınarak, polis, savcılık, mahkeme, özgürlüğünden yoksun bırakıcı tedbirler, sosyal inceleme ve hüküm konularını kapsamaktadır. Yargılamanın çocuk hakları ile ilişkisini anlayabilmek adına, çocuk haklarına ilişkin sorular da formda yer almıştır.

Görüşme formunda katılımcıların algılarını, deneyimlerini ve adli sisteme yükledikleri anlamları ortaya koymak için açık uçlu sorular tasarlanmıştır. Her iki görüşme formu 20 sorudan oluşmaktadır. Bu sorular yöneltirken katılımcıların aktarımları dikkate alınmış; deneyim ya da gözlem sahibi olmadıklarını belirttikleri konulara ilişkin sorular katılımcılara yöneltilmemiştir. Örnek vermek gerekirse hakkında koruma tedbiri verilmemiş katılımcılara tutuklamaya ilişkin deneyimleri sorulmamıştır.

Yarı yapılandırılmış görüşme formundaki soruların kapsam geçerliğini sağlayabilmek için araştırmacı dışında farklı bir uzmandan destek alınmıştır. Bunun sonucunda, anlaşılması güç olan sorular değiştirilmiştir.

3.5. Veri Toplama Süreci

Veri toplama sürecini başlatmadan önce, 23.09.2022 tarihinde İstanbul Üniversitesi – Cerrahpaşa Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kuruluna başvurulmuştur. Etik kurulun, 04.10.2022 tarihli toplantısında, 2022/314 numaralı kararı ile çalışmanın etik açıdan uygun olduğuna dair karar verilmesi üzerine veri toplama süreci başlatılmıştır. Katılımcılara ulaşıp derinlemesine görüşmelerin yapıldığı bu süreç 2023 yılı Ocak – Eylül ayları arasında, yaklaşık 9 ay sürmüştür.

Görüşme için sözleşmeden önce katılımcılar ile yoluyla iletişim kurularak araştırmanın amacı anlatılmış, araştırmaya katılmayı kabul eden katılımcılarla görüşme günü için randevulaşılmış ve incelemeleri için aydınlatılmış gönüllü onam formu gönderilmiştir. Belirlenen tarihte buluşulduğunda, tüm katılımcılara görüşmeye başlamadan önce, görüşmenin

amacı, önemi, kapsamı ve verilerin nasıl toplanacağı ile ilgili bilgiler ayrıntıları ile sunulmuş; verilerin toplanması sürecinde katılımcıların kişisel bilgilerinin kullanılmayacağı, tüm verilerin anonimleştirileceği taahhüdü verilmiştir. Ayrıca katılımcılar, istedikleri zaman görüşmeyi yarıda bırakabilecekleri ya da yanıtlamak istemedikleri sorular olursa bunlara yanıt vermeyebileceklerine dair de bilgilendirilmiştir. Görüşme soruları yöneltilmeden önce katılımcılardan sözlü ve yazılı izin alınmış, aydınlatılmış gönüllü onam formu imzalatılmıştır.

Görüşmeler sırasında, özellikle SSÇ sıfatıyla adli sisteme girmiş katılımcılara sorulan soruların, katılımcıların şiddet deneyimlerine ilişkin hafızalarını harekete geçirebileceği; olumsuz duygular yaşamalarına neden olabileceği araştırmacı tarafından her an göz önünde tutulmuştur. Araştırmacı, katılımcılara zarar vermeme sorumluluğu çerçevesinde, hassasiyet yaşanan durumlar sırasında sadece katılımcının aktardığı bilgiyle yetinmiş ve katılımcıları rahatsız etmekten kaçınmıştır. Ayrıca görüşmenin sonunda, araştırmacı, katılımcılara verdikleri bilgilerin önemi ile alana sağladıkları katkıyı vurgulayarak teşekkür etmiş ve destekleyici mesajlarla görüşmeyi kapatmaya özen göstermiştir.

19 görüşme İstanbul'da yüz yüze, 11 görüşme ise katılımcıların talepleri ve İstanbul dışında bulunmaları gibi gerekçeler ile çevrimiçi platformda yapılabilmektedir. Yüz yüze yapılan görüşmeler, katılımcıların ofislerinde veya görüşme yapmaya elverişli, sakin kafelerde tamamlanmıştır. Görüşme esnasında katılımcıların yanında kimse bulunmamasına dikkat edilmiştir. Araştırma kapsamında yapılan derinlemesine görüşmelerin tümü ses kaydına alınmış, ayrıca çevrimiçi platformda yapılan 3 görüşme sesli ve görüntülü şekilde kayıt edilmiştir. Görüşmelerin tümü Türkçe dilinde gerçekleşmiştir.

Görüşmeler 45 dakika ila 120 dakika arasında değişkenlik göstermiştir. Toplamda 30 görüşmeden elde edilen yaklaşık 48 saatlik ses kaydı araştırmacı tarafından deşifre edilerek word formatında metin haline dönüştürülmüştür. Toplam 300 sayfaya yakın veri elde edilmiştir.

Katılımcıların gizliliğini sağlayabilmek için deşifre metinleri, harf ve sayı ataması yapılarak bilgisayar ortamına kayıt edilmiştir. Suça sürüklenen çocuk sıfatıyla adli sisteme giren katılımcı grubu temsilen Ç, avukatlar için A, uzmanlar için ise U harfleri kullanılmış ve her katılımcıya bir sayı verilmiştir.

3.6. Verilerin Analizi

Araştırmada, nitel analiz yöntemlerinden içerik analizi kullanılmıştır. Derinlemesine görüşmelerden toplanan veriler, içerik analizi yöntemi kullanılarak yorumlanmış ve tartışılmıştır.

Nitel içerik analizi, bir metinde açık ve gizli olabilecek anlamları, kavramları ve örüntüleri incelemek için kelimeleri saymanın veya metinden nesnel içerikler çıkarmanın ötesine geçerek, araştırmacıların sosyal gerçekliği öznel ama bilimsel şekilde anlamalarına fırsat vermektedir (Zhang & Wildemuth, 2009). Merkezine metinlerdeki anlamı keşfetmeyi ve iletişimsel içeriğini analiz etmeyi alan bu yöntem ile tanımlayıcı olmak mümkün olduğu gibi çeşitli seviyelerde yorumlama yapma imkanı da oluşmaktadır (Toker, 2022).

Nitel içerik analizinde, araştırmacı, veriye dayanarak çeşitli kavramları tanımlamalı, karşılaştırmalar yapmalı ve örnekler vererek önermelerde bulunmalıdır; ancak bununla yetinmeyip araştırma konusu ile ilgili ne ve nasıl sorularına yanıt vererek, bu yanıtların kişilerin hayatında ne anlama geldiğini yorumlamalıdır (Kümbetoğlu, 2020).

Kuckartz (2019), nitel içerik analizinin tipik olarak, aşağıda bulunan 6 adımdan oluştuğunu ileri sürmektedir:

1. Verilerin hazırlanarak metin üzerinde çalışılmaya başlanması
2. Görüşmede sorulan sorulara karşılık gelen ana kategorilerin oluşturulması
3. Ana kategoriler gözetilerek verilerin kodlanması

4. Ana kategorilere ait metin bölümlerinin derlenmesi ve metin üzerinde tümevarımsal olarak alt kategorilerin oluşturulması
5. Kategorilerin esas alınarak analiz ve sonuçların sunulması
6. Raporlama ve dökümantasyon

Kuckartz'ın (2019) belirttiği adımlar dikkate alınarak analiz aşamasının ilk adımında, derinlemesine görüşmelerden elde edilen ses kayıtları pek çok kez dinlenmiş, ses kayıtlarının deşifre edildiği metinler tekraren okunmuştur. Veriler, araştırmanın soruları dikkate alınarak kodlanmış ve ana kategorilere ulaşılmıştır. Kodlamalar manuel yapılmıştır. Ana kategorilerin oluşturulmasının ardından kodlama çerçevesi geliştirilmiş, ana kategoriler bir araya getirilmiş ve geri getirme olarak tanımlanan bu aşamada derlenen bölümler içerisinde alt kodlamalar yapılmış, veriler de bu kategoriler çerçevesinde analiz edilmiştir. Son aşamada, görüşme verilerinin analizi kaleme alınarak raporlanmıştır.

Bir araştırmada geçerlik doğruluğa, güvenilirlik tutarlılık ve sağlamlığa işaret etmektedir (Neuman, 2017). Nitel araştırmalarda geçerlik ve güvenilirliği artırma çabalarının çalışmanın tamamına yansıtılması gerekmektedir (*Weaver- Hightower, 2021*).

Bu araştırmada, Creswell (2017) tarafından araştırmacının çalışmasına dahil edebileceği 8 temel geçerlik stratejisi arasında sayılan tekniklerden 2'si kullanılmıştır. Bunlar, üçgenleme ve akran değerlendirmesi teknikleridir.

Araştırmada, üçgenleme tekniği ile farklı veri kaynaklarından bilgi alınarak verilerin tutarlı olduğu gösterilmeye çalışılmıştır. Başkale'nin (2016), üçgenleme örneği olarak aktardığı, kanser hastalarıyla iletişim ile ilgili araştırmada hasta, hemşire ve hekimlerle görüşülmesi gibi, bu araştırmada da veri kaynaklı üçgenleme yapılarak suça sürüklenen çocuklarla, avukatlarla ve uzmanlarla görüşmeler yürütülmüştür.

Bu araştırmada üçgenlemeye ek olarak geçerliği sağlamak için akran değerlendirmesi tekniği kullanılarak uzman görüşü alma yoluna gidilmiştir. Araştırmacı dışındaki bir uzmanın

veri analizi sürecini eleştirel gözle değerlendirmesine, sorular sorup inceleme yapmasına imkân verilmiştir. Akran değerlendirmesini yapan uzmanla birlikte metin üzerinde çalışılmıştır. Araştırmanın geçerliğini sağlamayı ve araştırmacının eksiklerini gidermeyi hedefleyen bu süreç sonucunda, üzerinde uzlaşılmayan ve dışarıda bırakılan hiçbir öge kalmamıştır.

Nitel araştırmalarda güvenilirlik için araştırmanın temel aşamaları, araştırmacının araştırmadaki konumu ve yaklaşımı konusunda ayrıntılı bir bilgi verilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda toplanan veriler detaylıca raporlanmalı ve veri toplama sürecinin ayrıntıları aktarılmalıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Bu çalışmada da güvenilirliği sağlamak adına yöntem başlığında veri toplama süreci tüm detayları ile aktarılmış, bulgular bölümünde de elde edilen verilerin ayrıntılı yer bulmasına özen gösterilmiştir.

3.7. Verilerin İmha Yöntemi

Bu çalışmada, derinlemesine görüşmeler sırasında ses kayıt cihazı kullanılmıştır. Ayrıca çevrimiçi görüşmelerin 3'ünde görüntülü ve sesli kayıt yapılmıştır. Görüşme kayıtlarının deşifreleri ve görüşmeler sırasında alınan notlar, Word formatına dönüştürülerek araştırmacının kişisel bilgisayarına kaydedilmiştir. Görüşmelerin ses kayıtları ve yazılı dökümleri şifreli bilgisayar ortamında ve şifreli bir dosyada tutulmaktadır. Araştırma ile ilgili fiziki belgeler ise kilitli ve güvenli bir dolapta saklanmaktadır.

Derinlemesine görüşmeler ile ilgili dijital ve fiziki tüm çıktılar, doktora tezinin kabulünden 1 sene sonrasında kullanılamaz, okunamaz, dinlenemez hale getirilerek geri dönüşüme atılacaktır. Ses kayıtları ve diğer veriler de dijital ortamdan geri dönüştürülemez bir şekilde silinecektir. Verilerin saklanması ve imhası sırasında 6698 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanununa uygun hareket edilecektir.

3.8. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma konusunun zorluğu kimi sınırlılıkları da beraberinde getirmiştir. Bu sınırlılıklarının başında SSÇ sıfatıyla adli sisteme girmiş kişilere erişmek gelmiş; erişilen kişiler arasında da görüşme yapmayı reddedenler olmuştur. Araştırmacı, görüşme yapmak istemeyen 3 kişiden de ret gerekçesi olarak “*o günleri hatırlamak istemiyorum*” cevabını almıştır. Bu durumun yanı sıra, görüşmeye katılmak istemediğini doğrudan iletmeyen ancak bir neden bildirmeden randevu tarihlerini sürekli erteleyen ya da görüşmelere gelmeyen 2 katılımcı olmuştur.

Veri doygunluğuna ulaşılsa da bu çalışma sınırlı sayıda katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Daha çok sayıda katılımcıya ulaşılan, farklı özelliklere sahip örneklem grupları ile yürütülen araştırmalardan farklı sonuçlara ulaşılabileceği dikkate alınmalıdır.

Araştırmanın başka bir sınırlılığı, cinsiyete ilişkin olmuştur. Suça sürüklenen çocuk sıfatıyla adli sisteme giren katılımcıların arasında yalnızca 1 kadın katılımcıya ulaşılabilmektedir. Adli sistemdeki cinsiyet dağılımında kadınların ve kız çocukların sayıca daha az olduğu bilinmekteyse de araştırmada kız çocuk deneyiminin yeterince yansıtılamaması bir sınırlılık olarak değerlendirilebilir.

Araştırma, çocukken adli sisteme giren yetişkin katılımcılarla yürütülmüştür. Bu nedenle, araştırma bulgularının algılara dayalı retrospektif bir değerlendirmeye dayandığı dikkate alınmalıdır. Bununla birlikte, çocuklar, gelişimlerini henüz tamamlamadan adli süreci tecrübe etmeye devam ettiklerinden; çocuklarla yapılacak araştırmalarda farklı bulgulara erişilebileceği de göz önünde tutulmalıdır.

Son olarak, katılımcılarla yapılan görüşmelerden elde edilen bulguların analizinde, uzlaştırma gibi yargılama dışına çıkartan uygulamalar ve denetimli serbestlik

yükümlülükleriyle ilgili deneyimlerine erişilemediğinden çocuk ceza yargılaması bakımından önemli olan bu iki alan araştırmanın dışında kalmıştır.

4. BULGULAR

4.1. Suça Sürüklenen Çocuk Kavramına İlişkin Algılar: “Ya başına o sıfatı koymayın ya sıfatın hakkını verin”

Tablo II: Suça sürüklenen çocuk kavramına ilişkin algılarla ilgili frekans listesi

Kategoriler	Alt Kategoriler	Kodlar	Frekans
Suça Sürüklenen Çocuk Kavramına İlişkin Algılar	Suç kelimesi ile ilgili algılar	Olumsuz duygular	5 SSÇ
		Haksızlık	2 SSÇ
		Kafa karışıklığı	2 SSÇ, 2 avukat
		Etiketlenme	2 SSÇ, 3 avukat, 2 uzman
	Sürüklenme kelimesi ile ilgili algılar	Olumsuz koşullar	2 SSÇ, 3 avukat, 3 uzman
		Çelişkili	1 SSÇ, 2 avukat
		Samimiyetsiz	2 uzman, 4 avukat
		Edilgenleştirici	2 SSÇ, 1 avukat, 1 uzman

Suça sürüklenen çocuk sıfatıyla adli sisteme girmiş katılımcılara (Bu çalışmada SSÇ katılımcı olarak anılacaktır) suça sürüklenen çocuk kavramı hakkındaki algılarını anlamak amacıyla, “suça sürüklenen çocuk” olarak adlandırılmanın nasıl hissettirdiği ve neler düşündürdüğü sorulmuştur. Uzman ve avukat katılımcılardan bu kavram üzerine düşünceleri ve çocukların bu kavramdan nasıl etkilendiklerine dair görüşleri öğrenilmeye çalışılmıştır.

Araştırma sırasında, suça sürüklenen çocuk kavramını üzerine hiç düşünmediklerini, çocukların bu kavramdan nasıl etkilendiklerine dikkat etmediklerini aktaran avukat ve uzmanlar olmuştur. SSÇ katılımcılar arasında 1 kişi bu kavramı hiçbir şekilde hatırlamadığını,

1 diğer kişi ise aşinalığı olsa da anlamını bilmediğini, bunun üzerine de düşünmediğini ifade etmiştir:

"Anlamını başta bilmiyordum Hocam, yani umursamıyordum, pek bir şey düşünmedim yani. Sürekli SSÇ diye karşıma çıktığı için sonra anladım yani suça sürüklenen çocukmuş anlamı, tam manasını bilmiyorum ama hâlâ bilmiyorum." Ç5

Avukat ve uzman katılımcıların büyük kısmı, Ç5'in anlattıklarını destekleyici şekilde, adli sistemdeki çocukların çoğunun suça sürüklenen çocuk kavramının farkında olmadığını belirtmiştir. Bunun nedenini U3, çocukların içinde bulunduğu duygu durumuyla, U9 ise çocuklara bu konuda bir açıklama yapılmamasıyla açıklamıştır:

"Bir kere o suça sürüklenen çocuk kavramını anlayabilecek bir durumda olmuyorlar çünkü ilk defa ya da mükerrer şekilde hâkim karşısına çıktıklarında hakim yine bir otorite, hani kürsünün üzerinden onlara bakan bir yetişkin ve onları yargılayan biri, bir de bu yargılama sonunda ceza alabilme ihtimalleri var. Burada mesela avukatlara çok görev düşüyor ancak onlar da zaten rastgele atandıkları için CMK usulüyle, onlarda da çok şey olmuyor. Dolayısıyla çocuklar daha korkulu oluyor. O kavramı algılayıp buna yönelik bir şey geliştirmekten ziyade o ortamın atmosferi, işte duruşma sorunlarının dizaynı itibarıyla zaten herhangi bir şey düşünebilecek düzeyde olmuyorlar maalesef." U3

"Çocukların kendilerini suça sürüklenen olarak tanımladıklarını veya bu tanımın anlamını merak ettiklerini, özel bir anlam atfettiklerini sanmıyorum. Onlara 'sen suça sürüklenen çocuksun' diye bir açıklama da yapılmıyor, sadece kayıtlar üzerinde onlardan öyle bahsediyoruz hatta daha da ileriye giderek SSÇ, SSÇ, SSÇ diyoruz. Onlar için duruşmalar sırasında da böyle deniyor; hakimler, savcılar tarafından ya da ifadelerde, tutanaklara öyle geçiyor." U9

Katılımcıların, suça sürüklenen çocuk kavramına ilişkin algıları, iki kategori ile karşımıza çıkmıştır. Bunlar kavramın içinde geçen **suç** ve **sürüklenme** kelimelerine ilişkindir.

4.1.1. Suç kelimesi ile ilgili algılar

Suçta sürüklenen çocuk kavramında geçen suç kelimesi 5 SSÇ katılımcının cevabında odak noktası olmuştur. Katılımcılar, suç kelimesinin kendileri için **olumsuz duygular** barındırdığını, isimlerinin bu kelimeyle birlikte anılmasına üzüldüklerini, suç kelimesinin peşlerini bırakmadığını, hayatlarına ve ruhsal durumlarında yıkıcı etkiler yarattığını anlatmıştır:

“Mahkeme kağıtlarını okurken görüyordum. Kendi adıma ismimin yanında görünce tabii, suça sürüklenme yazıyor, insan ister istemez üzüliyor. Yani suç kelimesi insanı üzüyor, yani ne kadar kazara da olsa insan kendini böyle adi bir suçlu olarak görüyor, yani psikolojikmen o hava oluyor insanda.” Ç10

“SSÇ olarak anılmak da doğal olarak insanın üstüne yapışan bir şey. Yani ben herhalde 3 yıl falan antidepresan kullandım, farklı ilaçlar da kullanmak zorunda kaldım psikiyatrinin yazdığı çünkü çok ciddi anksiyetem vardı. Şöyle söyleyeyim size, baskın yeme korkusuyla falan yaşıyordum. Hani sabah beni polisler alacak diye... Apartmana sabah saat 4’te, 5’te biri geldiği zaman uyanıyordum, uyanıp kapıdan bakıyordum, kim diye. Hala daha PTT’nin mesela ‘Geldik, bulamadık’ kağıtlarını görünce gerilim çünkü bu suçluluk şeyi insanın üstüne gerçekten yapışıyor. Bir de şu tarafı var: Adliyyede insanlar zaten size bu şekilde yaklaşırken ailenizdeki ve çevrenizdeki insanlar da böyle görmeye başlıyorlar çünkü genel kanı o şekilde. Yani ben Lise 1’e gittiğim için o dönem kendimi çok da iyi ifade edemiyordum ama artık sürekli kalın puntolarla konuşan bir insana dönüştüm mesela. SSÇ kavramı bence bu yüzden biraz travmatikti. Şimdi ben bunu yaşadıysam hani, ailem destekleyiciydi, işte kendim bir şekilde üstesinden gelmeye çalıştım falan ama benim gibi imkanları olmayanlar için çok daha travmatik olur ve hani insanı suça da sürükleyecek bir şey bu aslında çünkü kafamda psikolojik olarak ‘ben suçluyum’u kabul ettiğin anda kişiliğin de değişmeye başlıyor zamanla.” Ç4

Ç4 ve Ç7, kesinleşmiş bir mahkûmiyet kararı olmadan, henüz yargılamaları devam ederken suç kelimesiyle birlikte anılmanın **haksızlık** olduğunu belirtmişlerdir.

“Çok rahatsız edici bir şey zaten annemin de bu hem polislere hem de sonuçta orada avukata ilk söylediği şey şuydu yani bu çocuklar tecavüzcü değil bu çocuklar suçlu değil daha ortada hani hiçbir şey yok ifademiz dahi alınmamışken doğrudan suçlu gibi muamele görmek çok rahatsız ediciydi.” Ç4

“O yaştaki bir çocuk için açıkçası yargılama aşamasında suça sürüklendiği ifadesi bir kere sadece benim için değil çevremde gözlediğim kadarıyla insanlarda can sıkıcı bir etki yaratabiliyor yani birincisi ifadede yani çocuğun bir iradeyle bu işi yapmadığı birileri tarafından sürüklendiği algısının oluşturduğunu düşünüyorum ayrıca kesinleşmiş bir yargılama süreci olmadan suça sürüklendiğine dair kesin kanaat geliştiren bir kavram gibi düşünüyorum.” Ç7

Adli sistemi çocukken deneyimlemiş katılımcıların bu anlatımları, avukat ve uzman katılımcıların aktarımlarında da yer bulmuştur. Suça sürüklenen çocuk kavramını **etiketleyici** bulmaları nedeniyle çocuklarla görüşme yaparken kullanmadıklarını, raporlarında yazmayı tercih etmediklerini ifade eden uzmanlar olmuştur. Ayrıca, suça sürüklenen çocuk olarak anılmanın, çocuklar üzerinde gerek yargılanırken gerek yargılama sonrasında son derece olumsuz etkiler yarattığına vurgu yapılmıştır.

“İçinde suç geçtiği için yaftalanan bir duruma sürüklüyor gibi geliyor bana bu algı hem çocuğa yapıyor hem de genel anlamıyla muhatap olduğu kişilerde de bu şekilde karşılık buluyor gibi geliyor bana.” U4

“Çocuklar gözünden bakarsanız zaten onlar kendilerini etiketlenmiş hissediyorlar. Bir suça sürükleniyor olmak şimdi o sürüklenme kavramını zaten çocukların tam olarak algıladığı söylenemez çünkü gelen çocukların zaten ortalama yaşı -yani ağır ceza da çalıştığım için- işte 16 civarındaydı. Bilişsel yetileri veya işte yaşadıkları çevre, aile yapıları veya kültürel aktarımlar zaten suça sürüklenme kavramının tam olarak ne olduğunu anlamalarına yardımcı olmuyor ama yargılanıyor olmak veya işte SSÇ sıfatıyla anılıyor olmak duruşma salonunda onları zaten edilgen konuma sokuyor, çocuklar bundan son derece rahatsız oluyorlar. Aslında bu olayla bir ilişkisi olmadığını düşünmesine rağmen etiketlendiğini hissediyorlar.” U2

“Bu sistemin içine girip o SSÇ damgasını, o lekeyi yemesi neticesinde çocukları kaybediyoruz o çocuğun sisteme kazandırılması artık mümkün değil. O yüzden SSÇ sadece kanunda yazan bir kavram, kimsenin haberi yok.” A4

Araştırma sırasında, adli sistemi çocukken deneyimlemiş katılımcıların suç kelimesine karşı **kafa karışıklığı** yaşadığı da görülmüştür. Katılımcılar, suç karşısında çocuklarla yetişkinlerin aynı şekilde değerlendirilmemesi gerektiğini, adli sisteme girmelerine neden olan eylemlerinin suç teşkil ettiğini bilmediklerini söylemişlerdir:

“O suç kavramı kime göre yetişkinlere göre mi, çocuklara göre mi? Yani çocuğun ona yönelmesiyle bir yetişkinin yönelmesi arasında dağlarca fark var. Yetişkinin bir suçu işledikten sonraki veya bunu işlerken ki durumuyla çocuklar arasında fark var yani” Ç2

“Hocam çok değişik bir kavram. Belgelerin üzerinde görmüştüm. Suça sürüklenen çocuk beni birinin teşvik etmesiyle falan olur o zaman tamam diyebilirim ama beni kimse teşvik etmedi ki bu suça, ben bu suçu işlerken onun suç olduğunu bilmeyerek yaptım zaten. Yani bana çok bana göre çok saçma bir kavram.” Ç1

Avukat katılımcılardan A6, çocukların yaşadığı kafa karışıklığına ilişkin tanıklığını şu sözlerle aktarmıştır:

“Çocuklar da SSÇ diye kendini ifade ediyorlar, işte ‘ben x, bu da suç ortağım y’ diye kendilerini tanıtıyorlar ama bunu yaparken de kendi dosyaları ile ilgili ‘ben onu yapmadım’ da diyorlar. ‘Ben suçlu değilim, ben suçu işlemedim’ derken suç ortağı olarak kendilerini tanıtımları da var o nedenle kendilerine nasıl hitap edildiğine ilişkin kırılma, bozulma ya da bunu değerlendirme durumları olduğunu düşünmüyorum” A6

4.1.2. Sürüklenme kelimesi ile ilgili algılar

Suçta sürüklenen çocuk kavramına yönelik sorularda, 3 SSÇ katılımcı sürüklenme kelimesini odağa almıştır. Katılımcılardan biri çocuğun birilerinin yönlendirmesi ile değil de içinde bulunduğu **olumsuz koşullar** nedeniyle suçta itilebileceğini vurgularken bir başka katılımcı çocukların bu koşullar nedeniyle kendilerini ifade edemedikleri için suçta karıştıklarını söylemiştir:

“O dönemde tabii ki de bu suçta sürüklenen çocuk kavramının tam ehemmiyetini anlayamıyordum fakat sonraki zamanlarda bende şunu uyandırdı: Acaba kim beni sürüklüyor yani beni sürükleyen birisi mi var yoksa bir şeyler mi var? Onu sorgulamaya başladım ve bu kavramın yanlış olduğunu düşündüm, sonuçta bu suçta itecek çeşitli nedenler var; ekonomiktir, ailevidir veya kişisel çeşitli bazı arzulara ulaşma nedenidir. Yani bir başkasının bir şekilde sürüklemesi yani suçta sürüklenen çocuk denilmesi bana biraz şey geliyor abes geliyor.” Ç2

“Abla SSÇ şu açıdan istemeden, zorla yaptırılıyormuş gibi bir düşünce yaratıyor çoğu da o şekilde haksız şekilde oluyor, neden diye sorarsan abla çocuk kendini ifade edemediği için sürekli ona bir suç yükleniyor.” Ç8

Yukarıdaki aktarımlara benzer şekilde uzman katılımcılar da çocukların suçta sürüklenmediğini kendileri dışındaki etkenler nedeniyle suçta itildiğini savunmuştur:

“Suçta sürüklenen çocuk kavramı aslında çocuğun kendi dünyasından kaynaklanan değil bizim sosyal yapımızdan, yetişkin olarak çocuğa olan yaklaşımımızdan ve hukuksal anlamda eril dilimizden kaynaklandığını ben düşünüyorum, çünkü ben doğuştan belli kalıtsal özellikleri taşıması sebebiyle suçlu olduklarını değil tamamıyla içinde yetiştikleri ailenin sosyal çevresinin genel olarak da toplumun yapısından kaynaklanan bozuk mekanizmalar sonrası çocukların bunlara zorunlu olarak katıldıklarını düşünen insanlardanım. Suçta sürüklenen kavramı daha çok çocuktan ziyade aile sistemi üzerinden ve daha geniş çevrede dar çevrede geniş çevre üzerinden yapılanması, onun üzerinden tanımlanması gerektiğini falan düşünüyorum ben. Dolayısıyla burada çocuğun ben her zaman masum olduğunu, suçta sürüklenen çocuk değil de suçta itilen çocuk tanımının daha makul bir tanım olduğunu düşünüyorum.” U10

Suçta sürüklenen çocuk kavramının çocuğun içinde bulunduğu olumsuz koşullara dair farkındalık sağladığını düşünen A1, yargılamalar esnasında çocuğun durumuna dikkat çekmek için SSÇ kısaltmasını kullanmaktan kaçındığını şu şekilde açıklamıştır:

“Yargılamaya dahil olan insanlar için bir farkındalık yarattığını düşünüyorum açıkçası böyle tabir edilmesinin anlamlı olduğunu düşünüyorum. Hani sanık, şüpheli desek daha alelade bir yargılamaymış gibi normalleşebilir ama SSÇ kullanılıyor

sürekli, ben bazen hâkimin farkında olması için uzun uzun ‘suça sürüklenen çocuk’ diyorum çünkü mesela bazı birleştirilen dosyalarda çocuk mahkemesinde değil de ağır cezada direkt normal yargılanan çocuklar var. Onlar için özellikle vurguluyorum, bence önemli yani” A1

Çocukların adli sistemde avukatlığını yapan A5, bir çocuğun bu kavrama ilişkin tepkisi ile içinde bulunduğu gerçekliğe dair tanıklığını şu sözlerle aktarmıştır:

“Bir müvekkilim vardı duruşma tutanağında SSÇ’yi gösterip benim adımın yanında niye böyle yazıyor demişti, bu ne demek falan diye sormuştu. Ben de işte ceza yargılamasında böyle böyle sanık denir, şüpheli denir, sana da sanki suç işlemek kastın yokmuşçasına işte suça sürüklenmişsin ya bir başkası hasebiyle anne baba veya iyi bakmadığı için gibi bir açıklama getirmiştin ama mesela direkt ailesini koruma güdüsüyle davranmıştı. Ben öğrendiğim her şeyi babamdan öğrendim demişti. Bu arada babası da aynı anda cezaevindeydi yani başka bir cezaevinde de aynı suçtan dolayı ve bundan çok gurur duyuyordu” A5

SSÇ katılımcılardan biri adli sistemde karşılaştığı muamele ile suça sürüklenen çocuk kavramının zıtlığına ve doğurduğu **çelişkiye** işaret etmiş ve kendisine “SSÇ” dense de yetişkin gibi yargılandığını ifade etmiştir. Ç6’nın adli sisteme yönelik eleştirisi, aşağıdaki şekilde sözlerine yansımıştır:

“O yaşımda ilk duyduğumda pek fazla kavrayamamıştım çünkü hani o zamanki yaşadığımız stres, baskı, olayın vahameti, cezaevi şartları bunu algılamamızda bile biraz zorluk çıkartıyordu. Fakat şimdi gün geçtikçe daha iyi anlayabiliyorum o sıfatın ne anlama geldiğini. (...) Yani suça sürüklenen çocuk kavramı bir yerde doğru fakat bir yerde de yetersiz olduğunu düşünüyorum. Çocuk olman suç işlemeyeceğin anlamına elbette ki gelmez ama o zaman SSÇ diyorsanız bunu siz Anayasa Mahkemesi olarak SSÇ olarak nitelendirmeye karar verdiyseniz neden bu çocuğun suça sürüklendiğini hiç irdelemiyorsunuz mahkemede. SSÇ deyip geçiyorsunuz o zaman ya başına o sıfatı koymayın ya sıfatın hakkını verin, sıfatın peşinden gidin diye düşünüyorum. Böyle bir muameleyle karşılaşmadım gayet yetişkin birey gibi yargılandım yetişkin bir birey gibi ceza aldım” Ç6

Ç6’nın aktarımları avukat ve uzmanlar tarafından da desteklenmiştir. Kavram ile uygulama arasındaki fark araştırma sırasında sıklıkla vurgulanmış, bu durum nedeniyle **samimiyetsiz** olduğu söylenmiştir:

“Suça sürüklenen çocuk kavramını çok samimiyetsiz buluyorum açıkçası çünkü bir sistem var ve bu sistemin sağlayıcısı, kurucusu, nasıl ilerlemesi gerektiğine dair karar alma mekanizması olanlar da biz yetişkinleriz ama çocuklara diyoruz ki ‘Biz senin için eğitim sistemini iyi bir hale getirmedik, sağlık sistemini iyi bir hale getirmedik, yaşadığın mahalledeki suç oranına ya da madde bağımlılığına ilişkin herhangi bir çalışmada bulunmadık, seni yoksulluğun pençesine bıraktık ve sen yaptığın eylem sonrasında suça sürüklenen çocuk oluyorsun, yani benim

yapmadığım, yapamadığım şeylerden seni sorumlu tutuyorum ve bu konuda seni cezalandıracağım.’ Dolayısıyla aslında suça sürüklenen çocuk yumuşatılmış ama samimiysiz içi boş bir kavram.” U4

“Sonuçta bu belli bir paradigmanın hukuka yansması. Biz diyoruz ki, inancımız odur ki, 18 yaş altında birinin peşinen bir suç ehliyetinin olduğunu ya da durumu kavrayabilecek, algılayabilecek, eylemlerinin sonuçlarını ön görebilecek bir seviyede olmadığıyla ilgili bir teorimiz var, bir paradigmamız var, bu paradigmadan esinlenerek diyoruz ki, evet suça sürüklenen çocuk olup olmadığına yaptığımız araştırmalarda bakalım. Gerçekten ne tür bir davranış sergilediğini biliyor mu, bunun sonuçlarını ön görebiliyor mu? Kağıt üstünde bence müthiş bir bakış açısı bana kalırsa ve özel bir mahkeme grubu olmasının altında yatan neden de bu. Doğru bakış açısı, doğru bir paradigma ama uygulamada da böyle yapmak gerekir, peşin kabul etmemek gerekir o halde. Bu bir özel yargılama alanıysa, burada biz çocuğu suçlamadan sorumlu tutup tutmayacağımızla ilgili soru işaretleriyle yaparsak bütün bu süreci, o halde öyle davranıyor olmalıyız.” U9

“İki yüzlülük yani sadece sanık yerine SSÇ yazıyoruz, asliye ceza yerine çocuk mahkemesi yazıyoruz” A3

Özetle, suça sürüklenen çocuk kavramı içinde geçen suç ve sürüklenme kelimeleri nedeniyle, hem adli sistemi çocukken deneyimlemiş katılımcılar hem de avukat ve uzmanlar tarafından eleştirilmiş ve olumsuz yansımaları paylaşılmıştır. Avukat ve uzmanların küçük bir kısmı bu kavramı isabetli bulduğunu iletmışlerse de pek çoğu eleştirel yaklaşarak terminolojik bir değişikliğin gerekliliğine ve çocuk dostu yeni bir kavramın kullanımına ihtiyaç duyulduğuna vurgu yapmışlardır:

“Sivil toplum çalışmalarında SSÇ’nin çok edilgen bir yapıda olduğunu ya da çocuklar için olumsuz olarak yorumlandığına tanık oldum. Ben de SSÇ demiyorum, suçla ilişkilenen çocuk diyorum. Yani bu da belki edilgen kılıyor ama daha geniş bir anlamda düşünsel alanda daha fazla ihtimali gözeterek söyleyebiliyor oluyoruz ama bir süre sonra suça sürüklenen çocuk, kanunla ihtilafa düşen çocuk, adalet sistemi içindeki çocuk, o da bunu karşılamıyor.” A6

“Çok daha başka kavramlar kullanılabilir ki bence o çocuklar da yine sistem mağduru oldukları için korunmaya ihtiyacı olan çocuklardır yani onların suça sürüklenen olarak adlandırılmasını uygun bulmuyorum işte geçmişte de daha farklı şeyler kullanılmış ama hala zihniyet aynı maalesef ki yargılayıcılar hususunda da öyle işte savcılar hakimler suçlu çocuk olarak söylüyorlar hani bunu biz düzeltmeye çalıştığımızda bile hayır suçlu çocuk tabii oluyor” U3

“Ben ne düşünüyorum sadece şeyi biliyorum şu anda işte son yıllarda aslında çocuk dostu bir dil kullanımına dair işte uluslararası pek çok şey var çağrı var suça sürüklenen çocuk demeyelim veya juvenile demeyelim ama başka bir şey söyleyeyim. Kanunun kendi ruhu itibarıyla da böyle, yetişkinler veya işte devletin hükümetin toplumun kurumların yapmadıkları bazı meseleler sebebiyle çocukların işte kendilerini zor duruma soktukları veya işte zor duruma maruz kaldıkları söyleniyor

kanun ruhu itibariyle o zaman biz de bu dili değiştirmemiz gerekiyor bence. Adli süreçte yer alan çocuklar demek sanki biraz daha daha iyi geliyor kulağa.” U2

4.2. Soruşturma Aşamasına İlişkin Deneyim ve Algılar: “Çocukmuşum gibi değildi yani”

Tablo III: Soruşturma Aşamasına İlişkin Algı ve Deneyimlerle İlgili Frekans Listesi

Kategoriler	Alt Kategoriler	Kodlar	Frekans
Soruşturma Aşamasına İlişkin Algı ve Deneyimler	Kolluk işlemlerine ilişkin deneyim ve algılar	Polisle ilk karşılaşma/yakalama	9 SSÇ,
		Temel ihtiyaçların karşılanmaması	9 SSÇ, 4 uzman, 3 avukat
		İşkence ve kötü muamele	3 SSÇ 2 avukat
		Sağlık muayenesinde ihlaller	4 SSÇ 3 avukat
		Kelepçe takılması	6 SSÇ, 5 avukat, 4 uzman
	Polislerle ilgili algı ve deneyimler	Eğitim eksikliğinden kaynaklanan bireysel ve keyfi yaklaşım	6 avukat 3 uzman
		Sakin, cana yakın ve yardımsever yaklaşım	1 SSÇ, 2 avukat, 4 uzman
		Agresif, kaba ve önyargılı yaklaşım	9 SSÇ, 5 avukat, 4 uzman
	İfade ve sorgu işlemine ilişkin deneyim ve algılar	Azarlanmak	5 SSÇ
		Ciddiye alınmamak	4 SSÇ

Adli sistemi çocukken deneyimlemiş katılımcılara, polisle ilk karşılaşmalarından itibaren soruşturma işlemlerine yönelik deneyimlerini anlamak amacıyla sorular yöneltmiştir.

Avukat ve uzman katılımcılardan da soruşturma işlemleri sırasında çocukların tabii olduğu uygulamalara dair tanıklıkları, bu uygulamaların çocukları nasıl etkilediği öğrenilmeye

çalışılmıştır. Verilen cevaplar değerlendirildiğinde, kolluk işlemleri, ifade ve sorgu işlemleri ile polisler için kategoriler oluşturulmuştur.

4.2.1. Kolluk işlemlerine ilişkin deneyim ve algılar

Katılımcıların soruşturma işlemlerine ilişkin ilk anlatıları kolluğa ilişkin olmuştur. Polislerle ilk karşılaşma anından savcılığa sevk edilene kadar geçen sürece dair aktarılanlar bu başlık altında ele alınmıştır. Katılımcıların kolluğa dair beyanları; polislerle ilk karşılaşma, temel ihtiyaçların karşılanmaması, işkence ve kötü muamele, sağlık muayenesi ve kelepçe alt kategorileri altında toplanmıştır.

4.2.1.1. Polislerle ilk karşılaşma

10 SSÇ katılımcıdan yalnızca 1'i çağrı üzerine ailesiyle birlikte çocuk şubeye ve ardından da savcılığa gittiğini beyan etmiş, diğer katılımcılar ise polisler tarafından okullarından, evlerinden ya da sokaktan alınarak adli işlemler için çocuk şubeye götürüldüklerini anlatmışlardır.

Sabaha karşı **evinden** gözaltına Ç1, bu sürecin ailesinde tedirginlik yarattığını ancak psikolojisi sağlam olduğu için kendisini etkilemediğini söylemiş, polislerin görevlerini yaptığını ve kendisine iyi davrandığını belirtirken bir yandan da maruz kaldığı muamelenin öldürme gibi ağır bir suç karşısında gösterilebileceğine ilişkin düşüncelerini de yansıtmıştır:

“Adamlar görevini yaptı, geldi gecenin bir vakti. Yani normal bir vakit de değil şafak operasyonu gece 3 gibi falan. Aslında o olay beni etkilemedi yani bilmiyorum belki benim psikolojimin sağlamlığındandır ama annem çok etkilenmişti çünkü geceleyin hani polis geliyor senin evine ve ben yani yaramaz bir çocuktum yaramazdım yani biraz haylazım işte polisler ilk geldiği zaman annem daha farklı şeyler düşünmüş acaba bu işte uyuşturucuya mı bulaştı acaba birisini mi öldürdü. Ne bileyim, gerçekten de ben de o dönemde çok şey vardı, yani sinir vardı, hani öfkeyle gerçekten bir şey yapabilirdim. Belki hani annem bundan korkmuş yani o daha çok etkilendi, ben çok etkilenmedim açıkçası o geceleyin beni almalarından ama polisler de kötü davranmadı bize karşı o şekilde yani” Ç1

Adli sisteme girmesine neden olan olayın olduğu yer ile evi aynı sokakta olan Ç10, polisler tarafından alınmasını ve ilerleyen süreci olumsuz duygularla birlikte tanımlamıştır:

“Yani şimdi zaten bizim evimiz de iş yerimiz de olayın olduğu yer de buradaydı, o zaman da polis geldiği zaman zaten direkt ben kendim gittim kazayı yapan benim diye. Ondan sonra aldılar karakola götürdüler. Evraklar, hastane... Tabii genel olarak çok üzücü, can sıkıcı ve bayağı korkutucu bir durum benim adıma.” Ç10

Katılımcılardan ikisi adli sisteme girmelerine neden olan olayla ilgili olarak **okullarından** alındıklarını bildirmiştir. Ç4, polislerle okulda karşılaşmasını ilk başta anlamlandıramadığını, ardından ailesi olmaksızın çocuk şubeye/adliyeye götürülmesini gergin ve korkutucu bir deneyim olarak tanımlamıştır:

“Lise 1’deydim. Dersteydik kapı çaldı, okul müdürü geldi içeriye, beni istedi, çıktım. Tabii orada bir düşündüm yani, hani ne yaptım yine acaba falan filan diye, hani okulla mı alakalı bir şey. Sonra müdürün odasına gittik, orada bir de bir sivil polis vardı, telsizi falan görünce hemen polis olduğunu anlamadım açıkçası. Bir düşündüm belediye çalışanı mı, başka bir şey mi, ne acaba diye? Sonra işte oturduk kendini tanıttı, çocuk şube müdürlüğünden bilmem ne diye. Sonuçta durumu anlattı işte, şeye götüreceğiz ifadeye götürmemiz lazım falan filan diye. Sivil polis arabasına bindik adliyeye gittik. O süreç tabii biraz şeydi garipti... Çok gergindi yani açıkçası çünkü okuldan doğrudan alınıp ailen yanında olmadan bir anda adliyeye götürülüyor olmak korkutucu bir şey, hiç yaşamadığım bir şey” Ç4

Ç4, yukarıdaki aktarımlarına ek olarak, bu şekilde okuldan polis zoru ile götürülmesinin etkilerini anlatmış ve bu durumun okul değişikliğine dahi yol açtığını belirtmiştir:

“Evimize kağıt da gelebilirdi, böyle böyle bir şey var ifade vermeniz gerekiyor diye ama okuldan alınmak açıkçası gerçekten çok rahatsız ediciydi ve şöyle bir şey de var okuldaki sizi gören herkes merak ediyor nereye götürüldüğünüzü bunun sosyal tarafı çok zor çünkü hem yalan söylemen gerekiyor hem tutarlı yalan söylemen gerekiyor (...) Gerçekten o taraf çok zordu ve hani ben zaten önce sınıfımı sonra okulumu değiştirdim tüm bu süreçte 3 defa okul değiştirmek zorunda kaldım.” Ç4

Ç4’ün aktarımlarına benzer şekilde Ç3’te okuldan polisler tarafından alınarak adliyeye götürülmesini travmatik bir deneyim olarak tarif etmiştir:

“7. sınıftım, 12 - 13 yaşındaydım açıkçası çok travmatikti, çok kötüydü. Yani ben dersteyken çocuk şubeden gelip bizi almışlardı ve sınıftan almışlardı. Sınıfın içerisine polis geldiğini hatırlamıyorum büyük ihtimalle nöbetçi öğrenci ya da öğretmen vesaire biri sınıfa gidip işte hani ‘Şu öğrenciyi alabilir miyiz?’ tarzında bir konuşma geçti çünkü o görüntü yok aklımda. Polis otosu var ama sivil mi yoksa polis

amblemi var mıydı tam onu hatırlamıyorum, arkasında kafes olduğunu hatırlıyorum, o doblolardan olduğunu hatırlıyorum. Arkaya oturtular onu çok net hatırlıyorum. O şekilde orada karşılaşmışım yani olay bir önceki günü yaşanmıştı büyük ihtimalle şikâyet üzerine bizi de ertesi gün gelip okuldan almışlardı.” Ç3

Görüşme yapılan katılımcılardan Ç8 ve Ç2 ise adli sisteme girmesine neden olan olaylar sonrasında polisle ilk karşılaşmalarının **sokakta** olduğunu, bu temasın yakınlarda bir yere götürülerek işkence ve kötü muamele ile devam ettiğini bildirmişlerdir. Aşağıda Ç2’nin ilk anlara ilişkin söylemlerine yer verilmiş, yaşananların devamı ise işkence ve kötü muamele başlığında aktarılmıştır:

“Şöyle bir şey, bizim yaptığımız bir olay sebebiyle, bu olay karşısında yanımıza geldiler. Bizi normal bir oto galeriye koydular, araçların tamir edildiği yer var ya yani cadde var kalabalık bir ortam oradan aşağıya götürdüler normal bir oto yıkama yerine götürdüler. Bizi usulsüz bir şekilde, aslında orada kendileri yargılamaya çalışıyor ama nasıl yargılıyorlar, konuşuyorlar söyleyeceksin diyorlar, vuruyorlar. Ama çok kötü bir sahneyle karşılaşıyoruz, işkence ediyorlar hatta ve hatta gelip senin yapmadığın bir şeyi yapmış gibi gösteriyorlar.” Ç2

4.2.1.2. Temel ihtiyaçların karşılanmaması

Çocuk büroda soruşturma işlemleri için tutulan katılımcıların büyük çoğunluğu burada yaşadıkları zorluklara değinmişlerken yalnızca 1’i temel ihtiyaçlarının polisler tarafından sorulduğunu ve karşılandığını söylemiştir:

“Açıkçası bize şey falan da sorduklarını net hatırlıyorum. Hani bir şey yemek ister misiniz, işte su verelim mi, şöyle olsun böyle olsun mu vesaire” Ç3

Katılımcıların anlatımlarından 7 saat ile 2 gün arasında değişen sürelerde çocuk büroda tutuldukları bilgisine ulaşılmıştır. Bu zaman diliminde **beslenme, hijyen, sağlık** gibi hizmetlere erişemediklerini söyleyen katılımcılar olmuştur. Bu katılımcılar, adliyeye götürülene kadar ihtiyaçlarının karşılanması taleplerinin yanıtsız kalmasında ve zamanın geçmemesi hissinde ortaklaşmışlardır:

“2 gün boyunca evet 2 gün boyunca nezarette kaldım karakolda, ikinci günün sonunda götürdüler. Yani orada odadaydık, yatıyorduk yani yemek falan vermiyorlardı. Zaman kavramını bilmiyorduk, zaman geçmiyordu, bir pencere vardı, dışarıya bakıyorduk, o zaman diyorduk ki şuradan dışarı çıksak da daha mantıklı olsa veya belirli bir zorunlu ihtiyaçlarımız var bunları gidermek için çağırıyoruz

fakat bakmıyorlar; kapıya vuruyoruz, geliyorlar sana hakaret ediyorlar; niçin kapıya vurdun diye. Bu şekilde yani 2 gün nasıl geçti ben de hatırlamıyorum çok uzun sürdü yani iki gün bize iki sene gibi geldi.” Ç2

Çocuk büroda tutulduğu yeri hücreye benzeten Ç2, bu sürece dair deneyimlerini aktarmaya şu sözlerle devam etmiştir:

“Yani aslında o 2 günlük süreçten çıkmak istiyordum ben oradan çıkmak istiyorum çünkü orasının şartları hiç güzel değildi yani hücre gibi bir şey yani. Ya tamam beni bir anda götürsünler, ben buradan kurtulayım, buradan çıkayım, nereye götürürlerse götürsünler beni” Ç2

Ç8, çocuk büroda savcılık karşısına çıkmayı beklerken çocuk büroda geçirdiği zaman diliminde aç kaldığını, üşüdüğünü, kimseye bir şey sormadığını, başına geleceklere dair belirsizlik yaşadığını anlatmıştır:

“Kollukta gece 10- 11’den öğlen 3’e kadar kaldım. Yemekte falan gece sıkıntı yaptılar; bir şey almadılar içeri göndertmediler ama sabah geldiği zaman kabul ettiler. Geceyi geçirene kadar yani... orası soğuk buz gibi hiçbir şey yok, insan üşüyor şey yapıyor söylediğin zaman bile umurunda değil, kapıyı çalıyorsun gelen giden yok. Sonra ne olacağını da bilmiyorsun.” Ç8

Ç8 gibi yemeğe ve bilgiye erişemediğini söyleyen katılımcılardan biri olan Ç7, belirli bir süre su içemediğini iletirken şiddete de maruz kaldığını da söylemiştir. Birden fazla kez gözaltı deneyimi yaşayan Ç7, bu durumu keyfilikle açıklamıştır:

“Bunları çok tabii net hatırlayabildiğim şeyler değil ama bazı zamanlarda durumun gerginliğine göre polis memurlarından bu çocuk şube içerisinde hakaret, bazen fiziksel şiddet yaşadığım zamanlar oldu. Bazen de hiç iletişim kurulmadı ama yani ilk gözaltına alındığında çok uzun bir süre yani yanılmıyorsam 7-8 saat falan tutulmuştum çok fazla gözaltı vardı, 7-8 saat boyunca yemek su verilmeden geçen bir zaman dilimi olmuştu yani bu bazen böyle olmayabiliyor ama bazen keyfi bir biçimde bu şekilde de gelişebiliyor.” Ç7

Birden çok kez çocuk büro deneyimi yaşayan bir başka katılımcı Ç5 de sadece bir kez iyi bir polise denk geldiğinde yemek yiyebildiğini, bunun dışında adliyeye götürülene kadar aç kaldığını, tutulduğu nezarethanelerin temiz olmadığını, uyuyabileceği bir ortam bulunmadığını, zamanın geçmediği anlatmıştır:

“Hocam canım sıkılıyordu çünkü nezarethanede tutuyorlardı ve yani bir şey de yapamıyorsunuz orada, yani nezarethanede mesela 1 gün tutuyorlar veya 2 gün tutuyorlar yani hijyenik bir ortam değil. Bir şey de yok zaten hocam yani yastık

yorgan falan hiçbir şekilde yok mecburen sabaha kadar beklemek zorundasınız ve hiçbir şey olmadığı için zaman da geçemiyorsunuz yani ne bir kitap var ne telefon var hiçbir şey yok hocam orada. Mahkemeye savcılığa çıkana kadar bekletiyorlar, o sırada yani yeme içme bir şey talep ettiğiniz zaman olmuyordu, ben yaptığım zamanlar olmadı yani sadece bir keresinde iyi bir polis denk gelmişti dışarıdan yemek söylemiştim kendime ve geldi. Hiçbir şekilde yani tuvalet ihtiyacı hariç başka hiçbir şeyi olumlu cevaplamıyorlardı.” Ç5

Katılımcılardan Ç1, çocuk büroda saatlerce nezarethanede tutulduklarını söylemiş ve bu sırada yanında bulunan arkadaşının şeker hastası olmasına rağmen ilacına erişemediğini ve kendisine ihtiyaç duyduğu besinin verilmediğine ilişkin tanıklığını, şaşırtıcı bir durum olduğunu vurgulayarak aktarmıştır:

“Hocam ben size anlatayım şimdi, bence şaşırsınız bilmiyorum başka birisinden böyle bir şey duydunuz mu? Benim bir şikayetim yoktu yani ya tabii o nezarete kaldık, bu zaten başlı başına bir saçmalık da. Gece üçte girdiğimi varsayın ertesi gün taa akşam 5 buçuk 6’ya doğru gittik yani çok fazla durduk, 10 saatten fazla durduk karakolda, nezaretin içindeydik sabaha kadar. Sonra bizi bir oda gibi bir şeyin içine kapattılar, benim elim o sırada alçıdaydı yani. Benim yanımda bir kişi daha vardı bu olayı beraber yaşadığım kişi, o çocuk şeker hastası, o çocuk şeker hastası ve beslenme saati geldiği zaman ona hiç kimse bir şey söylememişti. O kendisi söyledi, dedi ‘Ben şeker hastasıyım, benim böyle böyle bir ihtiyacım var.’ Çocuğun önüne azıcık bir peynir, bir tane de kuru ekmek getirmişlerdi. O çok şeydi, yani değişti. Dediğim gibi çocuk şeker hastası yani bir de çok küçük yaşta ve insülini normal dozajlar da kullanmıyordu o zaman. Tam hatırlamayacağım ama bir şey vermediklerine eminim yiyecek olarak.” Ç1

Çocukların bu aktarımları avukat ve uzmanlar tarafından da dile getirilmiştir. Uzmanlar çocuk büroda nezarete tutulup adliyeye getirilen çocukların uykusuz ve bakımsız olduğunu bildirmiştir:

“Nezarete geçirmişse tabii o çocuklarla görüşme yapmak da zor oluyor. Koridorda uyukluyor oluyorlar işte hani bazısının öz bakımı çok düşük durumda oluyor.” U7
“Avukat 4 saatte geliyor. Çocuk 4 saat boyunca orada ayakta bekliyor acıkıyor, polis izin vermiyor, tuvalete gitmek istiyor tuvalete de izin vermiyor” U10

Aynı şekilde çocukların aç ve uykusuz şekilde adliyelere getirildiğine değinen bir diğer uzman, bu durumun kolluğun iş yükünden kaynaklandığını, çocuklarla polis arasında yaşananların kendi görüşmelerine de olumsuz yansıdığını anlatmıştır:

“Aktörler işi hızlıca yapabilmenin yollarını arar oluyorlar yani sağlıklı bir süreç sürdürmekten ziyade mümkün olan en hızlı şekilde sürdürme eğiliminde oluyorlar. Kollukta bir gece bekletilip ertesi gün aç biilaç şekilde görüşmeye getirilip artık

uyuyan görüşmelerde ya da hiç konuşmak istemeyen çocuklarla karşılaşmışım ben. Hatta bazen bazı çocuklar hiçbir şekilde konuşmak istemezler çünkü süreç onlar için çok yıpratıcı oluyor ve bu süreci tekraren ve tekraren yaşıyor oldukları için belki onlarca defa bir sosyal çalışma görevlisinin karşısına geçip aynı tür sorular sorulup cevaplar alındığı için ve bundan çok sıkılıyor oldukları için ya da kolluk sürekli onları gördüğü için onlar arasında nahoş artık ilişkiler yaşandığı için tahammülsüzlük olduğu için kollukta sıklıkla hata yapılan şeyler görüyorduk” U9

4.2.1.3. İşkence ve kötü muamele

Katılımcılardan Ç2, Ç7 ve Ç8 soruşturma aşamasında işkence ve kötü muameleye maruz kaldıklarına ilişkin beyanda bulunmuşlardır. Yakalama işlemi sırasında burnunun kırıldığını bildiren Ç7, düşmanca bir muameleye maruz kaldığını düşündüğünü şu sözlerle ifade etmiştir:

“Bu gözaltıların büyük bölümü zaten bir darpla beraber gerçekleşiyor bazı gözaltılarda darbin boyutu ve vahameti çok daha yüksek oluyor böyle bir şiddet karşısında zaten karşılıklı fiziksel şiddete dönüldüğü bir yerde, bir şey, bilgilendirme, hukuki bir bilgilendirme ya da kolluk kuvvetlerinin kendi görevlerini yapması gibi bir durum olmuyor, görülen muamele de özellikle siz tabii ki daha iyi bilirsiniz, şey çocukken gözaltına alındığında yani çocuk şube karakolunda ilerliyor, çocuk şube karakolunda zaten muamele düşmanca bir muamele. Onun da payı olduğunu düşünüyorum. (...) Kolluk kuvvetlerinin tarzı yönelimi ve yaklaşımı yani şey, sözlü şiddet, fiziksel şiddet, aşağılama vesaire... Yani insan haklarına, insan onuruna yakışmayan tavır, en olumsuz diyebilirim.” Ç7

Ç2 ve Ç8’in anlatımlarımda, maruz kaldıkları işkence ve kötü muamelenin, adli sisteme girmelerine neden olan olayla ilgili alınan ifadelerine ve delil durumuna yansıtılmaya çalışıldığı görülmüştür. Ç2, 12 yaşlarında yaşadıklarının kendisinde travma etkisi olarak kaldığını anlatmıştır:

“Bizi usulsüz bir şekilde, aslında orada kendileri yargılamaya çalışıyor ama nasıl yargılıyorlar, ‘Konuş’ diyorlar, ‘Söyleyeceksin’ diyorlar, vuruyorlar. Ama çok kötü bir sahneyle karşılaşıyoruz: İşkence ediyorlar hatta ve hatta gelip senin yapmadığın bir şeyi yapmış gibi gösteriyorlar. Mesela örnek veriyorum: Senin cebine bıçak koyuyorlar, kendileri koyuyor. Sen o mevzuda daha fazla ceza alasın, daha fazla suçlu olasın diye. Bizzat ben bunu yaşadım, ben bunu söylediğim zamanda zaten kimse inanmıyordu, hâkime söylüyordum, ‘Yok’ diyor, ‘Öyle bir şey olabilir mi’ diyor. Olmuş yani ben yalan mı söyleyeceğim, yanımdaki arkadaşım da biliyor. Yani bizi oradan oraya götürene kadar türlü türlü... Ya daha çocuğuz ya daha 12-13 yaşındayız. Değişik değişik işkenceler, yok elimizi sıkıyorlar, yok işte oralarımızı kaldırıyorlar. Çok kötü bir dönemde yani onun etkisi de bende çok kaldı yani travma olarak.” Ç2

Ç8 de uğradığı şiddetin yanında arkadaşının burnunun kırılmasına da tanıklık ettiğini, baskı ve tehdit ile savunmalarının değiştirilmeye çalışıldığını, bunu kabul etmediğinde korkutulduğunu, kendisine çocuk gibi davranılmadığını, üzerine suç yıkılmaya çalışıldığını aktarmıştır:

“Araç içinde yolda yine şiddet vardı, yanımdaki çocuğun burnunu kırdılar. Tabii abla ya, tehditleri vardı, şeyleri vardı, olmaz mı? En kötü ihtimal bile şunu söyleyeyim: Biz nezarettekeyken bile benim ifadem dışında bir ifade getirdiler bana, zorla bunu imzalatmak istediler. Hiç yoksa 7-8 tane yunus polisi vardı nezarete girdiğim zaman, ben 17 yaşındaydım, bana bunu zorla imzalatmak istediler; ben imzalamadım, yanımdaki çocuk imzaladı, ben dedim ki ‘Ben imzalamıyorum, benim şeyim değil bu’. Hani ifade veriyorsun ya Abla, örnek veriyorum mesela ‘Ben bunu yapmadım, benim üzerimde bu yoktu’ dersin, o da oraya yazmıştır ki ‘Bunun üzerinde bu çıkmıştır’, bu benimmiş gibi, işte onu bana imzalatmaya çalıştılar; ben bunu kabul etmediğim zaman da tehditler vardı ‘Yok alta gireceğiz, yok şuradan çıkacağız, yok şöyle olacak, hani bunun sonrası var’ ben de ne olursa olsun ben imzalamıyorum dedim. Çocukmuşum gibi değildi yani. Ben yakalandığımdan beri aynı polislerle yine denk geliyorum. ‘Hala noldu lan yakalanmadın mı sen’ gibisinden ‘Almadılar mı seni daha’ gibi laflar söylüyorlar. Böyle çok suçluymuşsun gibi değil de hani nasıl diyeyim ben sana Abla, sanki sana suç yıkmak gibi bir şeyin peşinde. Çünkü biz yakalandığımız zaman da yakalandıktan sonraki gün adli kontrolle bizi bıraktılar; geldik gene evimizin oraya, dışarı çıktık, aynı ekiplere denk geldim. Denk geldiğim zaman şöyle bir şeyde bulundu ‘Ben sana 12 yıl geçirmesem ben or.. ço.. tekiyim, benden şerefsizi benden şeyi yoktur’ dedi. Bunu bana söyleyince ben de ‘Sen bana 12 yıl geçirmesen senden şeref.i senden or. ço.ğu yoktur’ dedim, ben bunu söylediğim zaman yine şiddet gördüm. Söylüyorum ya abla sen suçluymuşsun gibi değil de böyle sana bir şeyleri yıkanın peşinde, sanki sana bir şeyleri yakınca yükselir ya öyle bir şeyin peşinde.” Ç8

4.2.1.4. Sağlık muayenesi

Yukarıda işkence ve kötü muamele başlığı altında aktarımlarına yer verilen Ç2 maruz kaldığı şiddet nedeniyle şikayetçi olmak istediğini bu defa da şikayetçi olmazsa polislerin kendisini bırakacaklarını söylediğini, yine de sağlık muayenesi sırasında **hekime beyanda bulunduğunu ancak hekimin dikkate almadığını, hekimin polislerle olan iletişimine vurgu yaparak anlatmıştır:**

“Ben dedim ki ‘Sizi şikayet edeceğim’ dedim, böyle bir şey olabilir mi? Baktım böyle güzel davranmaya çalışıyor, ya işte böyle bir şey yapma falan, ‘Biz seni bırakacağız’ diye yalan söylüyorlar. İşte ‘Bir şey söyleme, bize vurdu deme, bunu demezsen seni arkadan bırakacağız’ ama ben biliyorum yalan söylediklerini, söylüyorum doktora bu da benim yanımda tabii, doktora söylediğim zaman doktor da geçiriyor yani. Tam sistematik bir şekilde, nasıl bir sistemle karşılaştığımı anlatamam yani. Bak gösteriyorum ‘Burada yara var’ diyorum ‘Burada darp var’ diyorum, ‘Ya onlar

olabilir yani' diyor, 'Yaptığınız işler sebebiyle normaldir, bir şey olmaz' diyor. Nasıl bir şey olmaz ya, ben orada acı çekmişim, adama bana yaptığı muamele yüzünden sen nasıl böyle bir şey yaparsın ki zaten kendisi kapıda iken böyle bir göz işareti yaptılar, göz kırptılar birbirlerine. Ben orada mevzuyu anladım demek ki bunlar beraber çalışıyor.” Ç2

Yine soruşturma işlemleri sırasında şiddet gördüğünü beyan eden Ç7 de burun kırığının dahi **hekim raporuna yazılmadığını** bildirmiştir:

“Bütün gözaltılar esnasında şiddet gördüm ve bütün o yaşadığım olumsuz durumları savcıya belirtmememe rağmen bunlar zaman zaman ya savcı tarafından yazıya dahi geçirilmedi ya da sonucunda bir soruşturma yaşanmadı. Bir kere burnum kırıldığında böyle bir özel ihtiyaç açığa çıkmıştı, hastanede de doktor muayene etmedi ve burun kırığını darp raporuna yazmadı, sonra ben üniversite hastanesinden gözaltından çıktıktan sonra darp raporu alabildim.” Ç7

Birçok dosyası olan Ç5, muayenelerin sadece soru sorarak geçtiğini ve çok kısa sürdüğünü belirtirken, benzer deneyim yaşayan Ç10'da polislerin bu **kısa muayeneye** eşlik ettiğini belirtmiştir:

“Doktorlara karakoldan sonra her zaman götürüyorlardı ama hiçbir şey yapmıyorlardı yani Hocam, muayene edip bırakıyorlardı, rapor yazıyorlardı, hiçbir şey sormuyorlardı. Sadece şey diyorlardı: 'Bir hastalığımız var mı, kronik?' diyordu, 'Yok' diyordum ben de. O kadar yani muayene Hocam; 30 saniye, bir dakika sürüyordu, çok kısa sürüyordu.” Ç5

“Hastaneye götürdüklerinde doktorun odasına girdik, zaten doktor hiçbir işlem yapmadı. 'Sadece sen' dedi, 'Herhangi bir darbe aldın mı' dedi, 'Bir kavga veya kazadan kaynaklı bir şey', 'Hayır' dedim. 'Bir sıkıntın var mı?' dedi, 'Hayır' dedim. Yani sözlü olarak toplansa zaten bir buçuk dakika falan sürmedi doktor görüşmesi. 'Bir sıkıntı bende yok' dedim, 'Tamam' dedi, 'Çık' dedi. Öyle inceleyelim, muayene edelim, bakalım şeklinde bir yaklaşım olmadı. Polislerin bir tanesi yanımdaydı, bir tanesi kapıdaydı o zaman yani hatırladığım kadarıyla.” Ç10

Sağlık muayenesindeki hukuka aykırılıklar avukat katılımcılar tarafından da gündeme getirilmiştir. Avukatlardan A3 de özellikle belirli suç tiplerini işlediği iddiası ile adli sisteme giren çocukların hukuka aykırı uygulamalara ve işkence ve kötü muameleye maruz kalabildiğini ancak hekimler tarafından gerçek durumu yansıtan raporlar verilmeyebildiğini anlatmıştır:

“Yüklenilen suç çok önemlidir. Nasıl önemli, eğer cinsel tacizin istismar SSÇ'si olacaksa veya terör örgütü propagandası SSÇ'si olacaksa ne polis ne savcı iyi gözle bakmıyor. Çocuğa kötü davranıyorlar, avukat gelene kadar tehdit ediyorlar, işte kendi aralarında yaptıkları şifahi görüşmenin hemen tutanağını düzenliyorlar, işte

çok büyük ihtimalle dışarı çıkarken karakola girerken merdivenden kafasını yere vuruyor falan, böyle talihsiz şeyler geçiriyor. Çocuğa doktor raporu alacaklar; sağlıklı şekilde doktor raporu alınmıyor; çocuğun gerçekten uğradığı şeyi yazmayan çok doktor var. Diğer adi suçlarda ise 'Gel bakalım Ahmet Mehmet, gene ne yaptın, otur tamam, zaten avukat çağıracağız, avukat gelecek, buradan da savcıya gideceğiz'" A3

4.2.1.5. Kelepçe

ÇKK Madde 17 ile düzenlenen kelepçe yasağı uygulamasının nasıl hayat bulduğunu anlayabilmek ve uygulamaların çocuklarda nasıl etkiler bıraktığını tespit edebilmek amacıyla katılımcılara kelepçeye ilişkin deneyimleri sorulmuştur. Adli sisteme çocukken girmiş katılımcıların yarısından fazlası kendilerine kelepçe takıldığını söylemiş ve anlatılarına olumsuz pek çok duygu eşlik etmiştir.

"Kelepçe derken kelepçesiz hiçbir yere götürülmedim güya yasak ama takılıyordu o dönemde. Hatta bir tane işini seven, kurallara uyan bir hâkime denk geldim; komutanı fırçalamıştı 'kelepçeyi çabuk çıkartıyorsunuz' diye. Orada biz tabii daha cahil olduğumuz için cezaeviyle tanışmadığımız için o zaman biz onu bir marifet zannedyorduk. Orada mesela tam ters etki vardı ilk 13 yaşında takıldığı zaman. Tabii 15 yaşında takıldığı zaman bir daha çıkmadığı için o zaman öyle marifet zannetmiyorduk. Ama 13 yaşında takıldığı zaman bir marifet zannedecek haldeydik ki takıldığına bakma yani bileğim ne kadar kalın olabilir ki, kelepçe elimden çıkıyordu." Ç6

"Tabii tabii, kesinlikle. 12 - 18 yaş arası kelepçe takılır mı bilmiyorum ama 12 yaşındaydım taktılar, adliyede taktılar, meydanda taktılar, götürürken taktılar, herkes bizi gördü yani. Resmen taşlanacak bir insanmışız gibi bir görüntü çizmeye çalıştılar, işte çok kötü bir muamele yapmışız, kötü bir şey yapmışız gibi bir sahne yaratmaya çalıştılar. Kendimi tamamen şey gördüm, acaba gerçekten ben bu toplum tarafından dışlanmış biri miyim? Acaba gerçekten de kötü bir insan mıyım? Bunlar niçin bana böyle bir muamele yapıyor, neden yani elimi kelepçeliyor, insanlar bana nasıl bakacak ya ben şu an çok kötü bir durumdayım rezil bir durumdayım ya benim bir akrabam görse, bir ailem görse, ya kameralara çıkarsam, inanılmaz bir düşüncedydim." Ç2

Ç2 gibi Ç9 da toplum önünde kelepçe ile bulunmanın **utanç verici** olduğunu söylemiştir:

"Çok kötüydü tutuklandıktan sonra kelepçeli şekilde hastaneye gitmek insanların gözü önünde kelepçeyle muayene olmaya gidiyorum. Diğerleri normal muayene olabiliyorlar ama ben suçluyum kelepçeyle, utanç vericiydi." Ç9

Kelepçe takılan katılımcılar arasında **fiziksel acı** çektiğini bildirenler olmuştur:

“Kelepçe tabii takıldı ya. Abla, kelepçe yasak da düz de takmadılar ters taktılar. Böyle kolum kırılacak gibiydi, o şekilde yakaladıkları gibi taktılar bize. Bir arabada çıkardılar. Yakalandıktan karakola, karakoldan hastaneye, hep ters kelepçeydi; arabadan adliyeye gelirken düz taktılar.” Ç8

Çocukken birden fazla olay nedeniyle adli sisteme giren Ç5, kelepçenin verdiği fiziksel acının yanı sıra kaçmaya dair bir düşüncesi ya da teşebbüsü olmadan bu şekilde bir uygulamaya maruz kalmasının yarattığı **haksızlık** duygusunu aktarmıştır:

“Çok takıldı, ilk dosyamda olmadı ama daha sonra oldu. Kaçma gibi bir amacım hiçbir zaman olmadı, Hocam bileklerimizde iz bırakıyordu ve sıkıyorlardı yani garip hissettiriyordu çünkü kelepçe olmasa bile ben kaçmayı hiç düşünmedim hiçbir zaman düşünmedim. Mahkemeye götürdükleri zaman veya hastaneye götürdükleri zaman takılıyorlardı, karakola dönene kadar, onlar işlemlerini bitirene kadar kalıyordu.” Ç5

Katılımcılar, fiziksel acıya eşlik eden başka bir duygunun da **öfke** olduğu belirtmiştir. Pek çok kez kelepçe uygulamasına maruz kalan Ç7’nin anlatımlarında, kelepçe uygulaması yapıldığı sırada gördüğü fiziksel şiddet ve bu durumun yarattığı öfkeyle birlikte, maruz kaldığı uygulama karşısındaki cezasızlık hali de görünür olmuştur.

“Her defasında takıldı, yeri zaman plastik kelepçe, bazen demir kelepçe şeklinde. Şöyle bir anekdot da verebilirim: Bir gözaltı esnasında kayıtlarda benim 18 yaşından küçük olduğumu belirtmem ve polise kelepçe takamayacağını söylemem kamera kayıtlarında görüldükten sonra avukatlar bireysel başvuruda bulundular bu kelepçe durumuyla alakalı; önce polisler hakkında şikayetçi oldular ve polisler hakkında soruşturma açıldı; 3 polisin davaya dönüştü ama beraat ettiler; ardından Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulundular ama bireysel başvuru reddedildi, böyle bir süreç de yaşadım. (...) Kelepçe takımı olayı bir fiziki şiddet esnasında gerçekleştiği için çoğu zaman yani bir öfke hali yaratıyordu, tabii bu karşısındakine şiddet uygulayana dönük bir öfke hali geliştiriyor, tabii bu benim açımdan esas duygunun böyle olduğunu söyleyebilirim. Benim çevremde arkadaşlarımdan görüp gözlemlediğim kadarı ile daha travmatik ve üzüntü duygusunun ağır bastığı şekilde gelişebiliyor.” Ç7

Uzman katılımcılar, çocuklara kelepçe takılmasına ilişkin tanıklıklarını aktarırken çocukların adliyeye kelepçeli getirildiklerini, bu duruma müdahale ederek kolluk kuvvetlerinden kelepçenin çıkarılmasını istediklerini anlatmışlardır. Kelepçe uygulamasına yönelik olarak kolluk tarafından çocukların kaçma ya da uzmanlara veya kendilerine zarar verme riskinin

gerekçe olarak gösterildiğini; çocuklara kelepçe takmak hukuken yasak olsa da çocukların bu haklarını bilmediklerini aktarmışlardır.

“Kelepçeyle getiriyor, mesela diyorum ki ‘Hayır, açın çocuğun kelepçesini’ diyorum ‘Ben böyle görüşme yapacağım’ işte ‘yalnız size ya zarar verirse’, ‘bana zarar verirse, sen karışma kardeşim, seni ilgilendiren bir şey yok. Bu böyle değil, bu zaten kanunda da böyle değil’ ama mesela çocuk şeyi bilmiyor, kelepçesiz getirebileceğini, böyle bir hakkı olduğuna dair bir bilgisi yok” U3

“Yani tutuklu gelen çocukta kelepçeye denk geldim, onun dışında hiç denk gelmedim. Onlar geldiği zaman kelepçeleri açtırıyoruz, yani diğer arkadaşların da uygulaması bildiğim kadarıyla bu yönde. İşte kapıyı aralık bırakıyoruz biraz kendimizce, camların önüne ben öyle yapıyorum camın önüne koltuğumu koyuyorum herhangi bir risk olmaması adına, bu şekilde görüşmeleri yapıyoruz.” U7

“Çocuğun kelepçeli getirilmesi örnekleriyle karşılaşmışlığım çoktur mesleğimin ilk yıllarında. Hem jandarma hem polis açısından söylüyorum bunu. Yıllar diliminde bu değişti ama yine de şunu görüyorum, bazen ellerinin bağlanıp adliye girişinde çıkarıldıklarını... Görüşme odasına girerken ‘bunu yapamazsınız’ dediğinde ‘kaçma sorumluluğu sende o zaman’ dediğini biliyorum.” U9

Özetle, yasaya aykırı olsa da uygulamada çocuklara çeşitli gerekçelerle kelepçe takıldığı ve çocukların da bu durumdan fiziksel ve ruhsal olarak acı çektiği anlaşılmıştır. Kelepçe uygulamasının hukuka aykırılığına vurgu yapan avukatlar arasında yer alan A5’in tanıklığı bu konuya ilişkin çarpıcı bir örneği ortaya koymuştur:

“Bir müvekkilim ‘Kelepçe kaç kilo biliyor musun?’ demişti. Yani dedim ‘Kaç gram mı?’ Böyle ‘Bilemiyorum, nereden bileceğim.’ olmuşum. Yani o da o ağırlığı hep taşıdığını söylemişti, ‘Onun o ağırlığı hala benim kolumda’ demişti. Mesela o bana çok vurucu bir cümle olmuştu. Hesaba katılmamış, anlatılmamış bir ağırlık. Yani üzerine bir kelime söyleyemedim” A5

4.2.2. Polislerle ilgili algı ve deneyimler

Yukarıda, soruşturma aşamasında kollukta yaşanan deneyimler aktarılmıştır. Buna ek olarak katılımcılar için polislerin yaklaşımlarının süreci tanımlamalarında belirleyici olduğu görülmüştür. Çocuklarla polisler arasındaki ilişkiyi yakından gözlemleme fırsatları olan avukat ve uzman katılımcılara da polislerin çocuklara yaklaşımına ilişkin tanıklıkları sorulmuştur. Bu konuya ilişkin üç alt kategori belirlenmiştir:

4.2.2.1. Eğitim eksikliğinden kaynaklanan bireysel ve keyfi yaklaşım

Avukat ve uzman katılımcıların değindiği temel hususlardan biri, polislerin nitelikli bir eğitim almamalarından kaynaklı olarak çocuklara yaklaşımlarının değişkenlik göstermesi olmuştur:

“Tamamen bireysel olduğunu düşünüyorum bunun da içler acısı bir durum yani polislerin çocuğa yaklaşımının hiçbir eğitime, teknik veya bir yöntem kullanmaya dayalı değil o polisin kişiliği vicdanı karakteri vs buna dayandığını düşünüyorum çünkü işte kimisi daha böyle verici, özverili olmaya çalışıyor, kimisi ‘Gel lan buraya, bıktım lan senden, bütün gün beraberdik, yürü, sigara mı içeceksin’ gibi davranıyor. Yani tamamen karakterle ilgili. Belki vardır bilmiyorum akademilerde bir eğitim ama ben bunu dışarıdan o polislerle muhatap olan biri olarak bana sorduğunuzda hiçbir eğitim olduğunu düşünmüyorum” A1

“Polislerin kendi farklı yöntemleri var kimisi abi gibi yaklaşıyor kimisi sert yaklaşıyor. Bence burada iyi kötüden ziyade şöyle bir şey olması lazım. Tabii bu işin tam olarak doğrusu nedir bilmiyorum pedagoglar falan pedagojik çalışmayla çözebilir ama. Bence tekdüze olması lazım.” A4

Uzmanlardan U2 ise polislerin çocuklarla çalışma konusunda eğitim almış olsalar da sıklıkla görev değişikliğine uğrayabildiklerini, yeni görevlendirilen polislerde bilgi eksikliği olabildiğini, bu durumun da çocuklara hak temelli değil de iş gözüyle bakmalarına yol açtığını aktarmıştır:

“Çocuk polisi kavramı aslında mantık olarak güzel ama en fazla sirkülasyon olduğu yerlerden bir tanesi. Mesela çocuk polisine çocuğa nasıl muamele edilir, çocukla iletişim kurmalı, çocuğu işte transfer etme yasal prosedürler için benim bildiğim mesela UNICEF’in ciddi çalışmaları oldu ama eğitimleri tamamlayan polisler daha sonra işte 1 ay sonra 3 ay sonra 5 ay sonra mülki amirin işte kararlarına göre veya yer değiştirmeler sebebiyle oradan alınıp başka yerlere verildiler. Dolayısıyla her gelen her gelene yeniden anlatmak lazım. Yeni gelenler işte genelde işte genç olmalarına dikkat ediliyor ama çocukla iletişim kurma, çocuk psikolojisi işte adli süreçlerin çocuklar tarafından anlamlandırılması çocuk hakları bu konularda bilgisizler. Onlar dosya gözüyle bakıyorlar yani bir an önce halledelim savcılığa götürelim işte kimlik tespitini yapalım işte hastaneye götürelim işte Adli Tıp raporunu alalım eksiklikleri giderelim hemen savcılığa götürelim bizden çıksın iş noktasındalar” U2

Uzmanlar, eğitilmiş ve uzmanlaşmış polislerin, çocuklarla ilk karşılaşma anında daha doğru bir yaklaşım sergileyeceğini, aksinin çocuklar için zarar verici olduğunu ileri sürmüşlerdir:

“Şimdi çocuk polisi ya da asayiş ekibi olarak yani resmi kıyafetli polis ya da sivil polis diye değerlendiresek, resmi polis olduğunda çocuk ya da yetişkin ayrımı yapmıyor herkese aynı davranıyor yani zorla götürülmesi gerekiyorsa zorla götürüyor çocuğu. Ama çocuk polisi sivil polis olduğunda artık biraz deneyim kazanmış oluyor ya da artık bir takım eğitimlerden geçiyorlar bir şeyler yapıyor bunlar onun karşısındaki çocuk olduğunu çocuğa göre davranması gerektiğini biliyor bunun özel bir ihtiyacı olduğunu özel durumu olduğu biliyor ona göre davranıyor ama o aradaki fark işte ilk müdahale anında resmi polis, suça sürüklenen çocuk bir hırsızlık yapmıştır, ilk olarak onu resmi polis buluyor, resmi polisin arabasına alıyor, çocuk büroya götürüyor ve orada sivil polisle karşılaşılıyor. O aradaki muamele, çocuğu örseleyen kısım belki orası.” U1

4.2.2.2. Sakin, cana yakın ve yardımsever yaklaşım

Katılımcıların bir kısmı polisler hakkında olumlu değerlendirmeler yapmışlardır.

Örneğin Ç3 okuldan alınması nedeniyle çok korktuğunu ancak nezarethaneye konulmadığını ve çocuk şubedeki polislerin sakinlikleri ile kendisini rahatlattıklarını anlatmıştır:

“Hocam şöyle ilk bizi işte çocuk şubeye götürdüklerinde orada sadece şeyi hatırlayabiliyorum, polisler daha sakindi. Biz çok endişeliydik gelip bizi aldıkları için, araçtaki polisler de herhangi bir şey söylememişti ama ilk böyle oraya gittik ve büyük ihtimalle orada ifademizi aldılar bizim. Şu an mesela düşünüyorum, bizi ayrı bir yere alma vesaire hiçbir şey olmadı, büyük ihtimal orada bize olayı anlatmış olabilirler polisin yanında, beni polis rahatlatmıştı biraz daha çünkü hani bakıyorum böyle çok sakinlerdi, ne dediklerini tam hatırlamıyorum iyi bir şeyler duydum ki beni rahatlattı” Ç3

Ç3’ün deneyimine benzer deneyim aktaran uzman tanıklıklarına da ulaşılmıştır. U8 ve U4 polislerle çocukların kurduğu cana yakın ilişkinin çocuklar açısından çok olumlu olduğunu ifade etmişlerdir:

“Çocuk şube bence çok çok önemli. Orada çok iyi polisler de var, çocukların gerçekten saygı duyduğu, belki suça karışmasına engel oldukları, bir abi gibi bir abla gibi iletişim kurdukları. Yani hani çocuklar daha böyle nasıl desem bir yabancıdansa böyle saygı duymayı bir bağ kurmayı bence önemsiyorlar.” U8

“Polis arkadaşlar geliyorlar, gayet şeyler, sürekli de yıllardır aynı yerde aynı birimde çalıştıkları için çocuklarla da tanışmışlar gibi artık herhalde kimin nerede bulacaklarını, kimin nasıl yaklaştığını vesaire biliyorlar, süreci biliyorlar, adliyedeki herkesi tanıyorlar, böyle bir ilişkileri var. Onların ağzıyla konuşarak, onlara hitap edecek şekilde yaklaşabiliyorlar gibi gözlemliyorum ben. Buradakiler için daha çok bununla karşılaştığım için, polisten olumsuz bir yaklaşımla karşılaşmadım.” U4

U5 de tüm polisler açısından olmasa bile aklında yer tutan olumlu bir örneği paylaşmıştır:

“Sadece dikkatimi çeken 1-2 örnekte polis çok ilgili bir tavır olmuştur. Evet hani ne derler ya çok münferit hani çok genellemeyeceğim örnekler. Hani yol parası olmadığı için işte bekleyip yol parasını soran böyle örnekler, 1-2 defa karşılaşmışım hani bizim orada karşılaştığımız alanda ben çok da hani olumsuz bir şey dikkatimi çekmedi. Sadece olumlu birkaç durum dikkatimi çekti. Zaten sokakta yaşayan bir çocuğu aslında polisin alıp herhangi bir yere teslim etmesi gerekmiyordu çocuğu, yani beklemek zorunda değildi ama özellikle bekledi ve şey konuşmasını duydum hani nasıl gideceksin akbilin var mı biz götürelim dedi. Çocuk ‘yok’ dedi ‘benim akbilim var’ dedi ondan sonra polis gitti mesela özellikle onun için beklemiş olduklarını anlamışım” U5

Avukatlar arasında da polislerin çocuklara karşı yardımsever yaklaşımlarına tanıklık eden katılımcılar olmuştur:

“Benim çalıştığım bölgede çocukların genelde dosyaları hep kabarık olurdu ve polisler çoğunu tanır. Biraz daha kapsamlı suçlar vardı, mesela oradaki polislerin çoğu o gelen çocukları, ailelerini tanıyorlardı ve aslında çocukların sistemde yitip gidiyor olduklarının farkındalardı. Genel itibarıyla çok yardımsever olduklarını düşündüm hep. Hiç suçlayıcı tavırlarını görmedim bugüne kadar çünkü. Hani iyi davranılıyorsa ya da o çocuğa bir soru soruluyorsa sadece o polisin kişisel kimliğinden kaynaklı özel sorular olduğunu düşünüyorum” A2

4.2.2.3. Agresif, kaba ve önyargılı yaklaşım

Polislerin çocuklara olumlu yaklaşımlarının yanı sıra olumsuz yaklaşımlarından bahseden katılımcılar da olmuştur. SSÇ katılımcıların bir kısmı polislerin sert davranışlarına maruz kaldıklarını belirtmişlerdir:

“Hocam pek iyi yanaşmıyorlardı onun farkındaydım yani. Biraz şiddet meyillilerdi hocam sanki, böyle şey olarak değil de nasıl söylesem temas olarak değil hocam yani laf olarak sert davranıyorlardı, kaba konuşuyorlardı.” Ç5

Ç4 çocuk şubede geçirdiği sürede polisin kendisine ve diğer çocuklara yönelik agresif tavırlarını gördüğünü ancak haklarını bilmemesi nedeniyle bu durum karşısında bir şey yapamadığını aktarmıştır:

“Ben hayatımda ilk defa karakola girdim, bir odaya yan yana oturuyoruz elimde telefonum var bir tane bir polis girdi içeri ‘Kaldır o telefonu!’ dedi bir anda bana. Ben lise 1’e giden bir çocuğum suçlu değilim, bilmiyorum hayatımda ilk defa karakola gelmişim bunun hepsinin dışında bir vatandaşım hani, o an orada ifade vermek için dahi olsam bir vatandaşım. O mesela beni acayip germişti. Yanımdaki arkadaşım yine bacağını uzatıp biraz çapraz yapmıştı, işte ‘Bacaklarını topla!’ diye ona kızdı falan, anlamsız bir agresiflikle sürekli karşılaştık ve eğer haklarımı o dönem biliyor olsaydım belki hani o an ses çıkarmasam dahi avukatımla bunu konuşabilirdim veya bunu farklı bir yere taşıyabilirim, çok daha sağlıklı bir

psikolojide ilerliyor olabilirdim çünkü zaten bizim en çok sıkıntısını çektiğimiz şey suydı hâlâ daha hayatımda sıkıntı çektiğim bir şey bu, bilinmezlik var ortada, hiçbir şey bilmiyorsun ve öğrenebileceğim bir yer de yok.” Ç4

Uzmanlar arasında çocukların çocuk şubede ya da adliyede beklerken polisler tarafından sert ve nezaketsiz tavırlara maruz kaldığını görenler olmuştur. U10, bu durumun çocukların kendilerini ifade etmelerine engel olduğunu bildirmiştir:

“Çok tutuklar, avukatların atanması falan bekleniyor, bu süreç çocuklar için çok yıpratıcı çünkü çok uzun sürede avukatlar barodan gelebiliyor, çocuklar nezarete, karakolda, polislerin yanında çok uzun süre bekliyorlar. Bu bekleme esnasında maalesef polislerin çocuklara karşı tavırları çok böyle iç açıcı tavırlar değil, oturan yerine, diyelim çocuğun canı sıkıldı, çocuk sigara içmek istiyor, çocuk zaten öfkeli, kafanı kırarım otur yerine, başlarım şimdi sana gibi ifadelerle çocuklar çok karşılaşıyorlar. Çocuklar bu noktaya geldikten sonra da işte avukat geliyor, çocuklar kendilerini burada çok net bir şekilde ifade edemiyorlar maalesef. Özellikle karakollarda bu çocukların kendilerini açık seçik ortaya koyma ya da bulunduğu ortamı açık seçik ifade etme olanakları düşük çocukların bununla ilgili, toplumsal farkındalıkları da düşük, bir de bulunmuş olduğu ortamın stresi de bu çocukları engelliyor ve çocuklar kendilerini ifade edemiyor. Belki sayamayacağım kadar çocuk polisiyle çalıştım yani işlerinden belki bir tane bir kişi vardır bir belki bir kişi vardır geri kalan hepsi böyle kaba hoyrat ondan sonra kütük bildiğimiz kütük insanlarla karşılaştım. Amiri, sokakta çalışanı, sivil polisi, çocuk polisinden bahsediyorum hepsi böyle kütük gibi adamlar.” U10

Uzmanlar polislerin baskıcı yaklaşımlarının çocuklar üzerinde stres yarattığını, profesyonelliğin yerine konan babacan tavırların çocuk üzerinde otorite kurmak amacıyla kullanıldığını ifade etmişlerdir:

“Polis çocuğu getirdiği zaman özellikle yaşı daha büyük olan polisler, birazcık daha böyle sanki yarı babacan yarı otoriter yarı öyle mahalle ağzıyla konuşma böyle hani daha çok çocuğu baskılamaya yönelik daha çok işte stresini arttırıcı işte kendini ifadesini zorlaştıracı ya da belirli noktalarda mesela bazı çocuklar gerçekten çok dürtüsel çocuklar oluyorlar ve onları zaman zaman hani hırpaladıklarını görüyoruz ve hırpaladıkları zaman müdahale ediyoruz ya da işte görüşme yapacakken diyor ki ben diyor odaya girmek istiyorum diyor kolluk kuvveti bu sadece polis de getirmiyor bu arada jandarma durumu da söz konusu olabiliyor. (...) Küçük yerlerde mesela o zorbalık seviyesinin daha çok arttığını düşünüyorum tahmin edebiliyorum açıkçası yani profesyonel bir tavırdan ziyade ya böyle abi ya da böyle babaç bir tavırla ya da şöyle ya zaten suçlu ön kabulüyle daha kötü bir muameleye maruz kalıyorlar.” U3

Uzmanların aktarımlarından polislerin çocuklara yönelik önyargılı tavırları olduğu ve bu yaklaşım nedeniyle çocuğun beyanına itibar etmeme, anlattıklarına inanmama gibi durumlar ile karşılaşıldığı anlaşılmıştır:

“bazı memurlar çok daha duyarlı işte bir çocuk polisi olma bilincinde iken bazıları birazcık daha işte inanmıyor gibi davranıyor çocuğa işte atıyorum çocuk diyor ki kalacak yerim yok ben yurda gitmek istiyorum ve benim görüşmemin içeriğinde tamamen buna yönelik olmuş diyelim ki bu somut bir örnek açıkçası ama işte memur çocuğun yanında çıkıp ya ne yurdu şimdi ben biliyorum gidecek ailesin yanına biz özellikle söylemiyor gibi yani böyle çocuğun yanında çok uygun olmayan birtakım çocuğa inanmadığını da gösteren şeylere denk geldiğim oluyor ama gerçekten kişiye göre değişiyor polis memurları nasıl bir eğitim veriliyor açıkçası bilmiyorum çocuk polisine sanırım ayrıca bir eğitim veriliyor genel olarak ama olumsuz örneklerle denk geldiğimiz oluyor.” U7

Uzman katılımcıların aktarımları, avukat katılımcıların tanıklıkları ile de örtüşmektedir. Avukatlardan A5 polislerin çocuklara yönelik önyargılı tutumlarından kaynaklanan hukuka aykırı uygulamalara müdahale etmek zorunda kaldıklarını anlatmıştır:

“Bayağı kanayan yara polisler. Özellikle defalarca gördüğü için vakaları ‘Biz neler gördük, bunlar suç makinesi acımamak lazım’ falan gibi. Nezarete dosyaları birleştirip tek seferde gidelim deyip nezareti ekstra bekletmesi, çocuğa böyle yaşına bakmadan böyle şey açıkçası yani çoğu zaman ikaz etmek, kavga etmek gerekiyor; çocuk olduğunun farkında değil bir dosya olarak görüyor onu iş yığını olarak görüyor.” A5

4.2.3. İfade ve sorgu işlemine ilişkin deneyim ve algılar

Katılımcılara soruşturma aşamasında, kolluktan sonra adliyede verdikleri savcılık ifadeleri ve eğer sevk edildilerse sorgu işlemlerine dair deneyim ve algıları da sorulmuştur. Katılımcıların beyanları azarlanmak ve ciddiye alınmamak şeklinde iki alt kategoride karşımıza çıkmıştır:

4.2.3.1. Azarlanmak

Araştırmada, ifade işlemleri sırasında savcının sert tutumuna maruz kalan SSÇ katılımcıların olduğu tespit edilmiştir. Henüz lise 1 öğrencisiyken hayatında ilk kez savcılık ifadesine katılan Ç4, savcının agresif tutumu karşısında korktuğunu ve ifade verirken gerildiğini anlatmıştır:

“İlk savcıyla karşılaşmamdı, hayatımda ilk defa savcı odasına girdim, tek başına girmiştim bir de avukat vardı sanırım içeride, girdim böyle 2 adım attım ileri, savcı ‘Şurada dur’ yaptı bana, biraz daha odanın köşesini gösterip, böyle çok şey oldum zaten durdum orada. Sonra ‘Anlat bakalım.’ Dedi, işte genel o ifade yaşandı biz zaten

hani avukat da anlatmıştı az çok nasıl olacağını. Yani orası çok gericiydi çünkü baya böyle okul müdürünün önünde azarlanan çocuk gibi hissettim orada kendimi hani lise 1'e giden bir çocuğa o şekilde davranılmaması gerekiyordu bence ki ortada daha hiçbir şey yokken, sonra işte ifade verildi falan filan. Adliyede zaten adliyeler acayip korkunç yerler, yani şu anlamda korkunç hani anlıyorum az çok gördükleri şeylerden dolayı hani nasıl hissettiklerini ama herkes bir agresifti, herkes bir şeydi yani bir şey öğrenmeye çalışıyoruz öğrenemiyoruz zaten dediğim gibi savcı odasına girdiğim anda 'Şuraya geç diye bağırdı, yüreğime indi' anlamadım niye gelmeyeyim oraya, avukatım oturuyor, kendisi oturuyor, ben de geleyim anlatayım diye düşünüyordum. Bu kadar ciddi olduğunu olayın savcının odasına girdiğim zaman ben anladım. Hani şey tabii daha sert, çok daha sert bir ses tonuyla, çok daha sert bakışlarla, bir de yine dediğim gibi burada en çok önemli olan şey lise 1'e giden bir çocuk olması karşısında yani ne gerek var bu kadar agresifliğe ama hiçbir şey yok ortada sonuçta daha ben hala masumum ama süreç boyunca hiçbir zaman ben masum olduğumu hissetmedim. Hiçbir zaman!" Ç4

Ç1, benzer şekilde savcının kendisine kızarak bağırdığını ardından tutuklamaya sevk ettiğini aktardıktan sonra, sulh ceza sorgusu sırasında tutuklanma riski karşısında kendini kaybedecek kadar kötü olduğunu aktarmıştır:

"Savcının yaklaşımı yani sert bir adamdı. O adam iyiydi, tabii biraz katıydı, kızdı falan ama bu ders verici bir kızmış, ben bunun farkına şu an varıyorum. Aşağılayıcı şekilde bağırmadı ama hani birini böyle azarlarsın ya 'ulan eşek herif böyle mi yapılır' falan gibi hani öyle ama genel olarak yani bir savcı ne kadar yumuşak olabilirse adam o kadar yumuşaktı yani kötü değildi. Bize tutukluluk verdi [sorguya sevki kastediyor], abi dedim bu şaka yani herhalde, büyük bir ihtimalle bu şaka, nasıl böyle bir şey olabilir. Tabii o yani çok kötüydü, o an benim için çok bayağı başkaydı. Annemgil de o sıra gelmişti, benimle beraber olan arkadaşımın ailesi de gelmişti. Biz bir avukat tuttuk hemen apar topar, sağ olsun o da iyi bir avukatı. Ya biz bayağı bir ağladık falan, hani bayağı kötü bir şey oldu sanırım, hâkim ya bize acıdı ya da bilmiyorum bizi korkutmak istediler, bilmiyorum ama tutukluluk verilmişti buna eminim yani ama hâkim şey yapmadı, hani karakola gidiyorsunuz parmak basıyorsunuz ya ondan verdi. Ben çok hatırlamıyorum bile çünkü çok kötüleşmişim yani arkadaşım benim kadar değildi o daha soğukkanlı bir çocuk ama ben çok kötüydüm hani böyle ağlama vesaire yani hatırlamıyorum bile herhalde kendimi kaybetmişim. Ç1

Ç10, ifade işlemi sırasında diğer katılımcılardan farklı olarak savcının rahatlatıcı ve olumlu yaklaşımına tabii olsa da sorgu işlemi sırasında hakaretlere maruz kaldığını anlatmıştır:

"Savcı sadece anlattırdı, sordu 'Nasıl oldu böyle' dedi, olayı sonrasını anlattırdı, hani o akşam mesela hani 'Senin ehliyetin olsa, yaşın tutsaydı evine gönderirdik. Sonuçta sen de bir çocuksun' falan, bayağı rahatlatıcı bir konuşması vardı mesela benim konuştuğum savcının ama tabii hakim bayağı bir orda azarlamıştı mahkemede. Baya bir azarladı beni, 'Terbiyesiz, senin ne işin var direksiyonda' böyle hakaret edici birkaç kelime söyledi orada hakim ama yani savcı çok güzel rahatlatıcı konuşuyordu. Hâkim sağ olsun biraz fazlasıyla sert davrandı yani konuşmaları sertti, tersti, senin ne işin var arabada aklın başına geldi mi böyle yani biraz hakaret edici içeriklerle konuştu bayağı sert konuştu, sonra da tutukladı" Ç10

Sorguya yönelik benzer bir deneyim aktaran bir diğer katılımcı da Ç2 olmuştur. Yaşının küçük olmasına rağmen tutuklandığı sorgu işlemi sırasında hâkimin kendisine bağırıldığını ve çocuk gibi davranmadığını aktarmıştır:

“Benim o yaşta o şekilde tutuklanmam hani bana çok tuhaf geliyor birçok insan da buna tepki gösterdi yani bulunduğum tutukevindeki memurlar buna baya bir şaşırdı. Dediler ki ‘Seni nasıl tutukladılar.’, ben de bayağı bir şaşırdım, sonuçta kimlikte 12 yaşındayım. Hâkimin tavırları yani çok böyle şey geldi bana, hani hakim değil de sanki dışarıdan birini bulmuşlar, oraya yerleştirmişler, o şekilde kararlar veriyor, tepkiler veriyor, bağıyor çağırıyor. Bir çocuğa yaklaşım biçimi böyle olmamalı, bunun gibi tuhaf olaylarla karşılaştım.” Ç2

4.2.3.2. Ciddiye alınmamak

SSÇ katılımcılar, ifade ve sorgu işlemleri sırasında azarlandıklarına dair beyanlarına ek olarak anlattıklarının ciddiye alınmadığını düşündüklerini aktarmışlardır. Ç8, yüzüne bile bakılmadığını, Ç2 ise duyulmadığını söylemiştir:

“Fazla bir diyalog geçmiyordu. Söz kesmek dışında her şey ortadaydı, adam konuştuğun zaman yüzüne bile bakmıyor, öyle kafası önde seni dinlemiyormuş gibi aldırış etmiyormuş gibi. Diyorum ya sözümü kestiği zaman şey yaptığı zaman hani direkt hiç tutuklansın başka bir şey yok yani. Çıkabilirsin dedi zaten direkt tutukladı otomatik olarak.” Ç8

“Yani birincisinde şöyle bir şey sonuçta orada bir dinlemesi lazım ben bir şeyler söylüyorum bir şeyler anlatmaya çalışıyorum, ciddiye alması gerekiyor. Yani yaklaşım biçimi ya tamam tamam hadi git hadi git tamam sizi tutukluyorum, böyle değil. Hani böyle bir tepki yerine hani biz orada daha çocuğuz değil mi güzel bir şekilde yani konuş, bir şekilde orada bize bir yardımcı olması lazım. E yok bunu göremedik” Ç2

4.3. Kovuşturma Aşamasına İlişkin Deneyim ve Algılar: “Kurbanlık koyun gibi başına gelecekleri bekliyorsun.”

Tablo IV: Kovuşturma Aşamasına İlişkin Algı ve Deneyimlerle İlgili Frekans Listesi

Kategoriler	Alt Kategoriler	Kodlar	Frekans
Kovuşturma Aşamasına İlişkin Deneyim ve Algılar	Duruşmalara yönelik deneyim ve algılar	Olumsuz duygular	8 SSÇ
		Etkin katılım	9 SSÇ, 7 avukat, 3 uzman
		Uzun süre beklemek	7 SSÇ, 6 avukat, 2 uzman
		Yetişkinlerle tutulmak	1 SSÇ
		Gizliliğin ihlali	5 SSÇ, 4 avukat
	Hükme yönelik algı ve deneyimler	Bilgilendirme eksikliği	9 SSÇ, 8 avukat
		Hükmün Sonuçlarını anlayamama	8 SSÇ, 8 avukat

Adli sistemi çocukken deneyimlemiş katılımcılara, kovuşturma sürecine dair deneyim ve algıları sorulmuştur. Avukat ve uzmanlardan da kovuşturma işlemleri sırasındaki tanıklıkları öğrenilmeye çalışılmıştır. Katılımcıların verdiği yanıtlardan kovuşturma sürecine dair iki alt kategoriye ulaşılmıştır:

4.3.1. Duruşmalara yönelik deneyim ve algılar

Araştırmada katılımcılara duruşmalar hakkındaki deneyim ve algıları sorulmuştur. SSÇ katılımcılar, kovuşturma aşamalarına eşlik eden duygular başlığı altında, korku, kaygı ve çaresizlik alt kategorilerinde duruşmalarda yaşadıkları durumları paylaşmışlardır. Ayrıca adil yargılanma başlığı altında duruşmalarda görüşlerini ifade edemediklerini, yargılamaya etkili

katılım sağlayamadıklarını da bildirmişlerdir. Bu aktarımlar dışında, katılımcıların duruşma hakkındaki beyanları, **beklemek** üzerine odaklanmıştır:

“Duruşmaya tam vaktinde almiyordu hala daha tam vaktinde aldığı söylenemez, muhakkak bir bekliyoruz, hala da bekliyoruz.” Ç1

“Benim muhakkak gün içinde zaten 3 saatimi alıyor duruşmada ne yapıldığından bağımsız, duruşma salonunun önünde bekleyip duruyoruz” A1

SSÇ Katılımcılar duruşmanın gerçekleşeceği saatin belirsizliğinin yanı sıra, duruşmanın beklenildiği ortamda, dosyanın diğer tarafları ile bir arada beklemek zorunda olmanın getirdiği rahatsızlık duygusundan bahsetmişlerdir:

“Duruşmalar çok sarktı hep. 2 saatlik falan bir gecikme olmuştu mesela orada da gittik kafeteryada poğaça çay yedik yani hani o çok şey değildi benim için hani başımızda polis beklemiyordu vesaire onlar o süreç daha şeydi ama tabii mahkeme erteleniyor içeride banklar var ben bu bankta oturuyorum mağdur bu bankta oturuyor ailesi bankta oturuyor. Benim yanımda diğer SSÇ'ler var ve mağdurun ailesi de orada hatta diğer SSÇ'lerle aileyle bir olay da yaşandı sanırım orada çok detaylı bilmiyorum ama doğal ve çok fazla yüz yüze kaldık bu insanlarla. Yani sonuçta o insanı görüyorsun karşında ailesini görüyorsun onlar sana bakıyor sen onlara bakıyorsun çok korkutucu bir şey bu çünkü 2 taraf da kıvılcımlanabilir her an her an bir şey olabilir orada bilmiyorsun hani tabii ki de kimsenin birbirine saldırma gibi bir niyeti yoktur en azından o esnada ama o insanla göz göze bakmak rahatsız edici bir şey.” Ç4

Avukat ve uzman katılımcılar da duruşmayı beklemenin çocuklar üzerinde yarattığı olumsuz etkileri paylaşmışlardır:

“Bazı hakimler haftada iki duruşma yapıyorlar. 25 30 dosya, hakimleri de anlamıyorum, tensip dosyası ilk celse arka arkaya 10 dosya ve hepsinin ilk celsesi, 10'u da geldiği zaman kitlendi o gün mahkeme. Çocuklar orada bekliyor işte o kadar çok orada bekleyince herkes böyle konuşmaya başlıyor hani şimdi durduk yere orada bir kargaşa çıkıyor yani müspet bir şey menfi oluyor o saatten sonra oradaki her şey. Kimi sıkılıyor gidiyor, yanında polis falan yoksa. Bu konu mesela çok garip geliyor bana kendi işlerini kendileri böyle uzatıyorlar özellikle duruşmayı doğru şekilde planlayamadıkları için ama hiç anlamış değilim yani nasılsa avukat beklesin, ben beklerim, çok bekledim ki” A3

“Agresyonu yüksek bir çocuksa, beklemekle ilgili zorlanan çocuklarla mahkemede o dava görülene kadar birlikte olmak inanılmaz derecede zor. Kimi zaman polisten yardım istediğimiz bile oluyor. Duruşmaya gelmiş ama katılmak istemeyen oluyor, ‘Ben katılmak istemiyorum saatlerce bekliyorum, ben sigara içeceğim ben dışarı çıkacağım işte bana izin verin kendim gidip geleyim, sabah saati dediler öğleden sonraya kalıyor, bize 11’de söz veriyorlar niye öğleden sonraya kalıyor’, gibi birçok şey deniyor. Bunun haricindeki çocuklarla bir kenara oturuyoruz. O mahkemenin önünde çocuklar var, tanıdık-tanidik olmayan çocuklar var, hapishaneden gelen kelepçeli çocuklar, agresyonu yüksek olan çocuklarda sıkıntı çıkıyor” U10

Duruşmaların görüldüğü sırada tutuklu olan Ç10 ise adliye içerisinde duruşma saatini beklediği nezaret ortamında kalabalık içinde **yetişkinlerle bir arada tutulduğunu**, kendisinden yaşça küçük çocukların dahi burada bulunduğunu, duruşmasını korkarak beklediğini, yetişkin tutukluların hakaretine maruz kaldığını ve güvenlik önlemlerinin yeterli olmadığını iletmıştır:

“Tabiri caizse derler ya kurbanlık koyun gibi başına gelecekleri bekliyorsun. Tabii ister istemez stresli bir süreç var. Zaten bekliyorsunuz, nezarete indirdiler bir saat bir buçuk saat gecikmeli mahkemeye çıkmıştım ama şey yani tabii tedirgin bir bekleyiş var. Sonuçta ne olacağını bilmediğiniz için tedirgin bir bekleyiş bir de o nezarete 50 60 kişi birden bekliyorduk. Mesela yani orada ters konuşan insanlar oluyordu, küfredenler denk geldi. Orada da ciddi bir tedirginlik yaşadık sonuçta çocuktum o zaman, benden çok yaşça büyük insanlarla beraber aynı nezarete koydular beni, -7. kata, orada ciddi bir tedirginlik oldu. Yani hani bana bir şey yaparlar mı, bir şey olur mu diye bu korkular. Mesela aşağı yukarı biz 15 kişi birden aynı nezarete aldılar bizi ama yetişkinler de vardı yanımda, benden daha ufak çocuklar da vardı. Mesela ben o zaman 17 yaşındayım ama 12 yaşındaki çocuk bile vardı benim yanımda. Hepimiz aynı yerde oluyorduk, oturacak yer az olduğu için bizi oturtmuyorlardı, oturmama izin vermediler bizi ayakta beklettiler 3-4 saat ayakta beklediğimi hatırlıyorum. Bu otobüs duraklarındaki koltuklar gibi böyle şeyler var tahtadan yapılma ama büyükler oturuyordu biz de ister istemez cesaret edemedik oturmaya ayakta kaldık. İster istemez tedirgin oluyorsunuz yani tamam nezaret ama sadece 2 asker vardı, onlarda kapının önü tarafındaydı. Orada mesela içeride bir zarar verseler size kimsenin ruhu duymayacak, mesela sigara isteyenler oldu, sigara yok deyince tersleyenler oldu ama korktum bir şey diyemedim onlar bizden büyüktü. Mesela, benden bir tane sigara istedi sigara içmiyorum diye hakaret etti. Yani sen nasıl erkeksin tarzında küfür bile etti mesela niye bana sigara vermiyorsun diye. Bu arada onlara sigara da içirtiyorlardı, izin veriyorlardı yanımda içmelerine. Gözüümün önünde oldu bu olay.” Ç10

4.3.2. Hükme yönelik algı ve deneyimler

Kovuşturma aşamasına ilişkin anlatımların bir diğer alt kategorisi hükme ilişkin olmuştur. SSC katılımcılar, duruşmaların sonunda açıklanan hükmü anlamadıklarını, hukukçular tarafından kullanan terimleri bilmediklerini, kendilerine de aldıkları hükümle ilgili açıklama yapılmadığını aktarmışlardır:

“Ya tabii onlar mesleğin terimleriyle konuştular ama biri de bak sen şu sebepten şu kadar ceza aldın, şu sebepten şu kadar ceza aldın diye bana kimse gelip de açıklama yapmadı. Mahkeme salonundasın işte yaz kızım gibi konuşuyor işte terimlerle falan, konuşuyor konuşuyor 5 yıl 3 ay bilmem ne falan falan, topladı, ne kadar abi 30 yıl. Düş şundan şunu düş bundan bunu ne kadar 8 yıl kaldı falan öyle oldu yani ama kimse bana açıklamadı dediğim gibi.” Ç1

“Hiçbir şey anlamadığımı hatırlıyorum. O zaman bir şeyler söylüyorlardı ama şey hani son cümleyi bekliyorsun çünkü konuşuyor konuşuyor konuşuyor” Ç3

“Ben anlamadım ki abla. Bu ne dedim? Avukat anlatınca Allah Allah öyle mi oldu dedim.” Ç8

Katılımcılardan Ç6, hüküm açıklanması sırasında müebbet kelimesini duyduktan sonra çok zorlandığını ve hükmün devamını dinleyemediğini ifade etmiştir. Ç6 aldığı cezayı idam olarak nitelendirirken bu kadar ağır bulduğu bir ceza karşısında mahkeme tarafından bilgilendirilmediğini iletmiştir:

“Zaten kafadan, ilk başta müebbetten açtığı için siz orada zaten bir çocuk olarak gidiyorsunuz kopuyorsunuz ortamdan yani. Ondan sonra şurdan indirim buradan indirim vesaire onları duymuyorsunuz zaten hani sonrası yok zaten en sonunda avukat size söylüyor ya şu kadar ceza aldın diye. Yani orada müebbetten açtı orada ilk ben yani o ortamdan bir anlamda koptum önce düşün 15 yaşındasın, karşında müebbetle yargılayan biri var sizi, müebbet diyor yani. Kalkıp 15 yaşındayken yaşıma geçen 30 sene ceza verecek halleri yoktu zaten ben o zamanki alabileceğim idamım olan cezayı aldım oturdum yani ne bana süreçle ilgili bilgi verdiler sen şöyle olursan böyle olur diye bir bilgi vermedi. Yani özel avukatı olmayan birine bu süreçte kesinlikle mahkeme tarafından bilgilendirme yapılmadı, yapıldığını da hiç görmedim.” Ç6

Avukatlardan A1, hükümden sonra mahkemece bir açıklama yapıldığını söylemiş ancak bu açıklamaların çocuklar için yeterince anlaşılır olup olmadığına dair şüphelerinden bahsetmiştir:

“Hızlı bir şekilde de olsa karar verildikten sonra çocuğa hakimlerin hemen işte senin hakkında böyle böyle bir karar verdik işte buna şöyle bir itiraz hakkın var, tamam mı, anladın mı diye böyle bir bilgilendirme yapılıyor sadece yazılı değil ama yerleşmiş durumda. Çocuğun algısı o an ne durumda yani aslında hakimlerin açıklayıcı bir şey yapmaya çalıştığını görüyorum ama karşı tarafta nasıl sonuçlar doğuruyor bilmiyorum belki de o an ne anlatsa bile 2 dakika sonra unutup olabilir” A1

Avukatlar duruşma sırasındaki tanıklıklarını aktararak, çocukların haklarında verilen hükmü anlamadıkları, tahliye, beraat, mahkûmiyet gibi kararların sonuçlarını birbirinden ayıramadıkları durumlara dair örnekler paylaşmışlardır:

“Bir buçuk ay tutuklu kalmış hâkim dedi ki işte beraat verdik dedi, çocuk bakıyor ne oldu diye, hakim gidebilirsin dedi, çocuk akşam mı çıkacağım dedi, hakim de yok dedi akşama kalmazsın çıkarsın, çocuk da ben bu gece evde mi uyuyacağım dedi yani beraat ettiğini bile anlamıyor çocuk ne olduğuyla ilgili hiçbir fikri yok. Neticesinde hep şunu konuşuyoruz, mesela ceza verildi, ne oluyor bu çocuğa, işte

güvenlik tedbirine hükmediliyor mu, koruma tedbiri olacak mı bir şey olacak mı falan. Ya beraat ediyor haberi yok, ceza alıyor haberi yok, bu ceza neticesinde ne oluyor haberi yok” A4

“SEGBİS ile bağlanan bir müvekkilim vardı tahliyesine karar verildi ancak hükümle tahliyesine karar verildi ama çocuk dosya bitti zannediyor beraat falan zannediyor dedim ki ben sana bilgi vereceğim işte duruşma tutanaklarını da göndereceğim iletişimde kalalım ki ama SEGBİS’ten söyleyebiliyorsun onu o çocuğa. Zaten sıcağı sıcağına hani ben çıktım, ben bittim gibi bakıyor. Ceza alırlarsa tabii daha ciddiyetle dinleyebiliyorlar eğer zaten sistemin içindelerse belki hükmün sonuçlarını avukattan daha iyi yorumlayabiliyorlar” A6

Hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararlarına yönelik mahkeme tarafından sorulan soruları anlayamadıklarını ifade eden SSÇ katılımcılar olmuştur. Birden fazla dosyası olan Ç7, ilk yargılamalarının ardından avukatları tarafından bu konularda bilgilendirildiğini iletmiştir:

“İlk ceza aldığımda hükmün açıklanmasını geri bırakılması HAGB iyi kabul ediyor musun diye soruyor mesela hatırlıyorum ben hakim ben ne olduğu hakkında bile bir fikir sahibi değildim yani dolayısıyla cevap verememiştim yani bi öncesinde kesinlikle bu adli usulün ve bahsedilen cezaların şeklinin biçiminin yönteminin ne olduğu hakkında bir fikir sahibi değildim. Süreç içerisinde avukat bilgilendirmesi ve fikir sahibi oldum.” Ç7

“Çocuk dosyasında daha hiç beraat almadım hep HAGB ya da erteleme veriliyor zaten yasa yolları da çok verimsiz, HAGB çok verimsiz dünyanın en verimsiz yasa yolu, hiçbir şey yok. Çocuklara bunu anlatmanın sağlıklı bir yol olduğunu hiç sanmıyorum ayrı bir zaman da gerekiyor, velisi anlatsın desem velisi de hiç gelmiyor, büyük biri de yok başında. Beraat, ceza tamam abla görüşürüz tamam abi görüşürüz diyor, gidiyor çocuk. Bu kadar, başka bir şey yok. ben HAGB’yi yetişkin birine de anlatamıyorum ki, hakim diyor kabul ediyor musun, gözümün içine bakıyor hani bu ne demek diye. yani şimdi bunu biz yetişkin bir kişiye anlatamayız ki ben bunu çocuğa anlatayım: Bak aslında sen suç işlemiş isen ve bu yüzden ceza alacaksan ve kasıtlı bir suçsa, zarar da yoksa eğer veya gidermişsen, hakim bunu erteleyip bak 3 sene boyunca bu adli sicil kaydında da gözükmeyecek. Anlaşılmayan o kadar çok terim var ki, adli sicil kaydı ne, suç işledim mi, zarar bunların hepsini potansiyel olarak bana sorabilir, ben anlatsam ne kadar anlatacağım. Duruşma öncesi bu çocuğu bazen görüyoruz, bazen göremiyoruz, ben gidiyorum yok, yakalama çıkartıyor hakim arada yakalanıyor o zaten Allah’a emanet tek celse gelen avukat koşa koşa geliyor adliyeye: efendim, tamam efendim. Ya dostlar alışverişte görsün olayı.” A3

Ç7’nin aksine avukatları ile iletişim eksikliği yaşayan Ç5 ise mahkemede verilen kararları anlayamadığını, bu kararlar karşısındaki haklarını bilmediğini, barodan atanan kimi avukatların da kararlara karşı kanun yollarına başvurmadığını, hakkındaki kararları ceza infaz kurumunda görevli memurlara sorarak öğrenebildiğini anlatmıştır:

“Hocam hiçbir şey bilmiyordum yani bana bazı sorular soruyorlardı mesela hükmün açıklanmasının geri bırakılması tarzında ben bunları bilmiyordum, hocam hepsini kabul ediyordum yani hiçbirisinin ne anlama geldiğini bilmiyordum yani bana açıklamıyorlardı sadece hükmün açıklanmasının geri bırakılmasını kabul ediyor musun diye soruyorlardı ben de çocuk olduğum için bir şey bilmiyordum hocam yani bunların ne demek olduğunu da bilmiyordum. Yani ceza veriliyordu, hapis cezası veriliyordu zaten ben nasıl olduğunu bilmiyordum. İstinafa itiraz yapıp yapılmadığını hiç bilmiyorum, daha öncesinde ben kendim yapmadım böyle bir şey yani, baro tarafından atanan avukatların bazıları yapmış bazıları yapmamış Hocam. Yani çoğu aldığım cezalar da itiraz edilmeden gelen cezalar. Kararın içeriğini de cezaevindeyken öğrenmiştim çünkü orada infaz memurları var yani arada sırada dilekçe yazıp onlara soruyordum yani bilgi alıyordum onlar da cevaplıyordu ama ben şey yapamıyordum yani tam böyle hâlâ da zaten şu anda anlamıyorum.” Ç5

Uzman katılımcılardan U9, çocukların haklarında verilen kararları anlamakta ve takip etmekte zorlandıklarını ifade etmiş ve bu durumu aşmak için hakimlerin çocuklara gerekçeli bir açıklama yapmasını, iş yoğunluğu nedeniyle bunun mümkün olmaması halinde ise bu konuda bilgilendirici metinlerin çocuklara ulaştırılmasını önermiştir:

“Hükmün açıklanmasının geriye bırakılması hiçbir çocuk tarafından anlaşılmıyor. Hâkimin anlatması gerekiyor, anlatanı da var. HAGB’yi kabul ediyor musun diye soruyorlar çocuklara, inanılmaz buluyorum bunu. Anlamıyorlar tabii ki, yazılanları da anlamıyorlar bence. Anlamalarını falan bırak kapasite olarak diyelim ki anlıyorlar, böyle bir şeyi takip etmek bir çocuk için çok kolay değil bence, yani orada sizinle ilgili bir şey yazılıyor ve sen 15 yaşındasın, işte üçte biri oranında azaltılmasına sonra böyle olmasına... dolayısıyla çok güzel anlatıyor olmamız lazım, hakimin anlatması lazım sana şu şu cezayı veriyorum bunun manası budur, şunu şunu verdim ama şunu yaptığın için bunları azalttım, kararım budur, seninle ilgili şöyle bir tedbir kararı veriyorum diyor olması lazım. nasıl ki hastaneye giren birisi hasta diye algılanıyor ama insan olduğu unutuluyorsa bir süre sonra sadece hastalığının adıyla ya da hasta numarasıyla biliniyorsa, çocuk adalet sisteminde de çocuk birey olarak önce algılanmalı ki sonra çocuk olduğu üzerinden algılama yapılsın. 40 tane duruşma yapılabilir mi bir gün de yaparsan açıklama yapamazsın ama diyelim ki 40 tane duruşma yapmak zorundasın o halde bazı manüeller oluştur, ele verilebilecek kağıtlardan bak bu bu demek, şu şu demek.” U9

4.4. Soruşturma ve kovuşturma aşamalarına eşlik eden duygular: “Sanki kapalı bir kutu içerisindeydim.”

Tablo V: Soruşturma ve Kovuşturmaya Eşlik Eden Duygularla İlgili Frekans Listesi

Kategoriler	Alt Kategoriler	Frekans
Soruşturma ve kovuşturma aşamalarına eşlik eden duygular	Korku	10 SSÇ, 4 uzman, 5 avukat
	Kaygı	9 SSÇ, 3 uzman, 2 avukat
	Çaresizlik	8 SSÇ, 6 avukat, 1 uzman
	Yalnızlık	4 avukat, 3 uzman

Araştırmada, adli sistemi çocukken deneyimlemiş katılımcıların soruşturma aşamasındaki işlemlerden nasıl etkilendiklerini anlamak amacıyla bu işlemler sırasındaki hislerine de odaklanan sorular sorulmuştur. SSÇ katılımcıların bu sorulara verdiği yanıtlardan korku, kaygı, çaresizlik ve yalnızlık başlıklarında dört alt tema oluşmuştur.

4.4.1. Korku

SSÇ katılımcıların tümü adli sürece ilişkin yaşadıkları olumsuz duyguları ifade ederken korku üzerinde durmuşlardır. Korktuğunu paylaşan katılımcılar, bu durumda tüm sürece ilişkin bilinmezliklerin belirleyici olduğunu ifade etmiştir. Örneğin, okuldan polisler tarafından alınarak çocuk şubeye götürülen Ç3, soru işaretleri nedeniyle yaşadıklarını korkutucu olarak tanımlamıştır:

“Biz çok endişeliydik gelip bizi aldıkları için. Bir çocuk olarak zaten asker ve polis gücü temsil ettiği için o yaşta, asker ve polisin seni koruyan birinin olduğunu düşünüyorsun ama eğer sen polisler tarafından alınmışsan demek ki sen bir suç işledin ya da diğer insanları senden koruyorlar bunu düşünüyorsun, bu yüzden iyi bir şey değildi yani kötüydü gerçekten kötüydü. Hele bizi okuldan aldıkları o an şeyi düşünüyorsun yani, açıkçası ben şey düşündüm, kameralardan falan tespit ettiler bizi, orada şey düşünemiyorsun işte şikâyet etmiştir... O süreçte şey düşündüm, bizi alacaklar yani bu bilgi vardı ama evden mi alacaklar okuldan mı alacaklar bu soru işaretiydi. Okuldan alırlarsa ayrı bir durum, evden alırlarsa ayrı bir durumdu benim için, okuldan aldıkları süreçte şeyden endişeleniyorsun arkadaşlarının görmesi, ben aslında böyle şey bir okulda okumadım iyi bir okuldu’nın iyi okullarından biriydi

ona rağmen o okulda bile o dönem modaydı kavga etmek. Şimdi tamam seni polis gelip aldı bir noktada havalı gibi gözüküyor ama korkuyorsun aslında çünkü çocuksun o yüzden o polislerin gelip alması bence korkutucu ve bilinmezlikti” Ç3

Ç9 sürece ve haklarına dair bilgi eksikliği nedeniyle korku yaşadığını, kendisine açıklama yapılmadığı için tedirgin hissettiğini anlatmıştır:

“Hiçbir şekilde bilgi vermedi sanki kapalı bir kutu içerisindeydim. İfade vereceksin, savcılığa gideceksin şu an hepsini yaşadığım için biliyorum ama o an için hiçbir şey bilmiyordum, ne alacağımı bilmiyordum, ne olacağını bilmiyordum, hani korkuyordum, gerilim vardı bilinmezlik vardı. Yani hiçbir ‘şöyle şöyle olacak, böyle olacak’ demedi yani. Çok b.ktan bir durumdu açıkçası, korkunçtu.” Ç9

Ç10 da Ç9 gibi kendisine bilgi verilmemesi nedeniyle yaşadığı olumsuz duygulardan bahsetmiş ve bu sürecin hissettirdiklerini “korkunç” olarak adlandırmıştır

“Ben ve ailem olarak genel olarak hiç öyle şeyler yaşamadığımız için tabii hiçbir hakkımızı bilmiyorduk, ne olacağını bilmiyorduk. O süreçte tabii ilk başta yani insan üzerinde tabii korku oluyor hani sonucun ne olacağını bilemiyorsun ki sonuçta çocuğuz hani ilerleyen hayatımızı nasıl etkileyecek yani genel olarak bir korku vardı ilk süreçte. Mümkün mertebe rahatlatmaları gerekiyor. Yani nasıl diyeyim böyle hani ileriye dönük olarak korkmayın, bir şey olmaz, hayatın bunlar acı gerçekleri, hani tecrübedir her şey, o tarz şeyler de söylese ona karşılık insan da rahatlar. Tabii ama böyle hiçbir şey yok yani ‘gel ifadeni alacağız, gel kağıda imza atacağız, hastaneye gidiyoruz, adliyeye gidiyoruz’ olunca tabii insan daha çok korkuyor. Yani orada biraz böyle açıklayıcı bir şey, rahatlatıcı bir şey söylese daha doğru olur benim gözümde. Yani tabii karşıdaki insan çocuk olduğu için rahatlar yani böyle o korku insandan gider. Ama şey yani sürekli bir korku var ve kimse gelip hani sonrasında ne olacak veya bu süreç nasıl ilerleyecek söylemiyor, yani genel olarak korku var insan tedirgin oluyor.” Ç10

Ç10, polisle ilk karşılaşmasından itibaren hissettiği korku duygusunun tüm kovuşturma sürecinde de devam ettiğini aktarmış, Ç1 de hakim karşısında korktuğu için kendini ifade etmekte güçlük yaşadığını iletmiştir:

“60 gün falan tutuklu durumdaydım ama toplamda dosyam 3 seneye yakın sürdü. Aşağı yukarı 15 - 16 tane mahkeme oldu totalde ama her bir mahkeme bir tedirginlikleydi. Son kararın mahkemesine ben askere gittim, 10 günlük askerdim, babam katıldı mahkemeye ben askeriyede bile korkuyla babamdan gelecek haberi bekledim. Tutuklama mı çıkar, ne olur, dava nasıl biter? Her gittiğimiz mahkemede tedirginlik oluyordu, tekrardan içeri alırlar mı tedirgin süreç devam ediyordu. Mesela o akşam benim uykum gelmiyordu yani ertesi gün acaba mahkemeden nasıl karar çıkacak diye korkuyla bekliyordum yani öyle diyeyim yani uzun bir süreç oldu bizim için. Çocuk aklıyla 2-3 sene ben resmen korkak, yeni doğan korkak çocuklar olur ya çok korkak olur, ben kendimi korkak çocuk gibi hissediyordum.” Ç10

“Mahkemedesin, söylemek istediğin bir şey var mı diyor sana hâkim, ya zaten korkuyorsun, zaten bir şeyin var yani, hani ulan buradan bir kurtulayım işte şöyle böyle, ne diyebilirsin ki, ben bir şey yapmadım mı? Yani hiç kimse bana böyle bir şey sormadı. Sen bu konuda ne düşünüyorsun diye...” Ç1

Uzman katılımcılardan U2, SSÇ katılımcıların aktarımlarına paralel şekilde çocukların adli süreçlerin tüm aşamalarında korktukları şu sözlerle paylaşmıştır.

“Birincisi çocukların çok korktuğunu söylemem lazım bütün süreçlerde bu böyle yani kollukta soruşturmada kovuşturma aşamasında da fark etmez çocuklar korkuyorlar atılı olay sebebiyle aslında ne yapacaklarını ne konuşacaklarını bilmiyorlar.” U2

4.4.2. Kaygı

Katılımcılar soruşturma sürecinde olumsuz duygu olarak belirttikleri korkuya ek olarak kaygı duyduklarını ifade etmişlerdir. Bu duyguların odağında yine bilinmezlik yer almıştır.

“Soruları cevaplarken çekiniyordum, kendimi iyi hissetmiyordum, kaygılanıyordum, yani ne olacağını çünkü bilmiyordum yani başıma ne geleceğini bilmiyordum. Sürekli daha ne olacağını bilmediğim için kaygılanıyordum, ben yani böyle korku ve kaygı içindeydim. Cezaevine falan gideceğim geçiyordu, hani oraya daha önce gitmeyen birisi için çok şey oluyordu, kaygılandırıyordu insanı çünkü hani nereye gideceğini bilmiyorsun neyle karşılaşacağınızı bilmiyorsun bu bayağı bir şey yapıyor insanı korkutuyor, düşündürüyor.” Ç5

SSÇ katılımcılar, yakalama işlemi sonrası çocuk şubedeyken adliyeye gitmeyi kaygılı şekilde beklediklerini ve adli işlemlere dönük gerginliklerini anlatmışlardır:

“Orada beklediğim zaman ne mi düşündüm abla? Hani artık gideceğiz kendimizi anlatacağız anlaşılacak mıyız anlaşılmayacak mıyız? Kendimizi ifade edebilecek miyiz? Savunmamız nasıl olacak? Sonuç ne olacak? Ç8

“Bu sürecin tamamında zaten kalbim herhalde sürekli 140 - 150 ile atıyordu halen anlatırken kötü olduğum bir şey bu, biraz travmatik bir şey açıkçası. Hani suçluymuşmuşum gibi davranışı hep vardı o sabitti yani, karakol hani gergindi işte kendi aralarında konuşmaları oldu, biz genelde onları dinlemeye çalışıyorduk. İşte ‘Şunları çaprazla alacağız şunlar şöyle, bunlar böyle falan filan bir şeyler konuşuyorlardı orada mesela diğer çocuklarla yan yana olmak çok rahatsız ediciydi çünkü ortada bir atılı bir suç var suçun diğer failleri olarak adlandırılan kişiler var sen onlarla yan yanasın çok güvensiz hissettiğim bir yer çünkü onlar sana bir şey soruyor mesela çok alakasız bir şey dahi olsa düşünüyorum bunu cevaplarsam bir şey olur mu ya işte nasıl cevaplamam lazım. Hepimizin birbirimizden ayrı olarak bir süreç geçirsek belki çok daha sağlıklı geçebilirdi öyle diyeyim.” Ç4

Uzmanlardan U8, SSÇ katılımcıların kaygı ile ilgili aktarımlarına örnek olabilecek bir vaka aktarımı yapmıştır:

“Benim bir dosyam vardı, fen lisesinde çok akıllı bir çocuktü. Aynı ailenin tek çocuğu işte. Baba öğretmen, anne de çalışıyor devlet memuru. Bu çocuk, bir kız arkadaşına fake bir adres açıyor mesajlar atıyor işte kızı korkutuyor işte fotoğrafların elimde diyor fotoşop motoşop yapıyor falan bir şeyler, neyse bu çocuk benim karşıma SSÇ olarak geldi, çocuk işte fen lisesinde falan çok başarılı bir çocuk, derece yapmış bir çocuk. Aile o kadar endişeli, çocuk o kadar endişeli ki, hani bütün hayatı bitmiş gibi, sanki idam alacak falan ama hani ben aileye sakinleştirdim, aileyle ilgilendim bayağı görüştüüm falan çocuk sonra HAGB aldı.” U8

4.4.3. Çaresizlik

SSÇ katılımcıların, adli sistemde kendilerini ifade edip adil bir yargılamaya katkı sunabileceklerine dair inançsız oldukları görölmüştür:

“Kesinlikle konuşma hakkım bile yoktu sanki oradayken.” Ç9

Ç4, işkence olarak tanımladığı duruşmalardan bir örnek vererek hızlı şekilde ifade vermek zorunda kaldığını, sorulan sorular dışında savunmasını yapmasına imkân bırakılmadığını, derdini anlatamadığını söylemiştir:

“Duruşmalar tam bir işkenceydi çünkü hani hem sarktı şey oldu oldu. Şöyle bir şey söyleyeyim hangi duruşmayı hatırlamıyorum içeri girdik benim ifadem alınacaktı odanın kliması bozulduğu için hakim kötü kötü oldu ve benim ifademi hızlı hızlı alıp geçtiler falan, ben konuşturulmadım mesela. Baya oldu bittiye getirildi sırf hakim şey yaptı diye bilmiyorum ama hani ya da yani hakimin sıcak bastı diye ben anlatacağım şeyleri anlatamadım. Sürekli şöyle oldu işte ‘Sadece sorularımı cevapla!’ ama sorularından fazlası yaşanmış iken sürekli soru cevaplama şeyiyle yönlendirildiğin zaman bu sefer sana sorulan sorunun kalıplarında kalıp zaten derdini anlatamıyorsun, bununla yaşadım” Ç4

Adli sürece etki edebileceklerine dair inanç eksikliğinin temelinde, adliyelerin iş yükü nedeniyle duruşmalar sırasında savunma için yeterli fırsat ve kolaylıkların sağlanamamasını gösteren katılımcılar da olmuştur:

“Hakimlerin dosya yoğunluğundan ötürü ne dosyayla ne şey dosyada yargılanan çocuğa bir soru cevap diyalogu değil benzer kalıp sorular üzerinden aldığı cevaplar gerçekleşiyor yani o yüzden bir diyalog kurulabilmesi ya da anlaşılabilmesi mümkün değil çünkü bir olay anlatırken hâkimin anında senin sözünü kesip o kalıba göre

otomatik cevabı senin ağzından yazdırdığı bir şekilde ilerliyor mahkemelerde. Dolayısıyla mahkemelerde kendini ifade etmek için uygun bir ortam yaratmıyor çocuklara.” Ç7

“Dosya yoğunluğunu azaltmak, dosyayı bir an önce bitirmek, avukat konuşmasın, çocuk konuşmasın, işte raporu okumayalım, hiçbir şey yapmayalım, eski ifadeyi de okumayalım, öyle mi öyle, okundu dosyasına konuldu, okundu, çelişkiler var soruldu, yaptın mı yaptım, geçti, ifadesi zapta geçti tamam. Yani bir çark dönüyor orada ve hakim savcı polis avukat sosyal inceleme uzmanı hepsi bir noktada çarkın bir köşesine dahil olmuş, hiçbir şey sorgulamadan hiçbir şey değiştirmeden bu sürecin yürütmesine devam ediyor.” A4

SSÇ Katılımcıların beyanları, avukat katılımcılar tarafından da desteklenmiştir. A1, nasıl bir savunma yapılırsa yapılsın ceza alacaklarına dair bir inanç geliştiren çocuklar olduğunu söylemiştir:

“Çocuk bir garip durumda oluyor, çoğu tedirgin oluyor bir kere. Tabii şöyle çocuklar da var, bunlara da çok rastladım: Girmiş çıkmış halihazırda birden fazla dosyadan yargılanıyor. ‘10-15 yıl çakarlar bize’ gibi bir bakış açısında olan çocuklar da var; yani artık oranın gedikli olmuş çocuklar da var. Daha önceki dosyalarından bazı kalıplar öğrenmişler, bunlar üzerinden her dosyada devam etmeye çalışıyorlar ama tabii karşılık bulmuyor, inanılabilirliği da kalmamış mahkemelerde. Yani biz artık bu yolun yolcusu olmuşuz gibi bir durum.” A1

3.3.4. Yalnızlık

Uzman ve avukat katılımcılar arasında soruşturma ve kovuşturma aşamasında çocukların yaşadığı yalnızlık duygusunun altını çizenler olmuştur:

“Kollukla gittikleri andan itibaren yine kendi kendine, duruşma salonuna girdiklerinde kendi kendine, orada bir onları destekleyen bir süreç yok, sosyal çalışma görevlileri görüşüp bir avukata gidene kadar da kendi kendine.” U9

“Çok ağır bir şekilde korunaksız kendi başına bırakılıyor, tamamen kendi kendine bir keşif alanı.” A5

4.5. Koruma Tedbirlerine İlişkin Deneyim ve Algılar: “*Umut Bitti!*”

Tablo VI: Koruma Tedbirlerine İlişkin Deneyim ve Algılarla İlgili Frekans Listesi

Kategoriler	Alt Kategoriler	Kodlar	Frekans
Koruma Tedbirlerine İlişkin Deneyim ve Algılar	Adli kontrol tedbirine yönelik deneyim ve algılar	Çalışmaya etkisi	4 SSÇ
		Eğitime etkisi	2 uzman
		Olumsuz duygular	4 avukat
	Tutuklama tedbirine yönelik deneyim ve algılar	Şiddet	4 SSÇ
		Eğitime olumsuz etki	5 avukat
		Dış dünyadan yoksunluk	3 uzman
		Destek yoksunluğu	

Araştırmada katılımcılara koruma tedbirlere ilişkin deneyim ve algıları sorulmuş, tutuklama ve adli kontrol tedbirlerine yönelik anlatımları aşağıda alt kategorileri ile sunulmuştur:

4.5.1. Tutuklama tedbirine yönelik deneyim ve algılar

4.5.1.1. Tutuklama kararı verilmesinde rol oynayan etkenler

Araştırmada avukat ve uzman katılımcılar, tutuklama tedbirine ilişkin sorulara yanıt verirken hakimlerin tutuklama kararı vermesinde rol oynayan etkenleri ele almışlardır.

Avukat ve uzman katılımcılar, hakimler nezdinde, çocukların **birden çok dosyasının** olmasının tutuklama kararı için belirleyici olduğunu söylemişlerdir:

“Çocuğun yüzüne hiç bakmıyor bile yani önceki siciline bakıyor zaten savcı göndermişse sicili vardır diyor. Dosya yoğunsa bu kaçınıcı falan diyor artık tamam hadi verelim diyor. Böyle ben bir kere ‘Bak bu kaçınıcı artık, elim mahkum, söylemiştik sana’ falan gibi, böyle anlatıldığını gördüm ve hatta hakim hanım şeydi böyle yani ‘Artık yapmak zorundayız’ bunu falan demişti. Hani sanki böyle bir tık hem dış dünyadan kopartmak hem de artık bu kaçınıcı gelişi elimiz mahkum gibi” A5

“Tutuklama kararı bence mükerrer suçlarda kesinlikle oluyor işte çocuk üst üste mesela hırsızlık yapmış ya da nitelikli bir istismar varsa cinsel suçlarda veriliyor. Sürekli suça sürüklenen bir çocuksa başka bir dosyası yine geliyor çocuğu aradığımızda cezaevinde çıkıyor o şekilde öğreniyoruz ama diğer türlü tutuklama çok mu fazla? Hayır değil.” U8

“Suçun tekrar şeyine bakılıyor gibi geliyor bana. Tabii şunlar hariç işte birinin ölümüne sebep olma ya da cinsel istismar bu ikisi dışında suç tekrarı dediğimiz şeye, yani buraları yol eyledi, geldi gidiyor mantığı yerleşik anladığım kadarıyla” U9

U9 gibi avukat katılımcılardan A6 da hakimlerin karar verirken **katalog suçlara önem** atfettiğini belirtmiştir:

“Katalog suçları ayrı tutuyorum. Öldürme varsa öldürmüş ya işte hani bir de 13 yaşında baksana bunu salalım mı falan gibi bakıyorlar. 13 yaşında olduğu için salacağız, onun öldürmesini başka bir şekilde tartışman gerekiyor ama böyle bir bilgi yok” A6

Hakimlerin **adli işlemlere katılmama ihtimalini** öngördükleri çocuklar için tutuklama kararı verdikleri de bildirilmiştir:

“Hakimin göz önünde bulundurduğu şeyin suçun niteliği falan olduğunu düşünmüyorum bu davayı nasıl çabuk bitirebilirim bu çocuk kaçır mı, ben bir daha bunu bulabilir miyim, zor mu bulurum özel müdafî var mı hani çünkü o biraz daha şeydir ya kaçmaz avukat da tutmuş, sadece tutukluluk kararların buna göre verildiğini düşünüyorum başka hiçbir şeyi önemsemiyorlar. son çare ilkesi falan öyle bir şey yok.” A2

Avukat ve uzman katılımcılar, her ne kadar tutuklama hukuken bir tedbir mekanizması olsa da hakimlerin **akıllanmaları için çocuklara hukuki olmayan bir ceza** verdiklerini belirtmişlerdir:

“Eğer çok dosyası varsa ve katalog suç değilse akıllansın diye veriyorlar kararı. Bir motivasyonu varsa da burnu sürtsün diye ya da hiçbir şey yapmadan göndermeyeyim çocuğu diye. Ya bir çocuk niye tutuklanır? Kaçma şüphesi olduğu için mi? Ya kaç çocuk kaçabilir ya bu ülkede yani ne kadar imkan bulabilir ya da delilleri karartmış bir çocuk ne kadar vardır yani? Cezalandırma amaçlı hukuken değil de toplumsal ebeveynsel bir ceza amaçlı veriyor bu kararları diye düşünüyorum.” A6

“Hani bizim küçüklüğünüzde yanlış bir şey yapan bir çocuğun kulağı çekilirdi ya hani o tutuklama kararı belki bu çocukların kulağının çekilmesi gibi bir his yaratıyor. Ha bak yaptığının yanlış olduğunu bilsin bir hafta cezaevinde yatsın da görsün bakalım hissiyle olabilir bu ama işte çocuk o hissi oraya gittiğinde hissetmiyor oraya gittiğinde daha kötü hislerle karşılaşılıyor çünkü ceza infaz farklı kişilere dokunduğu bir yer. Öyle olduğu için de tutuklama onun kulağını çekmek değil de daha çok kulağını tutup ateşe atmak gibi oluyor esasında.” U1

4.5.1.2. Tutuklama tedbirinin çocuklar üzerindeki etkisi

Araştırmada, 4 SSÇ katılımcı hakkında tutuklama tedbiri uygulandığı anlaşılmıştır. Haklarında tutuklama tedbiri uygulanan SSÇ katılımcılar, tutuklanmanın içerideki koşullar nedeniyle hayatlarını değiştirdiğini anlatmıştır. Bu anlatım Ç5'in ifadelerine şu cümlelerle yansımıştır:

“Ben 2 yıl 2 ay kaldım hocam. Onlar öncesinde bir kere daha girdim, o bir ay falan. Yani hocam iyi yönde etkilemiyor bu kesin, yani hayatınızda özellikle de cezaevine girdikten sonra birçok değişiklik oluyor yani. Bir de oraya girdikten sonra hocam, yani e tamamen yani, başka birisi olarak çıkıyorsunuz hocam, yani en azından düşünceleriniz falan değişiyor. Yani insanlardan çekinmeye başlıyorsunuz ister istemez, yani kısa bir süre kalan kişi de olsa hocam çocuk cezaevinde öyle oluyor bence benim görüşüm çünkü bu çok sıkı bir yönetim var, sanırım ondan dolayı bilmiyorum. 5 buçukta falan sayma kaldırıyorlardı, hiçbir şey yok yani durduk yere sayım yapıyorlardı Yani gardiyanlar falan iyi davranmıyordu.” Ç5

Katılımcılar tutukluluk tedbirini, şiddete maruz kalma, eğitim hayatının olumsuz etkilenmesi, dış dünyadan yoksunluk ve tahliye sonrası destek eksikliği alt kategorilerinde ele almışlardır:

4.5.1.2.1. Şiddet

Tutuklu bulunduğu sürede, şiddete maruz kaldığını anlatan çocuklardan biri Ç2 olmuştur. Ç2, ceza infaz kurumunda çalışan kişilerin davranışlarından rahatsızlık duyduğunu kendisine çocuk gibi davranılmadığını aktarmıştır:

“O dönemde tutukevinde şiddet vardı. Gittiğimiz tutukevi yani buradaki yaklaşım biçimleri yani çok rahatsız etti, davranış biçimleri memurların yani şimdi çocuk gibi görmeyip sanki sen yetişkinsin sana kaba davranmaları, şiddet göstermeleri bu yani beni rahatsız etti.” Ç2

Koğuştaki bulunan bir diğer çocuk tarafından şiddete maruz kaldığını anlatan Ç10, bu şiddetin infaz koruma memurlarının verdiği yetkiden beslendiğini, daha fazla zarar görmekten korktuğu için bu çocuğun söylediklerini yapmak zorunda kaldığını, yapmadığında saldırıya uğradığını, memurların da bu duruma müdahale etmediğini anlatmıştır:

“Gardiyan dediğimiz, memur dediğimiz, işte onlar geliyorlardı, hani okul muhabbeti gibi, hani sınıf başkanının derlerdi okulda, geliyorlardı diyorlardı ki sen koğuş başkanısın, herkese istediğini yaptırabilirsin havasında. O da geliyordu emir verir gibi buraya buraya şunu yapın. İlk 1-2 hafta çok ciddi kötü bir süreç yaşadım, ben orada ciddi anlamda kötü bir süreç yaşadım. Resmen orada ya kavga etmeniz gerekiyor ya da herkesin dediğini yapmanız gerekiyor ki başımıza bir iş gelmesin. Daha fazla olaya bulaşmamak adına orada, mesela ben çok güzel fırça da yedim, laf da yedim, hakaret de işittim. Memurlardan o zaman bu konuda biraz şikâyetimiz oldu, hani niye bu kadar yetki veriyorlar, sonuçta yetki verilen kişi de nitekim mahkum yani bizim gibi bir mahkum. Mesela bir arkadaş vardı iri yarı bir mahkum ama iri yarı biri. Biz de güçsüz çocuktuk o zaman yani ciddi anlamda korkuyorum yani ondan korktuğumuz kadar ben mesela savcının karşısında tedirgin olmadım çünkü zarar veriyordu, yani merdiven altı dediğimiz olay, beni merdiven altına çekip 2-3 kişi birden saldırıyorlardı. Bir müdahale de göremedik memurlardan, bir daha yapmayın, bir daha görmeyelim böyle şeyler. Boyu kilosu var diye iri yarı bir şey, hepimizi indirebilecek havasıyla sağ olsun oradaki gardiyanların da desteğiyle çoğu kişiyi sindirmeye çalıştı orada, çoğu kişiyi sindirdi yani hakaretlerle laflarla ‘sizi perişan ederim, adamlar zaten benim arkamda’ tarzı, öyle bir sıkıntı yaşadık.” Ç10

Ç10’a “merdiven altı” dediği olayın ne olduğu sorulduğunda, infaz kurumlarındaki güvenlik açığına işaret etmiş; merdiven altının kameraların ve memurların görmediği bir açı olması nedeniyle şiddet olaylarının yaşandığı yer olduğunu, burada gösterilen şiddetin tehditlere de konu edildiğini aktarmıştır:

“... Cezaevi’nde tamam koridorlarda kamera vardı, merdiven altı dediğimiz bir yer vardı, üst kata çıkılan bir merdiven vardı, onun altını kesinlikle ne bir kamera görebiliyordu ne de koğuştaki görevli memur orayı göremezdi dışarıdan, orası kör nokta olarak kalıyor. Karşımda benim 2-3 kere, 2-3 tane çocuğa dayak atıldı orada mesela. O koğuş ağası dediğimiz kişinin yanındaki kişi de mesela çocuğu çekip aşağıda dövüyorlardı. Biri ağzınızı tutuyor, öbürü vurmaya başlıyor, diyor ki ‘Yaparsan’ diyor ‘Bir daha döveceğim ya haberin olsun’ ama o çocuğu kimse korumuyor.” Ç10

İnfaz kurumlarındaki şiddet uzman katılımcıların anlatımlarında da yer bulmuştur. U10, bu şiddetin etkilerini, edilgen ve dominant olarak tanımladığı iki ayrı profildeki çocuk yönünden değerlendirmiştir:

“Tutuklulukta eğer ki çocuklar edilgen yapıdaysa, başkasının yönlendirmesine açık bir kişilik yapıdaysa, bu çocuklar için cezaevi inanılmaz derecede zor. Hapishane filmlerinde izlediğimiz, işte örneğin yılmaz güneyn duvar filmi vardır... Yani ihmal ve istismara uğradıklarını kesinlikle biliyorum ama oradaki akranları tarafından ama cezaevi yönetimi tarafından; gerekiyorsa cinsel gerekiyorsa maddi gerekiyorsa oradaki angarya işlerin yapılmasıyla. Bu durumda çocuklar inanılmaz derecede ypranıyorlar ama örneğin çok dominant bir çocuk, fizik olarak çok güçlü bir çocuk, cezaevine girdikten sonra daha dominant bir şekilde dışarı çıkıp yaşamını sürdürdüğünü gördüm, dışarıdaki dominantlıkla içeri girdi, fazla pekiştirdince dışarı çıkınca bu çocuk içeridekinden çok daha fazla dominant, dışarıda çok daha da

hoyrat olup, çok daha acımasız böyle sert bir karaktere bürünebiliyor. Her uça baktığın zaman da her uçta tehlikeli, pasif olup içeride kalan ezilen de negatif bir noktada, çok daha sertleşip de çıkan çocuk da uç noktada.” U10

Uzman katılımcılardan U2, adli süreçlerin ve içerideki koşulların getirdiği zorlayıcı duyguların çocukların ruh sağlığı üzerinde yarattığı etkinin altını çizmiş ve bu etkinin çocukların birbirine zarar vermesine yol açabileceğini iletmiştir:

‘6, 7 ay boyunca tutuklu kalması dışarıyla iletişimin olmaması, disiplin uygulamaları yaşamış olduğu süreçte travmayı daha fazla derinleştirir; travma sebebi de kaygı bozukluğunu arttırabilir. Özellikle cezaevinde tutuklu kaldığı günler özellikle belirsizlik de içeriyorsa... Bırakılacak mı, bırakılmayacak mı? Kaygı depresyona, depresyon da pasif agresif bir davranışa veya saldırgan bir davranışa yol açabilir. Özellikle işte karşı olma karşı gelme bozukluğu dediğimiz işte antisosyal kişilik bozukluğunun da öncülü olan davranış bozukluklarının daha fazla yaygınlaştığını görüyoruz, cezaevinde kaldığı müddetçe veya yargılama uzadığı müddetçe içeride daha büyük bir riskli ortam var yani. Bu çocuklarla bir arada kalacak bütün çocuklar kaygılı, bütün çocuklar travmatik, dolayısıyla birbirlerine zarar verme ihtimalleri var” U2

4.5.1.2.2. Eğitim Hayatına Olumsuz Etki

Tutuklanmanın çocukların hayatına eğitim hakkı yönünden de etki ettiği tespit edilmiştir. Ç5, tutuklanması nedeniyle okula gidemediğini yalnızca okula gitmenin hayalini kurabildiğini anlatmıştır:

“Hocam yani hatırlıyorum ilk girdiğim zamanları, yani hocam okula da gidemiyorsun hocam, ben o zamanlar okula gidiyordum, yani örgün eğitim hakkım da yandı benim hocam. Eğitim hakkım elimden gitmiş oldu yani kayıp gitmiş oldu tutuklu olduğum için. Bilmiyorum hocam yani okula gitmek istiyordum ama bunların hepsini yapamıyorsunuz yani orada imkansız sadece bunların hayalini kurabiliyorsunuz” Ç5

4.5.1.2.3. Dış dünyadan yoksunluk

SSÇ katılımcıların tutukluluk aktarımlarına yansıyan bir başka durum dış dünyadan yoksun kalma olmuştur. Ç5, tutuklu kaldığı günlerde diğer çocuklar gibi olmak istediğini söylemiştir:

“Hocam şeydim yani hocam dışarı çıkmak istiyordum yani normal insan gibi çocuklar gibi çocuklar ne yapıyorsa ben de onu yapmak istiyordum yani internet kafeye gidip oyun oynamak bu şekilde hayallerim suya düştü” Ç5

Ç2, kollukta nezarethanede geçirdiği sürenin ardından tutuklanmasını, nezaret koşullarından kurtulmak olarak gördüğünü söylemiştir. Ceza infaz kurumuna getirilmesinin ardından yaşadıklarını aşama aşama anlatan Ç2, ilk günlerde kendisini çalışmaya gelmiş gibi hissettiğini, arkadaşları sayesinde zamanın geçtiğini, o dönemde içinde bulunduğu durumu anlamlandıramadığını ifade etmiştir:

“Yani aslında o iki günlük süreçten, oradan çıkmak istiyorum çünkü orasının şartları hiç güzel değildi yani hücre gibi bir şey yani. Ya tamam beni bir anda götürsünler, ben buradan kurtulayım, buradan çıkayım, nereye götürürlerse götürsünler beni. Gittik oraya işte normal bana bir şey gibi geldi zaten iş yeri gibi geldi, dedim o dedim ben buraya çalışmaya geldim. İşte birkaç temizlik memizlik yaptım aa dedim güzelmiş falan, odalara geçtik, odalarda yattık işte koğuştan falan, arkadaşlar falan vardı. Biraz muhabbet ettik güldük de yani tabii bazı arkadaşlar ağlıyordu bu ayrı bir şey de hani ilkinde tam böyle olayın ciddiyetinin farkına varamıyorduk. Bir ay geçti sonra yani bir ay çok güzel zamanlarımız geçti arkadaşlarımızla oynuyorduk, maç izliyorduk, oyun oynuyorduk, güzel zaman geçiyordu.” Ç2

Anlatımlarına devam eden Ç2 günler geçtikçe özgürlüğünün kısıtlandığını kavradığını, sevdiği şeylere erişemediği için kendini kötü hissetmeye başladığını, bu durumun rüyalarına girdiğini, kendi kendine konuşmaya başlayacak kadar zorlandığını belirtmiştir:

"Ondan sonraki süreçte artık belli bir süre sonra artık bir şeylere ulaşmam gerekiyordu ve bu da dışarıdan özgürlüğüme dair bir şeydi. Yani bir aileye ulaşma, sevdiğine ulaşma veya istediğin canın çektiği bir yemek olur ona ulaşma veya güzel bir mekâna gidip güzel bir turistik geziye gidip oraya ulaşma gibi bir şey hissetmeye başladım fakat buna gidemiyordum düşüncem oradaydı ama gidemiyordum. Ona ulaşamadığım için bir süre sonra artık kendimi çok kötü hissetmeye başladım yani düşün uyuyorsun, rüyanda orayı görüyorsun arkadaşlarınla beraber okuldasin yani dışarıdasın geziyorsun bir uyanıyorsun tak dört duvar pencere, bu beni çok kötü etkilemişti. İkinci aydan sonraki süreçte artık psikolojik olarak ben buna çok odaklandım. Sürekli onu düşünüyorum ve kendimde şunu fark ettim kendi kendime konuşmaya başladım, ben böyle devam etseydim muhtemelen şizofren dediğimiz delilik dediğimiz bir noktaya gelecekti, ki öyle çok örnekler de var yani günümüzde görüyoruz yani.” Ç2

Ç2, tutukluluk sürecinde yaşadığı yoksunluk halinin bir sonraki aşamasında, artık içinde bulunduğu durumu düşünmekten tahliye olduğuna bile sevinemeyecek hale geldiğini, bu sürecin kendisini çok zedelediğini, içindeki ruhun alındığını, çok istediği özgürlüğüne bir anlam yükleyemeyecek hale geldiğini söylemiştir:

“Ondan sonra işte sonlara doğru da bir şey oldu mahkeme yaklaştıkça da bir öğrenilmiş çaresizlik oluştu. Tamam ben dedim artık buradayım buradan hiçbir yere gidemiyorum, dedim ben burada kaldım umut bitti, dışarıya dair umut çünkü sürekli düşün düşün düşün yok düşün düşün yok yani en sonunda ben vazgeçtim yani şeye çıkarken bile duruşmaya çıkarken bile çok mutsuzdum çünkü beni bırakmaları da benim için bir anlam ifade etmiyordu o zaman. Bırakmışlar tahliye edilmişim arkadaşım seviniyor, ben çok mutsuzum. Bunun temel sebebi dönüp baktığımız zaman benim o süreç içerisindeki düşüncelerim, psikolojim beni çok yıpratmış yani içimdeki ruhu almışlar ruh çok zedelenmiş sen çok zedelenmişsin. Ben şunu diyorum acaba ben dışarıda nasıl yapacağım, aslında çıkmak yerine kalmak da istiyordum bir nevi.” Ç2

4.5.1.2.4. Tahliye Öncesi ve Sonrası Destek Mekanizmalarından Yoksunluk

Yukarıda dış dünyadan yoksunluğun çocukların hayatına nasıl etki ettiği aktarılmışken bu alt kategoride dış dünyaya çıkan yani özgürlüğüne kavuşan çocukların yaşadıklarına odaklanılacaktır. SSÇ katılımcıların aktarımlarında tahliye sonrasında hayatlarının yolunda gitmediği, suç ile ilişkileneceklerine neden olan ortamlara geri döndükleri yer bulmuştur. Yukarıda tutukluluğa dair deneyimlerini anlatan Ç2, tahliye olduktan sonra hem ruhsal olarak kendini iyi hissetmediğini, eğitim hayatının kötüleştiğini, kötü arkadaş ve olay olarak tariflediği durumlarla karşılaşmaya devam ettiğini söylemiştir. Ç2, tutukluluktan bir fayda görmediğini şu sözlerle aktarmıştır:

“Çıkınca ben daha kötü oldum yani o şartları düşünce durumum, psikolojik durumum... O olay yani daha girmeden ben okulda birinciydim ama bir çıktım derslerim çok kötü oldu. Ben gene çok kötü durumlarla, çok kötü arkadaşlarla, çok kötü olaylarla karşılaştım. Belli bir süre hani bunu atlatamadım kolay kolay. Yani bir faydası olmadı bunun.” Ç2

Ç2 gibi Ç5 ve Ç6’da tahliye olduktan sonra tekrar suçla ilişkilenecekleri ortamlara döndüklerini anlatmışlardır. Ç6, ceza infaz kurumunda suç kavramı ile daha derin bir tanışıklık kurduğunu buna rağmen kurum içinde suça karışmasını önleyecek bir destek mekanizmasından faydalanamadığını ifade etmiştir:

“Tutuklamanın çocuğu kesinlikle ıslah etmediğini tam tersine daha çok suça sürüklediğini daha çok suçun içine attığını düşünüyorum. Size de anlatayım ki bu zaten anlattıklarım da kendi hayatımla benimle ilgili bilimsel gerçeklerdir yani benim kendi reçetemde böyledir. Ben çocuk cezaevine girdiğim zaman farazi konuşuyorum 1, 2 tane suç biliyordum diyelim ki, 1, 2 tane de suçlu tanıyordum diyelim ki, farazi konuşuyorum, çocuk cezaevine girip çıktıktan sonra bilmediğim

suç, işleyişini bilmediğim hiçbir suç kalmadı. Her suçtan işlemiş arkadaşım mevcut oldu, rehberime her suçu işleyen yani her suçtan bir tane işlemiş olan kişiler eklendi, dediğim gibi çocuk cezaevine girdiğim zaman bir suçu biliyorken bir çıktım oradan, bildiğim suç imparatorluğundan çıkmış gibi bütün suçları adım gibi iyi bilir hale geldim ve tamamıyla da, hayatımda tamamıyla da, bu yanlış rehberin, yanlış numara rehberinin ve yanlış çevremın içerisinde kayboldum mesela. O pisliğin içinde kaybolup gittim. Niye gittim çünkü ben çocuk cezaevinde kimse beni ıslah etmek için gelmedi. Ya sizi kastetmiyorum yani siz yani bir gün 2 gün bir saat 2 saat ama ben yine tekrar o suç dünyasına geri döndüm [Araştırmacının Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı gönüllüsü olarak ceza infaz kurumunda yaptığı çalışmalardan bahsediyor.] Siz gittiniz ben geri döndüm. Bir eğitim vermediler yani ben cahilliğin her şeyin başı olduğuna inanıyorum. Bu cahilliği sadece tahsil anlamında düşünmemek gerekiyor yani üniversite mezunu olmakla alakalı değil tabii ki üniversite mezunu olmak da gerekiyor ama cahillik daha başka bir şeydir. Yemek yeme kültürü olur; o olur; bu olur; oturup kalkmasıdır, çevresidir konuşmasıdır; diksiyon olur; yani bunlarla ilgili hiçbir eğitim verilmedi. Biz oturduk orada işte vaiz geldi, zaten cinayet koğuşunda yatıyorum herkesin sorduğu soru şu: Hocam Allah beni affeder mi? Sorduğum sorular hep bu. Yani hiç kimse geleceğe dair işte gelip de bizi motive etmeye işte ıslah etme ne bileyim böyle şeyler yapmadı. Yapmayınca ne oluyor orada, hepimiz çocuğuz, hepimiz belirsizlik içerisindeyiz, hepimiz suça karışmışız, itilmişiz, suçsuzuz veya suçluyuz neyse artık bir şekilde suçlu diye damgalanıp oraya koyulmuşuz kendi halimize bırakılmışız. Ne yapabiliriz ki biz? Orda kurulan bağlar; oradaki bağlar o dönemde çok sıkı bağlar. Niye, niyesi de orada yaşadığın kötü şartlar, siz de az çok biliyorsunuz zaten. Orada çocuklar birbirleri arasında sıkı bağlar kuruyor, o sıkı bağlar neticesinde dışarı çıktıkları zaman da hayatını düzene sokamıyorlarsa, bu suç dünyasına tekrar geri dönüyorlar ve daha bodoslama tabiri caizse giriyorlar.” Ç6

Ç6 bu sürecin sonunda eksikliğini hissettiği desteği şu sözlerle aktarmıştır:

“Çocuğu tamam çık alırken gel, kapıdan gir çıkarken çık kapıdan kardeşim sen devletsin bu çocuğu bir takip et, bir programa dahil et, çocukla ilgilen, çocuk tekrar bu suçu işlemesin ama sen ne yapıyorsun çocuk çevresinden o suça bulaşmışsa o kapıdan salıyorsun çocuk zaten yine aynı yere dönüyor niye cebinde parası yok, gidebileceği bir yol yok, gösterilen bir yol yok, sunulan bir imkan yok, ne oldu yine aynı çevreye geri dönüyor yine aynı suçu gene işliyor. çocuk çünkü mukayese edemiyor çünkü dünyayı keşfetmemiş ki bu çocuk, olduğu semtte olduğu sokakta tıklı kalmış. Keşfedemez ki bu çocuk dünyayı yolları keşfedemez ki devlet olarak senin göstermen lazım.” Ç6

Avukat ve uzman katılımcıların anlatımları da tahliye hazırlık yönünden SSC

katılımcıların anlatımları ile ortaklaşmıştır:

“İslahevleri öyle düşündüğünüz gibi yerler değil. Ya bu çocuk çıktıktan sonra belki hiçbir suça bulaşmayacak bir kere olacak ama bitti gitti yani %90’ı yitip gidiyor. Yani hiçbir dosyada sicil kaydı olmayan çocuk görmüyorum. Hep aynı çocuklar çünkü yani şey gibi turnike gibi dolaşıyorlar. 1-2-3-4 kime denk gelirse. ‘Aa gene mi sen geldin Ahmet, gene sen mi geldin Fatma’ A3

“Bu çocukların re-sosyalizasyonu mu? Yani cezaevine bir kere bulaşmışsa devamında o çocuk takip edilmiyor. İşte birbirlerine bırakıyorlar çocukları. Sosyal çalışmacı, pedagog, bakanlıklar herkes birbirine atıyor.” A5

Uzman katılımcılardan U4, bir çocuğun tahliye sonrasında dışarıda temel ihtiyaçlarına erişememesi nedeniyle yeniden ceza infaz kurumuna girmek için bir uzmandan yardım istediğine dair bir örnek paylaşmıştır:

“Geçen gün mesela mesai arkadaşım dosyasında çocuk gelmiş ‘Abi ne yap ne et beni içeri tık. Ben dışarıda duramıyorum yaşayamıyorum dışarda, içeri girmek istiyorum’ diye geliyor. Verdiğiniz cezanın bir anlamı olmuyor, çocuk artık onu içselleştirmiş vaziyette. Çocuk dışarıya adapte olamadığı gibi dışarıda yaşayabilecek bir sosyoekonomik durumu da yok. Çocuk ‘İçeride ben daha rahattım, dışarıda perişanlık çekiyorum, içeri gireyim’ diyor. Bu bile suça yönelmesi için bir gerekçe yaratıyor çocuğa açıkçası. O yüzden topluma kazandırılacak uygulamaların daha etkin hale getirilmesi gerekiyor, etkin uygulanması gerekiyor.” U4

4.5.2. Adli kontrol tedbirine yönelik deneyim ve algılar

Araştırmada, adli kontrol tedbiri uygulanan 3 SSC katılımcı olduğu tespit edilmiştir. Bu katılımcılar adli kontrol tedbirinin çalışma ve eğitim hayatlarını, duygu durumlarını olumsuz etkilediklerini ifade etmişlerdir.

4.5.2.1. Çalışma Hayatına Etkisi

Adli kontrol tedbiri olan Ç8, imza verdiği yerin iş yerinden uzakta olması, imza günlerinin sıklığı, imza saatlerinin de sınırlılığı nedeniyle işini yarım bırakmak zorunda kaldığını anlatmıştır:

“Ben 3 ay boyunca haftada 3 kez ya da 4 kez imza atıyordum, ben bilmiyordum ki abla günler çok çabuk geçiyordu her gün karakoldaydım ben. Her gün bir parmak basıyordum. Ben çalışıyordum belli bir saati vardı onun. Hani o parmağı basmak için mecbur işimden çıkıyordum gidiyordum, işimi yarım bırakıyordum. Onun bir saati vardı akşam saatine kadar değildi sabahtan başlıyordu öğlen falan o saatler bitiyordu. Ben .. oturuyordum .. işim için gidiyordum bir de karakola gidiyordum. Ayak bağı oluyordu.” Ç8

4.5.2.2. Eğitim Hayatına Etkisi

Ç8 gibi Ç7’de imza günlerinin sık, imza saatlerinin de sınırlı olması nedeniyle üniversite sınavına hazırlanırken zorluk yaşadığını, bu durumun kendisi için eziyete döndüğünü belirtmiştir:

“6 ay boyunca da imza attım adli kontrol tedbirine maruz kaldım haftada 5 gün karakolda imza attım o şekilde. Ben o dönem üniversite sınavına hazırlanıyordum üniversite sınavına hazırlandığım için hâkimden günde belli kısıtlı saatler içerisinde imza atamayacağımı geniş bir zaman aralığına vermesini istememe rağmen sabah 7 ve 10 arasında imza zorunlu ve haftada 5 gün imza vermişti, o benim açımdan 6 ay boyunca gerçekten çok ciddi bir eziyet haline dönüştü” Ç7

4.5.2.3. Duygu Durumuna Etkisi

Katılımcılardan Ç1, imza atmaya gitmenin kendisi için bir baskı unsuru olduğunu, bir kere imza atmayı unuttuğunu ve çok korktuğunu, bu durumun kendisinde düşünce yorgunluğuna yol açtığını ve bu tedbiri anlamlı bulmadığını anlatmıştır:

“bir kere her yani her hafta imza atmaya gitmek bana çok büyük psikolojik baskıydı ya unutursam, verdiği işte o düşünce yorgunluğu kötü bir şey. hani bir de bir kere de unuttum zaten hani onun işte korkusu sanki ilk güne dönmüştünüz gibi bir etki yaratıyor insanda, tabii işte kendini kötü hissediyorsun ya nasıl anlatabilirim ki sen bir yere gitme sen ki seni bir bağlamışlar sen gitmesin diye oraya gidiyorsun parmak basıyorsun falan sonradan kaldırdınız ben hala buradayım ne oldu hiçbir şey değişmedi ki?” Ç1

4.6. Koruyucu ve Destekleyici Tedbirlere İlişkin Deneyim ve Algılar: “Yok Abla, söylediğin şeye dair hiçbir şey duymadım.”

Tablo VII: Koruyucu ve Destekleyici Tedbirlere İlişkin Deneyim ve Algılarla İlgili Frekans Listesi

Kategoriler	Alt Kategoriler	Frekans
Koruyucu ve Destekleyici Tedbirlere İlişkin Deneyim ve Algılar	Tedbir kararlarının verilmemesi	10 SSÇ, 9 avukat
	Kararların takibinin yapılamaması, tedbir kararlarının etkisiz olması	6 uzman, 4 avukat
	Tedbirlere duyulan ihtiyaç (Danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık)	8 SSÇ, 6 avukat, 4 uzman

Araştırma sırasında, katılımcılara koruyucu ve destekleyici tedbirlere ilişkin deneyim ve algıları sorulmuştur. Adli süreç boyunca araştırmaya katılan hiçbir SSÇ katılımcı hakkında tedbir kararı alınmadığı görülmüştür. SSÇ Katılımcılar bu duruma ilişkin görüşlerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Yok abla söylediğin şeye dair hiçbir şey duymadım. Düşünüyorum da ne diyorsun diye, söylediklerini anlamaya çalıştım da hiç anlayamadım. Hiç öyle bir şey yok.” Ç8

“Şöyle diyeyim ben Aile ya da Sağlık Bakanlığı bünyesinde olabilecek hiçbir desteği görmedim.” Ç4

Avukat katılımcıların tümü, soruşturma ve kovuşturma aşamasında suça sürüklenen çocuklar için tedbir kararı alıramadıklarından yakınmıştır:

“Hiç görmedim yani büyük ihtimalle yani bakanlık bir istatistiki çalışma yapsa %1’in bile altındadır yani kovuşturma devam ederken herhangi bir önleyici, destekleyici hiçbir şey görmedim” A3

“Ben hiç şahit olmadım şimdiye kadar. Orada çocuk değil de tükenmez kalem duruyormuş gibi bir yaklaşım var.” A4

“Hiçbir tedbir uygulatamadım ben bir kere bugüne kadar danışmanlık, eğitim, sağlık tedbiri bunların taleplerinde bulunduk, hiçbirinde karşılık bulamadım, ciddiye bile alınmadım.” A1

Avukat katılımcılardan A2, yalnızca tek bir dosyada tedbir kararı verildiğini gördüğünü, savcının yaklaşımına şaşırdığını, diğer çocuklar için sunduğu taleplerin de karşılık bulmadığını aktarmıştır:

“Tedbire soruşturma sırasında denk geldim bir tek. Kuruma teslim edilen bir çocukmuş normalde anne baba çocuklarını bırakmış, 2 kardeşmiş bunlar, büyüğü 14 yaşında olan devamlı hırsızlık yapıp kardeşine bir şeyler alıyormuş ekstra ve bu yüzden kaçıyormuş kurumdan. Savcı mesela o çocukla benim yanımda gerçekten uzun süreli konuşmuştu, kurumu aradı bilgilendirme yaptı işte yeme içmesini mevcut durumunu sordu ve kurumdan da hani özel ihtimam gösterilmesi gerekse işte odasını değiştirilmesi, kardeşiyle görüş sıklığının artırılması, bunlarla ilgili görüşme yapılmasını istemişti. Bir kez karşılaştım böyle bir durumla zaten çok şaşırmıştım. Sonrasında da işte ben bunu başka dosyalarda talep ettiğimde, bu talepler ne alaka gibi gelmişti karşı taraf, diyorum ki acaba hiç mümkün olmayan bir şeyden mi, absürt bir şeyden mi bahsediyorum.” A2

Uzman katılımcılar, koruyucu ve destekleyici tedbirlerin Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlüklerine devredilmesinin ardından tedbir dosyalarını takip edemediklerini anlatmışlardır:

“Biz raporu yazıyoruz öneriyoruz tedbirini alıp almadığını bilmiyoruz. Bu ADM [Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlüğü] durumu iyice artık evrene böyle mesaj yollar gibi yazdığınız tedbirleri daha da karmaşık hale getirdi. Hadi diyelim çocukla ilgili bir tedbir kararı alındı işte Sağlık Bakanlığında gidip kiminle görüştüğünü, o görüşmenin sonuçlarının ne olduğunu, çocuğun buna gidip gitmediğini ya da ailesinin bunun takibinin yapılıp yapılmadığını da bilmiyoruz. Çocuğun ailesinin bunun takibini yapmaması da bir ihmaldir ve ona göre muamele görmesi gerekir, işte kurum bakımından tutun da sosyal ekonomik desteğine kadar yapılması gerekir ama çocuk geliyor, biz görüşüyoruz ve evrene yolluyoruz biz bunu. Bir takip mekanizmasının kurulması gerekiyor, vaka takibinin yapılması gerekiyor ve bunu adliyedeki uzman yapabilir.” U3

Aynı durumdan yakınan uzman katılımcılardan U7, risk altındaki çocuklar hakkında yazdığı tedbir kararlarının alınabilmesi için hakimler ile temas kurma çabasını aktarmış, tedbirlerin takip edilmesi gerekliliğine vurgu yapmıştır:

“Raporların bazen formalite kaldığını düşünüyorum açıkçası. Yazdığım tedbirler sonrasında, yani biz tedbir uygulansın diye atıyorum şu bakanlığa yazdık, onlar da bize bir tedbir planı gönderdi sonrasında tekrar sen bir bak bakalım, işte bu işe yararmış mı, ya da bir daha ne yapılabilir gibi bir şey, bana şimdiye kadar hiç gelmedi. Tabii ama eskiden olduğunu biliyorum. Ben kişisel olarak şunu yapıyorum açıkçası, gerçekten çok sıkıntılı olduğunu düşündüğüm ve tedbir de yazdığım bir çocuk varsa sağlık tedbiri olabilir, akıl rahatsızlığı olabilir, çocuğun risk yaratacak herhangi bir davranışı varsa özel olarak kendi çalıştığım müdürü arayıp ‘hakime iletelim’ diyorum. Çünkü biz mahkemelere birebir bağlı çalışırken bu bir avantajdı,

riskli bir durum tespit ettiğimizde yani bizzat hakimle görüşmeniz çok daha fayda sağlıyor; hızlı bir şekilde harekete geçiliyor o çocuk için. Böyle birazcık daha kağıt üzerinde kalabiliyor. Bu ciddi bir eksiğimiz ama şey yani hani dedik ya işte yazalım kayda geçsin, çocuklar için uygulanan tedbirleri tedbir geçmişini örneğin MERNİS sistemi gibi bir sistemden bizim görebiliyor olmamız lazım çünkü çocuk gitmiyorsa zorlama da yok tekrar tekrar yazmamalıyım aynı tedbiri acaba başka ne yapılabilirimi düşünmeliyim gibi” U7

Uzman katılımcılardan U5 de diğer katılımcıların söyledikleri ile örtüşür şekilde birden fazla dosyası olan çocukların takibindeki eksiklikleri işaret etmiştir:

“Tekrar tekrar geliyor karşımıza. Yani bir kız çocuğu vardı, daha 12- 13 yaşlarında herhalde, 20 - 30 küsur farklı dosyası bir hafta içerisinde farklı mahkemelerdedi. Bundan 4-5-6 ay önce başka uzmanlarla da görüşmüş aslında bu çocuk ve bu uzmanlar da tedbir önerisinde bulunmuşlar; tekrarlayıcı hırsızlık ve yani böyle çok var. Ben mesela ince eleyip sık dokuduklarını düşünüyorum tedbir yazarken uzmanların ama uygulamada yok ya bir de kurumlar arası tabii koordinasyon Türkiye’de çok eksik onun da çok etkisi var yani. Adliye ile koordinasyon çok eksik. Yani bir çocuk bir mahkemeye geliyor; öteki mahkemenin diğer mahkemedeki olaydan haberi yok. Yani öyle bir sistem yok çok komik bir şekilde. Yani bir ortak havuz olur o çocuğu hani hâkim görür bilir değil mi diğer dosyaları raporları görür takip edilebilir ulaşabilir böyle bir teknolojik altyapı da yok mesela sistemin içerisinde ciddi bir koordinasyonsuzluk.” U5

ADM’lere yönelik benzer bir eleştiride bulunan uzman katılımcılardan U1 ise sosyal inceleme raporlarının kovuşturma aşamasında alınması nedeniyle çocuklar hakkında ancak hüküm aşamasında tedbir kararı verilebildiğini bildirmiştir:

“Daha önce bu ADM gelmeden önce sosyal inceleme raporunu savcı hazırlatıyordu. Bize başvuruyordu, biz hazırlıyorduk, mahkemesine gitmeden önce raporu hazırlamış oluyordu, raporda da eğer ki bir tedbir kararına hükmolunması gerekiyorsa biz raporumuzda belirtirsek savcı bunu çocuk mahkemesi aracılığıyla aldırıp ondan sonra yargılama başlıyordu. Şu anda yargılama sürecinde yani kovuşturma sürecinde sosyal inceleme raporu alındığı için en son karar sürecine bekliyor, ne zaman mahkeme karar verecek işte gerekçeli karar ya da gereği düşünüldü kısmına gelecek, bir ihtiyacı varsa çocuğun tedbir kararını o zaman veriyor. Yani tedbir yargılamadan sonraya kalmış durumda.” U1

4.6.1. Danışmanlık tedbiri

Katılımcılar Ç2 ve Ç6, ilk kez 12-13 yaşlarında adli sisteme girdiklerini ancak ilk karşılaşmalarında kendilerine destek olabilecek hiçbir mekanizma ile muhatap olmadıklarını ve bu nedenle tekrar tutuklanmalarına neden olabilecek ortamlara geri dönmek zorunda kaldıklarını anlatmışlardır:

“İlk karşılaştığımda 13 yaşındaydım, cezaevine ilk girdiğimde 15 yaşındaydım. Belki ilk karşılaşmam daha farklı neticelenseydi 15 yaşında cezaevi ile tanışmış olmazdım ama tam tersi de olabilirdi tabii ki burada tüm suçu başkasına atmak doğru değil özeleştirici de yapmak gerekiyor tabii ki, benim de içimde vardı belki de yani belkiler belkiler belkiler bitmiyor işte insanın hayatında. 13 yaşında bir suça karıştığım zaman bana karakolda doğru kelime nedir, madalya takmadıkları kaldı, böyle söyleyeyim. Biraz suçun oluşma şekli, suçun oluşma çevresi farklıydı, yolladılar beni yani hiçbir şey görmedim. Aldılar beni, oturtuldum, konuşuldu, nasihat, 2 yanağımıza tokat, devam et oldu” Ç6

Ç6, Ç2’den farklı şekilde hükümlü olarak çocuk eğitim evine gittiğinde oradaki eğitim birimi ile bir sivil toplum örgütünün ilgi ve desteği sayesinde üniversiteyi kazanabildiğini ifade etmiştir:

“Ben ilkinde bunu görmedim yani ilk tutuklandığımda bunu hiçbir zaman görmedim, çok kötü bir sonuç elde ettim ve çıktıktan sonra da çok kötü bir yaşam tarzım oldu. Daha sonraki süreçte liseye geçtim, kendimi düzelttim, tekrar ceza geldikten sonra şeye gittiğimde açığa gittiğimde orada gerçekten eğitim biriminin benimle çok uğraştıklarını gördüm. Benim üzerimde inanılmaz hakları var, inanılmaz. Kurumun da Vakfın da işte bizim gittiğimiz çocuklara özgürlük vakfının da inanılmaz bir etkisi oldu, Allah razı olsun. Yani bugünlere gelmem de çok etkileri oldu. Eğitim evinde kaldım belli bir süre okula gittim, 18’e girdim, bana dediler ki 18’i geçtikten sonra üniversiteyi kazanman şartıyla beni burada bulundurabilirlerdi. Ben de üniversiteyi kazandıktan sonra da orada kaldım, 18’i geçmiştim. Üniversiteyi kazandığım için eğitim evinde kaldım.” Ç2

Uzman katılımcılar, danışmanlık tedbirinin uygulama sorunlarına değinmişlerdir. Katılımcılar, uzmanların önerdiği tedbirler hakkında geç karar verilmesinin, verilen kararların etkili olmamasının, kararlara uymayan çocuk ve aileler için bir yaptırım mekanizmasının bulunmamasının altını çizmişlerdir:

“Tedbir kararları hiç yani çok zor uygulanıyor. Mesela bizde belki 20-30 tane dosyası olan bir çocuk var. Okula da gitmiyor, danışmanlık tedbir talebinde bulunduk. Aile ve Sosyal işte çocuğa ulaşamıyoruz, görüşmeye gelmiyor vesaire diye tutanak tutuyor, herhangi bir yaptırımı da yok zaten yani bir şey olmuyor. Ya da işte bir çocuk 16 yaşında suça karışıyor ilk defa ya da 12 yaşında, bize dosyanın gelmesi 13-14 oluyor, 16 ise 18 oluyor. Biz tedbir talebinde bulunsak bazısı hemen o an tedbir kararı çıkarıyor bazısı da dosya bittikten sonra çıkarıyor, bu sefer yine çocuk 18 yaşını doldurmuş oluyor ve tedbir kararı uygulanmıyor. Böyle aksaklıklar var ama zaten danışmanlık tedbiri ne kadar nitelikli bu da tartışılır. Kesinlikle işe yaradığını, etkili uygulandığını düşünmüyorum. Mesela bulunduğum yerde aile ve sosyalde, danışmanlık tedbirine bakan 2 uzman varmış ve 450 tane danışmanlık tedbiri varmış. 2 kişi 450 tedbiri nasıl etkili uygulayabilir, uygulayamaz. Sistemde bizim bir sıkıntı var, nitelikli bir çalışma yapıldığını düşünmüyorum, sadece yapılmış olmak için yapılıyor, bu sebeple çocukların üzerine bir etkisi var mı? Bence yok.” U8

4.6.2. Eğitim tedbiri

Yukarıda danışmanlık tedbirine yönelik ihtiyacını ve bu eksiklik nedeniyle tekrar adli sisteme girdiğini dile getiren Ç6, eğitim yönelik taleplerini ve bu konuda destek göremediği için mağduriyet yaşadığını ifade etmiştir:

“Ben bu dediğiniz şeylerin tamamıyla mağduriyetini yaşamış biriyim. Birincisi zaten eğitimle ilgili olan şeyi az önce anlattım, ben okumayı gerçekten çok isteyen biriydim ki hala da bugün maddi imkanlarım el verse gider, üniversite sınavına girer yine okumak isterim, o ayrı bir konu ama damgalandığım için ve okuyup hayalimdeki meslekleri yapamayacağım için yolumu tıkadıkları için vazgeçtim. O yüzden mağdur edildim, kimse bana ‘Gel seni şurada okula götürüyüm, şöyle yapayım, böyle yapayım.’ demedi, ki deselerdi şu an suç oranının düşeceğine inanıyorum çünkü yine en başında dediğim gibi her şeyin başı cehalettir yani çocuk bilmeden yapar, çocuk sonunu kestirmeden yapar her şeyi, sonucunu bilmeden, hesaplamadan, tahmin etmeden yapar.” Ç6

Ç5 de eğitim hayatına devam etme çabası içerisinde olmasına rağmen bu konuda destekleyici bir yaklaşım göremediğini anlatmıştır:

“Hayır Hocam hiçbir zaman, başta söyledim size bunu, hiçbir şekilde söylemediler bunu, eğitimle ilgili veya gelecek hakkında hiçbir soru sormuyorlar hocam veya siz şöyle söylediğiniz zaman da oralı olmuyorlar yani.” Ç5

4.6.3. Bakım tedbiri

Yukarıda yer alan beyanında tedbir taleplerinin ciddiye alınmadığını ileten avukat katılımcılardan A1, CMK’dan atandığı çocuklar arasında bakım tedbirine ihtiyaç duyan çocuklara dikkat çekmiştir:

“Sürekli suçun için artık karışmış sürüklenmiş itilmiş burada bir hayatının geçeceğine inanmış bir çocuk profili var. Yani annesi babasıyla artık çok küçük yaşta bağları kopmuş da diyebiliriz hiç gelişmemiş de diyebiliriz yani mesela çocuk 13 yaşında mahalleden arkadaşıyla adliyeye geliyor, anne nerde, baba nerde, yani senin velin kim nerede yatıyorsun, nerede nasıl karnını doyurursun, mesela ben bunları soruyorum çocuklara cevaplar alamıyorum, kaçak cevaplar alıyorum. İşte şöyle yapacağız abi, babam şuradaydı, annem çalışıyor şu an işte babam cezaevinde annem cezaevinde, o da çok var zaten. Anneannenin babaannenin evine girip çıkma, orada kalma.” A1

Uzman katılımcılardan U7, bakım tedbirine ihtiyaç duyan bir çocuk ile ilgili olumlu bir örnek paylaşılarak, savcının konuya gösterdiği hassasiyet sayesinde kuruma yerleştirme kararının soruşturma aşamasında hızlıca verilebildiğini aktarmıştır:

“Savcının bizzat orada şeyi vardı mesela ‘Bu çocuk yurttta kalmak istiyor, bunun üzerinden uzman görüşme yapabilir mi?’ Suriyeli bir çocuktu bu arada bu ama Türkçesi benim kadar iyiydi. İşte su verdim vesaire işte çok ağladı anlamak için elimizden geleni yaptık hani açıkçası, sonra gün içinde raporunu yetiştirmeye çalıştım, yetiştirdim savcıyla irtibat haline geçtik gibi ama zaten savcı yurda yerleştirilmesi kararını rapor benden oraya gitmeden vermişti. Bu örnek şu açıdan iyi, soruşturma aşamasında olduğu için sadece bizzat birebir çocukla sığağı sığağına görüştüğünden o ihtiyacı belki biraz daha görebilmişti gibi” U7

4.6.4. Sağlık tedbiri

Katılımcılar arasında adli süreçle birlikte psikolojik sorunlar yaşadıklarını ve desteğe ihtiyaç duyduklarını aktaranlar olmuştur. Ç4, bu süreçte kendine zarar vermeyi düşündüğüne dair aktarımlarını ve taleplerini çarpıcı şekilde dile getirmiştir:

“Hiçbir şekilde yanımda pedagog vesaire olmadı hiçbir şekilde görüşmedim ki o dönem sonrasında psikolojik sıkıntılar çektim bu sıkıntıları çözmek için doğal olarak ailem beni kendi cebinden psikoloğa götürdü, oraya götürdü, buraya götürdü, çok uzun süre yine antidepresan kullandım, dikkat eksikliği ilaçları kullandım. Adhd’ım var, dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu, şöyle diyeyim mahkeme sürecine kadar çok kitap okuyan bir insandım, mahkeme sürecinden sonra anksiyete ile beraber benim bütün dikkat eksikliğim tetiklendi ve ilaç kullanmaya başladım, doğrudan burada şeyi suçlamıyorum tabii ki. Mecburdu o mahkeme sürecini yaşamak ama belki çok daha rahat çok daha iyi yaşayabilirim bunu yani travmatik olmayabilirdi en azından. Yani şunu söyleyeyim ben o mahkeme sürecinde kendimi öldürmeyi defalarca düşündüm şu an böyle bir düşüncem yok ama o süreçte defalarca düşündüm. Belki destekleyici bir ailem olmasaydı ya da hani hayat görüşüm bir şekilde değişmeseydi bunu çoktan yapmıştım ve hani bunun yapmamın sebebi de yine yaşadığım şeyleri anlatamamış ve nasıl söyleyeyim kötü yaşamış olmamdı. Yani eminim bunu yapmış insanlar da vardır, bunu yapmış çocuklar da vardır. Bu arada hani bunun önüne geçmenin tek yolu da bütün bu mahkeme sürecinde en azından devletin verdiği devlet güvencesi çok önemli çünkü yani Aile Bakanlığı’ndan gelmiş birisinin senin haklarını koruyacak birisinin olması, senin durumunu biliyor olması, çok rahatlatırdı beni açıkçası. Devleti de çok uzun süre muhatap olarak göremedik biz, karşı tarafın mahkemesine Aile Bakanlığı’ndan birisi katıldı vesaire yine onların lehine, biz hiçbir şekilde böyle bir şey yaşamadık, böyle bir süreç yaşamadık kimse bize gelip sormadı, yani Aile Bakanlığıyla alakalı hiçbir şey, biz hiç kimseyle görüşmedik.” Ç4

Uzun süre tutuklu kalan Ç6 ise ceza infaz kurumlarında yaşadığı sağlığa erişim sorunlarını anlatmıştır:

“Mesela benim sağlık problemlerim vardı nöbet geçiriyordum epilepsi şüphesiyle burada doktorlara da çok veryansın etmek istemiyorum ama o dönem gerçekten veryansın edilecek şekillerdeydi yani biz tutuklu sedyeye kelepçelenmiş bir şekilde götürülüyoruz doktor bizi görünce ilaç verip gönderiyordu. Yani sağlık açısından hizmet yetersizliği zaten cezaevi şartlarında biliyorsunuz cezaevi sevk etmek istemiyor, sevk etmek için araç bekliyorsun, araç gelse aracın dolmasını bekliyorsun. Gitsen askerlerin aفرası taفرası, doktoru zaten göremiyorsun yani sağlık ilgisi de sıfır yani.” Ç6

Ç6'nın aktarımları ile paralel şekilde uzman katılımcılardan U2'de özellikle tutuklu çocukların yaşadığı sağlık sorunları karşısında ağır ceza mahkemelerinin sağlık tedbir kararı almaktan imtina ettiğini, bu kararların alınması konusunda özel çaba göstermek zorunda kaldığını anlatmıştır:

“Çocuk ağır ceza hakimleri kendilerini çocuk hâkimi olarak lanse etmiyorlar dolayısıyla tedbir kararının çocuk hâkimi tarafından alınması gerektiğini sürekli ileri sürüyorlardı. Ben ısrarla ‘Hayır siz de çocuk hakimsiniz baktığınız dosya türü sebebiyle ağır cezadasınız’ diyordum, onlar bunu asla kabul etmiyorlardı. Peki dosyamda yargılanan bir çocukla ilişkili mesela ‘Kalbi delik ne yapacağız ya sağlık tedbiri yazılması lazım bu çocuğa, hani cezaevinde bulunması kalbi delikken hayati bir risk taşıyor.’ dediğimde de ‘Sen dilekçeni yaz, bize ver, biz çocuk hakimlerine gönderelim.’ Bunu denedim bir sefer nöbetçi çocuk hâkimi de eski çocuk ağır ceza üyesi, o da şeyi söyledi ‘Ya kendileri de alabilir neden almıyorlar’ dedi, yoğun uğraşlarım işte 6.,7. yılın sonunda meyve vermiştir yani artık özellikle sağlık sorunu veya çocukla ilgili psikiyatrik bir bozukluk olduğunu hissettiğimde sağlık tedbiri istiyordum ve tedbir dosyası açıyorlardı. Gene gönülsüzlerdi çünkü o zaman dosya kapanmıyor, bağlı dosya şeklinde gidiyor. ‘Dosyayı kapatamıyorum yine senin yüzünden’ diyor, işte ‘sen yazıyorsun bir yıl daha uzayacak’ diyor.” U2

4.7. Adil Yargılanma Hakkına İlişkin Deneyim ve Algılar: “Ben o masumiyet karinesi denen şeyi açıkçası hiç görmedim”

Tablo VIII: Adil Yargılanma Hakkına İlişkin Algılarla İlgili Frekans Listesi

Kategori	Alt Kategoriler	Kodlar	Frekans
Adil yargılanma hakkına ilişkin algılar	Yargılamaya etkin katılıma ilişkin algı ve deneyimler	Bilgilendirme hakkı ihlali	10 SSÇ 6 avukat, 7 uzman
		Kendi görüşlerini ifade etme hakkı ihlali	10 SSÇ 8 avukat, 6 uzman
	Masumiyet karinesine ilişkin algı ve deneyimler		5 SSÇ, 3 avukat, 1 uzman
	Tarafsızlığa ilişkin algı ve deneyimler algılar		3 SSÇ
	Yargılama süresine ilişkin algı ve deneyimler	Olumsuz duygular	6 SSÇ
		Ceza sorumluluğunun tespitinde zorluk	1 SSÇ, 2 uzman, 1 avukat
		Eğitim hayatına olumsuz etki	2 SSÇ, 3 uzman, 2 avukat
		Yargılamaya etkin katılıma olumsuz etki	3 avukat
		Tepkisizlik olarak algılama/meşrulaştırma	2 uzman 2 avukat

Araştırmada katılımcıların adil yargılanma hakkı kapsamında ele alınabilecek cevapları bu başlık altında toplanmış; adil yargılanma hakkının unsurlarından olan yargılamaya etkin katılım, masumiyet karinesi, tarafsızlık ve yargılanma sürelerine ilişkin alt kategoriler oluşturulmuştur.

4.7.1. Yargılamaya etkin katılım

4.7.1 Bilgilendirilme hakkına ilişkin deneyim ve algılar

Katılımcılara, çocukların çocuk hakları, şüpheli/sanık hakları ve adli sürecin işleyişine ilişkin bilgi sahibi olup olmadıkları, adli sisteme girdiklerinde bu konularda kendilerine bilgilendirme yapılıp yapılmadığı, kullanılan dili anlayıp anlamadığına dair sorular sorulmuştur. Alınan cevaplardan SSÇ katılımcıların hakları ve adli süreçle ilgili bilgi sahibi olmadıkları ve kullanılan dili anlamadıkları sonucuna varılmıştır.

4.9.1. Haklarıyla ilgili bilgilendirilme eksikliği

SSÇ katılımcılar gerek çocuk hakları gerekse de adli süreçteki hakları ile ilgili bilgi sahibi olmadıklarını, yargılama aşamalarında kendilerine hakları ile ilgili bir bilgilendirme yapılmadığını ifade etmişlerdir:

“Hiçbir şeyin farkında değildim. Yani haklarım hakkında bilgi sahibi değildim Hocam yani bilmiyordum. Bir büyüğümden veya bir yetiškinden bir şey yapmamıştım aynı şekilde internet aracılığıyla da hiç araştırma yapmamıştım yani tamamen polisler ne diyorsa onu yapıyordum hocam onların yönlendirmesiyleydi. Ama hiçbir şekilde bilgilendirme yapmadı yani söylemiyordu sadece bekletiyordu. Bu zamana kadar hiçbir hâkim savcıyla bana bunları anlatan hani böyle yani çocuk haklarını hatırlatan hiçbir hâkim savcı şu ana kadar denk gelmedi, öyle bir şeyle karşılaşmadım, kendi haklarımı bana hatırlatan hakim ve savcı hiç görmedim, bir anlam çıkaramıyordum Hocam.” Ç5

“Sıfır yani bakın hani o kadar sıfırım ki, bakın ben kendimi bildim bileli hep bir şeylerin mücadelesini verirdim, hep yani kendi içimde hak kavramının var olduğuna inanan biriyim, evde de dahildir bu işte 2 çocuk arasında işte ona bu verildi bana niye verilmedi diye, çemkirebilen bir çocukken hiçbir şey bilmiyordum. İnanın orada bize şey çok kafamda mesela çocuk ıslah evi, bu çok kafamdaydı bunu çok net hatırlıyorum, hiç hak kavramı yoktu” Ç3

SSÇ katılımcıların yarısı avukatları aracılığıyla haklarına ilişkin bilgi edinebildiğini, avukatlar dışında kendilerine kimsenin kendilerine bilgi vermediğini söylemişlerdir:

“Hiç bilgim yoktu hiçbir şeyden zaten ben ilk yakalandığım zaman avukat gelmişti avukat gelip birkaç şey söyledikten sonra hani o şekilde birkaç bilgi sahibi oldum.” Ç8

“Hiç kimse beni bilgilendirmedi ki, hiç kimse korumadı ki zaten beni. Yani düşünce değil bu, doğru olan bu. Hocam yani süreçle alakalı avukatımız hariç hiç kimseden ben kendi hakkımı duymadım. Hiç kimse böyle bir şey anlatmadı zaten. Polis anlatmadı, hakimle de karşılaştım, savcıyla da karşılaştım, kimse anlatmıyor yani senin böyle böyle bir hakkın var diyen olmadı bana” Ç1

“Hiçbir bilgi sahibi değildim ilk karşılaşma öncesinde yani bir çocuk gözaltına alınırken kelepçe takılabilir mi takılamaz mı, hakları nelerdir, yargılama usulleri nelerdir, vesaire... Bunlara dair bir bilgi sahibi değildim. Bilgilendirme hiç yapılmadı, yalnızca avukatım tarafından işte süreç içerisinde çeşitli bilgilendirmeler yapıldı, adli merciler tarafından böyle bir bilgilendirme yapılmadı. İlk karşılaştığımda bunları algılayabilmek çok daha zor olmuştu benim için de yani suç kategorileri nelerdir vesaire çünkü ilk gözaltına alındığımda toplantı ve gösteri yürüyüşleri kanuna muhalefet 2911 No’lu yasadan gözaltına alındım ama hani 2911 bile ne anlama geldiğini bilmiyordum ve benim için bir anlam ifade etmiyordu yani bu avukatımın ifade etmesi ve benim süreç içerisinde neredeyse hukuk okumuş bu kadar bilgi sahibi olmamla gerçekleşti” Ç7

Avukat katılımcıların tümü çocukların haklarını bilmediğini ifade etmişken A6, Ç7’nin yaşadığı deneyimle örtüşür şekilde, avukatın yaptığı bilgilendirmenin çocuklara yönelik hak ihlallerinin önlenmesi açısından da önemli olduğunu vurgulamıştır:

“Haklarıyla ilgili neye maruz kalıyorlarsa o kadar biliyorlar yani bir çocuk bana kelepçe takıldı bu bir hak ihlalidir demesi için bir önceki dosyasında avukatının sana kelepçe mi takıldı bir saniye çocuğa kelepçe takılamaz gibi bir çıkış yapması gerekiyor.” A6

Uzman katılımcılar arasında çocukların avukatlardan bilgi alamadığını ve bu eksikliği kendilerinin kapatmaya çalıştığını aktaranlar olmuştur:

“Çocukların hiçbirinin bence en büyük eksiklik bu bilgi düzeyi yok. Bunu her bulunduğum ortamda da söylüyorum, bütün barolara da söylüyorum, avukatlar CMK’dan atandığı için %80’i diyebilirim, belki daha fazla, çocukla herhangi bir bağ, iletişim kurmuyor. Çocuğa haklarını hatırlatmıyor, çocuklar bizi kendilerine daha yakın gördüğü için genelde uzmanlarla iletişim kuruyor, uzmanlara soruyor işte 'abla benim davam ne zaman, ben ceza alır mıyım, ben şurada ne yapacağım, mahkemeye katılacak mıyım, bir kere mi geleceğim, birçok kere mi geleceğim, bilmem ne?' Çocuklar haklarını bilmiyor, idrak çağında olabilir davranışlarını yönlendirebilir ama davranışlarının sonucunda başına ne geleceğini tam kestiremeyebiliyor, haklarını bence kesinlikle çocuklar bilmiyor.” U8

“Her çocuğa bir avukat atanıyor, ifadesinde bir avukatı bulunuyor, hani burayı tırnak içinde söylemek durumundayım belki avukatlık teması sadece orada. Savcının yanından çıktıktan sonra çocuk bana ne olacak ben ne yapacağım soruları kafasında dolaşıp duruyor ve bu konuda bilgi alabileceği kimse yok. Daha sonra rapor sırasında çocuk o soruları bana soruyor: 'Şimdi ne olacak hani siz rapor hazırladınız ama bana ne olacak?' Çocuğa yardımcı olacak da bir sistem yok açıkçası. Bir bilgilendirme yapılabilse ya da böyle bir sistem oluşturulabilse ilk başta hani çocukların da kafalarındaki soru işaretlerinin gitmesini sağlar ama şu anda

maalesef bunu da göremiyoruz. Mahkeme sürecinde talep olursa ben mutlaka görev yapmaya çalışıyorum ki çocuklara da söylüyorum bunu, ben yanımda bulabilirim ya da benim gibi bir arkadaşım da olabilir o yüzden eğer isterse mahkemeden bir görevlendirme yapabilirler bizim yanında bulunabiliriz diyorum.” U1

4.9.2. Süreç ile ilgili bilgilendirilme

SSÇ katılımcılar, adli sürecin işleyişi ile ilgili bilgi sahibi olmadıklarını ifade etmişlerdir. Sürece dair bu bilgi eksikliğinin polisle ilk karşılaşma anından cezalarının infazına kadar sürdüğü anlaşılmıştır. SSÇ katılımcılardan Ç4, kolluk tarafından işlemlerin yapıldıktan sonra söylenmesi nedeniyle sorun yaşadıklarını belirtmiştir:

“Genelde şöyle bir sıkıntı yaşadık: hiçbir şey bilmiyoruz konu hakkında, nereye gitmemiz, ne yapmamız, kiminle konuşmamız gerektiğini bilmiyoruz, bir yönlendirme yok yani anlayacağınız, aileler de doğal olarak endişeli. Bizim adli süreçte aslında en çok sıkıntı çektiğimiz şey zaten o oldu. Ne Adalet Bakanlığı'ndan ne de işte Çocuk, Aile Bakanlığından falan bize yönelik hiçbir şekilde bir destek gelmedi yani atıyorum bir pedagoga ben görüşmedim adliyede yaptıkları test dışındaki, orada da yine çok yanlış süreçler oldu. Oraya ilk gelen avukat ve sonrasında görüştüğümüz avukatlar bilgi verdiler işte şöyle olacak, böyle olacak falan diye ama onun dışında ne savcı işte, ne hakim, ne polis. Polis sadece şunu söylüyor: ‘Sizi götüreceğiz, karakola götüreceğiz, ifadenizi alacağız’ ondan sonra gittiğimizde sizin ifadenizi burada alamıyoruz avukat gelecek savcı olacak falan dedi ve bu şekilde yani hep gittikten sonra söylendi ne yapacağımız” Ç4

Ç1, kolluktaki işlemlerin ardından eve döneceğini zannettiğini ancak savcılık tarafından tutuklamaya sevk edildiğini belirtmiştir:

“Mahkeme sarayının içine girene kadar ben eve gideceğimi sanıyordum. Ya hatta şöyle annem babam bile gelmemişti yani, çocuğu getirecekler sonuçta, ne olmuş olabilir ki bu kadar büyük diye. Bekliyorum, bekliyorum, bekliyorum sonra işte adliye sarayına gittik nöbetçi hâkimin nöbetçi savcının karşısına çıktık. Orada ben olayın ciddiyetini anladım.” Ç1

Ç1 eve gideceğini sanıp adliyede tutuklamaya sevk edilirken, Ç3 ise tutuklanarak çocuk ıslah evine gideceğini düşünecek ölçüde bilgi ve bilgiye erişebileceği kaynak eksikliğinden bahsetmiştir:

“İlerleyen aşamaları hiç bilmiyordum, hani şikayetle birlikte devam eden bir süreç olduğu için polisler şey falan demişti eğer sizi şikayet etmişlerse mahkeme vesaire olur. Ya orada şey de çok kötüydü, annem ev hanımı, hiç kimse bilmiyor, o dönem benim babam cezaevindeydi yani bizim için eminim ki annem için de öyledir; kaostu, hiçbir bilgi yok, çevremizde öyle anlatabileceğimiz bir akraba ya da bize destek olabilecek herhangi biri de yoktu, avukat ya da işte biraz daha böyle bilebilecek biri.

O yüzden bir süreci hiç bilmiyorduk, hiç. Ben net bir şekilde şeye gideceğimi sanıyordum, annem çok baskıladı çünkü beni: çocuk ıslah evi. Buraya kim gider bilmiyorum, işte bunu burası nerede asla bilmiyorum işte, nedir bu hiçbir şey bilmiyorum ve bu çok korkutucuydu yani bunu açıklayan biri de yoktu bunu sorabileceğiniz biri de yoktu” Ç3

Tutuklanan Ç6 ise ceza infaz kurumları hakkındaki bilgi eksikliği nedeniyle tutuklanınca neler yaşayacağını düşünemediğini yalnızca babasına ne diyeceğine odaklandığını belirtmiştir:

“Size komik bir şey anlatayım ironi mi diyelim ne diyelim yani nasıl habersiz olduğunu anlamamız açısından söylüyorum. Ben bir keresinde zaten cezaevine girmekten daha çok babama ne diyeceğim korkusuyla stres yaşıyordum yani düşünün. Bir yerde bir suç işlenmiş ağır bir suç, ben kasten adam öldürmeden ceza yattım. Böyle bir ağır suç varken bir adım sonrasını bilmediğim için veya yaşayacaklarımı, çekeceğim çileleri, ödeyeceğim bedelleri tahmin etmediğim için o an sadece babama ne diyeceğim kaygısı yaşadım. Yani hiç cezaevi şartları sonraki süreci bilmiyordum, kimse de bana anlatmadı. Yani şöyle kimse bana anlatmadı, tabii kendi tuttuğumuz özel avukatlar sonrasında ama sonrasında tuttuğumuz özel avukat sayesinde öğrendim” Ç6

Adli süreçlerin tüm aşamalarına dair bilgi eksikliği Ç2’nin anlatımlarında yer bulmuştur. Ç2 tutuklama kararının ne anlama geldiğini anlayamadığını, polislerin seni evine götürüyoruz demesine inandığını ancak daha sonra götürüldüğü yerin ceza infaz kurumu olduğunu fark edebildiğini iletmiştir:

“Mahkemede tutuklama emri geldi, bindik arabaya sivil polis arabasına, nereye gidiyoruz diyorum, nereye gideceğiz, yanımda arkadaşım da var. Polis diyor ki seni evine götüreceğiz. Tamam ben de seviniyorum, tabii eve gideceğiz derken yani sonuçta bir tutuklama kavramı çıkmış orada ama ben bunun ne olduğunu bilmiyorum, işte sanığın bu şekilde tutuklanmasına ama bu kavramın ne olduğunu bilmiyorum. En son zaten arabayla tutukevine geldik, öyle bir duvar gördüm, hala kavrayamadım burası neresi diye. Daha sonradan anladım ki evine götürüyorsunuz dedikleri yer cezaeviymiş, orada böyle tuhaf bir durumla karşılaştım.” Ç2

Sözlerinde devam eden Ç2, 4 ay tutuklu kaldıktan sonra serbest bırakıldığını ve yargılamanın sona erdiğini düşündüğünü, 6 yıl boyunca da davayla ilgili herhangi bir gelişme olmadığını, arkadaşının uyarısı ile onanan cezasını fark ettiğini, cezanın infazına dair memurlardan sağlıklı bir bilgi alamadığını ancak kapalı ve açık kurumdaki diğer çocukların

kendisini bilgilendirdiğini, son olarak da eğitim evindeki eğitimcilerden destek alabildiğini anlatmıştır:

"Bu 6 yıllık süreçte hiç aklıma gelmedi, bilmiyordum çünkü. Böyle bir şey olacağına inanmıyordum, yani ben tekrardan bunun bana geleceğini bilmiyordum. Tamam biz 4 ayımızı geçirdik, o bitti, öyle değil midir? Arkadaşım bana mesaj attı bak dedi dikkat et gelecek dedi, ben ne gelecekler dedim, bize daha önce verilen hüküm yeniden gelecek. Dedim Allah Allah, böyle bir şey mi var ya? Harbiden doğru söylemiş, ben de pek fazla takmadım, dedim bu galiba bana yalan söylüyor. Ben bitti zannetmiştim, bir geldi, şok oldum, yani çok kötü oldum (...) Kaleme gittik zaten sivil polislerle beraber. Senin dedi bu kadar cezan var dedi. Ne diyorsun abi benim böyle bir şeyim yok dedim, yok diyor böyle diyor 4 sene 4 ay yatacağın, ben de zannediyordum ki hepsini yatacağım. Hiçbir şey bilmiyorum, söylüyorum kendisine o da hiçbir şey söylemiyor ve tabii tutukevine geldik orada da herhangi bir bilgi veren memur olmadı. İşte oradaki çocuklar falan vardı, çocuklarla biraz konuştum. Bana dediler ki seni açığa gönderecekler sonra 3 gün kaldık, açığa geçtik işte açtıktakiler biraz bilgi verdi, yani veren kişiler de sivil insanlar. Eğitim kurumu vardı mesela yani eğitim kurumu bunla çok ilgileniyordu, yani açık cezadaki eğitim kurumu, aklında bir şey varsa bunu sana söylüyordu yani memurlarından çok eğitimdeki kişiler sana yardımcı oluyordu." Ç2

Avukat katılımcıların tümü, SSÇ katılımcıların adli süreçlere dair bilgi eksiklikleri ile ilgili aktarımlarında ortaklaşmışlardır:

"Duruşmadaki tavırlarında gülenler, anlayamayanlar, aşırı tedirgin olanlar ya da hiç olmayanlar, hâkime bile işte abi diye hitap edenler, bizi, avukatın ne olduğunu bile bilmeyenler, suçun sonucu açıklandığında, riskleri söylendiğinde kafasını başka yöne çevirenler yani sadece işlerken değil işledikleri şeyin sonrası ile ilgili de fikirlerinin olduğunu düşünmüyorum." A2

Uzman ve avukat katılımcılar, eğitim, ailenin eşlik etmesi, sosyoekonomik durumun ve birden fazla kez adli sisteme girip çıkma halinin çocukların adli süreç hakkında bilgi düzeylerini etkilediğini bildirmişlerdir:

"Çocuğun eğitim durumu sosyoekonomik düzeyine göre de değişiyor ve açıkçası bazıları daha bilgili bilinçli dosya numaram neydi benim o evrak sizde mi kalıyor ben nereden takip edeceğim diye soran da olabiliyor ama yani özellikle işte sosyoekonomik düzeyi çok düşükse aile çocuğa o sırada eşlik etmiyorsa mesela adliyede oradan da biraz belli oluyor aslında onlar çok fazla hani kendi dosyalarıyla ilgili süreci de bilmiyor çok sayıda dosyası varsa zaten çok umurumda da olmuyor çocuğun bu hangisiydi diye soruyor bize" U7

"Çocuğun 40 küsur suç kaydı var artık savcılıkta beni sakinleştiriyor, bu olaydan sevk yapmaz bu savcı diye" A10

Uzmanlardan U9, yargılanma kapasitesi kavramını işaret ederek, çocukların ve çocuklara bu konuda bilgi aktarmakla sorumlu olanların eksikliklerine vurgu yapmıştır:

“Adli süreçte kendilerini bir kapıdan bir kapıya gitmek zorunda olan kişiler olarak görüyorlar ve o kapının içerisinde neler yapılacağını çoğunlukla bilmiyorlar veya hangi bilgiyi verip hangi bilgiyi vermenin onların hakkı olup olmadığını avukat talep edip edemeyeceklerini talep edilen avukatın ya da kendilerine verilen avukatın onlara ne tür sorumluluklar taşıdığı ya da işte sosyal çalışma görevlisi dediğimiz bu gruptaki insanların onlar için ne ifade ettiklerini önceden bilmiyorlar. Yargılanmayla ilgili kapasitesinin olup olmadığı yani farkında olup olmadığı, bizim adalet sistemimizin içerisinde, çocukların hiç farkında olduğunu düşünmüyorum. Dolayısıyla zaten bilmelerini de kendilerinin bilmesini bekliyor olmamız büyük bir garabet bence bunu hatırlatacak bunu söyleyecek onlara aktörlerin de işlerini çok etkin seviyede yaptıklarını söyleyemeyiz.” U9

4.9.3. Kullanılan dilin anlaşılabilirliği

SSÇ katılımcıların tümü adli süreçte görev alan profesyonellerin kullandıkları dili anlamadıklarını bildirmişlerdir:

“Anlattıkları kafamda oturmuyordu. Hem o anın, o olay anının psikolojisiyle zaten ister istemez sağlam bir kafa olmuyor, onun dışında da zaten böyle hani ezberden anlatıldığı için fazla oturmuyor insanın kafasına. Böyle karşıdaki insan anlayacağı şekilde tabi anlatılmıyor. Daha önce biz böyle şeyler görmemiştik, karakolun önünden geçmemişiz, insan yani o psikolojide anlayamaz. Anlayamadım mesela ben şahsen hiçbir şey anlamadım, konuşuyorlar konuşuyorlar anlamıyorum.” Ç10

“Jargonu tabii ki o yaşta anlayabilmenin mümkünatı yok. Yani artık bir icra avukatından ceza kanunu daha iyi anlıyorum diyebilirim ama o zaman tabii ki bilmiyordum. Şimdi çünkü ilk defa mahkemeye çıkmışım ağır cezada yargılanıyorum, yaşı 18’den küçük, çocuk mahkemesine gitmem gerektiği halde bir kişinin yaşı büyük diye dosya birleştirme yapılıyor ve ben ağır cezada yargılanıyorum. Yani 15 yaşındayım savcı müebbet dediği zaman bizim zaten rengimiz falan attı yani, avukatımız bize iddianameyi anlatırken yani gerçekten bir çocuk için ağır şeyler. O kelimeyi, o terimleri tabii ki anlayamazsın hakimler de yani bir çocuğu anlayabileceği düzeye indirgemiyor tamamıyla ezbere, Kitapta veya daha önce ne diyeyim size yetişkin bir dosyada nasıl konuşmaları gerekiyorsa, işleyiş nasıl devam etmesi gerekiyorsa, çocuk mahkemelerinde o dönem o şekilde devam ediyordu.” Ç6

Göçmen çocukların da avukatlığını yapan A5, bu çocuklar yönünden bilgilendirme hakkı kapsamında konuşulan dilin anlaşılır olup olmadığı ile ilgili şu açıklamalarda bulunmuş, tercümanların önemini de ortaya koymuştur:

“Benim genelde yabancılar olduğu için dili anlayabilmeleri sıfır, hem haklar, hem ceza adalet sistemi, hem çocuk haklarıyla ilgili yani sistemle ilgili sıfırlar. Tercüman meselesi de bir ekstra angarya gözüküyor, şimdi bir de nereden bulacağız ya bu Afganca konuşan gibi. Çocuğun hiçbir şekilde ortak dili, şiveyi konuşmadığı dilde

tercüman getirtebiliyorlar. Tercüman da özellikle çocuğa nasıl konuşması gerektiği eğitimini almamış oluyor; kesinlikle çocuk özelinde bir özelleştirilmiş bir iletişim metodu yok. Mesela 'Suriye'de de böyle hırsızlık yapıyor musun, geldin benim ülkemde yapıyorsun?', polis bunu sordu tercümana, hadi bunu da çevir dedi. Yani zaten hiçbir şeyden haberleri yok neden ne olduğunu bilmiyor. Yani olan bitenin hiçbir şey hiçbir şekilde çocuğa uygun olmaması yani aktarımın da uygun olmaması, mekanizmanın da binalarında, konuşulanların da" A5

4.7.2. Kendi görüşlerini ifade edebilme hakkına ilişkin deneyim ve algılar

SSÇ katılımcıların tümü, adli işlemler sırasında konuşamadıklarını, kendilerini ifade edemediklerini söylemişlerdir. Katılımcıların bir kısmı bu durumu, adli işlemler sırasında kendilerine yöneltilen tutumla açıklamıştır:

"Ben derdimi hiç anlatamadım hiçbir zaman derdimi anlatamadım derdimi anlatamadığım gibi bir de sordukları sorular hayır diyebileceğin sorular değil." Ç4

"Yani pek aldırış etmezler, yani senin ne dediğine bakmazlar, ifadeni almak isterler, bir şey söylersin bu sözünü keserler, kendileri bir şeyler yazmak isterler." Ç2

"Yani soru sorulup fikrinin ifade edilebileceği bir alan benim için en azından o dönemde gerçekleşmedi." Ç7

"Geçmiş mahkeme tutanaklarına bakıyordum yani kendimi o yaşta ifade edebildiğimi düşünüyordum, kendimi ifade etmeye çabaladığım şeyleri bile şu an çocukça buluyorum. Bakıyorum verdiğim ifadelere kendimi savunma şekillerime, tabii yani edememişim, yani çocukça ifadeler vermişim çocukça savunmalar yapmaya çalışmışım. Yani ifade edemedik yani kimse de zaten bizim a bu çocuktur işte acaba bunu böyle mi demek istedi tarzında düzeltmedi tamamıyla o kalıplaşmış terimler zaten biliyorsunuz avukat olduğunuz için. Sanık kalkar 50 cümle kurar zapta 10 cümle geçer zaten bu böyledir biliyorsunuz." Ç6

SSÇ katılımcıların bu aktarımları uzmanlar tarafından da dile getirilmiştir:

"Mahkemelerin iş yüküyle birlikte zannetmiyorum rahat hissettiklerini ya da buna hakları olduklarını, hatta ekstra bir şeyler söylemek istediklerinde bu genellikle mahkemeler tarafından çok onaylanmıyor; sadece sorulan sorunun cevabının alınması, mahkeme tutanağının hemen o anda orada yazılması gereken bir şey olduğuyula ilgili bir eğilim var. Halbuki bütün duruşma sürecinin kayda alınıp sonradan yazılması gereken bir şey olduğunu düşünüyorum ben. Zihinde oluşmuş kararın gerekçeleri hemen yansısın diye bir eğilim var. Bu da suça sürüklenen çocukların kendini anlatabilmelerinin, ifade edebilmelerinin önünde bir engeldir diye düşünüyorum." U9

"Çocuk kendini ifade etmek istediğinde engellenme durumunda söz konusu olabiliyor veya ifade ettiğinin dışında daha genel işte şablon ifadeleri tutanaklara yazılması yani çocuk başka şeyler anlatıyor ben çok şahit oldum mesela savcılık aşamalarında çocuk başka şeyler söylüyor savcı diyor ki bunlar önemli değil şöyle yazalım diyor" U2

“Duruşmalarda biz de kendimizi çok ifade edecek ortama sahip olamayabiliyoruz oraya çağrıldığımız halde bir görevli olarak. Dolayısıyla çocukların da çok sahip olduğunu düşünmüyorum bir de hani heyecanlanabiliyorlar, işte hani onları rahatlatmaya çalışsak da diyorlar ki ‘abla ben orada onu demek istemedim ben duruşmada söylemedim de şöyle bir durum vardı da’ gibi” U7

Yargılama esnasında konuşamamalarının nedenini Ç1 korku olarak belirtmiş, Ç4 ise bu durumun anlaşılamayacağına dair inançtan ve geçmişinden çekinmesinden kaynaklandığını ifade etmiştir:

“Hocam anlatmaya çekiniyordum yani duruşma zaptında, genellikle susmayı tercih ediyordum, konuşmak istemiyordum fazla, sadece soru sorulduğu zaman cevaplıyordum. Hocam beni anlamayacaklarını düşünüyordum, benim birazcık karışık bir hayatım olduğu için hani bir şey anlattığım zaman geçmişim öne ön planda geliyor, o yüzden her zaman susmayı tercih ediyordum, yani kendi hayatımla ilgili özellikle geçmişimle ilgili şeyler insanlarla paylaşmak hoşuma gitmiyor.” Ç5

SSÇ katılımcılar, yargılamaya etkin katılamamaları nedeniyle aldıkları kararların aleyhlerine olduğunu söylemişlerdir. Ayrıca Ç6, adli süreçte kendisini rahat ifade edememesinin yetişkinliğinde dahi mahkemelere karşı fobi, polise karşı da olumsuz duygu geliştirmesine neden olduğunu anlatmıştır:

“Kendimi ifade edebilseydim bugün burada olmazdım. İfade ettim de daha doğrusu anlaşılsaydım bugün burada olmazdım.” Ç8

“Şöyle söyleyeyim benim olayımda aldığım tamamıyla demeyeyim de %60 %40 ihtimalle kendimi doğru bir şekilde ifade edebilseydim bu cezayı almazdım çünkü benim dosyam biraz karışık ve kalabalık bir dosyaydı, kendimi ifade edemedim, 10 sene ceza almazdım belki 5 sene ceza alırdım, illaki bir ceza alırdım yani bu cezadan kurtulur berat ederim anlamında demiyorum ama dediğim gibi cezayı daha farklı bir maddede daha farklı bir şekilde alabilirdim. Yani farklı olsaydı ifade edebileceğim rahat bir ortam olsaydı bu olabilirdi. İkincisi de şöyle bir şey söyleyebilirim mesela mahkemeler fobim olmazdı belki de çünkü sizde bir avukat olarak daha iyi bilirsiniz yaşamışsınızdır tecrübe edip görmüşsünüzdür, çocukluk yaşta bir şeylerle karşılaştığınız zaman bu travma mı diyelim artık doğru kelime ne bu yaşadığımız şeylerin etkisini gerçekten bir ömür boyu söylüyorsunuz, yani ben bugün halen mesela 30 yaşındayım polis gördüm mü tedirgin olurum işte sempati duymam. Halbuki de devletimi milletimi gerçekten seven biriyim ama polis gördüm mü mesela tedirgin olurum ve sevmiyorum. Buna da o zamanda yaşadığım muamelelerin sebep olduğu kanaatindeyim ne kadar doğru ne kadar yanlış orası tartışılır tabii ki.” Ç6

Avukat katılımcılarla ilgili olan yargılamaya etkin katılıma ilişkin bulgulara, müdafii başlığı altında yer alan etkili hukuki destek kategorisinde yer verilmiştir. Bununla birlikte,

A1'in avukatın mahkemeler nezdinde yalnızca usul kuralının yerine getirilmesi olarak görüldüğüne ve aynı çocuklar gibi avukatların da mahkemeye etki edemediklerine ilişkin sözleri şöyledir:

"CMK avukatının sonucu değiştirebileceğine inanmıyorum zaten. Şimdi bir duruşmaya girdi diyelim meslektaş, gözümlün önünde eriyen meslektaşlar var; diyelim bir duruşmaya giriyor; o duruşmayı hazırlıklı geliyor. Bir şeyler yapmaya çalışıyor bir motivasyonu var ama işte mahkemelerde avukatın orada bulunması gerekli usul kuralının yerine getirilmesi olarak görülüyor. Avukat, hani gel kardeşim sen burada otur, ben zapta geçeyim usul olarak senin burada varlığını olsun, konuşma bile, çünkü hakim CMK avukatının yüzüne bile bakmıyor zaten. Senin aşamana geliyor mesela diyor ki diyelim SSÇ müdafii diyor altına başlıyor zaten senin beyanını geçmeye bir eksikler giderilsin veya bir ekleyeceğimiz bir şey yoktur gibi. Dediğim gibi hiç umursamayan avukat bu şekilde kendini mahkemenin kollarına bırakıp akışta ilerleyebilir yani ağzını bile açmadan devam edebilir." A1

4.7.2. Masumiyet karinesi

SSÇ katılımcılar, yargılamanın devamı sırasında suçlu olarak kabul edildiklerini, kendileri hakkında verilen kararların zaten hazır olduğunu anlatmışlardır:

"Ben zaten bütün mahkeme süreci boyunca o masumiyet karinesi denen şeyi açıkçası hiç görmedim yani hem hakimler savcılar tarafından hem karşı tarafın avukatları tarafından hem de o psikolojik o testleri yapan çalışanlar tarafından yani hatta Aile Bakanlığının çalışanı dahi tarafından doğrudan suçlu olarak görüldüm. En başta zaten konuşma şekilleri, davranışları yani sanki benim suçu işlediğim sabitmiş ve onu benden itiraf etmeni istiyorlar gibi konuşuyorlar sürekli olarak ki zaten davada hâlâ bir somut kanıt yok. Normalde mahkeme süreçlerinde kişinin suçluluğu kanıtlamaya çalışır haksız mıyım, ben masumiyetini kanıtlamaya çalışıyordum. Hani bu zaten mümkün olan çok bir şey değil. Yani olmayan bir suçun ya da yaşanmamış bir suçun masumiyetini kanıtlayamazsınız. Ben sürekli bunu gördüm karşımda. Yapmadığım bir şeyi kanıtlamak imkansız sayılabilir" Ç4

"En son finalde işte şey SSÇ tutuklanmasına karar verildiği anı hatırlıyorum, ondan öncesinde bir şeyler konuşuluyor avukat orada beni savunmaya çalışıyor yarım yamalak, hakim elinde zaten yeterli argüman yok, doküman yok, tamamıyla suçun vasıf ve mahiyetine yönelik bir tutuklama zaten biliyorsunuz. Hiç dinlenilecek bir şey yok, böyle kararlar çok önceden verilmiş oluyor tutuklanıp tutuklanmayacağı, ben o anlık verildiğini düşünmüyorum bu kararların ve hala da böyle olduğuna inanıyorum yani siz mahkemeye çıkmadan kararların kapalı kapılar ardında verildiğini inanıyorum mahkemelerde ne söylersen söyle o kararı değiştiremeyeceğine inanıyorum o görüşteyim." Ç6

"Onların karşısında kendini ifade etsen de pek aldırış ettikleri yok ki umursamazlar ki sen desen ki ispatlasan kanıtın olsa bile elinde ben bunu yapmadım şöyle oldu böyle oldu hiç umurunda değil. Savcılığa çıktığım zaman ben konuştum konuştum, lafımı yarıda kesti, bu tutuklu geç dedi. Yani konuştum lafımı kesti, konuştum çıkabilirsin dedi, sonra baktım, dedi tutuklu." Ç8

Uzman katılımcılardan U2, öldürme ve terör örgütü üyeliği suçlaması ile yargılanan çocukların hâkim ve savcılar tarafından suçlu olarak kabul gördüğüne dair tanıklığını paylaşmıştır:

“Çocuk ve çocuk ağır ceza mahkemelerinde olayın üzerinden çok zaman geçmiş oluyor yani işte ortada bir delil varsa o delilin toplanması daha da zorlaşıyor. Mesela çocuk ağır ceza mahkemeleri genellikle çocuklara yargılanan çocuklara çocuk gözüyle bakmaz, yetişkin gözüyle bakarlar ama hani karşısındaki kişinin çocuk olduğunu anlatıyoruz mesela hayır sen bunlara çocuk gözüyle bakıyorsun ama bunlar işte terörist bunlar katil diyen hakimler vardı. Buna işte duruşma savcıları da eşlik ediyordu bu arada evet yani öyleler falan diye yani kesin sonucu kesinleşmeyen bir kişi hakkında zaten peşin hükümlü davranıp diyorlar” U2

Avukatlar katılımcılardan A3 ise masumiyet karinesinin ihlaline etki eden faktörlerden birinin çocuğun ekonomik durumu olduğunu belirtmiştir. Bu görüşte olan 2 avukat katılımcı daha bulunmaktadır:

“Ekonomik eşitsizlikler SSÇ’ler aleyhine, fakir olan yapar zaten bunun ihtiyacı var ailesi de yok, 13 yaşında kendi başına gelmiş. Öbürü 14 yaşında bir çocuk atıyorum, okulda bir şey çaldı, özel avukat tutuluyor, ailesi orada, herkes şık giyinmiş hakimın kafasında tabii şey oluyor ya şimdi burada kast gerçekten çalma kastı olup olmadığı bunu araştırıyor yani diğer çocukta hiç araştırıyor ya bu yapmaz burada bir gariplik olabilir mi diyor” A3

4.7.3. Tarafsızlık

SSÇ katılımcılar arasında hâkim ve savcıların tarafsızlık ilkesini ihlal ettiğini düşünenler olmuştur. Ç9 bu duruma halen anlam veremediğini ve çok kötü bir süreç geçirdiğini aktarırken, Ç7 yaşadıklarının hukuk düzenine olan güvenini yitirmesine neden olduğunu vurgulamıştır:

“En azından eşit bir şekilde yargılanmak isterdim onun ön yargısıyla değil. Konuşabilmek isterdim en basiti hani ortada çünkü tamamen eşit ağırlıkta bir suç var. Bir çocuk tamam mı, bir şey yapmamış, yani şey olarak zarar vermemiş, art niyeti yok, bir şey yok konuşabilseydim yani keşke. Ne yaptım ne yaptım Allah aşkına? En azından sormak isterdim, ben neden gözünüzde suçluyum ya da benim neyim ağır basıyor, onu sormak isterdim. Kâğıt üzerinde suçluyum hala da neden suçluyum anlamıyorum. Üçüncü bir insan olup bakınca her şey eşit, ifadeler, istekler eşitken ben neden suçlu oluyorum neyse bilmiyorum çok kötüydü, aslında çok kötüydü, kötü bir süreç ya. Ben hâkimi değiştirmek isterdim. Bence onun 3 tane 5 tane kızı vardı herhalde o kadar önyargılı geldiğine göre. Of yani istiyorsanız siz devam edin soru sormaya çünkü ben böyle bayağı anlatacağım.” Ç9

“Bu bahsettiğim polislerle ilgili soruşturmada ifadem alındı, o esnada savcıya ifade verdiğim zaman diliminde savcı işte çok gevşek bir biçimde ‘Ya o öyle olmamıştır, hadi oradan öyle gerçekleşmemiştir’ vesaire gibi cevaplar vermişti. Yani aslında bu bende hukuk düzenine de bir güvensizlik ve inançsızlığı beraberinde getirdi sonuçta.” Ç7

Mahkemenin tarafsız olduğunu söyleyen Ç2 bu durumu hâkimin yalnızca kendisine değil diğer tarafa da bağırması ile açıklamıştır:

“Yaklaşım biçiminin objektif olduğunu düşünüyorum, tarafsız olduğunu düşünüyorum çünkü karşı tarafa da sitem ettiğini bağırıldığını gördüm, bize de bağırıldığını gördüm, demek ki hani tarafsız yansız bir şekilde yaklaşım sergiledi.” Ç2

4.7.4. Yargılanma süresi

Adil yargılanma hakkının unsurlarından biri olan makul sürede yargılanma hakkı da araştırmada yankı bulmuştur. Katılımcılar 2 yıldan başlayan ve 18 yaşı doldurmayı aşan yargılama sürelerine işaret etmişlerdir.

“Hala daha devam ediyor, bizim mahkememiz 7 senedir devam ediyor. işte en basitinden plan yapamıyorum” Ç1

“11 ayda savcılık tarafından bir iddianame hazırlanıp da mahkeme önüne gelmiş değil. Çocuk, ‘Ben ne zaman mahkemeye çıkacağım, mahkemeye çıkınca ne olacak, beni buradan gönderecekler mi, beni ...’ya mı gönderecekler, beni tutuklarlar mı?’ kaygısıyla tam 11 aydır. Daha da yeni başlıyor duruşması. Çocuklarla ilgili sürecin en basitinin bile 2 yıldan önce tamamlandığını görmedim. Uzun çok uzun” U10

“Neden geldiğini bile bilmeyen çocuklarla karşılaştım yani hani o kadar seneler önce olmuş ki. Geçen de bir arkadaşımın başına gelmişti çok komik, artık evlenmiş 28 yaşında 2 tane çocuğu var falan işte arkadaşımın görüşme yapıyor, o çocukluk döneminde karıştığı bir suç nedeniyle. Bu artık duyduğum en ucuydu artık. Ben de karşılaşmıştım mesela 18 üstü ama. Yani demem o ki çok uzayabiliyor.” U5

SSÇ katılımcılardan Ç5, katılımcıların çoğu gibi yargılama sürelerinin uzunluğundan olumsuz etkilendiğini, duruşmaların neden ertelendiğine de anlam veremediğini söylemiştir:

“Hocam bir yılı aşkın sürüyor yani en az 2-3 yıl sürüyor ve hocam yani sürekli mahkemeye gitmek kötü bir hissiyat veriyor yani bir sonuç çıkmaması özellikle. Kötü hissettiriyor yani çünkü mahkemelere gidiyorsunuz sonuç bekliyorsunuz sonuç çıkmıyor yani karar gelmiyor bir türlü sürekli mahkeme erteleniyor. Örnek veriyorum kamera görüntüleri falan var yani deliller toplanmış, sir raporu alınmış zaten ama hiçbir şekilde karar verilmiyor yani ertelenme sebebini de bilmiyorum onu soramam zaten. Nasıl soracağım ki onu yani ben muhatap olmuyorum hocam zaten yani mahkeme huzurunda kimseyle muhatap olmuyorum ben bana sorulana cevaplıyorum, o kadar.” Ç5

Ç4, yargılama süresinin uzamamasından kaynaklanan belirsizliğin **eğitim hayatına olumsuz** yansıdığını iletmiştir. U8 de çocukların bu konudaki yakınmalarına dair tanıklığını aktarırken, U1 takip ettiği bir dosyada yaşananları paylaşmıştır:

“Süreç olarak zaten çok uzadı. Acayip uzadı araya darbe girdi o oldu bu oldu ama yine çok fazla. Herhalde 6 4-5 yıla yakın sürdü yani evet ondan sonrası da oldu işte diğer mahkemeler falan da oldu ama hani totalde şöyle bir şey var şimdi lise okuyorum şunu bilmiyorum ya ben üniversite sınavına hazırlanmam gerekiyor mu ya benim ne olacak sonum. Ben bütün lise hayatımı yaktım diyebilirim açıkçası çünkü bilmiyordum ne olacağını ve o belirsizlik bütün lise hayatımı mahvetti benim dolaylı olarak üniversiteye falan da yansıdı vesaire ama o sürecin bu kadar uzamış olması.” Ç4

“Çocuğun kaygı seviyesi artıyor sürekli işte ‘abla mahkeme ne zaman bitecek, işte ben daha ne kadar gelip gideceğim, ne kadar ceza alacağım, ceza alacağım mı, ne zaman belli olacak, işte bu benim okul hayatımı etkiliyor, bütün hayatımı etkiliyor’ gibi..” U8

“Son hazırladığım raporu düşünürsek 2021 ekim ayında olan bir olay, yargılama ancak başladı, nisanda ilk duruşması var, adli tatil başlayacağı için karar Eylül’e atılır yani 3 yıl sonra bir karar vermiş olacak. Diyecek ki HAGB, mahkûmiyet ya da beraat ama görüşmede çocuk diyor ki ‘Ben bunlardan o kadar etkilendim ki, ben okula gitmek istemiyorum’ diyor. Hemen eğitim tedbiri kafamda canlanıyor ama daha yargılamanın bitmesine 1 yıl var, o zamana kadar karar almayacak. İlk duruşmada bu kararı verebilir aslında ama böyle uzun süre olduğunda da çocuğun kafasındaki soru işaretleri 3 yıl boyunca çocuğu meşgul ediyor. Sonra beraat etmiş de olsa belki 3 yılını boşa gitti diyecek, belki ben okula bu yüzden gitmedim diyecek. Bunun önlemlerini bir an önce almak gerekiyor.” U1

Ç4’ün vurguladığı bir diğer husus ise, **ceza sorumluluğunun tespiti** için tekraren alınan raporlar olmuştur. İsnat edilen eylemin üzerinden yıllar geçmesine rağmen yargılamanın halen sürmesi nedeniyle yeniden kendisinden rapor alındığını paylaşan Ç4, artık büyümesi ve adli sistemi deneyimlemesi nedeniyle raporların sonuçlarının birbirinden farklı olabileceğini belirtmiştir:

“Mesela benim daha önce verdiğim bir pedagog raporunu 3 defa daha istediler benden yanlış hatırlamıyorsam ve hani 15 yaşında verdim o tamam, 14 yaşında verdim bir tanesini 15 yaşında verdim bir de 17 yaşında bir daha verdim zaten 14 yaşında verdiğin bir şeyi 1 yıl sonra versen de fikrin değişir, düşüncen değişir 2 yıl sonra versen yine değişir. Zaten ben büyüyorum bir süreç yaşıyorum. 14 yaşında bir çocuğa suçu anlıyor musun demek de 17 yaşında mahkemeden geçmiş bir çocuğa suçu anlıyor musun demek çok farklı şeyler” Ç4

Avukat katılımcılar arasında yargılama süresinin uzamasının çocuğun müdafii aracılığıyla **yargılamaya etkin katılımının da önünde engel** teşkil ettiğini iletenler olmuştur:

“duruşma 3 seneyi geçiyor yani ben hak veriyorum açıkçası bu insanlar da meslektaş da artık dosyanın özünden kopuyor. zulüm artık bunu bir yük haline gelmiş olarak görüyor. yani bu olaydan uzaklaşıyor artık orada çocuğun menfaati falan bunların üzerine artık kendi menfaati geçiyor, meslektaş orada yaşam mücadelesi veriyor zaten üç sene önce almış 300 TL zarara girmiş artık yol parası bile bu şekilde dejenere olduğunu düşünüyorum zaman içerisinde çünkü yargılama çok uzun sürüyor ama tabi elimden geleni yapan meslektaşlar var hiç umursamayan var.” A1

Uzman katılımcılardan U3, yargılama süresinin uzunluğunun çocuklarda yorgunluk yarattığını, buna ek olarak da çocukların adli sisteme girmelerine neden olaya karşı bir **tepki verilmediği düşüncesine** kapılabileceklerini söylemiştir:

“süreç ne kadar uzarsa çocukların tekrar gidip gelmesi birçok insanla görüşmesi herkese şeyini anlatması falan bayağı uzun süreçler oldukları için bir yılgınlığın yanı sıra hani gidiyor geliyor gidiyor geliyor gidiyor geliyor o hani ben başkalarının haklarına ya da başkalarının özgürlüklerine zarar verdiğim noktada ya da işte bir kamuya ait bir şeye zarar verdiği noktada başıma bir şey gelmiyor gibi de düşüncelerine sebep oluyor yani o sürenin uzaması çocukların o dürtüselliklerini besleyen bir şey haline de geliyor.” U3

4.8. Ceza Sorumluluğuna İlişkin Deneyim ve Algılar: "O yargılandığım konunun yasak olduğunu bilmiyordum."

Tablo IX: Ceza Sorumluluğuna İlişkin Deneyim ve Algılarla İlgili Frekans Listesi

Kategoriler	Alt Kategoriler	Frekans
Ceza Sorumluluğuna İlişkin Deneyim ve Algılar	Hukuki anlam ve sonuçlarını algılama ile davranışlarını yönlendirme yeteneğinin gelişmemiş olması	9 SSÇ, 5 avukat, 4 uzman
	Ceza sorumluluğu yaşının düşüklüğü	4 uzman, 5 avukat
	Sosyal inceleme raporlarına ilişkin sorunlar	7 uzman, 6 avukat
	Adli tıp raporlarına ilişkin sorunlar	8 uzman, 7 avukat

4.8.1. Hukuki anlam ve sonuçlarını algılama ve davranışlarını yönlendirme yeteneğinin gelişmemiş olması

Araştırmada yer alan SSÇ katılımcıların 2'si 16, 2'si 17 diğerleri ise 12-15 yaş aralığında adli sisteme girmişlerdir. SSÇ katılımcıların 9'unun yargılanmalarına neden olan olay ile ilgili olarak, ceza sorumluluğu kavramını tartıştıkları görülmüştür. Akranlar arasında yaşanan cinsel eylemler nedeniyle adli sisteme giren Ç1, Ç4 ve Ç9 yargılandıkları eylem türünün suç olduğunu dahi bilmediklerini söylemişlerdir:

"Biz birlikte severek cahilce bir şey yaptık yani o zaman için cahil de değildim de Türkiye Cumhuriyeti'nin kanununun yasak olduğunu bilmiyordum. Hani o yargılandığım konunun yasak olduğunu bilmiyordum." Ç9

"16 yaşındaki [kendisini kast ediyor] değil hiçbir Allah'ın kulu bunun suç olduğunu bilmez, bu 1 + 1=2. Yani okulda müzik, resim, beden ne bileyim İngilizce bu dersler kaldırılıp çocuklara neyin suç neyin değil neyin doğru neyin yanlış ya da nasıl olur bunlar öğretilse zaten böyle bir şey öğretirse yani bu ülkedeki suç oranı inanılmaz derecede düşer." Ç1

"Sana sunulan şey cinsel istismar. 14 yaşındasın hani an ben hiçbir şekilde anlam veremedim buna, zaten kafamda bir şey böyle bir olgu yoktu bende, bilmiyordum. Anlayıp anlamamanın bir önemi yok ki 14 yaşındasın belli. Yani bu tek başına zaten bir kriter olması gerekirken 14 yaşındaki bir çocuk anladım desem neyi anladığımı bilmiyor anlamadım desem neden anlamadığımı bilmiyor ama anladın mı diye soruyor bana" Ç4

Ç6 ceza infaz kurumunda tanık olduğu bir durumdan, Ç7 ise kendi yaşadıkların bahsederek çocukların işledikleri suçun hukuki anlam ve sonuçlarını algılama yeteneklerinin yeterince gelişmemiş olabileceğini ifade etmişlerdir:

"Hukuki sonuçlarının ne olduğunu bildiğimi tabii düşünmüyorum yani o yaşlarda yani o an tabii bütün çocuklar eylemde bir fiilde bulunurken o ne yaptığını bildiğini ve yönlendirebildiğini düşünse bile tabii şimdi dışarıdan bakıldığında öyle gözükmüyor yani biraz daha kendiliğinden gelişen sonucunu ve hukuki sonuçlarını öngörmeksizin yapıldığını söyleyebilirim" Ç7

"Çocuk bunun zaten sonunu kestirmeden böyle bir suça karışıyor. Ben size bir şey söyleyeyim mi, gerçekten bu yaşanmış bir olaydır, yani bu bütün gerçekliğiyle yazabilirsiniz. 12 yaşında bir tane çocuk geldi, ... Adı. İsmi yazmazsınız. Bu çocuk ... okullarında okuyor; annesi mi, babası mı yoktu ikisi birden mi tam hatırlamıyorum. O zaman yaşı küçük çocukları benim yanıma veriyorlardı, diğer koşullarda farklı olaylar yaşıyor diye. Ben de bu çocukları mesela kendi odama alırdım kitap okuma saati falan idare edebilirdim. Çocuk neyden cezaevindeydi

biliyor musunuz? Anlatayım biraz yani gülün, ağlanacak halimize gülüyoruz yani. Soru çalarken bir arkadaşını yakalıyor, çocuk da diyor ki ya diyor kimseye söyleme diyor tamam mı diyor, tamam diyor, söyleyemem diyor, ya bak söyleme ne istersen yapayım diyor, tamam diyor, gel internet kafeye gidelim, diyor. Gidiyor, çocuk hem bunun hem kendi hesabını 1 veya 2 TL tam hatırlamıyorum ödüyor, ailesi de bu çocuktan şikayetçi oluyor, nitelikli yağmadan tutuklanıp yanıma gelmişti. 3-5 ay neyse bir süre sonra çıktı ama orada benimle karşılaşmayabilirdi, ben kendimi beğenmişlik anlamında söylemiyorum, farklı kötü zihniyetli insanlar vardı, bunlar yaşandı çocuk cezaevinde çok yaşandı, bunu bütün dünya biliyor. Başka biriyle karşılaşabilir ve başka şeyler yaşayabilirdi sonra çocuğun hayatı mahvolacaktı, Konu tamamıyla anlattığım gibi ben ifadelerini de okudum ya inanmadım çünkü gerçekten anlattığı gibi çıktı. Siz bu çocuğu nasıl tutuklayabildiniz ya nasıl tutuklayıp buralara getirdiniz. Dersleri gayet iyi, 1 liradan sebep böyle bir konudan yanıma geldi ve bu çocuğun eğitimi gitti, bu çocuğa demediler ki kardeşim gel sen şurada oku, eğitimlerine devam et demediler, bize de demediler ama o çocuğun yaşı çok küçüktü ona hiç demediler. Çocuk 'nitelikli yağma ne abi?' diyordu." Ç6

Diğer SSÇ katılımcılar gibi Ç2 de, küçük yaşta gerçekleştirdiği eylemlerin hukuki anlam ve sonuçları hakkında bilgi sahibi olmadığını, bu konuda kimsenin kendisine destek olup yol göstermediğini belirtmiştir:

"Sonuçta olayla karşılaştığımız zaman ben diyelim ki biriyle kavga ediyorum bakın bunun sonucunda onu bir şey olursa ben ceza alabileceğimi düşünmüyorum yani böyle bir adli süreç ne bileyim idari süreç onun farkında değildim, bununla ilgili kimse bana bir şey söylemedi. Yani ne okul ne bulduğumuz çevre ne aile, hiç biz kendi ben kendi bulduğum bu durumları ve olayları tamamen yaşayarak öğrendim, deneyerek öğrendim. Herhangi bir danışmanlık birimi olsun yönlendirme birimi olsun bu konuda, o yaşlarda, o yaşlardan önce hiçbir bilgi vermediler ve sadece şunu yapmazsan doğru olur, birine vurmazsan doğru olur, biriyle kavga etmezsen doğru olur, çalmazsan doğru olur, tamam da bunun sonucunda ben ne yaşarım. Bana bunun sonucuyla alakalı bir şey söyle ki ben bunun ehemmiyetini ciddiyetini anlayayım ki ben bunu yapmamayım" Ç2

SSÇ katılımcılardan Ç5 çocukların suç teşkil eden eylemler karşısında davranışlarını yönlendiremeyebileceğinden, iyi ve kötüyü ayırt edemeyebileceğinden, Ç2 ise çocuklar için arkadaşları ile hareket etmenin öneminden bahsetmiştir:

"Başına gelecekler hakkında hiçbir şey düşünemiyorsun zaten olayı yaparken yani düşünmüyorsunuz ama şu anda mesela düşünüyorum her şeyi yaparken düşünüyorum ama o zaman düşünmüyordum niye düşünmediğimi ben de bilmiyorum yani çocuk diyorsunuz yani çocuk olduğum için sanırım ondan dolayı düşünmüyordum hocam ama şu an çoğu şeyi düşünüyorum yani. O zamanlar hocam sanırım bir kavrama olayı oluyor yani yaptığımız hareketlerle ilgili iyi ve kötüyü ayırt edemiyorsun öyle bir şey de olabiliyor çocukken, ben bu işi yaptıktan sonra başıma ne geleceği hakkında bir fikrim olmuyordu hiçbir zaman düşünmüyordum" Ç5

"Yetişkin birisi bunu çok iyi planlayabilir idrak meselesi veya irade mevzusunu %100 katabilir ama çocuklar bunu ne kadar çok katar? Mesela o anda kendi aklını

tam olarak kullanamıyor veya bunu çevresindeki mesela arkadaşlarımdan dolayı da yapabilir mesela 3-4 kişilik bir arkadaşı var diyelim ki kendisi bir uyuşturucu içiyor örnek veriyorum yani buradaki temel faktör aslında gruptan dışlanmamak için kendisini buna yönlendirmesi yani bu şekilde yapıyor ki arkadaşları onu dışlamasın diye içiyor, bulunduruyor veya satıyor. Hırsızlık kavramlarını örnek vereyim: Kendisi bazı insanlar gibi bir hayat yaşamadığı için onlar gibi yaşamak istiyor tamam bunun kötü olduğuna pek fazla kanaat getiremiyor yetişkinler gibi ama sonuçta ona ulaşması gerekiyor bizim ilk başta ulaşmamız gereken insanların fiziksel ihtiyaçları fizyolojik ihtiyaçların yeme içme kişi bunu karşılamadığı zaman ve bir yokluk olduğu zaman olur olmaz buna yöneliyor; çevresinde de arkadaşlar arasında da böyle kişiler varsa sonuçta ona onu yapma ve onu arzu etme isteği daha çok artıyor." Ç2

4.8.2. Ceza sorumluluğu yaşının düşüklüğü

Avukat ve uzman katılımcılar Türkiye'deki ceza sorumluluğu yaşını düşük bulduklarını belirtmişlerdir:

"12- 15 yaş aralığında birinin, çok nadir zihinsel kapasitesi, mortalitesi, davranışı yönlendirme kapasitesi nadir çocuk da olabilir. Genellikle 12- 15 aralığında algılama kapasitesinin yok yazılıyor olması gerekiyor benim kanaatim, neden gerçekten de o anlar içerisinde çocuklar davranışlarını fark etseler bile yönlendiremiyorlar yani en basit bir örnek vereyim saldırı altında ya da öfke durumundaki şeyleri bir kenara koyuyorum, merak hırsızlığı dediğimiz hırsızlık türünde bile o anki heyecan yükselmesini kontrol edemiyor çocuk. 12- 15 yaş aralığındaki cezai sorumluluk meselesinde bence var olup olmadığının araştırılmasının daha doğru olduğunu düşünüyorum, enstrüman buna göre geliştirilmeli, yok mudur diye araştırılmamalı, var mı diye bakılmalı. Yukarısı içinde 15-18 içerisinde genel olarak belli bir kapasitede olduklarını biliyoruz ama orada da dikkatli olmakta fayda var." U9

"Hiçbir CMK dosyama ya bu çocuk işlediği eylemin hukuki anlam ve sonucunu bilmiyor diye hiç görmedim, hepsi biliyor, maktu Adın ne, soy ismin, kaç yaşındasın? Bugün günlerden ne? Yani ceza hukukunu avukatlar bile tam anlamıyla anlayamazken, yorumlayamazken, hakimlerin verdiği kararlar istinaftan Yargıtay'dan bozulurken, bir çocuğa sen hırsızlık suçunu biliyorsun çünkü 12 yaşını geçtin artık sisteme dahilsin ve yaptığın eylem yaralama, hırsızlık ya da yağma. bir kere bence çocuklar bakımından özellikle 12-15 çok tehlikeli bir sınır" A3

"15 yaşına kadar çok ciddi bir sosyal devlet anlayışıyla daha farklı uygulamaların yapılması lazım yani 15 yaş üstünde belki o değerlendirmeye tabi olabilir hani hukuki anlam ve sonuçlarını algılayabilecek düzeyde olup olmadığı 15 yaş sonrası değerlendirmeye tabi tutulabilir" U5

4.8.3. Sosyal İnceleme Raporlarına ilişkin sorunlar

Bu alt kategoride, avukat ve uzman katılımcılarla yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular paylaşılabilecektir. SSÇ katılımcıların sosyal inceleme raporuna özgü bir değerlendirme

yapmadıkları, buradaki aktarımlarının adli destek uzmanlarına yönelik olduğu görülmüş ve SSÇ katılımcıların bu konudaki görüşlerine ilgili başlık altında yer verilmiştir.

Uzman katılımcılardan U1, bir örnek paylaşarak çocukların ceza sorumluluğu değerlendirmesinde sosyal inceleme raporunun önemine vurgu yapmış ve hakimlere nasıl yol gösterebileceğini aktarmıştır:

"Sosyal inceleme raporu hazırlanıyor çocuk için çocuğun kendisini ifade edilmesi için belki duruşmada, savcının yanında kendini ifade edemedi ama bir sosyal hizmet uzmanıyla, bir psikologla görüşürken kendisini rahatlıkla ifade edebilir, başına gelenlerin ne olduğunu anlatabilir. Mesela yakın zamanda çocuklar okulun kantinine giriyorlar ice tea çalışıyorlar ama çocukların o gün oruçlu olduklarını öğrendim, mesela bunu hiçbir yerde yoktu. Çocuk oruçluymuş o gün, o icteayı içemeyecek ama o ondan etkileniyor, o ondan etkileniyor, o öbüründen etkileniyor, bunu alıyorlar. Sonra ne yaptınız diyorum bir şey yapmadık, peki neden yaptınız diyorum, o yaptı çünkü, ona soruyorum sen neden yaptın, bilmiyorum diyor, o yaptı çünkü diyor. Hepsi birbirine etkilenmiş, yapmışlar işte çocuk olduğu için. Açıkçası hakimler, raporda çocuğun ceza sorumluluğu vardır yoktur, bizim yazmamızı istiyor ama biz bu konuda mesul değiliz, bizim görevimiz bu değil. Bütün hepsini yazarız alt alta öyle bir rapor yazarım ki bir sürü gerekçe koyarım ortaya mahkeme çocuğun bu suçun hukuki sonuçlarını anlamadığını zaten anlar ama illa çocuk hukuki anlamın sonuçlarının bilincindedir, anlama kapasitesi yeterince gelişmiştir gibi bir cümle bekliyorlar, biz de bunu yazmamaya gayret ediyoruz." U1

Uzman katılımcılardan U5 ise sosyal inceleme raporunun hazırlanma sürecinde sorunlar yaşandığı için eksik kalabildiğini, bazen hakimlerin de bu raporları okumadıklarını düşündüğünü eklemiştir:

"Sistem uzmanların daha işlevsel çalışabilmesi için kaynak kullanımına alan açmadığı için yani bu araç, zaman olur birçok anlamda mecburen çocukla görüşmeler adliye sınırlı kalmak durumunda kalıyor, sosyal inceleme yetersiz kalıyor o yüzden. Yazılan rapor bence eksik kalıyor aslında. Bunun dışında hakimler gözetiyor mu raporları emin de olamıyorum aslında çünkü bazen şey düşünüyoruz ya okunmadığını bile düşündüğüm oluyor hani eminim okumayan bir yığın rapor vardır yani" U5

U5'in bahsettiği sınırlılık diğer uzmanların da görüşlerine yansımıştır. Uzman katılımcıların 3'ü ev incelemesi yapabildiklerini söylerken diğerleri bu konudaki eksikleri işaret etmişlerdir:

"Ev incelemesi çok spesifik dosyalarda yapılıyor bunda da olanakların yetersizliği ve iş yoğunluğunu ifade edebilirim bir de güvenlikle ilgili uzmanların sıkıntısı olduğunu söyleyebilirim. Yeterli araç olanağı yok, uzmanın araçla ilgili ücretini kim

temin edecek bunlarla ilgili net hükümler yok sürekli bununla ilgili sıkıntılar yaşandığı için kimse tercih etmiyor. Sen niye ev incelemesi yapmadın diye herhangi bir denetleme mekanizması da yok, sadece görüşmeye dayalı rapor kabul ediliyor en nihayetinde, öyle olunca incelemede yapılmıyor. Genellikle de sadece çocukla görüşmeye yapılarak rapor hazırlanıyor zaten aileyle görüşmek çok mümkün olmuyor. Randevuya mesela davet ediliyor çocuklar, sadece orada çocuğun ismini yazdığı için polis çocuğu alıp getiriyor, çocukla görüşülüyor o zaman da bilgi kaynağı olarak elinde ne varsa ona göre rapor hazırlamak durumunda kalıyor.” U4

Görüşmeler sırasında, ceza sorumluluğunun tespitinde önemli bir işlevi olan ev incelemesi için farklı uygulamalara rastlanmıştır:

"Bütün imkanlar elimizde, araç vesaire hepsi mevcut, hangi şekilde görüşmemizi yapmamız gerekiyorsa biz hepsine ulaşabiliyoruz yeterli sürede. Ben bütün suça sürüklenen çocuklarla mutlaka evinde görüşüyorum. Benim mesleki görüşümle ilgili olan bir şey çünkü arkadaşlarımla konuşurken diyorum ki sosyal incelemenin raporunu ruhu ev incelemesi evde yapılan görüşmeyle olur, sosyal çevresi, yaşadığı mahalleyi görmekle olur o yüzden çocukla adliye rapor yazıldığında bu beni tatmin etmez ya da bu benim vicdanımı rahatlatmaz ben onun orada görmek zorundayım diyorum ona göre yapıyorum. Bu işlerimi sıkıştırma anlamına geliyor ben o işi sıkıştırmayı, yoğun çalışmayı göze alıp da bu suça sürüklenen çocuk davasının dosyasına kapatmayı eğer bugün biraz yoğun çalışıyorum ya da işlerimi çoğaltıyor ama hakkını vererek yaptığını düşünüyorum” U1

"Şu an hiçbir yerde sosyal ilerleme raporlarında uygulama birliği yok. Yani mesela en iyi çalışanlarda ifadeye giren uzman ayrı, SSÇ raporunu hazırlayan uzman ayrı, çocuk teslimindeki uzman ayrı, hukuktaki SİR'i hazırlayan, ifadeye hazırlayan ayrı, AGO'daki ayrı. Biz de hepsini bir yapıyoruz neden uzman yok, uzman sayısını artırıp, niteliği artırıp ve denetim sağlanırsa etkili olabilir.” U8

"Biz hatta emniyetten destek de alabiliyoruz yani gerekli hallerde yani işte riskli olduğunu düşündüğümüz bölgeler varsa bir memur eşliğinde de gidebiliyoruz.” U7

"Çocuk ağır ceza mahkemelerinde ev incelemesi yapmak mesela heyet tarafından arzu edilmeyen bir şeydi bunu gerekçesi de biliyor dosya içeriği ağır vakalardan oluştuğu için senin güvenliğini temin edemeyiz derlerdi aslında şu yapılabilir o adres bulunduğu mahalleye bakan karakoldan bir polis istenebilir ama bazı hallerde mesela resmi polis yerine sivil polis olması daha doğru olur ama bunu temin etmek çok zor bir şey sivil polisi çünkü ben 1-2 defa denedim mesela karakola gittim işte mahkeme kararını gösterdim sana verecek kimse yok dediler” U2

Avukat katılımcılar sosyal inceleme raporlarının nitelik sorunlarından ve bu raporlara mahkemelerce gereken önemin verilmediğinden bahsetmişlerdir. Ayrıca raporların yalnızca kanuni şartların tamamlanması gerekliliği üzerinden ele aldığını, hakimlerin kararlarına yansımadığından yakınmışlardır:

"Sosyal inceleme raporları da tamamıyla usul tamamlansın diye alınan raporlar yani mesela bakılıyor sir alınmış mı, zaten bir bakıyorsunuz bu sir alınmış bir sene önce. tamamen usulü" A1

"O suç için değil genel anlamda değerlendiren ve yapılması gerekenleri de tavsiye eden SİR'ler görüyoruz ama hiç yani böyle 3-4 paragraftan öteye gitmeyen. Hiç ev incelemesi ya da aile görüşmesi yapılan SİR görmedim." A2

"Standart, basma kalıp çünkü biz bu işin nasıl yapıldığını gördüğümüz için adam hazır şablonu üst tarafta dosya numarası SSÇ adı soyadı görüşme tarihi değiştirilerek yapıştır geç yani özel bir durum yoksa veya çocuk kendisini gerçekten ifade edebilecek kadar belliyse. Hepsi zaten şurada oturuyoruz, şurada çalışıyoruz, şurada fakiriz, böyleyiz tamam diyor işte. Bu raporların kararlara etki ettiğini de hiç görmedim ben sadece hukuki yani gerçekten hukuki anlam ve sonucunu algılama kısmında bir şey varsa hâkim riske atmıyor ona lafım yok, adli tıba sevk etmek istiyor ama onun dışında hiçbir önemi yok ya son çare ve son çare falan ceza değil ya ilk çare." A3

4.8.4. Adli Tıp Raporlarına ilişkin sorunlar

SSÇ katılımcıların adliyede gördükleri adli tıp hekimleri ile adli destek uzmanlarını birbirlerinden ayırt edemedikleri; görüşmeler sırasında ceza sorumluluğuna ilişkin doğrudan adli tıp rapor sürecine odaklanan yanıtlar vermedikleri görülmüştür. Bu nedenle bu alt kategoride yalnızca avukat ve uzman katılımcılarla yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular paylaşılacaktır. Adli tıp raporlarının nitelik sorunu pek çok katılımcının görüşlerinde yer bulmuştur:

"Sadece zeka ve algıyla değil o olayla ilgili bir değerlendirme yapılması gerekiyor ya bu da biraz daha çocuğu derinlemesine dinleyip sosyal yaşantısını öğrenerek yapılacak bir şey ama adli tıp bunu nasıl değerlendiriyor? Bugün günlerden ne diye soruyor; 2 tane Rorschach resmi gösteriyor, o içerikle bir değerlendirme yapıyor o yüzden vaka bazında değerlendirmek daha değerli ve anlamlı olacak gibi görünüyor. Adli Tıp incelemelerinin de bu anlamda çok yeterli olmadığını biz kendi görüşmelerimiz sırasında mesela adli tiptan çocuğun suçun anlam ve sonuçlarını anlayabileceği ile ilgili geri bildirim gelmiş raporu öyle gelmiş ama siz çocukla görüşürken mental retarde olduğunu gözliyorsunuz bir şekilde bir algı problemi olduğunu gözliyorsunuz. O zaman da adli tipta yapılan incelemenin çok da amaca hitap etmediğini yeterli olmadığını görebiliyoruz sıkça bunla karşılaşılabilir." U4

"Adli tiptan hiçbir zaman çocuğun ceza sorumluluğu yoktur gibi bir rapor gelmedi hatta şizofren olduğuna bütün mesleki şeyimi basabileceğim çocuklara dahi ceza sorumluluğu vardır dediler. Yani 5 dakikada bakıp anlayabileceğin bir şey değil." U3

"Duruşmalarda hukukçular olarak açıkça metal retarde olduğunu gözlemlediğimiz bir çocuk için yataklı ruh ve sinir hastalıkları hastanesindeki bir hekimin ceza

sorumluluğu tamdır raporu verdiğini, sorduğu soruların işte ev tuğladan mı yapılır balçıktan mı gibi sorular sorduğunu öğrendik. Ve baktık 10 tane soru var zaten böyle bir rapor olabilir mi gibi bir şeye dönüştü, sonrasında şeyi öğrendim çocuk SEGBİS'le bağlanıyor zaten ve hakim cinsiyetini okuyamıyor yani kadın hakime "Hakim Bey, Hakim Bey, Hakim Bey" diyor sürekli ama kimse durup bir saniye demiyor." A6

Katılımcılar, uygulamadaki adli tıbbi ceza sorumluluğu değerlendirme sürecine dair eleştirilerini sunmuşlar ve raporlardaki genel eğilimin çocukların ceza sorumluluğu olduğu yönünde kanaat bildirmek olduğunu iletmışlerdir:

"Şimdiye kadar ben farklı rapor görmedim algılama yeteneğine sahip olmayan çocuk ben daha görmedim. Ülkemizin çocukları hepsi her şeyi biliyor." A4

"10 dosyanın 9'unda, 8'inde var diye çıkıyor ve kesinlikle 1-2 dakikalık görüşmeler yani. İşte çocuk Adli Tıp'a çıkıyor işte Cumhurbaşkanı kim, Atatürk'ü tanıyor musun 3 tane soruyla hani faik mümeyyiz olup olmadığını değerlendiriyorlar. Bize de anlam ve sonuçlarını algılayabilecek bilişsel yeterliliğe sahip olup olmadığını değerlendirme diyor sadece davranışlarını yönlendirip yönlendiremeyeceğini değerlendir diyor. Bu sefer ortada hani niteliğin düştüğünü düşünüyorum hani onun yerine cezacı uzmanlara test teknikleri eğitimleri verilebilir işte MMPI (Çok Yönlü Kişilik Envanteri) olur veya başka bir şey olur hani bunları uygulayarak daha nitelikli görüşmeler yapılabilir" U8

"Adli tıbbın ceza sorumluluğu yok dediği çocuk sayısı 10 çocukta söylersem doğru istatistik çıkmaz 100 çocuk da söyleyeyim, yüz çocukta 95-96'dır, yani 90 üstündedir. Yani içsel olarak bana sorsan %99'dur, Yani 5 dakika görüşüp hani o da bir meziyet olmayanı fark etmek orada. Akli melekelerinin yerinde olması suçu algıladığı ya da davranışlarını yönlendirdiği anlamına gelmiyor. Ama Adli Tıp'ın genel eğilimi budur, zihinsel süreç sağlıklı çalışıyorsa suçu anlama kapasitesi var demektir. Çok kısa zamanda bir şeye karar veriyorlar mesela bugüne kadar nasıl avukatlar ya da çocuk dernekleri bir araya gelip Adli Tıp'ı bu anlamda sorgulamadılar bilmiyorum ama 5 dakika içerisinde zihinsel sürecinin çalışıp çalışmadığını çeşitli tipik sorular sorarak analiz ettiğinde sen muhakeme becerisi var mı yok mu diye araştırıyorsun aslında, ha var varsa böyle bir şey de var, o zaman suçu algılıyor. O zaman zaten sosyal incelemeye gerek yok daha derinden bir şey yapmaya, zira raporlar arasında bir dikkate alınma sıralaması yaparsak, 1 adli tıp raporu 2 sosyal inceleme raporu olarak geçiyor. Ancak adli tıp raporuna farklı bir gözle bakan ya da ona karşı bir rapor yazılırsa sosyal inceleme raporu ciddiye alınıyor ya da fark ediliyor. Sistemin içerisinde tamamlanması gereken evraklar listesi gibi bazen ama raporların içeriği öyle değil bu arada raporlarda çok şey anlatmaya çalışıyoruz." U9

Uzman katılımcılar U9'un da ifade ettiği gibi, hakimlerin, sosyal inceleme raporlarının hukuki niteliğini göz ardı ederek, ceza sorumluluğu konusunda adli tıp raporlarına ağırlık verme eğiliminde olduğunu anlatmışlardır:

"Sosyal incelemenin rapor kısmı ve görüşme kısmı tamam ama sosyal incelemenin inceleme kısmı ortadan kalktı. Çocuğun sosyal çevresine gitmek, okuluna gitmek,

evine ziyaret etmek ve benzeri şeyler çok azaldı, yok denecek seviyede, sadece özel bazı yerlerde kullanılmaya başlandı, halbuki amacı buydu zaten, mahkeme gördüğüyle karar vermesin tüm resmi çekebilsin ve üzerinden karar verebilsin. Kendi aramızda raporlarımızın okunduğunu düşünmeyiz, bazı yerler var, sadece onlara bakıyorlar, itiraz gelirse de oradan geliyordu, zaman zaman böyle raporlarının ifadelerini değiştirmişimdir ki fark ediliyor mu acaba diye, fark edilmediğini görmüşlüğüm çoktur. Özellikle onların Adli Tıp'ın görüşüne aykırı bir şey yazdıysanız size geri dönüş oluyor raporunuz da ayrıntılı okunuyor ya da siz çağrılıyorsunuz diyorsunuz ki bu nedir. Hâkim eğer Adli Tıp'la uyuşmayan bir şey görürse uzmanı çağırabilir ya da uzmandan yeni rapor talep edebilir aksi durumda devam eder süreç" U9

"Ceza sorumluluğu tartışması söz konusu olduğunda Adli Tıp Şube Müdürlüğü'nün raporunu öne sürüyorlardı ama sonuç olarak yani sonuçta sosyal inceleme raporları da bilirkişi mahiyetinde bir kişiden de farklı geldiğinde üçüncü görüş almak zorunda bu noktada bile çok fazla direttiklerini biliyorum ben yani niye böyle yazıyorsunuz dediklerini biliyorum." U2

"Mahkemeler ağırlığı Adli Tıp raporlarına veriyor çünkü orada açıkça yazıyor. Fiili anlaması gelişmiştir ya da anlamasını engelleyecek herhangi bir rahatsızlığı hastalığı yoktur ama işte biz çevresi içinde çocuk dediğimiz için işte ailesi arkadaş çevresi sosyal çevresi eğitim durumu çalışıyorsa iş yeri hatta bir sanayi sitesinde çalışılır sanayi sitesinin şartları bunların hepsini alt alta belirtiyoruz işte "Bu, bu, bunlardan etkileniyor çocuk" diyoruz işte tam bunu yaptığımız için aslında esasen suça sürüklenen çocuk diyoruz ya onlara hani "Bunların hepsinden etkilendiği için yapıyor" diyoruz ama mahkeme işte ya Adli Tıp raporunu değerlendiriyor. Onda da 10 dosyanın 10'unda belki 1 istisna çıkıyordur 9 diyelim belirgin bir şekilde bir mental geriliği olabilir zeka geriliği, disleksi olabilir ya da benzer bir sorun olabilir doktor bunu gözlemlediğinde diyor işte yeterince gelişmemiş olabilir diyor onun dışında hep ceza sorumluluğu vardır diyor" U1

4.9. Gizlilik Kuralına İlişkin Deneyim ve Algılar: "Herkes unutsun beni"

Tablo X: Gizlilik Kuralına İlişkin Deneyim ve Algılarla İlgili Frekans Listesi

Kategori	Alt Kategoriler	Frekans
Gizlilik Kuralına İlişkin Deneyim ve Algılar	Adliye ortamı	3 SSÇ,
	Sağlık kontrolü	3 SSÇ
	Keşif işlemi	1 SÇS
	Basın	1 SSÇ
	Okul ile bilgi paylaşılması	4 SSÇ

Araştırmada gizlilik ilkesinin nasıl uygulandığını ve çocukların bundan nasıl etkilendiğini anlamaya yönelik sorular sorulmuştur. Gizlilik ilkesine ilişkin bulgular, adliye ortamı, sağlık muayenesi, keşif mahalli, medya ve okul alt kategorilerinde ele alınmıştır.

4.9.1. Adliye ortamı

Gizlilik ilkesine ilişkin ilk alt kategori, soruşturma ve kovuşturma işlemlerinin gerçekleştiği adliye ortamına aittir. SSC katılımcıların beyanlarında duruşma listeleri öne çıkmıştır. Ç9, duruşma listelerinde isminin açık açık yazmasını ifşa olarak değerlendirirken, Ç10 da aynı duruma işaret etmiş mübaşirin ismini seslendiğini belirtmiştir. Her iki katılımcı da isimleri yerine isim ve soy isimlerinin baş harflerinin yer almasını tercih edeceklerini söylemiştir:

“İfşalamak gibi bir şeydi bu ya. Kötü yani çünkü daha reşit değilim, bir şey değilim, anladın mı hani reşit olmayan insanlar için hani ne bileyim, yıldızla bari ya da avukat ismi söylesin işte avukat c desin ben de gideyim. Çünkü reşit değilim bu şekilde kötü yani bence o da kötü düşünce, çünkü o an mesela herkes anlıyor benim ben olduğumu ama hani ben bir şey yapmadığımı düşünüyorum, hani suçlu gibi demek, yani onun değişmesi iyi olurdu.” Ç9

“Yani mesela benim girdiğim üçüncü ağır ceza mahkemesinin duvarında hemen kapısının yanında davası olan kişilerin adı soyadı yazıyor yani yazma arkadaşım oraya bir ekran koy benim ismim [ismini, soy ismini söylüyor] yerine.... yaz [sim ve soy isminin baş harflerini söylüyor] yani ben bilirim kendim olduğumu mesela bu. Mübaşir de isimle sesleniyor zaten.” Ç1

Avukat katılımcılar, uygulamada birlik sağlanamasa da artık duruşma listelerinde suç türlerinin yer almadığını ancak çocukların isimlerinin listelerde açık açık yazılmamasının tek başına gizliliği sağlamakta yeterli olamayacağını örneğin hala çocukların duruşmaya davet edilmek üzere mübaşirler tarafından isimlerinin yüksek sesle seslendiğini, çocuk mahkemelerinin genel adliyeler dışında yapılmasının bu ilkeyi temin etmede önemli bir adım olacağını belirtmişlerdir:

“Duruşma salonunun önünde ismi yüksek sesle ses bağırılıyor, yazarlar da var. Suç türü de listelerde yer alıyor ama çoğunun yazmıyor, uygulamada bir birlik yok.” A1

“Geçen şey dikkatimi çekti şimdi duruşma listelerinde artık çocukların ismi yok SSÇ yazıyor baş harfler var. Mübaşir çıkıyor bağırtıyor [isim soy isim söylüyor]. Nerede kaldı şimdi kapalı duruşma, kapılar açık, giren çıkan belli değil jandarma giriyor içeride volta atıyor geri çıkıyor kapıdan geliyor benim duruşum hala almadınız mı diyor avukat falan kapalı yargılama da yok yani sadece adı kapalı.” A4

“Mahkemede aslında var son KVKK çıktığından beri artık tarafların çok fazla ismini yazmamaya çalışıyorlar hatta suçları bile yazmıyorlar eskiden suçları çok bariz yazılıyordu, ben bile bakarken cinsel suç mu falan bakıyordum. Çocuklarda isim yazmıyorsa da mübaşir haliyle dışarı çıktığı zaman yani a nokta nokta b ... diye çağıramayacağı için ismi zaten söylüyor o çocuk da geliyor. Şimdi zaten bir çocuğun bir çocuk mahkemesine gelmesi zaten %90 SSÇ olarak yargılandığını gösterecek. Ya bunun adliye içinde zaten ayrı bir katı olsa, bazı adliyelerde aynı katta ama gene aynı diğer çocuk mahkemeleri yan yana.” A3

SSÇ katılımcılardan Ç1, duruşma için ceza infaz kurumundan jandarma eşliğinde getirildiği adliyede, kelepçeli olarak dolaştırıldığını; bu şekilde görünür olması nedeniyle çok utandığını, üzüldüğünü, kendisini suçlu gibi hissettiğini belirtmiştir.

“Benim için insanın gururunu kırıcı, utanç verici olarak şu oldu: Normal, sivil vatandaşların asansörüne bindirdiler; o insan için mesela büyük bir şey, gurur istiyordu; ben mesela çok kötü hissettim kendimi. İnsanlar böyle farklı gözle bakıyor, normal koridorda yürüttüler herkesin yürüdüğü koridorda, insanlar kötü kötü bakıyor, tabii o da insanı üzen bir süreçti. Sonuçta gittin oraya ama kelepçe olduğunda ya da 2 asker kolunda olduğu zaman... Gerçekten kötü bir gündü, çok kötü hissettim. Atıyorum ayrı bir asansör ve ayrı bir koridordan oradaki mahkumları yürütmeleri, bana göre daha sağlıklı olur. O zamana kadar mesela ben de mahkeme heyecanı vardı ama o insanları görünce benim bütün moral motivasyon gitti, kendimi suçlu gibi hissetmeye başladım. Artık yani büyük kötü bir suç işlemiş gibi hissettim kendimi. Hani erkeklik gururu olarak da söylüyorum, baya bir koydu bana. Gerçekten yani şu ana kadar kimseyle kavga etmemiş bir insanım bile yani hayatta karakol görmemiş bir insanım, insanların benden kaçması beni ciddi anlamda rahatsız etti.” Ç10

4.9.2.Sağlık Kontrolü

Ç10, adliyede hissettiği olumsuz duyguların aynısını sağlık kontrolü için götürüldüğü hastanede de yaşadığını, insanların kendisinden uzak durduğunu dile getirmiştir:

“Tabii bundan sonra hastanede de aynı şeyi yaşadım. Resmen beni gören insanlar benden kaçtılar, adi suçlu gibi... O mahkum suçu ne de olsa sonuçta o da bir insan ve o insanın da bir gururu bir şeyi oluyor, insanın tabii gururu inciniyor; hani sizin için de öyledir, bugün insanların sizden kaçması, bu çok kötü bir durum, yani gerçekten insanı ürküten korkutan bir durum.” Ç10

Ç10 gibi Ç9 ve Ç8’de hastaneye kelepçeli şekilde götürüldüklerini, herkesin gözü önünde muayene olduklarını söylemiştir. Ç9 yaşadıklarını utanç verici olarak nitelerken, Ç8 evine yakın bir hastaneye götürülmesi nedeniyle tanıdık biriyle karşılaşmaktan duyduğu kaygıyı ifade etmiştir:

“Onun haricinde şey de kötüydü, tutuklandıktan sonra kelepçeli şekilde hastaneye gitmek... İnsanların gözü önünde kelepçeyle muayene olmaya gidiyorum. Diğerleri normal muayene olabiliyorlar ama ben suçluyum kelepçeyle, utanç vericiydi.” Ç9

“Rahatsız ediyor mu insanı rahatsız ediyor. Adliye olsa sadece pek sıkıntı olmaz buraya boş yere gelmemişsindir. Bir şey var ki getirilmişsin buraya ama sonuç olarak seni götürdükleri hastane evinin dibinde mahallende olduğun yerdeki bir hastane, karakol da aynı yerde hastane de. Şimdi o şekilde kelepçeli bir şekilde hani öyle bir farklı bir tavır görerek zorla hastaneye koyulduğün zaman oraya buraya götürüldüğün zaman orada oturan sonuç olarak hasta bölgesi var, onların içinden geçiyorsun hani ayrı bir bölüm olsa daha iyi olur. Sonuç olarak o kadar insanın içine giriyorsun, 50 kişi varsa 50’den biri tanıdık çıkıyor. Laf ağzıda kalmaz zaten bilirsin abla, biri duyduğu zaman biri birinden biri birinden herkesten herkese haber yayılıyor.” Ç8

4.9.3. Keşif işlemi

İşlediği iddia olunan eylemin gerçekleştiği sokakta oturan SSÇ Katılımcılardan Ç10, tahliye olduktan sonra yargılama sürerken yapılan keşif işlemi sırasında gizlilik ilkesinin ihlal edildiğine dair beyanda bulunmuştur. Ç10, hiçbir önlem alınmadan herkesin seyirci olabileceği şekilde keşfin yapıldığını, bu nedenle yakınları ile mahalleli arasında kavga çıktığını, yaşananların ardından evden çıkamayacak duruma geldiğini aktarmıştır:

“Sokağa bilirkişi geldiği zaman adli tıptan beni de çağırdılar, e tabi ister istemez bütün mahalle çıkıp bizi izledi. Mesela orada öyle bir rahatsızlık oldu tabii. Kaza yaşadığım sokakta olduğu için tabii sokaktaki herkes biliyordu ama bilirkişinin gelip orada beni yanlarına çağırması, fotoğraf çekmeleri mesela sessizce sakın bir şekilde değil de hani yüksek sesle konuşmaları, o biraz rahatsız edici oldu çünkü bütün herkes camlarda kapılarda bizi izledi. Hatta o olay yüzünden mahalleden bilirkişi gittikten sonra bir tane terbiyesiz bir komşumuz bir laf attı, kavga bile etti babamlar. Terbiyesiz bir şeyler söyledi, katil tarzı, öyle bir kelime kullandı, ciddi bir kavga çıktı. Babam da biraz şey yaptı bunu dedi burada kendini hissettirmeden yapsanız dahi olmaz mıydı dedi, bütün mahalle filmi izler gibi izliyor. Ya benim orada mesela oturup ağlayasım geldi, herkes böyle suçlu gözüyle bakınca, hastanedeki gibi olduk. Herkes gözümün içine bakıyor ben de cezaevinden yeni çıkmışım yani ben o olaydan sonra inanin 3-4 gün evden çıkmadım, herkes unutsun beni, ondan sonra çıkayım diye.” Ç10

4.9.4. Basın

Gizlilik ilkesinin ihlal edildiği alanlardan biri basın olarak tespit edilmiştir. 10 SSÇ katılımcıdan 1'i olan Ç6, kimlik bilgileri açık şekilde haberlere konu olduğunu anlatırken, uzman katılımcılardan U3 çocukların isim ve görsellerinin basında yer alması halindeki yaptırım eksikliğine dikkat çekmiştir:

“Medyada benim ismim soy ismimle çıktı daha sonradan avukatın müdahalesiyle .. ‘ye döndürüldü soy adım yazılmadan. [İsminin ve soy isminin baş harfini söylüyor]”
Ç6

“Gazetelerde isimleri veriliyor, görselleri veriliyor, buna itiraz ettiğinizde herhangi bir gazeteci bir ceza almıyor. Olayları o kadar popüler hale getiriyorlar ki, düşünülüyor bunun bir de yetişkinliği var, dışarıdaki insanlar tarafından linç edilebilir, yeni bir saldırgan yeni bir yöntem öğretiyor olabiliriz. Her şey o kadar ayrıntılarıyla veriliyor ki toplum nezdinde zaten o çocukların unutulma hakkına bir saldırı düzenleniyor ama buna karşı bir yaptırım da yok.” U3

4.9.5. Okul ile bilgi paylaşılması

Gizlilik ilkesinin SSÇ katılımcıların okulları ile bilgi paylaşılması ile de ihlal edildiği tespit edilmiştir:

“Evet şunu hatırlıyorum gözaltına alındığım bir olay sonrasında emniyetten okuduğum liseye bir yazı gönderildi. Bu tabii eğitim hayatını ve eğitim sürecinde öğretmen ve okul idaresinin öğrenciye yaklaşımı çok temelden etkileyen bir şey. Sonrasında hakkımda disiplin soruşturması gerçekleştirildi, disiplin suçu soruşturması sonucunda bir ceza almadım fakat bu bile yani zaten adli mercilerde yargılanmak yetmiyormuş gibi bir de okuldan atılma, okul idaresine savunma vermek gibi bir durumla karşılaştım, bu bir kereye mahsus olarak gerçekleşti yanılmıyorsa soruşturma kısmı ama sanırım yazı gönderme kısmı sürdü yani okul idaresi bilgilendirildi.” Ç7

“Bir kere baştan sona her şey beni rahatsız etti de yani bundan sonraki süreçte zaten okuldaki durum yani tamamen dışlandım.” Ç2

4.10. Adliyeye İlişkin Deneyim ve Algılar: “Binasına bir düşkünlüğümüz yok. İçindeki insanlar iyi olsun, içindeki insanlar bizi anlasın yeterli.”

Tablo XI: Adliyeye İlişkin Deneyim ve Algılarla İlgili Frekans Listesi

Kategori	Alt Kategoriler	Frekans
Adliyeye İlişkin Deneyim ve Algılar	Korkutucu	4 SSÇ
	Travmatik etki	3 SSÇ
	Yabancılık	2 SSÇ
	Karmaşık	5 SSÇ
	Keyfilik	1 SSÇ

Çocukların ceza yargılanmasından nasıl etkilendiklerini anlayabilmek için adli işlemlerin büyük bölümüne ev sahipliği yapan adliyelerin çocuklar için ne anlam ifade ettiği sorulmuştur. Bu sorulara verilen cevaplar korkutucu, yabancı, travmatik, karmaşık, keyfi alt kategorilerine ayrılmıştır.

4.10.1. Korkutucu

SSÇ katılımcıların 4’ü adliyeyi korkutucu bulduklarını, adliyeyi çocuklar için uygun bir yer olarak görmediklerini ifade etmiştir. Katılımcıların bu düşüncelerine sürecin bilinmezliğinin ve rahatsızlığının yol açtığı anlaşılmakla birlikte, adliyedeki hiyerarşik yapılanmanın, duruşma salonlarındaki yerleşim düzeninin ve yüksek tavanların pekiştirici etkisi olduğu görülmüştür:

“Çocuklar için biraz daha farklı olabilirdi, onların dünyalarına daha yakın bir yer. Adliye şu anki kafama göre yani tam yetişkin kafasına göre. Düşününce, çocuklar için gerçekten korkutucu ya, çünkü bilinmezlik.” Ç9

“Adliye içindeki süreç çok tatsızdı, adliyeler zaten çocuklar için biraz korkutucu yerler.” Ç4

“Çocuklar için çok korkutucu, o hiyerarşik sistem çok korkutucu. Karşında biri var ve daha yüksekte, sen işte şeyde oturuyorsun, zaten küçük bir mahkeme salonuydu, işte şey falan oldu mesela ortada dinlenilecek alan var ya sanıklar için mi orası,

oraya mesela gideceğimizi falan sanıyorduk. Duruşma salonu çok rahatsız ediciydi.” Ç3

“4 duvar soğuk, çok soğuk yerlerdi. Bir çocuk olarak oraya girdiğin zaman zaten tavanın ilk yüksekliğinden ne kadar böyle yüksek bir sıkıntıyla karşılaştığını tahmin edebiliyorsunuz hala bugün adliyeye girerken bile önünden geçerken bile rahatsız olan biriyim. Bunda da o yaşadıklarımın da etkisi çok büyüktür, büyük olduğuna inanıyorum yani bu zaten inkar edilemez bir gerçek kimse tarafından inkar edilemez. Yani ne yaşadım dediğim gibi zaten tavanları yüksek olduğu için bir çocuğumuz benim boyum da kısaydı 1.30 falan vardı, 1.35 boyum vardı. Hala da kısa boyum çocukken daha o süreçte daha çok daha kısaydı yani bakıyordum bakıyordum tavan yüpyüksek. Türkiye Cumhuriyeti’nin bir vatandaşı bir çocuğusun ama geldiğin yer devletin kurumu olmasına rağmen korkuyorsun, korku hissediyordum dolayısıyla böyle korku çekinme öyle hissediyordum” Ç6

4.10.2. Travmatik etki

Ç6’nın halen adliyenin önünden geçerken rahatsızlık duyduğunu aktarması, diğer SSÇ katılımcıların deneyimleri ile örtüşmektedir. Ç2 adliyeyle ilişkisini travmatik bir durum olarak adlandırırken, Ç5 adliyeyi görünce bile psikolojisinin bozulduğunu söylemektedir. SSÇ katılımcıların, olumsuzluk yükledikleri adli süreçleri, mekânsal olarak adliye ile simgeleştirdikleri düşünülmüştür.

“Çok kötü bir yer. Yani inanılmaz bir sinir bozucu görüntüsü var bence ya, yani oraya gittiğim zaman sanki birileri senin hayatınla oynuyormuş gibi hissediyorsun. Yani işte bu kişi galiba benim hayatımı bitirecek, resmen seni intihar edecek pozisyona getiriyorlar, çok kötü bir görüntü. Ya mesela bazen işi oluyor arkadaşların abimin falan, gördüğümde kötü oluyorum, yani travma yaratmış artık nasıl bir bilinç altına girmişse böyle travmatik durumu var. Görüntüsü kötü, bir memur olarak çalışsaydım muhtemelen iyi olurdu da taraf olarak gittiğin zaman suçlu olarak gittiğin zaman çok kötü.” Ç2

“Görünce bile psikolojim bozuluyor adliyeyi, hiç sevmiyorum, hocam hoşlanmıyorum. Hep aynı şeyler, gidiyorsunuz, bekliyorsunuz, hiç sevmediğim bir yer. Hocam adalet mülkün temeli yazıyor ya ona pek inanmıyorum aslında. O sürekli geliyor aklıma, haberlerde falan görüyorum hocam yani, bilmiyorum...” Ç5

4.10.3. Yabancılık

SSÇ katılımcıların 2’si, adliyede yabancılık duygusuna kapıldıklarını, adli işlemler için adliyeye getirilmiş diğer kişilerle kendilerini karşılaştırdıklarını ancak içinde bulundukları duruma anlam veremediklerini belirtmişlerdir:

“Ben ... adliyesinde çocukken bulundum bütün yargılamalar esnasında, kasvetli bir ortam olması zaten herkes tarafından kabul edilebilir ama zaten 15 yaşında bir çocuk çevresinde eroin bağımlısı, uyuşturucu ticaretinden orada bulunan, belki katil, belki işte yani sürekli etrafı jandarma ordusuyla. Belki suçu bu kadar ağır olmasa bile oraya giden çocuğun basit bir suçtan yargılansa bile çevresinde bu kadar fazla ağır ve adli suçlu görmesi tabii garip bir his uyandırıyor yani bir nerede olduğunu algılamama durumu yaratıyor.” Ç7

“Ya şöyle kendini ilk başta zaten suçlu gibi hissediyorsun çünkü işte biliyorsunuz hani oraya gelen insanlara bir bakıyorsunuz ki yani kimseyi küçümsemek için söylemiyorum ama çok değişiklikler yani Amerika gibi 1001 türlü ırk, insan var yani çok değişik hani sen bakıyorsun kendine belki sen de onlara göre değışiksin ama değil yani sen normal bir insansın onlar gibi değilsin hani sanki aynı kefeye koyulmak gibi böyle, öyle hissettiriyor bana. Yani inanın sonra bir de öyle bir yere girdim ki çocuk parkı gibi ya, bir yerde ayıcıklı şey var koltuk var, ayıcıklı halı falan var, ya ben 17 yaşındayım o zaman, yerde ayıcıklı halı var, niye böyle bir şey var, çok saçma.” Ç1

4.10.4. Karmaşık

SSÇ katılımcıların bir kısmı, adliyenin karmaşık yapısına odaklanmıştı. Adliyenin kalabalıklığı, büyüklüğü, birçok işlemin aynı anda yapılması ve doğru yönlendirme olmaması gibi nedenlerle bilinmezlik içinde olduklarını söylemişlerdir:

“Adliye sürekli olarak etrafta bir sürü insan var, polisler var, işte savcılar, hakimler falan filan. Bir sürü oda var, çok fazla oda var nereye gideceğini bilmiyorsun, rastgele bir yerin kapısını çalıp soruyorsun şu nerede diye, hafif somurtkan bir abla ya da bir abi sana bunu söylüyor. Gidiyorsun o artık şurada değil burada deniyor, oraya gidiyorsun, 3 kat aşağı, 5 kat yukarı, sürekli bir keşmekeş var. Yani çok düzensiz gerçekten çok düzensiz. Bir odaya giriyoruz içeriden polis 3 tane polis kelepçeli birini çıkarmaya çalışıyor, biz ona şunu nereden alacağız diye soruyoruz falan hani çok karmaşık bir yer ve insanın aklını bulandırıyor, sağlıklı düşünmeni engelliyor yani gergin olmayacaksan dahi oraya girince ben geriliyorum öyle diyeyim.” Ç4

“Valla kocaman gerçekten kocamandı, bayağı büyük. İlk defa işte kemerine kadar o kapıdan geçmek hani, kemerin vesaire tuhaftı, ondan sonra içerideyken o bölümler falan benim için hiçbiri bilinmezlik, anladın mı? Tamamen benim gözümden labirent gibi bir yer. Bilmiyorum nereye gidileceğini, ilk önce bir yere gitmiştik, o oradan başka yere yönlendirdi, oraya gittik, bayağı karışık yani bilmiyorum baya büyük bir yer.” Ç9

4.10.5. Keyfilik

SSÇ katılımcılardan Ç8, adliyei düzenin değil keyfilğin hâkim olduğu, umursanmadığı, her an hakkında nedensiz yere olumsuz bir karar verilebilecek bir yer olarak tarif etmiştir:

“Başboş, herkes kafasına göre burada. Abla, ben buraya gelince her an cezaevine gidecektim gibi hissediyorum. Çünkü öyle bir hissiyat veriyorlar umursamazlıkları, şeyleri var ya. Her şey istedikleri gibi ya. Her an gidecektim gibi hissediyorum. Yani, binasına bir şeyimiz, düşkünlüğümüz yok. İçindeki insanlar iyi olsun, içindeki insanlar bizi anlasın, yeterli.” Ç8

4.11. Savcılara ve Hakimlere İlişkin Deneyim ve Algılar: “Devletin sert yüzü denilen şeyleri gördüm, hiç şefkatini görmedim.”

Tablo XII: Savcılara ve Hakimlere İlişkin Deneyim ve Algılarla İlgili Frekans Listesi

Kategori	Alt Kategoriler	Frekans
Savcı ve Hakimlere İlişkin Deneyim ve Algılar	Olumlu deneyim ve algılar	1 SSÇ, 4 uzman, 3 avukat
	Olumsuz deneyim ve algılar	9 SSÇ, 6 uzman, 7 avukat

Araştırmada, katılımcılara çocuk ceza yargılamasında görev alan savcı ve hakimlerle ilgili deneyim ve algıları da sorulmuştur. Bulgular analiz edilirken, soruşturma ve kovuşturma işlemlerini ve adil yargılanma hakkını işaret eden katılımcı cevaplarına ilgili kategorilerde yer verilmiş, katılımcıların savcı ve hakimlerle ilgili olan doğrudan aktarımları ise bu başlık altında ele alınmıştır. Analiz sonucunda, olumlu ve olumsuz deneyim ve algılar olmak üzere iki alt kategoriye ulaşılmıştır.

Bu iki alt kategorideki bulguları özetleyen iki anlatıma aşağıda yer verilmiştir. Uzman katılımcılardan U9, hakimler arasında yerleşik olan iki eğilimden bahsetmiştir: Buna göre

hakimlerin yalnızca bir kısmı özel bir yargılama alanında görev yaptığını düşünüp buna göre davranırken, büyük bir kısmı kendilerini ceza hâkimi olarak görmektedir. A1 ise bu eğilimin farklı bir boyutunu ele almış ve aynı hâkimin davranışları ile çocuk hâkimi kararları ile ceza hakimliği yaptığını dile getirmiştir:

“Çalışa çalışa bu alanda deneyim sahibi olan hakimler var ve gerçekten 13 yıl içerisinde hani müthiş dediğim hakimlerle karşılaştım. Genel eğilim şu, bunu bizatihi söyleyen hakimlerim de olmuştu biz Ceza Mahkemesiyiz her ne olursa olsun dendiğini biliyorum. Dolayısıyla burada 2 tür eğilim var eğilimlerden bir tanesi ne olmasını istediğimiz evet bu özel bir mahkeme grubu ve dolayısıyla burada prosedürlerin ve süreçlerin farklı işleme gerektirdiği, orada bir çocuk olduğuyla ilgili durumu çok kavramış hakimler ve onların yaptığı kovuşturmalar ve duruşmalar. Diğer tarafta eğilim sadece şu oluyor, ilk suçu mu değil, ilk suçuyorsa bir hak daha verelim eğilimi ile ceza erteleme yoluna gitmek ama onun dışında o kadar belli oluyor ki bazen böyle bir duruşmaya girip buradan çıkacak kararı hissetmek ve anlamak o kadar kolay ki alan içinde çal.” U9

“Hakimlerin çocuklara sıcak davranmaya çalıştığını gerçekten fark ediyorum. Çocuk mahkemesi hakimlerinin daha güler yüzlü olduğunu, daha sempatik tipler olduğunu düşünüyorum ama bu kararlarına yansımıyor. En son başıma gelen bir dosyada çeşitli ihlaller vardı, şimdi özeline girmek üzere, çocuğu koruması gereken bir kurum çocuktan şikayetçi olmuştu, benim de çok itirazların vardı dosyaya ilişkin. Ben çocuklara karşı sorumluluklarını anlattım bu kurumun, hakim de beni güzelce dinledi, dosyasını da bilen bir hakimdi aslında. Benim söylediklerim doğrultusunda bir karar vermedi, cezayı verdi ama sonra bana dedi ki ‘avukat bey dedi söyledikleriniz çok önemli şeyler lütfen bunları gerekçeli istinaf dilekçenizde bir üst mahkemeye taşıyın’ dedi. Bu bana mesela absürt geldi yani sonuçta orada hâkim olan sensin bu zaten benim argümanın ben zaten bunu yazacağım dilekçeye, bana tekrar neden bana belirtiyorsun ki iyi avukatlık yaptınız mı demek istiyorsun anlamadım yani o yüzden diyorum yani kararına hiçbir şekilde yansımadı.” A1

4.11.1. Olumlu deneyim ve algılar

SSÇ katılımcılardan Ç10, yargılandığı dosyanın ilk duruşmalarına giren hâkim ile ilgili olumlu bir örnek paylaşmıştır. Ç10, duruşmada hâkimin sakin tavırlarından, kendisine söz hakkı vermesinden bahsetmiş ayrıca mağdurun ailesi tarafından kendisine edilen hakaretleri hakimnin yargılanan kişinin bir çocuk olduğunu vurgulayarak yönetmesini de hala unutamadığını anlatmıştır:

“İlk 4-5 mahkemede hâkimin davranışları, konuşma şekli yani o benim için olumlu bir şeydi. Ben mesela atıyorum o mahkeme salonuna girerken çok tedirgindim ama mesela sakin konuşmaya başladı, bana söz hakkı veriyordu yani karşı taraf bana hakaret etti bana mahkemesinde, hâkim ‘kesinlikle’ dedi ‘bunu yapamazsınız, buna müsaade etmem ben burada’ dedi, ‘karşınızda bir çocuk var’ dedi. Orada karşı

tarafından böyle hakaret böyle tehditvari bir konuşma geldi, hani göreceksiniz gününüzü tarzında bir konuşma gerçekleşti, hatta orada mesela babam falan da ayağa kalkıp cevap vermek istedi. Hâkim önce babamı oturttu siz karışmayın oturun dedi sonra döndü kardeşim dedi burası mahkeme salonu ve bu karşımızdaki çocuk dedi, kesinlikle ben de sana bunu yaptırmam eğer bir daha bu şekilde bir eylemde bulunursan dedi sizi salondan dışarı çıkartacağım dedi, bu çocuğa burada da kimse hakaret edemez sonuçta istenmeyen bir olay ve karşımdaki bir çocuk ona göre davranmanız gerekiyor diye. Bizim hakim ben kimseye dedi hiçbir çocuğu burada ezdirmem, o tarzda bayağı bir yani sağ olsun, bugün bile kendisini görsem oturur yani evime bile davet ederim. Çoğu davranışı gerçekten çok rahatlatı, ailemi ve beni çok rahatlatı.” Ç10

Ç10’un aktarımına benzer örnekler uzman katılımcılardan da gelmiştir. Çocuğu dinlemek, iletişim kurmak, kendini ifade edebileceği fırsatları vermek olumlu özellikler olarak öne çıkmıştır:

“Bazısı çocukla gerçekten onun değerli olduğunu hissettiriyor, onu dinliyor, orada mesela neden yanlış olduğunu anlatıyor hani bir yani nasihat verme gibi değil ama karşılık iletişim kuruyor diyalog oluşturuyor bu önemli diye düşünüyorum.” U8

“Bizdeki çocuk savcısı ile 7-8 yıl kadar süredir birlikte çalışıyoruz, 7-8 yıldır çocuğa nasıl davranması gerektiği, ne yapması gerektiğini, nasıl sorması gerektiğini artık az çok içselleştirmiş durumda. Bu açıdan biraz daha içimiz rahat açıkçası. Çocuğa işte sürekli aynı soruyu sorup rahatsız etmek gibi bir misyon olmuyor ya da yalan söylüyormuş gibi bir bakış açısı ya da böyle bir davranış içinde bulunmuyor. Çocuğun kendisini de hakla ifade edebilmesine çalışıyor açıkçası. Savcı yargılamadan onun kendini ifade edebileceği ortamları oluşturuyor.” U1

Avukat katılımcılar arasında da savcı ve hakimlerin çocukların yaklaşımına ilişkin iyi örneklerin altını çizenler olmuştur. Çocuklarla birebir ilgilenmek, çocuğun içinde bulunduğu koşullara dair sorular sormak, çocuğu dinlemek altı çizilen davranışlar olmuştur:

“Bazıları bir anne gibi. Bir hâkime denk geldim hatta böyle başlangıçta garipsedim ilk defa gördüğüm için. Daha rahat, cübbesi yanında ama üzerine giymemiş böyle ayakta, orta üstü yaşta bir kadındı, konuşuyor ama sorduğu sorularda da dinliyordu, dosyayı da biliyor, o dosyada 3 SSÇ vardı görece daha rahat bir duruşma geçirmiş oldular.” A6

“Ben böyle kendimi çok hazırlamışken savunmaya falan savcının çocuğu tanıdığını “bir dakika avukat hanım, tamam hani sen çok heveslisin de bir dur, yeni mi geldin, ben seni bir daha seni görmeyeceğim, bu sefer şöyle yaparım demedim mi” ama bunu çok sevecen bir tavırla hani yaklaştığını gördüm. Mesela ... çocuk hakimini çok severim, genelde çocuklar için uzlaşmacı tavrı hani daha spesifik yaklaşması, olayları biraz daha net, o çocuk özelinde görmeye çalışması, yetiştiği ortam, karne notu, ailesinin durumu, bunları mesela sorar duruşmalarda ya da ne yiyip içtiği, akşamları nerede kaldığı hani bu tip bir yaklaşımı vardır. Bana göre bu doğru olan çünkü en azından çocuğa mahkemede, ne olursa olsun sonucu, güvende olmasını sağlayan onun düşünüldüğünü ifade eden bir şey” A2

4.11.2. Olumsuz deneyim ve algılar

Savcı ve hakimlerle ilgili olumsuz deneyim ve algılarda, çocuklara tamamlanılması gereken bir iş gibi davranılması, konuşma olanağı verilmemesi, yasaklar konulması, sert ve kaba davranılması; çocuklarla göz teması kurulmaması ve çocukların dinlenmemesine değinilmiştir. SSÇ Katılımcı Ç8'in yüzüne bile bakılmadığına dair anlatımları, uzman ve avukat katılımcıların aktarımlarına da yansımıştır:

“Umursamazlar, her şey kendi istedikleriymiş gibi, o şekilde yani. Bizden çok yani yanındakiyle onla bunla. Belki köşeye bizden daha çok bakıyordur.” Ç8

“Çocukla iletişim kurmak, bağ kurmak, göz teması kurmak bunların hepsi çok önemli. Mesela bir çocuk hâkimi vardı, çocukla göz teması dahi kurmuyor, hani bir robot gibi ifadesini alıp geçiyor” U8

“Çoğu çok ilgisiz, yüzüne bakmayıp al sana erteleme verdik hadi yürü git işine diyerek bir dosya daha karara çıktı diye sevinen hakimimiz de var. Yine hiç yüzüne bakmayıp ona bir eşyaymış gibi davranan sadece öfkeli ifadeni alacağız gibi yaklaşan savcı da gördüm.” A2

Önceki başlıkta yer verilen olumlu deneyim ve algılarda, çocuğun kendisini ifade etmesine olanak vermek, okul durumu ile ilgilenmek ve duruşmadaki sataşmaları yönetmek gibi davranışların tam aksi ile Ç6'nın muhatap olduğu anlaşılmaktadır. Ç6 bunlara ek olarak hâkimin kendisine ceza verirken güldüğünü unutamadığını aktarmıştır:

“İlk etapta avukata bıraktık kendimizi daha sonrasında tabii biraz da latifeyle karışık piştikten sonra çünkü kendimizi savunmaya başladık hâkimin karşısında. Bana cezayı veren hâkim bir bayandı, inanın bana gülerek ceza verdi, gerçekten aynı böyle gülerek bana ceza verdi. Benim işte başarılı bir öğrenci olduğuma dair bunun üzerinden savunmalarım vardı, hâkim hiç oralı olmadı, dinledi dinledi dinledi, evet evet dedi. 50 cümle kurduysam 10 tanesini yazdı, maktulün, rahmetlinin ailesiyle mahkemede itiş kakışlarımız tartışmalarımız oldu sürekli bizi azarladı. Tamamıyla böyle devletin sert yüzü denilen şeyleri gördüm, hiç şefkatini görmedim.” Ç6

SSÇ katılımcılardan Ç9, hâkim karşısında konuşamamasının nedenini hem kendisine hem avukatına yönelen sert tavır ile açıklamıştır. Ayrıca ifade ve sorgu işlemlerine yönelik deneyim ve algılar başlığı altında yer alan azarlanmak kategorisinde katılımcıların bu işlemler sırasında maruz kaldığı benzer deneyimlere yer verilmiştir:

“Ne bileyim benim konuşamamam, avukatım konuştuktan sonra üstüne bir de böyle hani sert tavırlar göstermesi hani onun durum yok sadece beni savunan avukat, tavrı niye sert, savunması gereken bir yer, beni umursamadı bile konuşmama bile müsaade etmedi öyle yani.” Ç9

Avukat katılımcı A6, savcı karşısında ayakta dur denerek azarlandığını belirten Ç4’ün aktarımları ile ortaklaşan tanıklığını paylaşmıştır:

“Bazıları sanki böyle şey tenzili rütbeyle gelmiş yüzünden çamur damlıyor. Bir çocuk demişti ki savcıya çıkacağıma doğrudan hakim çıkarım. Savcıların çoğunluğu da erkek, yani kadın oranı hakimlerde daha fazladır. Savcıların çocuklara dış gösterdiği hele genç savcıysa abla öf dedikleri bir atmosferden bahsediyorlar ve gerçekten mesela bir çocuğun savcının karşısında oturmak istemesi ya da hani oturur oturmak istemiyor da olabilir herkes oturduğu için kendinde oturma ihtiyacını hissetmiş olabilir ama savcının hayır oturma sen kalk ayağa demesi gibi bir durum söz konusu oluyor. Savcılar genellikle daha kaba sanırım mesela ayakta dur muhabbeti tanık olduğum bir şeydi ama çok fazla değişken var ve karşımda güç zehirlenmesi yaşamış bir savcı var. Bir saniye ya bir müvekkilim oturabilir falan gibi bir yerden girdiğinde bir sonraki cümle daha zorbaca gelebilir çocuğa ve sürekli o esnada kavga etmek zorunda kalabilirsin onun yerine hani ayakta beklesin bir şekilde toparlarsın bu görüşmeyi çünkü kavga etmeye kalksam yine müvekkiline zarar verici bir şey olabilir” A6

4.12. Müdafilere İlişkin Deneyim ve Algılar: “Avukatın yüzü yok bende”

Tablo XIII : Müdafilere İlişkin Deneyim ve Algılarla İlgili Frekans Listesi

Kategori	Alt Kategoriler	Frekans
Müdafiye İlişkin Deneyim ve Algılar	Yetkinliğe dair sorunlar	10 avukat
	İletişim eksikliği	9 SSÇ, 4 avukat, 5 uzman
	Gerekli ve güvenilir bilgi verme	6 SSÇ
	Etkili hukuki destek eksikliği	8 SSÇ, 5 avukat
	Uzmanlarla işbirliği eksikliği	5 uzman

Araştırmada katılımcılardan müdafilere ilişkin deneyim ve algıları da öğrenilmeye çalışılmıştır. Analiz sonucunda katılımcıların verdiği yanıtlardan bu başlık altında yetkinlik, iletişim, etkili hukuki destek, gerekli ve güvenilir bilgi verme ile uzmanlarla iş birliği içinde çalışma konularında alt kategorilere ulaşılmıştır.

4.12.1. Yetkinlik

Avukat katılımcıların tümü CMK dosyalarında görev almaya başlamadan önce zorunlu bir eğitim aldıklarını, bu eğitimde çocuk haklarına da yer verildiğini ancak bu tür eğitimlere daha çok ihtiyaç duyduklarını söylemişlerdir. Buna ek olarak, aldıkları eğitimin üzerinden çok zaman geçtiğini, eğitimlerin yenilenmediğini, kendi çabaları ile bilgilerini güncel tutmaya ve eksiklerini kapatmaya çalıştıklarını belirtmişlerdir. Avukat katılımcılar, suça sürüklenen çocukların içinde bulunduğu koşullar ve çocukla iletişim konusunda yapılacak eğitimlerin önemini ayrıca vurgulamışlardır:

“CMK’da çok kısa anlatılıyor, çok da faydalıydı aslında. Keşke tekrar tekrar olsa, öyle dosyalar geliyor ki insan sormaya, fikir üretmeye ihtiyaç duyuyor. Öyle olunca da kendin kapatmaya çalışıyorsun açığını, ya birine ulaşıyorsun soruyorsun yanıt alana kadar sormaya devam ediyorsun ya bir kaynağın, bir kararın peşine düşüyorsun” A10

“Eğitimlerin kesinlikle çok yetersiz olduğunu düşünüyorum, ne yazık ki adalet sisteminde yer alan çocuklarla ilgili dosyalara sadece dosya gözüyle bakılıyor. Sanık yerine SSÇ yazıyor diye bir algı var ama hayır o sürüklenmesinin arkasında çok şey var bu ancak eğitimle anlatılabilir” A2

Avukat katılımcılar arasında, diğer meslek profesyonellerinin çocuklara olumsuz yaklaşımlarına karşısında ne yapmaları, süreci nasıl yönetmeleri, çocuklara ne söylemeleri gerektiği konusunda zorlananlar ve bu konuda destekleyici eğitimlere ihtiyaç duyduğunu aktaranlar olmuştur:

“Meslek içi eğitimlerde süre açısından da sınırlılık vardı. Ben örneğin, stres yönetimi gibi veya iletişim teknikleri gibi daha güçlendirici eğitimlere ihtiyaç duyuyorum bazen. İşte bazı hakimler, savcılar veya polisler daha zorba davranabiliyorlar. Orada tansiyonumu tutabilecek ve stresimi kontrol edecek eğitimler olmasını istedim. Kendini geliştirecek okumalar yapıp, destekler alıyorsun ama kümülatif baktığında tüm avukatların sorunu olduğu için bu tür iyileşme eğitimleri olabilir diye düşünüyorum. Çocuklarla ilgili konularda mevzuat bazen çok genel geçer şeyleri içermez ve detayları bilebilmeniz gerekir. Çocuk odaklı yapılandırılmış eğitimler daha iyi olabilir.” A6

“Tabii ki eğitime ihtiyaç duyduğum çok oluyor. Özellikle çocuğa yaklaşım, çocukla iletişim metodlarıyla ilgili çok oldu. Özellikle temas konusunda bazen çocuktan gelen fazla yakınlık isteği bazen de tamamen ters yönde iten kapalı olma meselesi oluyor. Orada işte elimi kolumu bedenimi nasıl kullanayım, nasıl bir yaklaşımda bulunayım, onunla ilgili benim birazcık daha pedagojik bir eğitim ihtiyacım olmuştu. Bir de

özellikle yargılama esnasında işte duruşma salonunda hâkim savcının yaklaşımı belli, bariz bir katı yaklaşımı var, ondan sonra salonun dışına çıktığımızda böyle onarıcı bir şey mi söyleyeyim, teselli mi edeyim, oralarda ilk yıllar çok zorlanmıştım.” A5

Avukat katılımcılardan A3 ise avukatların yetkinliğine farklı bir bakış açısı getirmiş ve

CMK servisi tarafından atanan avukatların baro tarafından denetlenmemesini eleştirmiştir:

“Hakkını bilmiyor, avukat gelmiyor, avukat gelse ilgilenmiyor, hâkim zaten tutukluyor, avukat diyor işte savunmamızı tekrarlıyoruz, ya baba savunman yok sakın ol. Çok basit avukatlık bilmeyenler avukat olarak CMK’da görev alıyor, baro eğitimine sadece katılman yeterli sonuçta, sınav yapmıyor sertifikayı veriyor. 5 gün otur, hiçbir şeye cevap verme gene sana sertifikayı veriyor, başka eğitim yoktur böyle yani başarını ölçmeyecek. Burada baronun da bence suçu var. Baro çocuklara atadığı avukatın halini görüyor mu, duruşmaya ne bileyim baro temsilcisi, gözlemcisi gönderiyor mu? Bu avukat CMK duruşmasına geldi ama hiçbir şey yapmıyor, not alalım bir daha izleyelim, sistemde görünsün diyor mu? Duruşmaya gelmedi, mazeret veriyor sürekli, şimdi bu avukata hala baro CMK dosyası veriyorsa baro suçlu. CMK’dan gelen avukatların birkaçını görse ismini not etse görevini yapıyor mu yapmıyor mu diye? Bence baro utanır, özür dilerler yani.” A3

4.12.2. İletişim

SSÇ katılımcıların müdafilerle ilgili deneyim ve algılarında, CMK servisinden atanan avukatlara yoğunlaştıkları görülmüştür. Katılımcıların tümü atanan avukatları baro avukatı olarak adlandırmıştır. Baro avukatlarının kolluğa ve duruşmalara gelmemelerine, geç gelmelerine, geldiklerinde kendileri ile iletişim kurmamalarına ilişkin örnekler SSÇ katılımcıların cevaplarına yansımıştır:

“Avukatın yüzü yok bende, avukatın yüzü yok. Yani gelip benimle şöyle ilgilendi ya da şöyle konuştuk şurada, hiç yok.” Ç3

“Baro avukatlarıyla ben hiç karşılaşmıyordum yani karakola geldiklerini hiç görmedim. Duruşma veya savcıya ifade verirken geliyorlardı, bazen de gelmiyorlardı rapor falan veren vardı, gelmediği için mahkeme erteleniyordu veya ifadem başka zaman alınıyordu. Savcıya çıkmadan önce evet hocam görüştüğüm oluyordu ama her zaman görüşmedim. Mahkeme, duruşma zamanlarında çoğunlukla geliyorlardı, en çok duruşmaya geliyorlardı baro tarafından atanan avukatlar ama duruşmaya geldiğinde bile sizinle görüşmüyorlar öyle söyleyeyim, görüşme talep etmiyorlar, yanınıza gelip sormuyorlar, mahkemede de susuyorlar hocam, hâkim sorduğu zaman cevaplıyorlar, yani eklemek istediğin bir şey var mı diye soruyor ya, avukatlar da bir şey söylemiyor yani hocam genellikle.” Ç5

“Baro avukatı geldi savcıya, yani savcı konuşurken bana avukat sanki böyle hani bitsin de gideyim havası vardı. Sağ olsun kendisi, bana ne bir şey söyledi, yani ne

bir rahatlatma ne savcılık karşısında bu şekilde bunları konuş, hiçbir şekilde hiçbir şekilde yardımcı olmadı. Yani sadece orada zaman geçsin de ben gideyim diye mücadele etti sağ olsun kendisi.” Ç10

“Avukatı biz özel avukat çağırdık avukatın bize geldiği saat zaten sabah 8.30-9.00. Özel avukattan sonra baro avukatı geldi, biz dedik sen kimsin ne için geldin, o baya sonra geldi yani” Ç8

SSÇ katılımcıların 2’sinin avukatlarla olan iletişimlerini ve avukatlardan aldıkları hizmetin kalitesini para ilişkisi üzerinden yorumladıkları, özel avukat - baro avukatı ayrımı yaptıkları görülmüştür:

“İlk barodan gelen avukat, davanın seyrini değiştirecek bir şeyler vardı, fark etmedi bile bunları, yeterince ilgilenmedi hiçbir zaman. Yine diyorum bu tamamen maddiyatla alakalı bir şey, avukata verecek paran yoksa kendini savunamıyorsun hukuk karşısında. Çok ciddi bir sıkıntı bizim de çok sıkıntı çektiğimiz bir şeydi o yüzden de avukatlarla rahat iletişim kuramadık. Yani hani darlayamadık diyeyim avukatı ne oluyor, ne oluyor, ne oluyor bunu sürekli soramadık.” Ç4

“O dönemki görüşüm tamamen şuydu, paran varsa yanındalar, seni para olarak görüyorlar. Paran yoksa sadece birkaç kelime söyleyip geçiştirecekler kafasındaydım. Avukat karakola gelmemişti, hiç hatırlamıyorum. Bir duruşma oldu zaten pek hatırlamıyorum ama orada da ilgisizdi. Ama şöyle bir şey vardı, arkadaşımın özel avukatı vardı, kendisi inanılmaz bir şekilde savunuyor, diğerine bakıyorum ya kalkıp birkaç bir şey söylesene. Yani senin konuşmanı sağlayacak şey para mı? Ben burada çocuğum, bana biraz destek versene. Benim param olmadığı için seninleyim, neden diğeri gibi konuşmuyorsun. Ben kendimi onun yerine koysaydım örnek veriyorum ben bir avukat olsaydım, küçükken de avukat olmak istiyordum sonra bunları gördükçe vazgeçtim, ben olsaydım bu tarz durumdaki çocuklar için yani hiçbir zaman eğer barodaysam hiçbir zaman şeye bakmam, paraya bakmam, ben kendisiyle ilgilenirdim, elimden gelen her şeyi yapardım. Kendisine gelip konuşturdum bak hani ben senin özel avukatın değilim ama bir özel avukat gibi de seni savunabilirim, yardımcı olabilirim, yani bunun için senden para istemem yani nasıl bir özel avukat seninle ilgileniyorsa ben de senin ilgilenirim. Yani bana o güveni vermesi gerekiyordu, ben böyle yapardım. Sonuçta iyi bir insan ve burada 12 yaşında bir çocuksa, ben kesinlikle buna yardımcı olurdum.” Ç2

Müdafilere çocuklarla iletişimindeki eksikliklere ilişkin bulgularda, avukat ve uzman katılımcılar da SSÇ katılımcılarla ortaklaşmıştır. Avukatlardan A2, yaşadıklarından yola çıkarak somut örnekler vermiştir:

“Gittiğim karakolda çocukla görüşmek istemiştım ben, polis çok şaşırmişti, çünkü bugüne kadar gelen hiçbir avukatın çocukla görüşme talebi olmamış. Avukatlar Allah'a emanet yani tek sayfa ile gelenler, duruşmayı önemsemeyenler, kaçırılanlar, savunma vermeyenler yani çocukla ilgili bir fikri olmayanlar, çocuk avukatını aradığı halde duruşma salonunda sessiz sessiz oturanlar. Ben elimden geldiğince

hepsine tepki gösteriyorum, hakimlerle de tartıştığım olmuştur, ben zapta geçiriyorum, diyorum ki meslektaşımız duruşmaya iştirak etmemiştir, çocuk mahkemesi söz konusudur, baroya bildirilsin, siz yazın reddedin diyorum. Ben geçiriyorum tutanağa, benim için önemli onu oraya geçmek. O avukatın görüp de ya bir dahakine beni şikâyet ederse diyerek tutanakta onu görmesi o kadarlık endişesi bile benim için ufacak bir şeyi değiştirmek anlamına geliyor belki. Dolayısıyla çocuk mahkemesindeki avukatların çoğunun sadece dosya ve CMK parası olarak gördüğünü düşünüyorum” A2

A2'nin bu söylemlerine ek olarak A4 de sorunların kökeninde yer aldığını düşündüğü

CMK dosyalarındaki ücretlendirme politikasına vurgu yapmıştır:

“Bir çocuk dosyasında karşılaştım, benim diyor boğazımı sıkı ben de onun elini aldım büktüm, diğer çocuk hakkında soruşturma başlamış gerçekten ama çocuk bunu anlatamıyor mahkemede. Şimdi bunu benim anlatmam için benim bunu biliyor olmam lazım ama bilemiyorsun bazen. Duruşmaya sonradan geliyor, bir şekilde yakalayamıyorsun bazen anlattıramıyorsun zaten neyin ne olduğunu. O yüzden netice olarak etkin müdafilik önemli ama şöyle bir şey var şimdi çocuk tutuklandı gitti, CMK'dan müdafili gitsin cezaevinde çocukla görüşsün, bu sefer müdafinin ücretine geliyor konu, hiçbir müdafili bunu 3 kuruş ücret için yapmıyor açıkçası. Çocukla konuşmaya vakti yok, çocuğun hiçbir şeyden haberi yok, giriyor çıkıyor, ondan sonra ne oluyorsa bu hayatın içinde kayıp gidiyor, kapılıp gidiyor. Bu dosyalarda meslektaşlar 2.000 TL yerine 20.000 TL alıyor olsalardı belki cezaevine de giderlerdi, çocukla da konuşurlardı.” A4

Avukat katılımcılar arasında, tüm çabalarına rağmen çocuklara ulaşamadıkları için

iletişim eksikliği yaşadıklarını iletenlerle karşılaşılmıştır:

“Belli bölgelerde çok suça sürüklenme durumu var. Bu çocuklarda mesela tebligat alınmaz, telefonuna ulaşılmaz, bir gün bir yerde yakalanırsa gelir ifadesi alınır. Şimdi orada nitelikli bir müdafilik yapmak zor yani. Duruşmaya gelirse, artık ne zaman gelir, saat algısı da yok çocuğun, çoğu böyle, duruşması 10'da geliyor 1'de adliyeye, yani tamamen ipin ucu kaçmış durumda. Çocuğu salonun önünde yakalarsan bilgiyi akıtmaya çalışıyorsun, nasıl bir durumda olduğunu anlatmaya çalışıyorsun. Çocuğu bulursan telefonunu alıyorsun, bazen yine ulaşamıyorsun. Yani kendi açımdan zorlanıyorum ben açıkçası. Tabii avukata da güvenmek istemiyorlar, onu da inşa etmek zorunda kalıyorsun.” A1

“Dosyanın bir aşamasında çocuk kovalamaya başlıyorum çünkü özellikle çok dosyası olan çocuklar sık numara da değiştiriyorlar ve o çocuklara ulaşmak çok zor olabiliyor. Numarası dosyada değiştiği için bulamıyorum, duruşma günü yaklaşıyor, halen bulamıyorum, tesadüfen dosyada geçen bir instagram hesabı vardı, aynısını buldum ama olmayadabilir, şansımı deneyeyim, yabancılardan gelen mesaj isteklerini kapatmış, e arkadaş olarak ekleyip ilerlesem, şahsi hesabımdan öyle bir şeye kalkışmak da istemiyorum, belki fake ya da işte avukat instagram hesabı tutarak bir yerde yapmak iyi olabilir. Mesela işte, o çocuğa ulaşamamak beni çok strese sokmuştu çünkü dosya başlangıcında mutlaka bir şeyler konuşmamız gerekiyor.” A6

Adli süreç boyunca, çocuklarla yakından temas kuran uzmanlar da suça sürüklenen çocukların CMK'dan atanan avukatları ile iletişimlerindeki eksiklikleri gündeme getirmişlerdir. Uzmanların tümü, atanan avukatların büyük çoğunluğunun çocuklarla temas kurmadığına ilişkin tanıklıklarını paylaşmıştır:

“Çocuk soruyor hani avukatım vardı ama ben bir daha avukatımı görmedim ya da işte bir şey sormak istiyorum avukatıma ulaşamıyorum bu şekilde geri dönüşler de aldık biz” U1

“CMK'dan bazı idealist avukatlarla tanıştım ama sayıları çok az onların. Yani dosyaya hâkim, olaya vakıf, çocuğun ailesiyle görüşmüş, çocukla iletişim kurmaya çalışmış olan idealist CMK avukatları. Duruşma saatine ve gününe kadar çocukla çocuğun ailesiyle hiç irtibata geçmemiş avukatlar oluyor genelde o avukatlar zaten kendini hemen belli ediyor duruşmada yani, olayı bilmiyor çünkü. Özellikle genç deneyimsiz avukatlar yoğunluklu oluyor CMK'larda. Bir de özel vekaletle gelenler tabii dosyayı okumuş oluyor, ailesiyle görüşmüş oluyor, karşı tarafla irtibata geçmeye çalışıyor, onlar hani çocuğun bireysel özellikleri, ailenin özellikleri üzerinden var olan olayı yorumlamaya hukuki değerlendirmeye çalışıyorlar. Cezaevinde çocuğu mutlaka gidip görmüş oluyor. CMK avukatı olup da cezaevine giden benim meslek hayatımda hani sayarsanız 5 tane avukata denk gelmişimdir, gelmemişimdir.” U2

“Hepsi çok kötü diyemem belki ilişki kuran vardır çocuklarla ama birçoğu işte CMK'dan atandığı için dosyalara girmeden okumayan, mazeret yollayan ya da yerine başkasını sokan, çocukla hiç görüşmeyen çok büyük çoğunlukta yani. O zaman da daha kaygı seviyesi artıyor ailesinin de yine öyle. Belki sonunda hiçbir şey olmayacak ama çocuk onun yüzünden aşırı stres yaşayabiliyor bütün hayatını etkileyebiliyor yani hani hem bu SSÇ'de geçerli hem mağdurlar da” U8

4.12.3. Gerekli ve güvenilir bilgi verme

Müdafilere ilişkin alt kategorilerden biri de gerekli ve güvenilir bilginin aktarımına ilişkin olmuştur. SSÇ katılımcılardan 4'ü avukatları iletişim kuramadığını ve bilgi alamadığını söylemiştir:

“Daha net şeyler söylenebilirdi bizde biz daha iyi biliyor olabilirdik tüm bu sürecin nasıl ilerleyeceğini, kendimizi de buna göre hazırlardık.” Ç4

6 SSÇ katılımcı ise avukatların aktarımlarına yönelik olumlu görüşlerini paylaşmışlardır:

“Bilinmezliğe karşı umut veren bir tek o vardı açık konuşmak gerekirse, çünkü benim için o an her şey bilinmezdi, her şey.” Ç9

“Kendi tuttuğumuz özel avukatlar sayesinde öğrendim. Yani özel avukatı olmayan birine bu süreçte kesinlikle mahkeme tarafından bilgilendirme yapılmadı, yapıldığını da hiç görmedim” Ç6

“Allah razı olsun gerçekten de iyi bir adam, şunu söyleyebilirim avukatlarımız hiçbir zaman bize samimiysiz konuşmadı. Seni kurtaracağım, rahat ol, sen relaks ol demedi bana. Avukatımın hala daha söylediği şey şudur hani ümitlendirmede hiçbir zaman, şu an rahatız bile dediğini duymadım. Düşünsenize, 7 yıldır devam ediyor, 7 yıldır adam diyor ki ‘ben seni kurtaracağım, rahat ol’ ama bakıyorsun kurtulamadım. Çok kötü bir şey bence ama beni en kötüsüne alıştırdı” Ç1

Avukat katılımcılar, iletişim alt kategorisinde anlattıklarına ek olarak, A1, çocuklarla görüştüktan sonra gerekli bilgileri verememelerinin önündeki engelleri şu şekilde açıklamıştır:

“Çocuk ancak duruşmaya geliyor avukatıyla orada karşılaşılıyor yani ben %99,9 oranında böyledir diye düşünüyorum bu iş. Sonuçta sen bu çocuğu o mahkemeye getiren yargı sisteminin bir ögesisin. Hani orada seni de kandırmaya çalışıyor bazen, o yüzden orada bir inşa süreci var ve başta kolay olmuyor. Evet, ben mesela öyle başlıyorum, önce, ben işte senin avukatınım devlet tarafından atandım ama hani ben sana ceza verecek merci de değilim. Burada ne oldu ne var elimizde, bu durum ne oldu, bunları bana tamamen saf temiz bir şekilde anlatırsan ben senin yanında nasıl yapabiliriz elimizden ne gelir bunları düşüneceğim ve sana anlatacağım diye başlıyorum. İşte mümkün olduğu ölçüde dokunmaya çalışıyoruz.” A1

4.12.4. Etkili hukuki destek

SSÇ katılımcılar arasında avukatlarından etkili hukuki destek aldığını düşünen SSÇ katılımcılar olmuştur. Katılımcıların sözlerinden avukatın dosyaya gösterdiği özen ve kurduğu iletişim sayesinde kişilerin kendini güvende hissedebildiği anlaşılmıştır:

“O dava sürecinde bizim en büyük destekçimiz oldu, haklarımızı gerçekten çok iyi korudu. Halen kendisinden bahsediyoruz hani çok iyi bir vatandaş kendisi, çok iyi bir insandı, kesinlikle haktan yana olan ve işin çok düzgün ehliyle yapan bir insan diye o kadarıyla da bahsediyoruz yani ailecek hatta sülalecek.” Ç10

“Avukatlıktan hiç anlamıyorum ama ciddi bir dava, bir ağır ceza mahkemesi ortada bir SSÇ var, bir çocuk var o yüzden avukatlara bence daha çok sorumluluk yüklenebilirdi, ilk avukat davayı daha çok savunsaydı belki biz çok daha sağlıklı bir süreç geçirirdik. En son çalıştığımız yeni avukatımızın hazırladığı dilekçeler var mesela şimdi onu okuduğumuzda falan bir oh dedik yani en azından böyle bir çıkış yolu olabilir falan diye, o da yine şuraya geliyor, avukatın dikkati ve özeni çok önemli hani karşınızdaki avukat gerçekten sizin kadar endişelendiği zaman sizin için, en azından hani kendinizi daha güvende hissediyorsunuz, uğraşacağını biliyorsunuz, çabalayacağını biliyorsunuz” Ç4

SSÇ katılımcılardan Ç2, atanan avukatın duruşma esnasında matbu ifadeler kullandığını, farklı bir çaba göstermediğini, tutukluluk durumuna ilişkin gerekli taleplerde bulunmadığını, çocuk olduğunu dikkate almadığını dile getirmiştir:

“Hâkim bir şeyler söylüyor, baro avukatı hiçbir şey yapmıyor, yani böyle duruyor, diyor ki ben diyor işte müvekkilimin serbest kalmasını istiyorum, yaşı göz önünde bulundurularak beraat etmesini istiyorum, bu kadar, bu kadar. Yani insan bir çırpınış gösterir, insan bir der ki, yani burada bir çocuk var, burada 12 yaşında bir çocuk var, ben buna yardımcı olayım. Bunun şu anki psikolojik durumu eğer ki cezaevine giderse o an başına neler gelebileceği veya nasıl bir travma yaşayabileceğini düşünmüyor, gerekli şekilde yardımcı olmuyor.” Ç2

SSÇ katılımcılardan Ç5 ise birden çok dosyasında farklı avukatların atanarak görev yaptığını, sürekli değişen bu avukatlarla bir bağ kuramadığını, avukatların duruşmaya gelseler de savunma yapmadıklarını hatta bazı avukatların kanun yollarına dahi başvurmadığını fark ettiğini belirtmiştir:

“İstinafa itiraz yapıp yapılmadığını hiç bilmiyorum, daha öncesinde ben kendim yapmadım böyle bir şey yani, baro tarafından atanan avukatların bazıları yapmış bazıları yapmamış Hocam. Yani çoğu aldığım cezalar da itiraz edilmeden gelen cezalar. Avukatları tanımadığım için ve her davada sürekli yeni bir avukat atandığı için bunları sormaya gerek duymuyordum hocam çünkü yani ilgili davranmıyorlardı. Tanıdığım bir avukat olmadığı için soramıyorum yani sürekli değiştiği için bir de soramıyorum yani sabit bir avukatım olmadığı için. Avukatlar tarafından da hocam yani bir beklentim olmuyordu çünkü genelde savunma yapmadıkları için yani pek bir ümidim olmuyordu, hiç muhatap da olmak istemiyordum ben de.” Ç5

Avukat katılımcılardan A3, hakimler için savunmanın öneminden bahsederken tam da Ç5’in yaşadığı duruma ilişkin aktarımda bulunmuş ve etkili hukuki desteğin kanun yolu ayağındaki eksikliğine vurgu yapmıştır:

“Hakimlerin bazıları müdafaaya bakıyor ya müdafî daha ilk celse kalktığında ilk celseye eski savunmalarımızı tekrar ederiz diye başlıyorsa cümleye hakim içinden gülüyor tamam bugün evlere şenlik diyor yani ben ne versem... yani şimdi hakim at koşturacak bir alan var zaten hükmü o veriyor ona lafım yok ama en azından orada bulunuyorsan müdafî olarak bir dakika bir soru sor varsa imkan varsa gerekiyorsa orada avukatlığını gösterecek sadece bir dakikan iki dakikan var zaten ve zamanından çalmışsın oradasın ya dosya okumamışsın zaten oraya gelmişsin avukat kötüyse hakim bence iyi olma zorunluluğu yok hakim umursamaz hükmü o veriyor istemiyorsan üst mahkemeye git ama avukatın iyi olması hakimi de zorlar, hakim de doğru karar vermek ister. Çocuk dosyalarının çoğu incelense, istatistik yapsa Adalet Bakanlığı, çoğu istinafa götürmüyor yani o mesleki sorumluluğu geçtim, 5 sene 3 sene erteleme geç diyor, boş ver diyor. Orada çok büyük boşluk var çünkü en azından

sanık olsa biliyor ama çocuk zaten bilmediği için istinafa gittiğinizi gitmediğinizi, avukat yırtıyor, çocuk istinafın adını bile bilmiyor” A3

Avukat katılımcılardan A4 arkadaşının dosyasında yaşadıklarını aktarmış ve dosyanın delil durumu hakkında bilgisi olmayan avukatlara ilişkin somut bir örnek paylaşmıştır:

“Geçen bir arkadaşımın CMK dosyasına ben girdim, evraklarını falan gönderdi, hani dedi zaten CMK çocuk dosyası duruşmalarında çok fazla bir şey söylemiyoruz, sen beraatini iste, zaten teşhis de yapılmış dedi. Ya bilirkişi raporuna bakıyorum teşhis olmadığı şeklinde tespit var dedim ki yani bu duruşma sen girsen bu çocuk gidecek belli ki yani hadi genelde hakimler bu konuda biraz dikkatli görüyor ama görmeye de bilir. Şimdi nitekim beraat” A4

Uzman katılımcılardan U9, avukatlar arasında gözlemlediği iki eğilimi açıklamıştır:

Katılımcılığın aktarımları, etkili savunma yapıp çocuklar için çaba gösteren avukatlar ile dosyaları incelemeyen, dosya özelinde savunma yapmadan adli sistemin akışına çocukla birlikte kapılan avukatları tarif etmektedir:

“Hukuku temsil eden 3 aktör grubundan çocuğun yararına en yakın olanlar avukatlar, bunu da es geçmek istemem. Bazıları sürece dahil olur olmaz çocuğun iyilik halini gözetmek için müthiş çaba sarf ediyorlar; anlatıyorlar, uzmanla konuşuyorlar; hâkimden talep ediyorlar; etkili olmak için oldukça proaktif davranıyorlar, çok deneyimliler var; onlar mahkemeleri manipüle edebilecek duruma bile gelebiliyorlar, hayır bunu es geçemezsiniz yapabiliyorlar. Ama diğerleri çocuk nasıl böyle oradan oraya sürükleniyorsa orada avukat da aynı durumdaymış gibi geliyor bana. Duruşma var gireceğiz işte hâkim bir şey söylüyor yaptık, nedir savunmanız diye sorulduğunda çok böyle standardize edilmiş cümlelerle yaklaşıldığını, ileride savunma vereceğiz gibi. Dosyaları çok incelendiğinden emin değilim bu grupta, haberdar olsa da incelemiyor olanlar var; bir de çok son anda haber verilenler var ki genel eğilim bu özellikle” U9

Etkili hukuki desteğin önündeki engeller, iletişim başlığı altında olduğu gibi bu alt kategoride de yer bulmuştur. Avukatların çocuklara ulaşamaması, ulaşsa da çocuğun dosyadaki hukuki durumuna etki edebilecek lehe delillere erişememesi A1 ve A7’nin sözlerine yansımıştır:

“Benim somut bir dosyam var tanık bulmaya çalışıyorum. Çocuğu arıyorum ulaşamıyorum gelmiyor duruşmalara. Bir kere geldiğinde yakaladım bunu anlatmaya çalıştım işte iştirak halinde bir suç, diğer çocuk daha annesi babası elinden tutan bir çocuk o geliyor sürekli o beraat edecek ama ona da söylüyorum bir tanık bulmamız lazım, birkaç tane mahalleden birkaç kişi getirin ki daha iyi sonuçlar alalım. Belki tanık gelse cezası azalacak nitelikli yağma olmayacak ama yok temin edemiyoruz yani, kaçıyor çünkü tebligat almıyor, telefonunu açmıyor, adliyeye

gelmiyor şimdi ben nereden bulacağım bu çocuğu. Abi kesinlikle dedi sen beni ara dedi hatırlat bana dedi, mesaj attım, yok ulaşamıyoruz, bilmiyorum ne olacak.” A1

“Çocuktan delil bekliyorum ama yok ki ortada, hâkimden süre istiyorum ki yani bir umut yine de hak kaybı olmasın” A7

4.12.5 Uzmanlarla iş birliği

Uzman katılımcılar arasında müdafilerin kendileri ile iletişim kurmalarının önemine değinenler olmuştur. Bu iş birliğinin özellikle çocuğun korunma ihtiyacını harekete geçirmek için etkili olabileceği ancak bu davranış biçiminin avukatlar arasında yaygın olmadığı katılımcıların ifadelerinden anlaşılmıştır:

“Bazı avukatlar iletişim kuruyor bizimle, ‘Buna da bir bakabilir miyiz ya da bu konuda mahkemeden bir talebimiz olabilir mi, mahkemeden talep edemezsek ya da mahkeme talebimize cevap vermezse çocuğu nereye yönlendirebiliriz’ diyor. Bazen bu konuda çalışmak istiyoruz çünkü bizim yazdığımız sosyal inceleme raporunda tedbir dışında bir yönlendirme seçeneğimiz de var yani şunun için şuraya yönlendirilmesi uygundur. Bu kararı mahkeme almasa da bir büyüğü bir avukatı bunun yönlendirmesini yapabiliyor. Bu konuda kimi zaman avukatlarla birlikte çalıştığımız oluyor. Yani 4 avukattan biri sadece bu tür bir iş birliği kuruyor” U1

“Sonuçta orada bir rapor sunuyoruz, çocuk için önerilen tedbir kararları oluyor mesela ve bunlar aslında çok da uygulanmıyor ya da işlevsel bir şekilde uygulanmıyor, hani bir avukat böyle tedbirin takibini yapabilir aslında o yargılama süreci içerisinde, daha etkin bir rol oynayabilirler.” U5

“Çok iyi avukatlar var çocukların çok peşine düşen davayı yakından takip eden gelip bize soran ama bence avukatların çok daha bilinçlenmesi gerekiyor. Uzmanın raporu da bir delildir yani çocuğun lehine kullanılabilecek çünkü bilirkişi raporu ama bundan haberleri yok, o raporla ne yapabileceklerinden haberleri yok. Şimdi ben tedbir yazmışım oraya ben zaten devletin memuru olarak çalışan bir uzmanım ki bu da yanlış bağımsız bir şekilde çalışmam gerekiyor, dolayısıyla burada zaten bu çekişmeyi yapacak sistem ve çocuk arasında o dengeyi kuracak kişi zaten avukat. Ben bir tedbir yazıyorsam o tedbiri hukuki olarak aldırabilecek o, çünkü zaten biz rapor yazdıktan sonra bir daha duruşmaya çıkma gibi bir şeyimiz olmuyor. Mesela mükerrer suç durumunda biz bu çocukla ilgili madde kullanımının tedavisi için sağlık tedbiri yazmışız sağlık tedbirinin uygulanmadığı bir durum söz konusu, hakim bu kararı almamış, ikinci defa geldiğinde yine sen onu şey yapabilirsin. Avukatın buradaki o savunusu önemli ama bizi bilmeleri bizi tanımaları gerekiyor, bizimle birlikte koordineli çalışmalarını gerekiyor” U3

4.13. Adli Destek Görevlilerine İlişkin Deneyim ve Algılar: “Bir yüzüme bak da en azından beni burada anlayan biri var diyeyim”

Tablo XIV: Adli Destek Görevlilerine İlişkin Deneyim ve Algılarla İlgili Frekans Listesi

Kategori	Alt Kategoriler	Kodlar	Frekans
Adli Destek Görevlilerine İlişkin Deneyim ve Algılar	Yetkinlik	Eğitim eksikliği	10 uzman
		Görev değişikliği	4 uzman
		Kişisel çabalar	9 uzman
		Mesleki dayanışma	5 uzman
	Olumlu deneyim ve algılar	İlgili olma	2 SSÇ, 3 avukat, 2 uzman
		Güleryüzlü olma	2 SSÇ
	Olumsuz deneyim ve algılar	İlgisizlik	2 SSÇ
		Yargılayıcılık	1 SSÇ
		Sorgulayıcılık	2 SSÇ
		Önyargılı olma	5 uzman
		Motivasyonsuzluk	2 uzman, 2 avukat

Bu kategoride katılımcıların adli destek görevlileri ile ilgili deneyim ve algıları ele alınmıştır. Analiz sonucunda, yetkinlik, olumlu deneyim ve algılar ile olumsuz deneyim ve algıları içeren alt kategorilere ulaşılmıştır:

4.13.1. Yetkinlik

Araştırmaya katılan uzmanların tümü, memuriyet eğitimi dışında suça sürüklenen çocuk dosyalarına ilişkin özel bir eğitim almadan dosyalarda görev yapmaya başladıklarını, belirli periyotlarda olan eğitimlere katılabildiklerini, görev alanlarının değişmesi halinde zorlanabildiklerini, kişisel çabalar ve mesleki dayanışma ile eksikliklerini gidermeye

çalıştıklarını, son yaşanan sistem değişikliği ile birlikte eğitimlerin artık daha hızlı ve kapsamlı şekilde sunulabildiğini ve bu konularda olumlu gelişmeler olduğunu anlatmışlardır:

“Meslek içi eğitim adı altında nasıl rapor yazılması gerekir, bir uzmanın neye bakması gerekir şeklinde, biz mesleğe başladıktan sonra, yani o süre zarfında o hak kaybını algılayacak bilince ulaşarak kadar 5-6 ay sonra yapıldı bu eğitim yani biraz ötelenmiş ve geç kalınmış bir eğitim oldu hem alan için uzmanlar için. ben kendi kişisel motivasyonun ve ilgi alanlarım gereği zaten işe başlarken falan bayağı okumuştum” U3

“Meslek hayatım ikinci üçüncü yılından sonra daha aktif bir şekilde ve mesleğime hitap edecek şekilde eğitimleri aldım ama şimdi meslektaşlarımız eğitim alarak başlıyorlar yani hemen olmasa da birinci ikinci aylarında eğitim olarak başlıyorlar. Bizim alanımızda böyle çok farklılaşan uygulamalarda olduğu için uygulamaya dönük eğitimlerin daha faydalı olacağını ön gördük.” U4

“Şimdi müdürlük olduk sistem değişikliği oldu ama hani ben çocuk mahkemesine geçtiğimde herhangi bir zorunlu eğitimden geçmedim hatta o yüzden de tabii zorlandık bir sürü şeyi bilmiyordum. Bizim kendi çabamızla işte daha önce çocuk mahkemesi çalışan arkadaşlardan öğrendiklerimizle. Şimdi çocukla görüşmeye suça sürüklenen çocuğun daha spesifik olaylarıyla karşılaşınca daha detaylı bilgiye sahip olunması gerekiyor oralarda zorlandım” U5

Araştırmaya katılan uzmanlar arasında yetkinliklerini artırmak için ihtiyaç duydukları eğitim modelini gösterenler de olmuştur. U9, çocukların içinde bulunduğu koşullarına odaklanmayı, U8 multidipliner yaklaşımı, U4 ise hukuki kurallara ve korunma ihtiyacı bulunan çocuğu yönlendirebilecek destek mekanizmaları hakkında bilgilendirilmeyi kapsayan eğitimlerin olması gerektiğini belirtmişlerdir:

“Sistemde çalışan herkese birden eğitim veriliyordu ve hiçbir zaman ben tam da ihtiyaca cevap veren türden bir eğitimin yapıldığını görmedim, deneyimlemedim. Özellikle yaş gruplarını birbirinden ayırma, suç tiplerini birbirinden ayırma, görüşme ortamları, çocuk adalet sisteminde istenen raporlarla tam örtüşmesi, çocuğun yüksek yararı ile ilgili arkada duran o kaygının tam olarak tatmin edilmesi, o eğitimlerde gerçekleşti dersem haksızlık etmiş olurum” U9

“SSÇ çok farklı bir boyut hani daha multidisipliner çalışmalar yapmayı ve böyle eğitim almayı tercih ederdim çünkü sadece adalet bakanlığıyla ya da kollukla ya da millî eğitimle tek taraflı bir çalışma yaptığında çocuğu kurtarmıyorsun sen bir yerden toplarken diğer taraftan bir şekilde çocuğu kaybedebiliyorsunuz. Direkt suça sürüklenen çocuklarla alakalı bir eğitim aldın mı dersiniz hayır almadım ama raporlama formatıyla alakalı eğitimlerinde bir katkısı oldu bana yani.” U8

“Hukuk alanı dışından geldiğimiz için hukuki kavramlar kanunlar yönetmelikler, sonuçta mahkemeye, adli birimlerle çalışıyorsunuz oradaki bütün şeyler usuller kanun maddelerine göre şekilleniyor. Bunları mesela ben çok bilmiyorum hatta

oturup kanun maddelerini çıkarıp işte yorumlamaya çalışıyordum takıldığım yerde hakimlere avukat arkadaşlara gidip soruyordum. Mesela yine tedbir kararları: Bu çocuğun tekrar suça sürüklenmemesi için ne yapılmalı, kime başvuracağız, aile ve sosyal politikalara mı göndereceğiz, hastaneye mi götüreceğiz bu çocuğu, orada ilgilenen bir birim var mı, STK'lar var mı, dışarıya yönlendirebilir miyiz? Bunların hiçbiri yoktu belirsizdi. O konularda baya zorlanmışım” U2

4.13.2. Olumlu deneyim ve algılar

Adli destek görevlilerinin ilgili ve güler yüzlü olmaları SSÇ katılımcıların ifadelerine olumlu olarak yansımıştır:

“Benim hayallerimi sorduğunu hatırlıyorum, yani ne yapmak istediğimi, geçmişimi sorduğunu, ne yaptın nereden geldin tarzında hani memleketten konuştuğumuzu hatırlıyorum” Ç9

“Yani ben bir tek psikoloğa çıktım, onların yaklaşımı çok iyi ya yani artık okudukları bölümle alakalı acaba sürekli iyi görünmek ve iyi davranmak bir meslekmiş gibi davranmalarında yoksa gerçekten öyleler mi şimdi düşünüyorum. Yani sonuçta her insan sürekli güler yüzlü ve iyi olamaz, bazen üzgün de olanlar bazen sinirli de olabilir, sürekli iyilerdi, sürekli güler yüzlülerdi, bunlar da olumlu bir etki yaratıyordu bende.” Ç2

Avukat katılımcılardan A10, uzman katılımcılardan U3 de SSÇ katılımcıların aktarımları ile örtüşen olumlu görüşlerini aktarmışlardır:

“Hepsi elbette bir değil ama yine de gerek yapı olarak gerekse de tanıdığım uzmanları dikkate aldığında adli sistemdeki en ilgili ve güven veren özneler olduklarını düşünüyorum” A10

“Çocuğun gelip kendisini anlatabileceği devlet mekanizması tarafından sunulan daha yumuşak daha kendileri gibi konuşabilen daha onlarla ilgili kaygıları olduğunu belirten insanlarla görüşüyor olmaları hani bu çok belki romantik bir yerden bir bakış açısı ama bizim sistemde yer alıyor olmamız o çocukların muhatap olarak karşılarında birilerini görüyor olmaları önemli” U3

4.13.3. Olumsuz deneyim ve algılar

SSÇ katılımcılar, adli destek görevlileri ile ilgili olumsuz deneyim ve algılarını da paylaşmışlardır. Ç8, uzmanların **ilgisizliğinden** ve kendisini dinlememesinden yakınmıştır:

“Hepsi birbirinden beter ya. Kötünün kötüsü diyorlar ya bunları o mesele. Tamam gitmişsin seni çağırmışlar, konuşacağız şey yapacağız ama. Bir şey soruyorlar, ben cevap veriyorum, başka bir şey dinliyormuş gibi, sanki beni dinlemiyor gibi, zaten bana sormuşsun, ben konuşuyorum, beni dinlesene, bir

yüzüme bak da ben kendimi anlatayım, anlattığım zaman diyeyim ki, bu beni dinliyor; en azından beni burada anlayan biri var diyeyim, öyle bir şey de yok. Psikolog yapmışlar pedagog yapmışlar ama öylesine koymuşlar sanki yoldan geçen birini koymuşlar oraya buna şu soruları sorun cevap verirse verir vermezse vermez gibi Kime sorsan burada on numara beş yıldız kendi görüş açısı öyledir, şu odadan çıkmaz o koltuğunda oturur, derki tamam benim” Ç8

Ç4, uzmanların kendisine yönelttikleri soruların ve özellikle de sorma biçimini **yargılayıcı** bulduğunu, görüşme sırasında anlaşıldığını düşünmediğini bildirmiştir:

“Bir rapor için şey yaptılar, odaya girdik o da yine çok şeydi yani ben o olaydan önce psikoloğa gittiğim için herhalde öyle bir şey gelecek diye düşünüyorum hani benim durumu anlayacaklar sanıyordum ama öyle değilmiş. İşte bana neler seviyorsun, sigara içiyor musun, alkol kullanıyor musun, işte annen baban nasıl, işte ailen nasıl, işte bu olan suç anlıyor musun bu kadar. Bana hiç kimse şeyi sormadı: kendini suçlu hissediyor musun mesela ya da işte korkuyor musun, evet desem neden korkuyorsun, bunun hiçbiri bana sorulmadı veya işte dedim kendimi nasıl hissettiğimden ziyade nasıl hissetmem gerektiğine yönelik sorular soruldu bana. Yine bir suç arayışında hissettim ben çünkü mesela şöyle örnek vereyim kedim olduğu için kolumda birkaç tane yara izi vardı kadın şeyi sordu kendine zarar veriyor musun, başkalarına zarar vermeyi düşünüyor musun bu tarz bir şey sordu bana. Ne alaka kedim var benim ya, tabii ki sorması çok doğal ama böyle sormayabilirdi” Ç4

Birden çok kez uzmanlarla görüşme yapan Ç5, sürekli aynı soruların sorulduğunu, bu durumdan rahatsızlık duyduğunu, **sorgulandığını** hissettiğini ifade etmiştir:

“Çok karşılaştım hocam sürekli şey soruyorlar, ne yaptığınla ilgili şeyleri soruyorlar yani bir yani örnek veriyorum hocam eğitim durumu soruyorlar kaç yaşında olduğumu soruyorlar kaç kardeşin olduğunu soruyorlar yani nasıl desem bazı sorular soruyorlar yani sürekli sordukları sorular aynı ama yani yaklaşık bir 15-20 dakika sürüyor zaten pedagoglarla psikologlarla görüşmeler. Adalet Bakanlığının pedagogu ve psikoloğu sürekli aynı şeyleri sorup bir de şey hazırlıyorlarmış onu ben yeni öğrendim hocam. Ben kendimi pek iyi hissetmiyordum hocam yani sorduğu soruları pek cevaplamak istemiyordum. Açıkçası yani normalde cevap zorunlu olmasa ben cevaplamazdım hocam, sadece bana sorulan soruları cevapladım ve pek muhatap olmak istemedim ama beni rahatsız ediyordu hocam bu sorunun sorulması falan çünkü tanımadığım birisi hocam yani beni sorguluyor zaten kim olduğunu bile bilmiyorum hocam sürekli soru sordukları için de sıkıcı bir durum oluyor.” Ç5

Birden fazla dosyası olan bir diğer SSÇ katılımcı Ç7 de Ç5 gibi uzmanlar hakkında konuşurken sorgulanma ifadesini kullanmıştır. Ç7, kendisine söylenmiş olsa bile uzmanların hangi amaçla görüşme yaptığını anlayamadığını, bu durumu ilginç bulduğunu, çok detaylı sorular sorulduğunu, görüşme yapan uzmanın tavrını da saldırgan bulduğunu belirtmiştir:

“Görev tanımlarının tam ne olduğunu bilmemekle beraber zaten o zaman da anlayamamıştım yani bu görevlilerin ne için, ne amaçla bulunduğunu ya ama şöyle bir hissiyat yaratıyor işte çocuğun psikolojisi ve sosyal gelişimi açısından şey yardımcı ve destek olmak amaçlı orada bulunduğunu genelde söylüyorlar ama bence yargılama sürecinin en alışıl gelmemiş anı o an oluyor çünkü çok ilginç hayatına dair çok belki kurcalayıcı sorularla çocuk orada, yani ben en azından öyle hatırlıyorum, muhatap kalıyor yani o soruların sebebini neden yani böyle bir sorgulamaya tabi tutulduğunu neden böyle bir görüşme yapıldığını idrak edememiştım ben çok uzunca bir süre. Dolayısıyla ilk yargılama esnasında en ilginç bulduğum şey bu görüşme olmuştı sanırım. Biraz görüşenin tavrıyla da alakalı o da aynı benzer saldırgan bir tavırla ve şeyle yaklaşmıştı o yüzden ben de böyle bir hatırası var yani” Ç7

Olumsuz deneyim ve algılar alt kategorisinde yer alan başka bir durum uzmanların **önyargıları** ile ilgili olmuştur. Uzman katılımcılardan U8, bazı meslektaşlarının bazı çocuklara önyargıyla yaklaşabildiklerini, çocukların içinde bulunduğu koşullar nedeniyle destek olamayacaklarını düşündüklerinde diğer çocuklar için gösterdikleri çabayı bu çocuklar için gösteremeyebileceklerini, etnik köken üzerinden verdiği bir örnekle açıklamıştır:

“İşte roman vatandaşlar var çok fazla, onlara karşı tutumun farklı olabileceğini düşünüyorum, farklı olduğunu... Mesela işte kavgaya hırsızlığa çok fazla çocuk karışıyor ve zaten çocuk o kültürde büyüyor, daha ön yargılı yaklaşıyor, dinlenmiyor yani çocuk. Bizim uzmanlarda öyle bir şey çok olmuyor ama yani bir yerde biz kendimizde kanıksadık artık mesela bu erken yaşta evlilikler işte ikisi de 14 yaşında bir bakmışız evlenmiş çocuk SSÇ olarak gelmiş falan hani o çocukta ben ne kadar konuşursam konuşayım o onu çok normalleştirdiği için bir şey değişmiyor. Hani tutum olarak farklılık ne, diğer çocuğa belki daha fazla çaba gösterirken onu aynı çabayı göstermiyor olabiliriz.” U8

Analiz sırasında uzmanların çocuklara karşı önyargılı olabildiği durumlardan birinin de çocuğun birden çok kez adli sisteme girmesi halinde gelişebileceği anlaşılmıştır. U5, çoğunlukta olmasa da kimi meslektaşlarının bu çocuklara karşı cezalandırıcı bakış açısına sahip olduğunu, U4 ise bu çocuklarla çalışırken nasıl yaklaşacağını tereddüdünü yaşayan, kaygı ve korku duyan uzmanlar olduğunu belirtmiştir:

“Tekrar tekrar sisteme giren çocuklarla ilgili mesela hani artık ne yapsan olmaz bu çocuk işte atacaksın bir göreceğin gününü gibi cümleler çıkabiliyor yani onun tabii en kök sebebini o biraz tabii farklı bir bakış açısı yani var öyle uzmanlar var yani, ne yapsan olmaz artık bu çocuktan iflah olmaz, aslında bir cezaevine girsin de görsün gibi şey çıkabiliyor ama genel olarak çok etiketleyip çok yargılayıcı bir yerden yaklaşmadığını düşünüyorum hani görüşmeleri esnasında” U5

“Mesela bir çocuğun çok defa dosyası olmuş artık onu tanıyorlar ve bir ona göre bir ön izlenimleri oluyor tabii ki ona göre bir yaklaşım oluyor kimisi zaten yine mi sen geldin gibi böyle bir yaklaşımı da oluyor SSÇ söz konusu olduğunda böyle nasıl yaklaşacakları nasıl davranacakları konusunda tereddütte olabiliyorlar, bir kaygı ve korkuları da oluyor” U4

Sözlerine devam eden U4, bazı uzmanların şiddet öyküsü nedeniyle gelen çocuklardan tedirgin olduğunu belirtirken bazı uzmanların da dünya görüşlerini işlerine ve görüşmelerine yansıttığını iletmıştır:

“Mesela şiddet öyküsüyle ya da istismar öyküsüyle gelen bir SSÇ olduğunda genç bir kadın arkadaşımız mesela onunla baş başa görüşme yapma konusunda tedirgin olabiliyor ama zamanla bunu aştıklarını gözliyorum yani bu bunu ifade etmem ne kadar doğru olduğunu bilmiyorum ama meslek hayatım boyunca şununla da burada karşılaştım: İşte dünya görüşü itibariyle dini görüşü itibariyle kapı açıkken görüşmeyi yapayım gibi yaklaşan meslek elemanları olduğunu da gördüm. Kendi meslektaşlarım için bir şey söyleyecek olursam duyarlı yaklaşıyorlar ama işte dünya görüşlerini ya da başka şeyleri karıştırarak yaklaşanlar da var tabii ki hakimler de nasıl hepsi aynı değilse uzmanlarda da aynı şekilde oluyor.” U4

Uzmanların çocuklara karşı yaklaşımını, dünya görüşlerinin şekillendirebildiğinden bahseden bir diğer katılımcı ise U2 olmuştur:

“Çocuğun geldiği suç tipi de bazen belirleyici oluyor yani uzmanın işte dünya görüşüne bağlı olarak işte bazen çocukları daha fazla yıprattığını da ona da şahit oldum. İşte kendi kişisel olumsuz deneyimlerinden hareketle işte bir etnik gruptaysa o çocuk veya işte bir örnek işte mülteci grubundaysa daha sert davranabiliyor veya daha resmi davranabiliyor sadece rapor oluşsun işte iş görülsün noktasında da olabiliyorlar.” U2

Avukat katılımcılar, suça sürüklenen çocuklarla ilgili yalnızca sosyal inceleme raporlarının yazılması için uzman görevlendirildiğini gördüklerini söylemişlerdir. Avukat katılımcılar arasında uzmanların duruşmalarda çocuklara eşlik ettiğine tanıklık edenler olmamıştır. Avukat katılımcıların uzmanlarla ilgili olumsuz görüşlerinin merkezinde sosyal inceleme raporlarının niteliği yer almıştır. Avukat katılımcılar uzmanlar tarafından kopyala yapıştır şeklinde veya gerekli incelemeler yapılmadan hazırlanan raporlardan yakınmışlardır.

Uzmanlar tarafından hazırlanan raporların karar vericiler tarafından dikkate alınmamasının etkileri de araştırmada yer bulmuştur. Katılımcılardan U3'e göre bu durum uzmanları memurlaştırmakta, A6'ya göre uzmanların motivasyonlarını kırmaktadır:

“Çok iyi uzmanlar var gerçekten hani memurlaşan uzmanlar da var hani memurlaşan uzmana da bir şey diyemem ama özellikle çocuk adalet sisteminde uzmanın bir saç ayağı olarak oturtulması gerektiğini düşünüyorum hani bir yargı işte yargıyı yapan işte hâkim savcılar işte uzmanlar ve avukatlar şeklinde yeteri kadar önemsenmediğini düşünüyorum. Biz memuruz hatta çoğu zaman böyle arkadaşlarımız da var yani hâkimin ya bunu da böyle yazma bunu da değiştir şeklinde uyardığı ve bunu da yapan insanlar da var maalesef ki ama bence birazcık daha açıkçası aktivizm, savunuculuk gerektiren bir meslek grubu olduğunu düşünüyorum” U3

“Bazı uzmanlar daha görevinde etik değerlere sahip olarak bir şeyi değiştirmek üzere hareket edebiliyorlar ancak bazıları daha işte salla pati diyebileceğim bir yerden ilerliyorlar. Bir yandan da hani uzmanların yaptığı şey görüş vermek ve hâkim günün sonunda uzmanın verdiği görüşe hiç bağlamadan kolayına giden bir karar verdiğinde bu uzmanın da motivasyonunu kırıyor” A6

4.14. Adli Süreçlerin Etkisi: *“Hiç kimse görmüyor ama sen onun sırtında taşıyorsun”*

Tablo XV : Adli Süreçlerin Etkisine İlişkin Frekans Listesi

Kategori	Alt Kategoriler	Kodlar	Frekans
Adli Süreçlerin Etkisi	Sosyal etkileri	Suç ortamı	4 SSÇ
		Aile ilişkilerine etki	4 SSÇ
		Akran ilişkilerine etki	4 SSÇ
		Eğitime etkileri	5 SSÇ
		İş hayatına etkiler	8 SSÇ
		Devletle ilişkileri	8 SSÇ
		Damgalanma	6 SSÇ, 3 avukat, 4 uzman
	Duygusal etkileri	Ümitsizlik	5 SSÇ
		Suçluluk ve utanma	6 SSÇ
		Şaşkınlık ve üzüntü	4 SSÇ
		Çocukluğu kaçırma	5 SSÇ
		Geleceğe dair belirsizlik	5 SSÇ
		Kaygı	6 SSÇ

Araştırmanın temel sorularından biri, adli sürecin suça sürüklenen çocukları nasıl etkilediği üzerinedir. Yapılan içerik analizi neticesinde, suça sürüklenen çocuk sıfatıyla adli sürece girmenin etkileri, sosyal ve bireysel etkiler olmak üzere 2 kategoride ele alınmış; bu kategorilerden de alt kategorilere ayrılmıştır. Görüşmeler sırasında 3 grup katılımcıdan bu sorunun yanıtı öğrenilmeye çalışılsa da ilgili alt kategorilerde SSÇ katılımcıların aktarımlarına ağırlık verildiği görülecektir. Bunun nedeni, uzman ve avukat katılımcıların, adli süreç sonrasında çocukları takip edemedikleri için çocukların bu süreçten nasıl etkilendiklerine dair bilgi eksikliği içerisinde olduklarını iletmeleri ve bu sorulara yanıt vermekten çekinmeleridir. Görüşmelerde adli sürecin çocuklar üzerindeki genel etkilerine dair öngörülerini paylaşan katılımcıların ifadelerine aşağıda yer verilmiştir:

“Sonraki süreçlerinde çocuğu takip edemediğimiz için net bir cevabım olmayabilir ancak bir öngörü olarak söyleyeyim: Böyle bir sürece dahil olunca olağan bir şey ya da caydırıcı bir unsur haline gelebilir ama hayatını bu yaftayla ve bunun sorgulaması ile geçireceği için onarması gereken travmatik bir öykü haline de gelebilir. Yine o çocuğun suça sürüklenmesine neden olan unsurlar gerek eğitim hayatı, aile hayatı içerisinde gerekse de çocukla bireysel olarak çalışarak onarılmadığı sürece bu dahil olduğu her aşama çocukta bir olumsuz unsur olarak ortaya çıkacaktır. Bu kaçınılmaz, bununla baş etmesi gerekiyor; çocuk dediğimiz zaman da tek başına baş etmesi mümkün değil desteği olması lazım.” U4

“Bu yolun yolcusuysa da değilse de adı üstünde çocuk. Adliye gibi gri büyük bir binaya tanımadığı birçok insanla ki kiminin ailesi bile gelmiyor; gelse bile onların aslında sebebiyet vermiş olduğu bir olaydan ötürü yüksek katlı böyle hiç bilmediği bir yerde, kimsenin onunla ilgilenmeden, nasıl olduğunu sormadan, bence değersizleştirerek, oraya adım atacak olması bence korkunç bir şey. Bence yani o süreçten sonra telafisi olmayacak bir şey çünkü o çocuğun zaten o korkudan ötürü bir daha bu suçu işlemeyecek olması hiç muhtemel değil, o duruma o gün orada alırsak ve sonrasında çok daha rahat olacak ama adı üstünde çocuk yani. Ben hep şuna inanıyorum, çok istisnai durumlar dışında suçla ilgili şeylerde, bence kötü çocuk yok. Kötü çocuk olamaz!” A2

4.14.1. Sosyal etkileri

SSÇ Katılımcıların verdikleri yanıtlara göre adli sisteme suça sürüklenen çocuk olarak girmenin sosyal etkileri ile ilgili 7 alt kategoriye ulaşılmıştır. Bunlar: suç ortamı ile sosyalleşme, arkadaş ilişkilerine olumsuz etki, damgalanma, iş hayatına etkileri, devlet ve devlet kurumları ile ilişkilerine olumsuz etki, aile ilişkilerine olumsuz etki ve okul hayatına olumsuz etkidir.

4.14.1.1. Suç Ortamı ile Sosyalleşme

SSÇ katılımcıların suç ortamı ile sosyalleşmesine dair kimi aktarımlarına, koruma tedbirlerine yönelik deneyim ve algılar kategorisinde yer alan “Tahliye Öncesi ve Sonrası Destek Mekanizmalarından Yoksunluk” alt kategorisi altında yer verilmiştir. Ç6, ceza infaz kurumunda her suçtan arkadaşı olduğunu, çocukların kurum içinde birbirleri ile sıkı bağlar kurduklarını ve dışarı çıktıklarında hayatlarını düzene sokamadıklarında kurdukları bu bağ nedeniyle “suç dünyasına” geri döndüklerini belirtmiştir. Adli sürece girmesinin ardından tüm yolların kendisine tıklandığından bahseden Ç6, “yanlış numara rehberinin ve yanlış çevremin içerisinde” kaybolduğunu vurgulamış ve sözlerini şöyle sürdürmüştür:

“Niye, öğrenmişsin o suç imparatorluğun suç dünyasının içinde böyle tohumundan yetişip gelmişsin, her şeyi daha iyi biliyorsun gözün bir şeyden korkmaz halde zaten senin bütün şeylerin alınmış elinden temiz vatandaş olarak ilerleyebileceğin. (...) Ma dem SSÇ'yim, suça sürüklendim, bana böyle bir sıfat ekledin sil o zaman benim sabıkamı, silmeyin de arşive kaldırın, ben istediğimi okuyabileyim yok öyle olmaz, sabıkalısın okuyamazsın ya ben ne yapacağım o zaman ne yapacağım ki ben o zaman. Bana bu damgayı vurdun sen küçük yaşta bana, sonra beni bıraktın kendi halime. Ne yapacağım çalışmak zorunda mıyım ya ben okuyamaz mıyım ben sürekli alt tabakada mı kalmak zorundayım ne oluyor bu sefer alt tabakada kalmayan baş kaldıranlar yine suça karışıyor bu sefer daha büyük suçlar oluyor daha büyük cezalar alıyorsun, hayatın bu cendereden çıkmıyor daha yüksek cezalarla hala uğraşıyorsun şu an benim olduğum gibi” Ç6

4.14.1.2. Arkadaş İlişkilerine Olumsuz Etki

SSÇ katılımcılardan Ç5, özellikle tutuklu yargılandığı sürenin kendisinde yarattığı etkiler nedeniyle tahliye olduktan sonra ve de halen akranları ile iletişim kurmakta zorlandığını, kimseye güvenemediğini, tüm sürecin psikolojik etkilerini taşıdığını şu sözlerle ifade etmiştir:

“Tutuklu geçirdiğim süre hocam beni nasıl etkiledi yani insanlarla pek iletişim kuramıyorum hocam öyle etkilendim, tanımadığım kişilerle güvenemiyorum insanlara bir güvenim yok hocam sosyal ortamlara pek fazla giremiyorum yani ilk çıktığım zamanda özellikle bunun kaynağını ben de ben de bilmiyorum ama girme isteği yoktu yani programlara iletişim kurmakta zorlanma yani normal sağlık açısından hiçbir sorunum yoktu hocam yine aynı kişi bendim ama psikolojik olarak değişmiştim” Ç5

4.14.1.3. Damgalanma

SSÇ katılımcılar arasında, yaşadıkları adli süreçler nedeniyle hayatın her alanında damgalı olduklarını ve dışlanmaya maruz kaldıklarını düşünenler olduğu anlaşılmıştır:

“Damgalısın, her yer de iş hayatında, okul hayatında, etrafında damgalısın uzak durulması gereken birisin sosyalleşemeyen birisin hayatın her alanında yaşıyorsun. Ben cezaevinden ilk çıktığımda örgün eğitimle liseye dönmeye çalıştığımda, döndüğümde ön yargılarla çok karşılaştım. Üniversitede yine cezaevinden gelip gittim yine çok karşılaştım. İş hayatında zaten iş bulma diye bir durumun yok devlet o kapıyı da tamamen kapatıyor sana, sabıka damgası yüzünden. Ee yani ne diyebilirim ki hani her yerde damgalısın her kapı üzerine kapanmış. Yani ne yapabilirsin ki iğnenin ucundan fil geçirmek kadar zor hayat. Okuma da zor, çalışmak da zor, aile kurmak da zor, evlenmek de zor, her şey zor yani. Halbuki hiç damgalamasalar, bunu arşivde gizli tutsalar, yani ben okula gidiyordum bütün o sınıfın içerisinde kağıt imzalatmak zorunda kalıyordum bu nasıl bir şey. Sen beni zaten afişe ediyorsun burada, niye beni afişe ediyorsun kardeşim, ben öğrenciyim gideyim orada ama yok bütün sınıfın ortasında imzalatmak zorundaydım mesela. Ben üniversiteye giderken cezaevinden gidiyordum, çocuk eğitim evinde sizin gibi duyarlı insanlar olmasa başka gelenler bize ne gözle bakıyordu siz daha iyi biliyorsunuz. Siz zaman bir duyarlılık gösterdiniz sağ olun teşekkür ederiz, yani gerçekten o çalışmalarda tamamıyla bizi o kötü dünyadan 1 saatliğine 2 saatliğine de olsa uzaklaştıran çalışmalardı. Gerçekten yani bunu ben yaşamış biri olarak söylüyorum ama sizin dışınızda herkes, hastaneye gidiyordum mesela, hastaneye gidiyorduk elimde kelepçe yanımda on tane asker millet bana böyle öcü gibi bakıyordu mesela, biz de diyorduk ki niye böyle bakıyorsunuz ya sizin de çocuğunuz var. Doktora çıkıyorduk o da bize öyle bakıyor, doktor bizle ilgilenmiyordu. Biz çocuğuz ya bir şekilde buraya gelmişiz” Ç6

“Hani suçluymuş gibi davranılmasın yani şeyi de beklemiyorum, el bebek gül bebek pohpohlanmayı da beklemiyorum çünkü sonuçta resmi bir süreç bitti hani devlet idaresinde olan bir süreç ama en azından suçluymuşum gibi davranılmayabilirdi. Beni en olumsuz etkileyen şey yani bu, direkt başından sonuna kadar sürekli suçlu hissettirilmem” Ç4

Uzman ve avukat katılımcılar arasında da suça sürüklenen çocuk sıfatıyla yargılanmanın çocukların kendi kendilerini de suçlu olarak etiketlemelerine neden olabileceğini savunanlar olmuştur:

“Sisteme dahil ettiğimiz çocuğu farklı derecelerde suçlarla geliyor onlar ve kişilik özellikleriyle birbirinden ayırt edip koruyamadığımız için, evlerine gidip polisle aldığımız için, onu gösterdiğimiz için etrafa, adliyenin içerisinde oradan oraya önemli bir suç işlemişler ve işte toplumun normlarının dışında davranmışlar mesajını çok iyi verdiğimiz için onlara, bence dışına doğru itiyoruz aslında. Yani kendini bir yanlış yapan olarak algıladığını düşünüyorum. ve genel olarak kötü hissetme potansiyeli çok daha yüksek: Yanlış şeyler yaptım, suçlulukla yani buradaki duygusal anlamdaki suçluluğu, toplum dışılığı düşünerek söylüyorum, böyle

olduğunu düşünüyorum, “kötü bir şeyin içindeyim, kötü bir şey yaptım” Zaten çok defa gelir gider biz de onu sistemin içerisinde işte çeşitli işte özgürlüğünden yoksun bırakmaya benzeri alanlarda daha da buralara itersek profesyonelleşiyor da orada, bir süre sonra kişilik özellikleri, çocuk olduğu için, tüm bunları analiz edecek ve değerlendirecek kapasitede olmadığı için de meşrulaştırma yoluna gitmesi çok doğal” U9

“Bir etiketi oluyor, bu bazen çok kıymetli oluyor istediği şey bu etiket olabiliyor çünkü çukur izliyor bu çocuk yani öyle ben buradan çıkınca baron olacağım diyor o yüzden o hapse girmiş olması belki sadece o an için belki yarın farklı düşünecek ama o etiketine sahip olması onu dışarı çıktığında aradığı şeyi bulursa memnun edebiliyor ama bir yandan da o etiket aslında uzun süre boyunca kendisine bir yol arkadaşı oluyor yani değişmesi için herhangi bir umut verilmiyorsa hele o etikete böyle üstüne tekrar tekrar yeni yeni barkodlar basılıyor ama hep aynı barkod basıldığı için sadece güçlenmiş oluyor.” A6

Avukat katılımcı A6 gibi, uzman katılımcılar arasında da çocukların yaşadığı damgalayıcı süreci inşa edilmesinde tutuklama kararlarının önemli faktörlerden biri olduğu anlaşılmıştır:

“Hırsızlık suçundan bile çocuk tutuklanabiliyor işte tutukluluğa itiraz vesaire sürecinde çocuk bir hafta 10 gün cezaevinde yaşamış oluyor ve çocuk cezaevine girdikten sonra da hukuka bakış açısı değişiyor açıkçası çünkü cezaevine girdiğinde gerçekten sorunlu kişilerle temas etmiş oluyor. O bir hafta 10 günde orada bir takım şeyler öğreniyor ondan sonra ben cezaevine girdim daha ne olacak daha ne olabilir ki hissi yerleşiyor.” U1

“Çocuk cezaevinde tutuklu olsa bile sonra beraat etse bile topluma bunu anlatamıyor mesela benim suçum yok ama senin tutukladılar seni cezaevine girdin dolayısıyla o etiketlenme nedeniyle iş bulamamaları veya işte aileleri tarafından dışlanması okulda dışlanmaları okul değiştirme zorunda bırakılmaları bunların tamamı aslında çocuklar açısından hem kırılmayı getiriyor hem saldırganlığı getiriyor dolayısıyla cezaevine giren bir çocuğun ikinci defa suça sürüklenme olasılığını arttırmış oluyor” U2

4.14.1.4. İş Hayatına Etkileri

SSÇ katılımcılardan 2’si adli sürecin iş hayatlarına herhangi bir etkisinden bahsetmemiştir. Kalan 8 SSÇ katılımcıdan yalnızca Ç1, adli sürecin hayatındaki yansımalarına dair olumlu bir etkiden söz etmiş, adli süreçler nedeniyle okulu bırakmasının ardından çocuk yaşta iş yaşamasına girmesinin, hayata atılmasının kendisi için yararlı olduğunu ifade etmiştir:

“Yani dedim olaydan sonra hayır okumak bana göre değil sonra çalışmaya başladım. İşte olayın iyi tarafı burada başlıyor, iyi ki de çalışmaya başlamışım çünkü kendi yaşitlarım göre yani tabii belirli bir kısmını tenzih ediyorum en azından

arkadaşlarıma göre söyleyeyim hâlâ bir okuma çabasındalar; hâlâ bir meslek edinme çabasındalar vesaire vesaire, hani ben bu alanda kendimi yetiştirdim yaşamama ve yaşıma rağmen. Bu o şeyden güzel oldu benim için mesela ben evlendim yani hayata daha erken başladım”Ç1

Adli süreçlere dahil olmanın iş yaşamına olumsuz etki ettiğini anlatan SSÇ katılımcılar, okudukları bölümlerle ilgili planladıkları işleri yapamadıklarını, okumak istedikleri bölümlerde okuyamadıklarını, bu konulara dair umutlarının olmadığını anlatmışlardır:

“Siyaset bilimi kamu yönetimi öğrencisiyim lisanstan mezun olacağım belki yüksek lisansta bu sene hazırlanacak motivasyonu kendimde bulamama sebebim bu bahsettiğim süreçlerin gerçekleştirilmesinden dolayı üniversitede ve akademide kendime bir yer bulabilme ihtimalimi görememekten. Aynı zamanda kamuda ve veyahut bürokraside çalışabilmek gibi bir durumum benim açımdan gerçekleşme ihtimali olmaması benim aslında hayat tercihlerimi bütünüyle etkileyen bir durum. Benim açımdan en önemli belki olumsuzluklarından bir tanesi de bu budur diyebilirim. Çok açık bir şey söyleyebilirim kendi alanımda çalışma imkânımız bu süreçlerden dolayı imkân vermiyorum, mümkün görmüyorum. Temel bir cevap olmuştur sanırım.” Ç7

“Bütün yollar tıkanmış. Bunu ben kendim yaşadım bana bu suçlu damgasını vurdukları için okumak isteyen ben okumadım. Niye okuduğum zaman istediğim hiçbir şey olamıyordum çünkü diplomat avukat hiçbir şey olamıyordum, ne diye okuyacaksın. Ben okudum, yine göstermelik ... üniversitesini kazandım vs. vs. benim istediğim bölüm o değildi ki yani, ben daha değişik şeyler istiyordum ama bana suçlu damgasını vurdular. Sakın yanlış anlamayın yani ben bugün suçlu bir insan da olmuş olsam, tahsilim çok yüksek de olmamış olsa, ben idealist bir insanım çalışacağım, çalışacağım işin de idealleri olan bir iş olmasını istiyordum. Şu an mesela idealleri olmayan tamamen vasıfsız bir işte çalışıyordum çünkü mecburum paraya ihtiyacım var evliyim çocuğum var ama beni niye bu noktaya getiriyorsunuz ki. Bıraksaydınız ben okusaydım niye benim önümü kapattınız devlet olarak niye” Ç6

SSÇ katılımcılar, adli sicilleri nedeniyle iş yaşamları ile ilgili duydukları kaygı ve bilinmezliğin de altını çizmişlerdir:

“Hocam ben bir plan kuruyorum hocam, Örnek veriyorum hocam, ben memur olacağım bu benim karşıma çıkacak mı çıkmayacak mı diye bilmiyorum, bu beni kaygılandırıyor yani endişeleniyorum ben bunun hakkında” Ç5

“Ben şimdi ücretli ... yapıyorum acaba kadrolu olabilir miyim benim için bir engel olacak mı ya benim bu cezayı almam. O beni mesela çok etkili, 3 senedir kafamda, hani çok soruşturduğum ettim araştırdım yani işte bunun bir mahkeme süreci varmış işte ilk başta reddediliyormuş güvenlik soruşturmasından geçirmiyormuş sonrasında sen mahkemeye veriyormuşsun orada da artık kazansan bile ... seni almıyormuş gibi türlü türlü çeşitli şeylerle karşılaştım bu benim hayatımı etkiledi, halen de etkiliyor. Soruyorum yani gerçekten etkileyecek mi?” Ç2

4.14.1.5. Devlet ve Devlet Kurumları ile İlişkilerine Etkileri

SSÇ katılımcılardan 2'si hariç tümü, adli süreçte yaşadıkları nedeniyle, devlet kurumlarına yönelik olumsuz bir tutum geliştirdiğini ifade etmiştir. Örneğin, Ç10, Ceza infaz kurumunda kaldığı süreçte maruz kaldığı şiddetin önlenememesi nedeniyle korumasız kalmasını unutamadığını, kendini çok güvensiz hissettiğini halen de bu duygusunun devam ettiğini iletmiştir:

“İnsan nasıl diyeyim tamam, sonuçta babanızın evi değil hani ‘Asker ocağı bu, ana kucağı değil’ deriz ya tamam orası da anamızın kucağı değil sonuçta, kimse gelip de ‘Oğlum aç mısın, oğlum...’ yani onu tabii ki kimseden beklemiyorsun ama üzerine orada zarar görünce yani bir eksiklik hissettim. Cezaevlerinde öyle bir eksiklik var güven eksikliği var yani bir koruma eksikliği oluyor benim gözümde. Ben gördüm mesela, şahsen gördüm ben olayı orada, kesinlikle yani hiçbir şekilde şefkat değil orası gerçekten sıkıntılı bir yer yani orada. Mesela bir bayan hani eşinin yanında kendini güvende hisseder doğru mu veya bir çocuk mesela ben çocuktum o zaman ben kendimi hala da mesela bakın şu an ben evliyim 2 çocuğum var ben 26 yaşındayım şu an gerçekten babamın yanında kendimi hâlâ güvenli hissediyorum. Bugün de yani başıma bir olay gelse niye kendimi güvende hissedeceğim? O benim aklıma kazındı bir kere, o korku her zaman olacak yani, insanız yine dediğimiz gibi olabilir bir kavgaya karışabiliriz, bir iftiraya maruz kalabiliriz, yani mecbur kalıp bir suç işleyebiliriz, hani ama o tedirginlik hayatım boyunca ben de devam ediyor”
Ç10

Adli süreçte devlet gücünü temsil ettiklerini düşündükleri kimselerle sağlıklı bir iletişim kuramadıklarını, kendilerini anlatmakta zorlandıklarını söyleyen katılımcılar bu durumun bakış açılarını şekillendirdiğini anlatmışlardır. Ç7, adli sürecin başlangıcında hissettiği düşmanca tavrın ve maruz kaldığını beyan ettiği şiddet olaylarının kolluk görevlilerine yaklaşımını olumsuz etkilediğini aktarırken, Ç6 mahkemelerin fobisi haline gelmesinden ve polis görünce halen tedirgin olmasından bahsetmiştir:

“İletişim kurabilseydim 14 yaşındaki bir çocuğun psikolojisinde belki bir değişiklik yaratabilirdi. Yani 14 yaşında bir çocuğun ilk gözaltına alındığında ve kolluk kuvvetleriyle adli mercilerle ilk tanıştığında düşmanca bir tavır hissetmesi onun sonrasındaki tavrını da şekillendiriyor tabii ki. İlk gözaltına alındığım anda polisler tarafından polis kalkanyla burnum kırıldı benim. Şiddetle otorite kurmanın tek geçer akçe olduğu kamu görevlileri tarafından küçük yaşta bu adli mercilerle tanışan kolluk kuvvetleriyle tanışan insanlara empoze edilmiş oluyor. Belki adli merciler ve kolluk kuvvetleriyle erken tanışmam sonrasında belki bir kolluk kuvveti olmama engel oldu yani çocukken belki böyle bir hevesim vardiysa bunun önüne engel olmuş olabilir.” Ç7

“Mahkemeler fobim olmazdı belki de... Bu travma mı diyelim artık doğru kelime ne bu yaşadığımız şeylerin etkisini gerçekten bir ömür boyu söylüyorsunuz, yani ben bugün halen mesela 30 yaşındayım polis gördüm mü tedirgin olurum işte sempati duymam. Halbuki de devletimi milletimi gerçekten seven biriyim ama polis gördüm mü mesela tedirgin olurum ve sevmiyorum. Buna da o zamanda yaşadığım muamelelerin sebep olduğu kanaatindeyim ne kadar doğru ne kadar yanlış orası tartışılır tabii ki.” Ç6

Ç4, araştırmada yer alan diğer SSÇ katılımcıların da birçok kez ifade ettiği gibi, adli süreçle ilk tanıştığı anda kendisine çocukmuş gibi davranılmadığını söylemiştir. Polislerin davranışları nedeniyle kendisini tehlikede hissettiğini, rahat olamadığını, bu halinin davaya olumsuz etki ettiğini, yıllarca psikolojik sorunlar yaşadığını, başka bir yaklaşım ile muhatap olsaydı her şeyin daha farklı gelişebileceğine inandığını belirtmiştir:

“Çocukların da suç işlediği bir ülkede yaşıyoruz, bu buna çok bir şey diyemem o yüzden kolluk kuvvetlerinin hani sert tavrını anlayabiliyorum ama gidip okulundan aldığı ve hakkında sadece bir suçlamayı bildiğin bir çocuğa bence çok daha çocuk gibi yaklaşılabilirdi. Bu ‘polis abi’ diye bir kavram vardır ya toplumun polisi daha sıcak işte yönlendirici, koruyucu. Ondan ziyade çok ben şunu dedim: Burada güvende mi hissetmem lazım tehlikede mi hissetmem lazım? Bu kadar büyük ne var? Çok daha açıklayıcı, çok daha sıcakkanlı geçebilirdi o süreç. Tabii ki de kimsenin kimseye iyi davranma borcu yok ama travmatik şeyler bunlar ve sonuçta ben de hayatımın kalan kaç yılını anksiyete ile geçirmek istemezdim doğal olarak yani. Belki orada biraz daha sıcak olursa bana belki ben çok daha rahat olacaktım ki, bunlar dolayısıyla davanın da seyrini etkileyen şeyler” Ç4

Ç2 ise yargılamasının gizlilik içinde yapılmamasının getirdiği soru işaretleri nedeniyle hayatının geri kalanında da dava sürecine ilişkin bilgilerin karşısına çıkabileceğinden, bu bilgilerin saklanması dair duyduğu kaygıdan ve ilgili kurumlara olan güvensizliğinden bahsetmiştir:

“Sonuçta orada işte isim söylemesi, isim okunması veya kişilerin ailemin oraya alınması, bunun gizlilik içerisinde yapılması gerekiyor. Sonuçta bizim isimlerimiz falan avukatlara geliyor savcılara geliyor, hakimlere gidiyor, ben çok merak ediyorum acaba bizim bu özel bilgilerimiz nerede tutuluyor, ne yapılıyor, belli bir topluluğa veriliyor mu, ne bileyim kuruma veriliyor mu, reklam amaçlı kullanılıyor mu, bilgilerimizle bir şeyler yapılıyor mu? Ben hiç güvenmiyorum. Gerçekten böyle bir güvensizlik var bende, yani her an böyle bu bilgilerinin bir yerde karşıma kötü bir şekilde çıkabileceğini düşünüyorum.” Ç2

Ç1 ise, yargılandığı dosyada mağdurun yanında yer alarak dosyaya katılan Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının yetkisi bakımından yaşadığı kafa karışıklığını şu sözlerle ifade etmiştir:

“Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı mı birisi, ya da bir kurum, bir şey itiraz ediyormuş herhalde karara. Ya yani bu devlete düşman mıyız ya biz?” Ç1

4.14.1.6. Aile İlişkilerine Etkileri

SSÇ katılımcıların bir kısmı aileleri ile olan güncel ilişkilerine dair aktarım yapmamıştır. Katılımcılardan Ç9, adli sürece girmesinin ardından ailesi ile arasının bozulduğunu, aradan geçen zamanın ardından ilişkisini düzeltebildiğini belirtmiştir:

“Önce işte ailemle aramda kötüydü o zaman açık konuşayım annem ve babamla aram kötüydü ha tabii zaman her şeyin şifasıdır derler ya zamanla iyi oldu” Ç9

4.14.1.7. Okul Hayatına Etkileri

Adli sürecin sosyal etkilerine dair alt kategorilerden biri de okul hayatına yönelik etkiler olmuştur. Öncesinde okullarına devam eden SSÇ katılımcıların adli süreçlerle birlikte ya da bu süreçlerin ertesinde okul değiştirme ya da okul bırakma eğilimi içine girdikleri anlaşılmıştır. Ç4, adli sürece girmesine neden olan olayın diğer tarafları ile aynı okulda okumaya devam etmenin zorlayıcı olduğundan bahsetmiş ve önce sınıfını, ardından okulunu sonra ise yaşadığı şehri değiştirdiğini anlatmıştır:

“Yürütmesi zordu hani bu yüzden de ilk önce sınıfını değiştirdik ondan sonra okula adapte olamadığım için okulumu değiştirmeye karar verdik zaten ...'den taşındık daha sonrasında. Bir yıl daha'da başka bir okulda okudum, o okula açıkçası çok adapte olamadım çünkü lise ikide gittim bir yıl kaldım sonra lise dördü başka bir yerde okudum falan zordu yani. Değişim kararı böyle çıktı aslında çünkü sınıfta zaten rahat değilsin okulda da rahat olmadım bir aradan sonra direkt şehirde rahatsız hissetmeye başladım kendimi. Kimse gelip bana bu tarz bir şey sormadı ama diğer çocuklar da aynı okulda olduğu için onların çevrelerinden falan bilen insanlar vardı” Ç4

Ç4'ten farklı olarak Ç2 ve Ç1, okul değiştirme kararını, kendisinin değil okulun ve okul müdürünün yönlendirmesi ile almak zorunda kaldığını aktarmışlardır:

“Aynı okula gittim aynı okulunun müdürü almadı ya dedi işte çocuklar için kötü örnek yok dedi işte şöyle böyle artık kendisi bir nevi zararlı bir kişi kötü, buradakilerle kavga edecek birilerine saldıracak gene, gene dövecek falan filan, başka okula gittim.” Ç2

“Yani o sırada özel okulda okuyordum oradan çıkartıldım mesela, başka bir okula geçtim.” Ç1

Okul değişikliği yapmak zorunda kaldığını anlatan Ç1, daha sonrasında okuma hevesini kaybettiğini, okula gitmek istememeye başladığını, sınıfta kaldığını, yeniden denese de okula uyum sağlayamadığını, çalışmaya başladığını, adli sürece hiç dahil olmasaydı halen üniversitede okuyor olabileceğini aktarmıştır:

“Orada derslerim iyiydi gerçekten hani bir problem yaşamıyordum ama hani içimde ne okumaya dair bir istek var ne... abi hiçbir şey yapmak istemiyorum ya. Bir insan hiçbir şey yapmamayı nasıl istemez, ben bilgisayar oynamayı çok severdim hala da seviyorum mesela çok bilgisayar oynardım. 11 sınıfta derslerim de iyiyken ben sınıfta kaldım çünkü okula gitmek istemiyordum çünkü bana hiç, niye gideceğim ki yani ben zaten hapse gireceğim hani neyin ne olduğu belli değil, hiç gitmek istemiyordum vesaire vesaire sebeplerden dolayı derslerim iyiyken dahi kaldım neyse tekrardan okuyayım mı acaba falan dedim tekrar bir devam ettim 3 ay kadar gittim sonra yani dedim hayır okumak bana göre değil sonra çalışmaya başladım. Şimdi bakıyorum ne olabilirdi iyi bir üniversitede hâlâ okuyor olurdum herhalde.” Ç1

Tutuklandığı için okulu bıraktığını ifade eden Ç5 daha sonrasında örgün eğitim hayatından da mahrum bırakıldığını, bir süre eğitimine ara vermek zorunda kaldığını daha sonra açık liseye kaydolduğunu belirtmiştir:

“Eğitimime devam ettirmesini isterdim hocam cezaevinde giden insanların örgün eğitim hakkının yanması bence saçma bir şey yani bilmiyorum çok garip hissettim yani çünkü cezaevinde gidiyorsunuz örgün eğitim hakkın bitiyor, örgün eğitim hakkın da bittiği zaman zaten bir daha o hakkı kazanamıyorsun açık öğretimden devam etmek zorunda kalıyorsunuz yani cezaevinde bir ay bile kalsanız böyle oluyor. Çok saçma değil mi yani düşünüsenize cezaevine girdiniz bir ay kaldınız çıktınız ve öğrenci değilsiniz artık öyle okula gidemiyorsunuz çünkü okul hiçbir şekilde almıyor ya özel okula gideceksiniz ya da açık öğretim liselerine, sınava gireceksiniz.” Ç5

4.14.2. Duygusal etkileri

Araştırma kapsamında yapılan analiz ile adli sürece girmenin sosyal etkilerinin yanı sıra duygusal etkilerinin de olduğu anlaşılmıştır. Duygusal etkilerin alt kategorileri ise şu

şekilde belirlenmiştir: ümitsizlik, suçluluk ve utanma, şaşkınlık ve üzüntü, çocukluğunu kaçırdığına yönelik inanç, geleceğe dair belirsizlik ve kaygı.

4.14.2.1. Ümitsizlik

SSÇ katılımcılardan Ç8, çocuk yaşta dahil olduğu adli sürecin sonucunda yüksek bir ceza alması halinde hayatının geri kalanı ile ilgili duyduğu ümit yoksunluğunu paylaşmıştır. Ç8, bir insanın hayatının en güzel yıllarını hapis cezası ile geçirmesi halinde bir daha düzenini kuramayacağını, yaşamaya heves edemeyeceğini, intikam peşinde koşacağını düşünmektedir:

“Biz kendimizce suçsuz tarafız ama onların gözündeki suçluyuz. Sonuç olarak 17 yaşında yakalanıyorsun bugün kalksalar bana 18 yıl ceza verseler bunun indirimi suyu buyu desen hiç yoksa gene bir 10 sene 12 seneye denk gelir. Ben 17 yaşında yakalanmışsam 10 sene cezaevinde yatarsam 27 - 28 yaşında çıkarsam bu hayatı daha böyle sürdürmenin... Hani tabii derler hani nereden dönersen iyidir nereden bir hayat kurarsan iyidir diye de orası iyi de en güzel yıllarını yaşamadıktan sonra tam böyle bir insanın bir çocuğun yükselmesi zamanında insanın o vaktini cezaevinde geçirdikten sonra cezaevinden çıktıktan sonra 27-28 yaşında insanın hiçbir şeye hevesi kalmaz. İnsan ne yapar bu sefer gözünü karartır. Der ki: ‘Ben bundan yakalanmıştım bundan devam ederim, bu bana böyle yapmıştı, onu öldürürüm, onu vururum.’ Şunu yapar, bunu yapar. Neden bir düzeni olmadığı için?”
Ç8

4.14.2.2. Suçluluk ve utanma

Katılımcılardan Ç4, yargılama sürecinde yaşadığı belirsizlik duygusunun zamanla korkuya, korkunun da suçluluk duygusuna dönüştüğünü; gündelik hayatına da bu olumsuz duyguların yön verdiğini belirtmiştir:

“Kafadan 6-7 yılını mahvetti diyebilirim, çok net bu mahvetti, direkt mahvetti ve hani bunun davanın sonucuyla falan hiçbir şekilde alakası yok daha sonuçlanmadan mahvetti zaten çünkü belirsizlik çok fazla. Geleceğini bilmiyorsun, ne yaşanacağını bilmiyorsun, sokakta polis görüyorsun korkuyorsun, normal GBT'ye takılıyorsun korkuyorsun, geliyorsun sürekli suç olmayan şeyleri yaparken dahi suçlu hissediyorsun. Biz parkta saat herhalde 2 falandı parkta oturup normal sigara içiyoruz, sigara ve kola yapıyoruz yani. Sigara içip kola içiyoruz çekirdek çitliyoruz çok basic bir şey, ben daha polisleri gördüm ‘Beyler gidelim’ falan oldum. Hiçbir şey yapmıyorum aslında duruyorum orada ama polis orada gördüğüm için kendimi suçlu hissediyorum, gideyim gideyim istiyorum, bu çok rahatsız ediciydi. Suç unsuru hiçbir şey yok evin bir sokak arkada ama orada dahi ben burada bulunmam gerektiğini hissettim, bu çok tatsızdı. Onun dışında şunu söyleyebilirim hani çok uzun süre hiçbir şekilde karşı cinsle iletişim kurmadım etkileşim sıfıra düştü doğrudan

hani arkadaş olmayı geç hani yüzüne bile bakmadım hiç kimsenin çünkü o süreç boyunca yine suçlu olarak görüyorsun kendini hani bu çocuk istismarı ciddi bir şey ve çok insanın üstüne yapışan bir şey. Hiç kimse görmüyor ama sen onun sırtında taşıyorsun, bu çok rahatsız edici bir şey.” Ç4

Eğitim evinde kalan Ç2 ise okula devam ettiği dönemde yaşatlarından ayrılmak zorunda kaldığı zamanlarda kendini çok kötü hissettiğini ifade ederken, eğitim evindeki eğitimci ve idarecilerin kendisine olan yaklaşımının bu zorlayıcı duygularla baş etmesini kolaylaştırdığını belirtmiştir:

“Eğitim evi benim için çok olumlu geçti, fakat şöyle bir şey, sonuçta okul müdürü okul yardımcısı, rehberlik birimi senin nereden geldiğini biliyor. Sen okula gittiğinde sabah özgür bir şekilde gidiyorsun tamam, okul bittiğinde geri oraya dönmek zorunda kalıyorsun, arkadaşların seni çağırıyor, sen gidemiyorsun, yalan söylemek durumunda kalıyorsun. Bu da çok inanılmaz olumsuz etki etti böyle iki uç noktalarda olumluyu da olumsuz da yaşadım. Eğitim evinin bizi müzelere ve bazı tiyatro sahnelerine götürmeleri de yani unutmadığım güzel anılarımdan bir tanesi” Ç2

4.14.2.3. Şaşkınlık ve Üzüntü

SSÇ katılımcılardan Ç2 ve Ç4, ilk derece mahkemelerindeki yargılamalarının ardından üst mahkemeden gelen sonuçları öğrenmeleri üzerine öncelikle sonuca çok şaşırdıklarını, inanamadıklarını ardından da derin bir üzüntü yaşadıklarını ve zor günler geçirdiklerini ifade etmişlerdir:

“Ben bitti zannetmişim bir geldi şok oldum yani çok kötü oldum çünkü sonuçta ben kendimi düzeltmişim yani aradan 6 sene geçmiş, lisede derslerim çok iyi, ailemin benden beklentisi baya bir fazla, derslerim çok iyi, takdir alıyorum, teşekkür alıyorum. İşte lise 4’te bir geldi yani ben çok kötü oldum yani resmen içimdeki ruhu çıkarmışlar, böyle bir duyguya kapıldım, ölü gibiydim. 4 sene 4 ay ceza geldi” Ç2

“Okuyunca kararı gözlerim karardı ve yere çöktüm kaldım böyle zaten ondan sonra biraz hayatım yokuş aşağı gitti yani psikolojim bozuldu uykum kaçtı, canım sıkıldı ya çok tatsız şeyler yaşadım hani şimdi böyle şey anlatmak zor” Ç4

4.14.2.4. Çocukluğunu kaçırdığına yönelik inanç

Görüşme verilerinin analizi sonucunda SSÇ katılımcıların, adli süreçler nedeniyle çocukluklarını kaçırdıklarına dair bir inanç geliştirdikleri, yargılandıkları süreyi sanki hiç

yaşamadıklarını düşündükleri, her ne kadar bu sürecin kendilerini olgunlaştırdığını ifade etseler de tercih hakları olsa bunun yerine yaşlıları gibi olmayı isteyecekleri tespit edilmiştir:

“17 yaşımdan 22’ye kadar psikolojik olarak çok kötüydü. Çünkü iz hani, izler derler ya, hep izle yaşadım arkamda. Tamamen bile yaşayamadım aslında bu 5 yılı.” Ç9

“Hangi çocuk düşünebiliyor musun yani bir çocuk gidecek on seneyi, çocukluğunu orada bırakmayı hangi çocuk göze alabilir ki, kimse almaz. Hangi çocuk ister yani ben çocukluğum gitmiş, ben çocukluğumu yaşayamadım, gençliğimi yaşayamadım, 30 yaşına geldim hâlâ hayatımı yaşayamıyorum. Bunu hiçbir çocuk istemez. Yani olgunluk desem olgunluk ama o yaşta öyle bir olgunluk sahibi olmak istemezdim inanın.” Ç6

“O şeyleri yaşadktan sonra çevrendeki insanların yaşadıkları falan sana şey geliyor, hani çok boş geliyor çünkü arkadaşın şey diyor: ‘Kanka geçen okuldan kaçtık’ diyor, sen ağır cezada yargılanıyorsun. Hani garip bir şey anlatması da kelimelerim yetmiyor bunu anlatmaya. Şimdi senin yaşadığın bir travma var, bir tecrübe var, seni olgunlaştıran da bir şey aynı zamanda ama anlamsız ve gereksiz bir yorgunluk yani ben şunu söyleyeyim 23 yaşındayım çok çabuk olgunlaştım ama hala bir yanımda çocuk benim, yani çünkü o şeyi gitti, bende yok, 14-18 arası yok çünkü bende” Ç4

“İşin özüne baktığımız zaman bu dava sayesinde ben gerçekten iyi yerlerde olduğumu, ne bileyim olgunlaştığımı düşünüyorum ama olmak ister miydin diye sorsanız istemezdim. Yani yaşlılarım gibi olmayı çok isterdim.” Ç1

4.14.2.5. Geleceğe dair belirsizlik

Adil yargılanma başlığı altında yargılama sürelerine dair analize yer verilmiştir. Buna ek olarak SSÇ katılımcılar uzun yargılama süreleri boyunca yaşadıkları ve halen etkisinde oldukları belirsizlik duygusuna atıf yapmışlardır. Ç7 ve Ç6 bir çocuk için belirsizliğin getirdiği zorluklara değinmişlerdir. Ç6’nın yaşadıkları nedeniyle hayal kuramayan bir çocuğa dönüşmesi, adli sürecin çocuklar üzerinde yarattığı etkinin izdüşümü niteliğindedir:

“Benim yargılamalarım yaklaşık 3 seneye yakın sürdü. Belirsizlik zaten insanı böyle karamsarlıktan alıp depresyona sokar, depresyondan alıp dipsiz bir kuyuya atar, ne hayal kurabilirsiniz yani. Hayalinize bile ipotek koyuyorlar ambargo koyuyorlar hayal bile kuramıyorsunuz çünkü önünüzde bir belirsizlik var yani en kötü netice, belirsizlikten iyidir diye boşuna dememişler çünkü bir netice olduğu zaman ona göre bir plan yapabiliriz, planların ötesinde ona göre hayal dünyanızda bir şeyler kurabilirsiniz. Yani düşünün çocuksunuz ama hayal kuramıyorsunuz. Öyle bir şey olabilir mi? Oldu, yaşadım. Çocuktum ama hayal kuramadım çünkü neticem belli değil, ne olacağı belli değil, nasıl bir sürecin beni beklediğini bu sürecin ne kadar süreceğini bilmediğim için hayal kuramadım. Yattın kalktın tamam gideceksin işte ailene kavuşacaksın. Ne zaman? Büyük bir soru işareti” Ç6

“Hepsi uzun süreli gerçekleşti en kısa sanırım 1 yıl ama yıllarca devam eden yargılamalar da oldu, yani 5, 6 yıl süren. Bu kadar uzun sürmesi özellikle o yaşlarda tabii yaşama devam etmenin öngörülemezliğini yaratıyor, bu da çocuk açısından zorluk yaratıyor.” Ç7

Birden fazla dosyası olan Ç5 ise bu dosyaların hepsi çocukluk döneminde açılmış olsa da, halen devam eden yargılamalar nedeniyle hayatını düzene sokamadığından, bu davaların sürekli karşısına çıktığından, yeni bir suç iddiası nedeniyle adli sürece girmese ve okumaya devam etse de bu durumun dosyalarına yansımamasından yakınmıştır:

“Anlamıyorum bunların birçoğunu, bu da kaygı oluşturuyor işte yani çünkü benim bir zamanlar çocukken suç işlediğim zamanlar vardı ve yani yaptığım şeyin farkında değildim sonra pişmanlık gösterdim ama hâlen de hayatıma bir şey yapamıyorum çeki düzen veremiyorum şu davalar yüzünden, çünkü sürekli önüme karşıma çıkıyor bunlar birçok davam olduğu için. Ama şey olmuyor hocam yani mahkeme kişinin durumunu gözetlemiyor, ceza neyse onu veriyor. Yani benim okumam veya kendimi düzeltmem kimsenin umurunda değil o süreden beri” Ç5

Tek bir dosyası olan ve 7 senedir kendisi hakkında bir karar verilmesini bekleyen Ç1 ise belirsizlik içinde beklemenin kendisine verilmiş en büyük ceza olduğundan bahsetmiştir:

“Biz bence zaten hapse girmemeliyiz ama ya zaten biz en başından düşünürsek bence zaten çekmişim yani bir insanı 7 sene plansız yaşatmak iyi bir ceza yani güzel bir ceza hani hiçbir şey yapmadan ne yaptığını bilmeden yaşamak çok değişik bir his bunu yani yaşadığım için biliyorum. Diğer türlü ne değişirdi? Ben gelecek planı yapmaya başladım belki. Ya ben hala daha bir gelecek planı doğru dürüst yapamıyorum yani. Hani en azından bu işin nereye çıkacağını bilebilirdim belki yani ona göre geleceğimi şekillendirirdim ama şu an böyle bir şey yapamıyorum.” Ç1

Uzun süredir üst derece mahkemesinin kararını bekleyen Ç9 ise yaşadığı tarafı olduğu davayı ve bu davanın getirdiği belirsiz duyguları bitmesini istediği kanser hastalığı ile özdeşleştirmiştir:

“Asla geride kalmadı çünkü ya okuyorum bir yandan liseye gidiyorum üniversiteye mi gideceğim, gitmiyorum, işe gidiyorum, işe giderken hani şey gerilimi var bu acaba CV’de gözüktür mü? Nasıl gözüktüyor bilmiyorum mesela gözükmüyormuş tamam güzel gözükmüyor ama gözükecek mi? Ya da bir anda çalışırken şey geldi mahkeme işte karara gelecek olumlu olumsuz ya ben ne yapacağım ne bileyim İstanbul şartları zor çalışıyorum aileme bakıyorum kendim geçiniyorum vesaire. Her gün de yatarken yemin ederim o kadar e-devlete fazla baktım ki, bak yemin o kadar ben 1.000-2.000 defa bakmışımdır. Çok kötü bir şey ya çok kötü bir şey. E-devlet arama motorunda sadece 2 tane vardı benim, bir sicil kaydı bir de mahkemenin şeyi, hep bunları arıyordum her gün her gün her gün hani ta ki en sonunda kendimi görene kadar zaten bir söze gerek kalmadı kendim gördüm. Kötüydü ya hani insanlara göre birçoğu geçiyordu ama benim için kalıyordu orada yani normal bir başka bir şey

yaparken de oradaydı. Böyle sanki hayatında mikrop kanser var, bitse artık istiyorum” Ç9

4.14.2.6. Kaygı

Adli sistemi deneyimledikten sonra kaygılı bir insana dönüştüğünü bildiren SSÇ katılımcılar olmuştur. Örneğin, 13 yaşında adli sürece giren Ç3, diğer SSÇ katılımcılar gibi sürecin getirdiği belirsizlik duygularını dile getirmiş ancak bunun kendisinde çocuk ıslahevine gitmek üzerine derin bir kaygı yarattığını da eklemiştir:

“Çok korkunçtu yani o süreçte bilinmezlik, ne olacak şimdi ben okula devam edebilecek miyim, babam benim şu anda yok ve olmasa bile çok büyük bir otorite çok büyük bir baskı geldiğinde öğrenecek mi, o geldiğinde ben işte çocuk ıslah evinde mi olacağım vesaire bu süreç çok korkunçtu. Çocuk ıslah evi nasıl olur diye düşünüyordum mesela. O bilinmezlik sürecinde çünkü oraya gireceğimi düşünüyordum. Şimdi sanki böyle suç makinesi giymişim gibi şimdi bana dediler ya 3 yıl ya da 5 yıl hatırlamıyorum işte onu yapmaman gerekiyor. Her seferinde şeyi düşündüm, bir şey yapmamalı, işte ama yapmayacağım zaten ama yine de yapmamalıyım mı düşündüm. O yüzden mesela uzun bir süre bu vardı hayatımda. Bu kaygı mesela devam etti” Ç3

Uzun süre tutuklu kalan Ç6 ise aradan yıllar geçmesine rağmen yaşadığı zorlukların etkisini halen taşıdığını, uyku uyuyamadığını söylemiş; evinin basılacağına, kendisini gece almaya geleceklerine dair bir kaygı geliştirdiğini, bunu atlamadığını anlatmıştır:

“İşkence gördünüz mü diye sorarsanız evet gördüm fiziki işkence bir yerde acısı geçer gerçekten bunu ben deneyimledim yaşadım da ama o psikolojik diye tabir ettiğimiz işkenceler, onların etkisi bir ömür boyu sürüyor. Daha uzun, ya böyle atamıyorsunuz onu böyle mesela yaşayarak gördüm çünkü gözüm morarsa atıyorum bir ay sonra normale dönebiliyorsunuz kolun kırılrsa 2 ay sonra normale dönebiliyorsunuz yani orada o kadar takılıp kalmıyorsunuz zaten sokakta büyümüşsünüz ama dediğim gibi psikolojik olarak atamadığım şeyler hala var 30 yaşında olmama rağmen. Psikolojik baskı mesela hâlâ ben de atamıyorum mesela her gece sabaha kadar ayaktayım geldiler mi eve basacaklar mı bastılar şu oldu mu bu oldu mu? Yani bunlar gerçekten yaşanan bir etkiler yani ki ben böyle çok da bu işleri büyüten bir insan değilim hani böyle çok yaşadıklarımdan çekinen bunları böyle hayatımda böyle büyüten biri de değilim, bende bile bu etkiyi yaptı sabaha kadar uyuyamıyorum” Ç6

5. TARTIŞMA

Bu araştırma, çocuk ceza yargılamasına ilişkin mevzuat ve uygulamaların çocuk haklarına uygun olup olmadığını araştırmak; yargılanma sürecinin öznelere tarafından nasıl algılandığını, çocukların hayatına nasıl etki ettiğini açıklamak ve alanda çalışan uzmanların, avukatların ve çocukken yargılanan yetişkinlerin çocuk ceza yargılamasına yönelik deneyimleri ile önerilerini tespit etmek amacıyla yapılmıştır.

Araştırmada, literatürdeki eksiklikler değerlendirilerek, nitel yöntem tercih edilmiş, çocuk adalet sistemine ilişkin güncel gelişmeler dikkate alınmış, adli süreci suça sürüklenen çocuk sıfatıyla deneyimlemiş öznelerle ses verilmiş ve konu hak temelli bakış açısıyla hukuk zemininde ele alınmıştır. Buna ek olarak, çocuk ceza yargılamalarına ilişkin bütüncül ve kapsamlı bir bakış açısı ortaya koyabilmek için sadece çocuklarla çalışan uzmanlar ya da avukatlar değil çocuklara eşlik eden her iki meslek grubu da araştırmaya dahil edilmiştir.

Nitel araştırmalarda nedensel ilişkilere ulaşılmasa da bu yöntemle katılımcıların yaşadıkları deneyimler ve bu deneyimlerin onları nasıl etkilediği konusunda bir içgörü kazanmak mümkündür (Donges, 2015). Uluslararası ve ulusal hukuk düzenlerinde çocuk haklarının tanınması, bu hakların uygulamada hayata geçtiği anlamını taşımamakla birlikte çocuk haklarının nasıl uygulandığına, gündelik hayatta nasıl deneyimlendiğine dair çok az bilgi bulunmakta ve çocuk haklarının çocuk adaleti uygulamalarını nasıl şekillendirdiğini anlayabilmek için daha fazla nitel araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır (Beneitez ve Dumortier, 2018). Bu nedenle, bu araştırmada, nitel araştırma sürecinde olması gerektiği gibi katılımcıların probleme yükledikleri anlamın öğrenilmesine odaklanılmıştır (Creswell, 2017). Bu bölümde, araştırmada elde edilen bulgulardan ortaya çıkan 14 kategori, yapılmış diğer çalışmalarla karşılaştırılarak, çocuk hakları çerçevesinde tartışılmıştır. Araştırmanın çocuk ceza yargılanmasının yeniden yapılandırılması çalışmalarına katkı sunması ümit edilmektedir.

Suç Sürüklenen Çocuk Kavramı

Araştırmanın bulguları, "*suça sürüklenen çocuk*" kavramının katılımcıların büyük çoğunluğu tarafından eleştirildiğini göstermiştir. Bu kategoriye ilişkin bulgular suç ve sürüklenme kelimeleri etrafında şekillenmiştir.

Suç kelimesine yönelik olumsuz duygularını aktaran SSÇ katılımcılar, suçlu gibi anılmanın yargılama süreci ile baş etmelerini zorlaştıran, travmatik etkiler yaratan bir faktör olduğunu anlatmıştır. Suça sürüklenen çocuk olarak adlandırılmanın haksızlık olduğunu belirten SSÇ katılımcılara göre, henüz yargılamaları devam ederken bu kavramın isimleriyle birlikte geçmesi, kendilerini doğrudan suçlu gibi hissetmelerine neden olmakta ve suçluymuş gibi muamele gördüklerine dair algılarını pekiştirmektedir. Katılımcı uzman ve avukatlar da SSÇ katılımcılar gibi bu kavramın çocukların üzerine yapıştığını ve yargılama sonrasında çocuğun kendisine yönelik algısı ile başkalarının ona olan yaklaşımını şekillendirdiğini ifade etmiştir.

SSÇ katılımcıların adli sisteme girmelerine neden olan eylemlerle suç kavramını bağdaştıramadıkları ve bu nedenle de kafa karışıklığı yaşadıkları anlaşılmıştır. Bu durum, eylem tarihlerindeki ceza sorumluluklarına ilişkin değerlendirmenin önemini göstermekle birlikte ergenlerin, gelişim aşamaları nedeniyle davranışlarının hukuki karşılıklarını kavrayamadıkları ve kendilerini yasalar karşısında hesap vermesi gereken hukuki özneler olarak görmedikleri bilgisini teyit etmektedir (Weijers & Grisso, 2009; Weijers, 2016).

Suç kelimesinin yanı sıra sürüklenme kelimesi de katılımcıların suça sürüklenen çocuk kavramı ile ilgili algılarının odağında olmuştur. Katılımcılar, çocuk suçluluğunun önlenmesinde ailenin, toplumun ve devletin sorumluluğuna vurgu yaparak, çocukların haklarının korunamaması nedeniyle adli sisteme girdiklerini söylemişlerdir. Bununla birlikte, bu gerçekliğin kavramın kendisine yansısa da uygulamaya yansımadığını, çocuklar hakkında

yapılan yargılamalarda ve alınan kararlarda, çocukların suç eylemlerine karışma nedenlerinin araştırılmadığını ifade etmişlerdir. Buna bir tepki olarak A1'in duruşmalar esnasında "SSÇ" kısaltması yerine her seferinde suça sürüklenen çocuk demeyi tercih etmesi, kavramın kendisini çocuğun gerçekliğini gösteren bir hatırlatma aracı olarak kullanma çabası olarak dikkat çekmiştir. Katılımcıların da görüşme sırasında sıklıkla "SSÇ" ifadesini kullandığı, uygulamanın bu yönde şekillendiği görülmüştür. Bu durum, arka planında önemli toplumsal gerçekler olan bir meselenin adli sistemde 3 harfe sıkıştırıldığını düşündürmüştür. Kaldı ki, katılımcılar, yasadaki kavramın hakkının adliyede verilmediğini, kâğıt üzerinde kaldığını ve iki yüzlü davranıldığını söylemişlerdir. Katılımcıların ortaklaştığı soru şu olmuştur: Eğer kanun koyucu çocuğun bazı nedenlerle suça sürüklendiğini kabul ediyorsa o zaman neden bu çocuklar için cezalandırıcı yaklaşımı esas alıyor? Bu sorunun yanıtlarının da kavramın çelişkili ve samimiysiz bulunmasına yol açtığı görülmüştür.

Bu bulgulara ek olarak kavramın çocuğun iradesini tam anlamıyla yok sayması ve çocuğu edilgen bir varlık olarak kabul etmesi de katılımcılar tarafından eleştirilmiştir. Ayrıca uzman ve avukat katılımcılar arasında suça sürüklenen çocuk yerine yeni bir kavram arayışına girilmesi gerektiğini belirtenler olmuştur.

Araştırma bulguları üzerinde çocuk haklarının 4 temel ilkesi yönünden bir değerlendirme yapıldığında, karşımıza çıkan tablo şu şekildedir: Suça sürüklenen çocuk kavramının, çocukların sesini ve içinde bulundukları koşulları gözetmediği, saygınlıklarını zedelediği, çocuklarda yarattığı olumsuz duygular nedeniyle psikolojilerine zarar verdiği, çocukları etiketlediği ve bu etiketin etkisinin de yargılama sonrasına sirayet ettiği görülmüş; bu anlatılar nedeniyle, çocukların katılım hakkı, yaşama ve gelişme hakkı, yüksek yararın gözetilmesi ilkesi ve ayrımcılık yasağını zedelediği düşünülmüştür. Suça sürüklenen çocuk kavramının, Sözleşmenin 40'inci maddesinde yer alan çocukların *"taşıdığı saygınlık ve değer*

duygusunu geliştirecek ve başkalarının da insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı duymasını pekiştirecek nitelikte muamele görme" hakkını ihlal ettiği değerlendirilmiştir.

Bu araştırmayla suça sürüklenen çocuk kavramının yerine, içinde suç ve sürüklenme kelimelerinin ya da bu anlamları taşıyan ifadelerin bulunmadığı, yeni bir kavrama ihtiyaç duyulduğu anlaşılmıştır. Literatürde, çocukların bu kavrama ilişkin algılarını gösteren bir araştırmaya rastlanmamıştır. Akbulut'un (2013) ve Yıldız'ın (2024) çalışmalarında suça sürüklenen çocuk kavramının masumiyet karinesine aykırı olduğuna ilişkin çıkarımlar bu araştırmada da karşılık bulmuştur. Ayrıca bu araştırmanın bulguları, suç ve çocuk ifadelerinin birlikte kullanılmaması gerektiğini savunan çalışmalarla da uyumludur (Kuruca ve Işıkcı, 2022). Bu araştırma doğrultusunda, Yıldız'ın çalışmasında yer alan "*suça karışan çocuk*" önerisinin içinde suç geçtiği için olumsuz etkiler yaratabileceği düşünülmelidir. Yine Aile ve Sosyal Hizmetleri Bakanlığı koordinasyonunda hazırlanan 2023-2028 Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planında bahsedilen "*suça sürüklendiği iddia edilen çocuk*" tanımının kullanılmasına ilişkin mevzuat değişikliği planının, bu araştırmanın bulguları çerçevesinde çocuk haklarına uygun olmayabileceği değerlendirilmelidir.

Soruşturma Aşamasına İlişkin Deneyim ve Algılar

Araştırmanın soruşturma sürecine ilişkin bulgularında; kolluk işlemleri, ifade ve sorgu işlemleri ile polislerle dair alt kategorilere ulaşılmıştır. Katılımcıların kolluk işlemlerine dair anlatıları; polisle ilk karşılaşma, temel ihtiyaçların karşılanmaması, işkence ve kötü muamele, sağlık muayenesi ve kelepçe başlıkları altında analiz edilmiştir.

SSÇ katılımcıların polislerle ilk karşılaşmalarına bakıldığında. 10 SSÇ katılımcıdan yalnızca 1'i çağrı üzerine annesiyle birlikte kolluğa gittiğini aktarırken, diğer katılımcılar polisler tarafından evden, okuldan ya da sokaktan "*alındıklarını*", polisle ilk kez bu şekilde karşılaştıklarını anlatmıştır. Her ne kadar yakalama bir koruma tedbiri olsa da katılımcıların bu

alt kategorideki cevapları, soruşturma işlemlerine ilişkin deneyimlerle ilişkili olduğundan, koruma tedbiri başlığında değil bu başlık altında analiz edilmiştir.

9 SSÇ katılımcı, polisler tarafından evden, okuldan ve sokaktan alınarak doğrudan kolluğa götürüldüklerini söylemiştir. CMK uyarınca esas olan şüphelinin suçüstü hali hariç ifade işlemine çağırılmasıdır, soruşturma evresinde çağrı üzerine şüphelinin gelmemesi ya da şüpheliye çağrı yapılamaması halinde yakalama emri düzenlenebilmektedir. (CMK Madde 90, 98, 145). Bununla birlikte, yakalama gibi "*özgürlüğü kısıtlayıcı tedbirler*" bir çocuk için son çaredir (ÇKK Madde 4/i). Bu hükümler araştırmanın bulgularıyla birlikte değerlendirildiğinde, SSÇ katılımcılara uygulanan yakalama işlemlerinin hukuka aykırı olabileceği çıkarımı yapılabilir. Kaldı ki, okuldan polisler tarafından alınan Ç4, bu sürecin kendisi için ne kadar zorlayıcı bir başlangıç olduğunu ve okulunu değiştirmesi ile sonuçlandığını aktarırken "*evimize kâğıt da gelebilirdi*" diyerek, hukuka uygun olan seçeneği dile getirmiş, hukuka aykırılığın hayatında yarattığı derin etkiye de işaret etmiştir.

Okuldan polisler tarafından alınan SSÇ Katılımcıların bu karşılaşmayı "*çok travmatik*", "*çok kötü*", "*çok rahatsız edici*", "*garip*", "*gergin*", "*korkutucu*" bir deneyim olarak aktarmaları, Beejing Kurallarının 10'uncu maddesinde yer alan çocukla ilk aşamada kurulan ilişkide çocuğun iyiliğinin ve zarar görmemesinin gözetilmesi ilkesine aykırı olduğunu göstermiştir. Bu ilkeye göre zarar kavramı çok geniş yorumlanmalıdır çünkü çocuğa yönelik ilk müdahale, sonraki adımların başarısı ile doğrudan bağlantılıdır ve çocuğun devlete ve topluma bakışı ile tutumunu derinden etkileyebilme gücüne sahiptir. Bu bulgular ve kuralla bağlantılı olarak, adli sürecin etkileri başlığı altında, SSÇ katılımcıların zarar gördüğü adli uygulamalar nedeniyle devlete ve devlet kurumlarına karşı olumsuz bir tutum geliştirdikleri anlaşılmıştır.

Polisler tarafından sokaktan alınan SSÇ katılımcıların aktarımları ise yakalama işlemi sonrasında uzun süre kolluğa götürülmeden bekletme, bilgi vermeme, ifadeye zorlama ve şiddet uygulama gibi hukuka aykırı eylemlere maruz kaldıklarını ortaya koymuştur.

Polisler tarafından bulundukları yerden alınarak kolluğa götürülen 9 SSÇ katılımcı, kollukta bekledikleri sürede yemek, ısınma, tuvalet, hijyen, uyku, sağlık, yakınları ile haberleşmek gibi temel ihtiyaçlarının karşılanmadığını söylemişler, bu konuda talepte bulunsalar da seslerinin duyulmadığını ifade etmişlerdir. SSÇ katılımcıların aktarımları, Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği'nin 19'uncu maddesinde özel olarak düzenlenen çocuklarla ilgili hükümler ve Emniyet Genel Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü/Büro Amirliği Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliği ve ÇKKUY bakımından hak ihlali niteliğindedir. Buna göre çocukların yakınlarına ve müdafie haber verilerek derhal savcılığa sevk edilmeleri gerekmektedir zira kolluğun kimlik tespiti dışındaki yetkisi ÇKK'nın 15'inci maddesinin 1'inci fıkrası ile kısıtlanmış, bununla beraber gözaltı gibi "*özgürlüğü kısıtlayıcı tedbirlerin*" bir çocuk için son çare olduğu kabul edilmiştir (ÇKK Madde 4/i). Ancak buna rağmen SSÇ Katılımcılar, 7 saat ile 2 gün arasında değişen zamanlarda kollukta bekletildiklerini aktarmışlardır. Ayrıca, "*Çocuğun kollukta bulunduğu sırada yanında yakınlarından birinin bulunmasına imkân sağlanır*" hükmünden faydalanan bir katılımcı ile de karşılaşmamıştır (ÇKK Madde 31/3, ÇKKY Madde 16/4). Dolayısıyla bu yalnız bekleyiş, bilgi alamadan, bir sonraki adımı bilemeden gerçekleşmiştir. SSÇ katılımcıların kollukta tutuldukları esnada, adli sisteme dair bilgi eksikliklerinin bulunması da bu süreçle baş etmelerini güçleştirmiştir.

Kollukta uzun saatler bekledikten sonra savcılık işlemleri için adliyeye getirilen çocukların durumu, uzman ve avukat katılımcıların da dikkatini çekmiştir. Özellikle uzman katılımcılar, savcılığa sevk edilen çocukların temel ihtiyaçları karşılanmamış halde adliyeye getirildiklerine ve bazen de aç şeklide görüşmeye girip uyukladıklarına dair tanıklıklarını iletmışlerdir.

SSÇ katılımcıların 3'ü, soruşturma aşamasında kolluktan işkence ve kötü muamele gördüklerini, burun kırmaya varan fiziksel şiddet eylemlerine, tehdit ve hakaretlere maruz

kaldıklarını söyleyerek, ifadelerini belli bir yönde vermeye, isnat edilen eylemi kabul etmeye zorlandıklarını dile getirmişlerdir. Araştırmanın bu bulgularıyla BMÇHS'nin 37'nci maddesinin a bendinde yer alan "*Hiçbir çocuk, işkence veya diğer zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ve cezaya tâbi tutulmayacaktır.*" hükmünün ihlal edildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Bu kategoride, SSÇ katılımcıların sağlık muayenesine ilişkin deneyimlerine de yer verilmiştir. İşkence ve kötü muamele gördüğünü ifade eden katılımcılar, maruz kaldıkları durumun hekimler tarafından dikkate alınmadığını, muayeneye polislerin eşlik ettiğini, hekimin sadece soru sorduğunu, muayene edilmediklerini, bu sürecin çok kısa sürdüğünü, hekimlerle polisler arasındaki iletişim nedeniyle hekimlere güvenlerinin sarsıldığını aktarmışlardır. Bu anlatımların Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği'nin 9'uncu maddesinde yer alan sağlık muayenesine ilişkin hükmü ihlal ettiği tespit edilmiştir. Avukat katılımcılardan A3 ise cinsel suç veya örgüt suçları nedeniyle adli sisteme giren çocukların diğer çocuklara kıyasla farklı bir muameleye maruz kaldıklarını söyleyerek ayrımcılık yasağının uygulamadaki yansıması olabilecek bir duruma dikkat çekmiştir.

6 SSÇ katılımcı, ÇKK'nın 18'inci maddesi ile kelepçe yasağının ihlal edilmesine ilişkin deneyimlerini iletmiştir. Araştırmanın bulgularının, çocuklara kelepçe takıldığına dair tespitler içeren diğer araştırmalar ile uyumlu olduğu görülmüştür (Baykara Acar ve arkadaşları, 2012; Karataş ve Mavili, 2019; Mutlu, 2022). Anılan araştırmalara ek olarak, bu araştırmada çocukların kelepçe ile algıları da öğrenilmiştir. SSÇ katılımcılar kelepçe deneyimini utanma, öfke, haksızlık ve fiziksel acıyla birlikte tanımlamışlardır. Hukuka aykırı kelepçe uygulamasının çocuklarda yarattığı zararı ortaya koyması açısından bu bulguların önemli olduğu düşünülmektedir.

Uzman katılımcılar arasında çocukların sosyal inceleme görüşmesine dahi kelepçe ile getirildiğini söyleyenler olmuştur. Uzmanların ifadelerinden çocukların kaçma, kendilerine ya da uzmanlara zarar verme ihtimalinin polisler tarafından ciddiye alındığını bu nedenle kelepçe

takıldığını ancak uzmanların bu durum karşısında kendi önlemlerini alarak kelepçenin çıkartılmasını istediklerini ve kolluk ile sorumluluk pazarlığına girdiklerini anlamak mümkündür. Tüm bunlarla birlikte avukat ve uzman katılımcılara göre çocuklar kelepçe yasağı konusunda bilgileri olmadığı için haklarını da arayamamaktadır. Araştırmanın bulgularıyla ortaya çıkan kelepçe takmanın çocuklara verdiği zarar göz önüne alındığında, A5'in bir çocuğun ağzından aktardığı "*Kelepçe kaç kilo, biliyor musun?*" sorusu, adeta çocuklarla ilgili yargılamalarda rol ve sorumluluğu olan herkese yöneltilmiş gibidir.

Soruşturma işlemlerine ilişkin bir diğer kategori, kolluk görevlileri ilgili deneyim ve algılara ilişkindir. Görüşmelerin analizine göre SSÇ katılımcılar için karşılaştıkları görevlilerin yaklaşımları, katılımcıların adli süreçte duygularını yönetmelerinde ve haklarına erişmelerinde belirleyicidir. Avukat ve uzman katılımcılar ise çocuklarla çalışan kolluk görevlilerinin yetkinliklerini eleştirmişlerdir, bu açıklamalara göre eğitim eksikliği vakalara bireysel ve keyfi yaklaşımı beraberinde getirmektedir. Buradaki bireysellik ve keyfilik de iki şekilde görülmektedir: Sakin, cana yakın ve yardımsever kolluk görevlileri ya da agresif, kaba ve önyargılı kolluk görevlileri. İlk grupta yer alan kolluk görevlileri, yalnızca 1 SSÇ katılımcının karşısına çıkmıştır. SSÇ katılımcıların 1'i hariç hepsi kolluk görevlilerinden yana agresif, kaba ve önyargılı yaklaşım biçimi ile karşılaşmıştır. Olumlu olan yaklaşım biçimi, okulundan alınıp korku içinde kolluğa getirilen Ç3'ün endişeleri ile baş edebilmesini ve rahatlamasını sağlamışken diğer tutumun SSÇ katılımcılar üzerinde hakimiyet kurarak korkmalarına, sessiz kalmalarına, hakkını arayamamalarına, kendilerini ifade edememelerine neden olduğu anlaşılmıştır. Çocukların kollukta tutulduğu sırada, CMK gereğince atanan zorunlu müdafinin kolluğa gelmesini uzun süre beklemek zorunda kalmalarının, bu bekleyiş sırasında çocuklara polisler tarafından agresif davranışların ve kaba sözlerin yönelmesine zemin oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır. Avukat katılımcılar ise bu tür yaklaşım içinde olan kolluk görevlilerinin çocukların haklarını ihlal ettiğini, bu duruma denk gelmeleri halinde müdahalede

bulunduklarını ancak dirençle karşılaştıklarını söylemişler; bu süreçte kollukla girdikleri diyalogu "*kavga etmek gerekiyor*" şeklinde tanımlamışlardır.

Araştırmanın bulguları, literatürle karşılaştırıldığında kolluk görevlilerinin, çocuk haklarına uygun hareket etmediği, çocukların kollukta hak ihlalleri ile karşılaşabildiği çalışmalarla benzer olduğu görülmüştür (Baykara Acar ve arkadaşları, 2012, Kumcu ve Kaya, 2012; Gürkan ve arkadaşları, 2012; Karataş ve Mavili, 2019; Tekgöz Obuz, 2019; Mutlu, 2022). Ancak Tekgöz Obuz'un (2019) çalışmasında çocukların bir kısmı polislerle yaşadıkları hak ihlallerini ifade ederken çoğunluğu polisle sorun yaşamadığını dile getirmiştir. Araştırmamızda ise tam tersi şekilde yalnızca 1 SSÇ katılımcı polisler hakkında olumlu ifade de bulunmuştur.

Soruşturma işlemlerine yönelik bulgularda son kategori, savcı tarafından alınan ifade ve sulh ceza hâkimi tarafından yapılan sorgu işlemlerine yönelik olmuştur. SSÇ katılımcıların çoğu, bu iki işlem sırasında kendilerine isnat edilen suçlamalarla ilgili beyanda bulunurken azarlandıklarını, kaba bir yaklaşıma maruz kaldıklarını, hakaretler duyduklarını söylemişlerdir. Bu işlemlerle ilgili ulaşılan bir diğer bulgu da SSÇ Katılımcıların ciddiye alınmadıklarına, sözlerinin duyulmadıklarına dair algıları olmuştur. Burada dikkat çekici bir husus, Ç2'nin 12 yaşında tutuklandığı sorgu sırasındaki deneyimlerini aktarırken "*hakim değil de sanki dışarıdan birini bulmuşlar, oraya yerleştirmişler*" dediği hakimın zaten çocuk hakimi değil sulh ceza hakimi olmasıdır. Pek çok çalışmada (UNICEF, 2007; Atılğan ve Ümit Atılğan, 2009; Tüysüz ve arkadaşları, 2010; Çınar, 2020) çocuklarla ilgili tutuklama kararını çocuk hakimlerinin değil de sulh ceza hakimlerinin vermesine getirilen eleştiri, Ç2'nin "*Bir çocuğa yaklaşım biçimi böyle olmamalı*" sözündeki kabullenemeyişle somutlaşmaktadır.

İfade ve sorgu işlemleri sırasında, SSÇ katılımcıların bir diğer aktarımları ciddiye alınmamak üzerine olmuştur. SSÇ katılımcıların savunmalarını yaparken ayrıntılı beyanda bulunma imkanına sahip olmadıklarına, savcı ve hakimlerin kendileri ile göz teması kurmadıklarına, sözlerini kestiklerine, özetle "*geçştirildiklerine*" dair deneyim ve algıları

olduğu tespit edilmiştir, bu durumun da çocukların yargılamaya etkin katılım haklarını ihlal ettiği anlaşılmıştır.

İfade ve sorgu işlemleri sırasında azarladıklarını ve ciddiye alınmadıklarını söyleyen SSÇ katılımcıların aktarımları adli görüşmelerin niteliği yönünden de önem taşımaktadır. Ziyalar'a (2020) göre, ergenlerle adli görüşme yapmanın getirdiği zorluklar bulunmakta, bu nedenle görüşmecinin açık fikirli olması ve görüşme esnasında ergenlerin daha çok konuşmasına izin vermesi önem taşımaktadır. Ancak araştırmada SSÇ katılımcıların 12-18 yaş dönemine ait aktardığı deneyimlerle ortaya konan, kendilerini ifade etmelerine fırsatlar vermeden, ciddiye alınmadan, azarlanarak dinlenmeleri, maddi gerçeğe ulaşma konusunda yargının işini zorlaştırmaktadır. Benzer bir değerlendirme, 2022 yılında Türkiye Barolar Birliği CMK Komisyonu tarafından düzenlenen CMK Görevlendirme ve Uygulamalarındaki Sorunlar ve Çözüm Önerileri Çalıştayının açıklanan sonuç raporunda da yer bulmuştur. Suça sürüklenen ve mağdur çocukların ifadelerinde yaşanan sorunlara değinilen raporda, ifade işlemlerine katılan meslek mensuplarının yetkinliğini artırmak için atılacak adımlar ele alınmıştır. Buna göre, Cumhuriyet Savcılarına, savcılık personellerine, kolluk görevlilerine çocuk adalet sistemi hakkında eğitim verilmesi bu eğitimlerden geçip sertifika alamayanların çocuklara yönelik ifade işlemlerinde yer almasının önüne geçilmesi hususunda Adalet Bakanlığı ile görüşülmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. Tüm bunlarla birlikte, soruşturma işlemleri sırasında SSÇ Katılımcıların hiçbirinin yanında sosyal çalışma görevlisi bulunmadığı, uzman ve avukat katılımcıların da ÇKK'nın 15'inci maddesinin 2'nci fıkrasında yer alan bu hüküm ile uygulamada hiç karşılaşmadıkları tespit edilmiştir. Araştırma bulgularına göre, ifade ve diğer işlemler sırasında çocuğun yanında uzman bulundurulabilmesine ilişkin savcılığa tanınan takdir yetkisinin fiilen karşılık bulmadığı anlaşılmıştır.

Özetle, araştırmanın bulgularıyla, ifade ve sorgu işlemlerine ilişkin deneyim ve algıların, çocukların adil yargılanma hakkı çerçevesinde tabii oldukları haklarına erişmelerini

engelleyebildiği sonucuna ulaşılmıştır. Aynı zamanda SSÇ katılımcıların ifade ve sorgu işlemleri sırasındaki tabii oldukları yaklaşımların hâkim ve savcılara dolayısıyla da yargıya olan inançlarını zedelediği görülmüştür. Bu araştırmanın bulguları ile Baykara Acar ve arkadaşları (2012) tarafından yapılan çalışmada, katılımcıların "*savcı ve hâkimlerin kendilerine iyi davranmadıkları*" yönündeki tespitleri, Karataş ve Mavili'nin (2019) araştırmasında, soruşturma sırasında çocuğun ihtiyaç ve sorunlarının dikkate alınmadığı değerlendirmeleri ve Mutlu'nun (2022) çalışmasında, savcılık ile ilgili olumlu deneyim aktarımı yapan katılımcılar dışında kalan katılımcılarının dinlenilmeme, saygı görmeme, kendini ifade edememe, önyargılı yaklaşımla muhatap olduklarına dair aktarımları, bu araştırma ile benzerlik göstermiştir.

Araştırmanın bu bulguları, yasal sosyalleşme (*legal socialization*) literatürü doğrultusunda ele alındığında, çocukların soruşturma sürecinde maruz kaldıkları bu tutumların onların adalete bakış açılarını da şekillendirdiği görülecektir. Ergenlik döneminin bir parçası olan ve etkileşimler yoluyla şekillenen yasal sosyalleşme, bireylerin adalet sistemine ilişkin tutum ve inançlar geliştirdiği süreci tanımlamakta; araştırmalar daha fazla adalet algısına sahip gençlerin yasalara daha fazla uyduğunu göstermektedir (Tyler ve Trinkner, 2018). Bununla birlikte araştırmalar, yetişkinlere kıyasla gençler için adil, saygılı ve tarafsız yaklaşımın daha önemli olduğunu, ergenlerin polisle etkileşimlerde, kendileri için adil usuller izlendiğini algıladıklarında hem polislerle hem de hukuk sistemine daha olumlu baktıklarını göstermektedir (Murphy, 2015). Polisler tarafından kendisine adil davranıldığı hissi, yalnızca polise olan güveni artırmaya hizmet etmekle kalmamakta, aynı zamanda gençlerin hukuka yönelik olumsuz bakış açısını azaltarak, nihayetinde suçtan vazgeçmeyi teşvik edebilmektedir. (Cavanagh ve arkadaşları, 2020)

Araştırmanın bulguları çocuk haklarının 4 temel ilkesi yönünden değerlendirildiğinde çocukların temel ihtiyaçlarının karşılanmadığı, işkence ve kötü muameleye maruz kaldıkları, sağlık kontrollerinin hukuka uygun yapılmadığı, özgürlüğü kısıtlayan tedbirlerin son çare

olarak uygulanmadığı, hukuka aykırı olarak kelepçe takıldığı, ifade ve sorgu işlemleri sırasında azarlandıkları ve ciddiye alınmadıkları, kendilerini ifade edemedikleri, uzman desteğinden faydalanamadıkları ve çocuk hakları alanında uzmanlığı olmayan hakim ve savcılar nedeniyle yargıya olan inançların sarsıldığı görülmüş bu anlatılar nedeniyle, çocukların katılım hakkı, yaşama ve gelişme hakkı, yüksek yararın gözetilmesi ilkesinin ihlal edildiği düşünülmüştür. Bu uygulamaların, Sözleşmenin 40'inci maddesinde yer alan çocukların *"taşıdığı saygınlık ve değer duygusunu geliştirecek ve başkalarının da insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı duymasını pekiştirecek nitelikte muamele görme"* hakkını ihlal ettiği değerlendirilmiştir.

Araştırmanın bulguları doğrultusunda, çocukların soruşturma işlemlerine davetlerini sağlayacak usullerin yasada daha net ve sıkı koşullara bağlanması, yapılacak işlemlerde çocukların okuldan polislerce alınması uygulamasının terk edilmesi, tüm işlemler sırasında da gizlilik ilkesine riayet edilmesi önerilmektedir. Soruşturma işlemlerinin hukuka uygunluğunun sağlanabilmesi için kolluk görevlilerinin eğitilmesi ve denetlenmesi, çocukların tutuldukları kolluk birimlerinde çocukların anlayacağı dilde bilgilendirici metinlerin bulundurulması, kelepçe yasağını ihlal eden kamu görevlileri hakkında yasal süreçlerin işletilmesi, sağlık muayenelerinin denetlenmesi, avukat atamalarının süresine bir standart getirilerek hızlıca kolluğa intikal edebilecek şekilde görevlendirilmelerinin yapılması, savcı ve hakimlerin çocukla adli görüşme konusunda yetkinlik kazanmaları için desteklenmeleri ve tüm bunlarla birlikte ifade ve sorgu sırasında suça sürüklenen çocukların yanında uzman bulundurulmasını ve sorgu işlemlerinin çocuk hakimleri tarafından yapılmasını sağlayacak yasal düzenlemelerin getirilmesi önerilmektedir.

Kovuşturma Aşamasına İlişkin Deneyim ve Algılar

Araştırmada katılımcılara duruşmalar ve hüküm hakkındaki deneyim ve algıları sorulmuş, analiz sırasında cevapların birden çok boyutu olduğu tespit edilmiştir. SSÇ

katılımcıların, kovuşturma aşamalarına eşlik eden korku, kaygı ve çaresizlik duygularının duruşmalarda yaşadıkları deneyimlerle bağlantılı olduğu sonucuna erişilmiştir. Ayrıca, duruşma listeleri ve mübaşirlerin yüksek sesle taraf isimlerini söyleyerek duruşma salonuna çağrı yapması nedeniyle gizlilik ilkesine aykırılık eden durumların doğduğu bilgisi edinilmiştir. Yine duruşmalar sırasında, çocukların katılım hakkı ve adil yargılanma hakkına yönelik ihlallerle karşılaştıkları görülmüştür. Örneğin Ç4, "*duruşmalar tam bir işkenceydi*" derken uzun süre beklediğini, savunma için yeterli fırsatlara sahip olamadığını, dinlenilmediğini, sözlerinin kesildiğini, sadece sorulan sorulara cevap verilmesinin istendiğini, kullanılan dili anlamadığını, duruşma düzeni ve hüküm hakkında bilgilendirilmediğini anlatan diğer SSÇ katılımcıların yaşadıkları durumları da ifade etmiştir.

Bununla birlikte avukat ve uzman katılımcılar da duruşmalar sırasında beyanlarını dile getirmekte ve görevlerini icra etmekte zorlandıklarını anlatırken, bu durumun suça sürüklenen çocuklar açısından da şaşırtıcı olmayacağını belirtmişlerdir. Yine yargılamaya etkin katılımı da bağlantılı olarak avukat katılımcılar duruşmada savunma haklarının kısıtlanabildiğine dair deneyimleriyle birlikte varlıklarının yasadan kaynaklanan bir zorunluluğa indirgendiğine ilişkin algılarını paylaşmışlardır.

Araştırmanın bulgularına göre soruşturma aşamasında olduğu gibi kovuşturma aşamasında da sorgu ya da diğer işlemler sırasında, suça sürüklenen çocukların yanında sosyal çalışma görevlisi bulundurulmadığı, böylece ÇKK'nın 22'nci maddesinin 2'nci fıkrası ile Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Yönetmeliğinin 35'inci maddesinin fiilen uygulanmadığı anlaşılmıştır.

Çocuk ceza yargılamalarında, mahkemelerin iş yüklerinin, duruşma listelerine yansıdığı ve avukat katılımcıların mesailerinin önemli bir bölümünde, çocuklarla birlikte uzun saatler duruşma sırası beklemek zorunda kaldıkları anlaşılmıştır. SSÇ katılımcıların duruşma ile ilgili beyanları en çok beklemek teması ile kodlanmıştır. Duruşma için belirli bir saat

verilmiş olsa da sarkmalar nedeniyle ne zaman başlayacağını tam olarak bilinmemesi ve de sonucunda hayatlarını etkileyecek bir karar verilecek olması, bu bekleyişi endişeli kılmaktadır. BMÇHK'nın 14 Numaralı Genel Yorumuna (2013) göre de zamanın akışı, çocuklarla yetişkinler tarafından aynı şekilde algılanmamaktadır, bu nedenle karar alma süreçlerindeki gecikmeler çocukları olumsuz etkileyebilmektedir. Bununla birlikte, SSÇ katılımcıların kimi zaman dosyanın diğer tarafıyla karşılaşmalarının kimi zaman da aynı yaş grubundaki akranları ile beklемelerinin kargaşaya ve her an bir olay çıkacağına yönelik tedirginliklere neden olabildiği görülmüştür. Duruşma beklerken yaşanan bir başka kritik mesele de tutuklu çocukların, duruşmalarını adliyyede bulunan nezarethanelerde yetişkinlerle birlikte beklemek zorunda kalmasıdır. Ç10, duruşması için ceza infaz kurumundan adliyyeye getirildiğinde, kendisinden daha küçük çocuklarla beraber yetişkinlerin de olduğu kalabalık bir grupta saatlerce beklediğini, bu yetişkinlerden korktuğunu ve kolluk görevlilerinin gerekli müdahalede bulunmadıklarını söyleyerek hem yetişkinlerle tutulma ilkesinin (BMÇHS Madde 37/c; ÇKK Madde 4/k) hem de çocuğun yaşama ve gelişme haklarını güvence altına alması gereken pozitif yükümlölüklerin ihlaline yol açabilecek bir durumdan bahsetmiştir.

BMÇHS'nin 37'nci maddesinin c bendinde yer alan ve yukarıdaki aktarım ile ihlal edildiği tespit edilen çocuklarla yetişkinlerin ayrı yerlerde tutulmasına ilişkin temel ilkesinin nedeni, yetişkinlerle çocukların birlikte tutulmalarının olumsuz sonuçlarının bilinmesinden ve zaten hapsedilmiş çocukların kurumlarda birden fazla savunmasızlık halini bir arada yaşayarak yaşı büyük kişilerden korkmaya meyilli olmalarından kaynaklanmaktadır (Goldson ve Kilkelly, 2013). Araştırmada karşılaşıldığı tespit edilen bu durum çocukların adliyyede kapalı bir bölüm yerine güvenli, çocuklara özgülenmiş ve temel hizmetlere erişebilecekleri, avukatlarına ve adli destek görevlileri ile gizlilik içinde görüşebilecekleri özel yerlerde tutulmaları ve adliyelerde mümkün olduğunca kısa süre beklемeleri gerekliliğinin önemini göstermiştir (Sheahan, 2021).

SSÇ katılımcıların aktarımlarına göre, duruşma işlemi müdafilere yönelik deneyim ve algılarının şekillenmesi bakımından da önemli bir aşamadır. Araştırmada, duruşmaya gelmeyen, gelse de çocukla ilişki kurmayan avukatlar olduğu anlaşılmış, bu durum da çocukların duruşmaya etkin katılımını olumsuz etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Avukatlar yönünden ise duruşma, kovuşturma aşamasında atandıklarında dosyada adresi bulunamayan çocukla karşılaşmayı bekledikleri yerdir. Bu nedenle duruşmalara gelmeyen çocuklarla görüşme yapamadıkları için avukatların etkili hukuki destek vermeleri yönünde eksiklik hissettikleri görülmüştür.

Kovuşturma aşamasına yönelik bir başka anlatım hüküm ile ilgili olmuştur. Her 3 gruptaki katılımcılar da çocukların yargılama sırasında verilen hükmü anlamadıklarını, hukukçular tarafından kullanan terimleri bilmediklerini, kendilerine de aldıkları hükümle ilgili açıklama yapılmadığını aktarmışlardır. Avrupa Birliği (AB) üye devletlerinde yapılmış bir araştırmada, çocuk yargılamaları boyunca destek ve bilgi eksikliği olduğu, bununla birlikte çocukları hükme yönelik bilgilendirmenin, yargılamanın en zayıf unsuru olduğu tespit edilmiştir. Buna göre, hüküm, sonuçları ve hükme karşı başvurulacak hukuki yollarla birlikte çocukların yaş ve olgunluk düzeylerine uygun bir dille açıklanmalıdır. Çocuklara yapılacak bilgilendirmeler hedefe yönelik olmalı ve çocuğun bu bilgileri anlayıp anlamadığı kontrol edilmelidir. Araştırmada tüm AB üyesi devletlere çocukların eşit muamele görmelerini sağlamak amacıyla, adli işlemlerde yer alan çocuklara çocuk dostu bilgi sağlanması için açık ve standart kurallar oluşturulması; bu bilgilerin yazılı, sözlü ve çevrimiçi ortamlarda çeşitli yöntemlerle yaygınlaştırılması önerilmiştir (FRA, 2015).

Araştırmanın bulguları literatürle karşılaştırıldığında, yargılamanın çocuğa özgü olmadığına ve yargılamada çocuğun katılımının yeterince sağlanamadığına yönelik araştırmalarla uyumlu olduğu görülmektedir (Karataş ve Mavili, 2019). Çocukların genellikle yasal işlemleri anlamadıkları ve duruşma bitene kadar neler olduğuna dair uygun şekilde

bilgilendirilmediklerine ilişkin bulgular, bu araştırmada da kendini göstermiştir (Arthur, 2016). Bununla birlikte, Mutlu'nun (2022) çalışmasındaki katılımcıların çoğunluğunun bu süreci olumlu bir deneyim olarak aktarmalarıyla bu araştırmanın bulgularının uyumlu olmadığı görülmektedir. Ancak anılan araştırmada, olumlu aktarım yapan katılımcılar, gerekçelerinin mahkeme hâkimi ve mahkeme personellerinin olumlu davranışı, mahkemede dinlenilmeleri ve kendilerini ifade edebilmeleri olduğunu söylemişlerdir. Bu araştırmada da hâkim ve savcılarla ilgili olumlu yorum yapan tek SSÇ katılımcı olan Ç10, bu görüşlerinin nedenini hâkimin sakin tavırları, kendisine söz hakkı vermesi ve duruşma düzenini sağlama çabası olarak açıklamıştır. Bu nedenle, kovuşturma aşamasında çocukların katılım haklarının kullanılması için fırsatlar verilmesinin, çocukların hâkim ve savcılara, bununla da bağlantılı olarak yargıya olan inançlarını güçlendirebileceği düşünülmüştür. Ayrıca, mahkeme sürecine tam olarak katılmayan çocukların rehabilitasyon çabalarına yanıt verme olasılığının daha düşük olduğunu gösteren çalışmalar da bu kapsamda dikkate alınmalıdır (DCI, 2016; Sheahan, 2021).

Araştırmanın bulguları çocuk haklarının 4 temel ilkesi yönünden değerlendirildiğinde kovuşturma sürecinin çocukların zaman algısına uygun olmaması, duruşmaların önceliklendirilmemesi, vasıflı profesyoneller tarafından çocuk dostu ortamlarda gerçekleştirilmemesi, adliye de yetişkinlerle bir arada ve riskli ortamlarda tutulmaları, çocukların adli süreçler ve kararlar hakkında bilgilendirilmemeleri, yargılamaya etkin katılamamaları, kendi görüşlerini ifade edememeleri nedeniyle yüksek yarar ilkesi, katılım ve yaşama ve gelişime haklarının ihlali niteliğinde olduğu değerlendirilmiştir. Ayrıca bu hususların BMÇHS'nin 40'ıncı maddesinin 2'nci fıkrasında yer alan çocukların adil yargılanma hakkına ilişkin asgari standartları sağlamaktan uzak olduğu da tespit edilmiştir.

Araştırmanın bulguları göz önünde tutulduğunda çocuk ceza yargılamalarında duruşmaların çocukların ihtiyaç ve kapasiteleri dikkate alınarak planlanması, duruşma saatlerindeki sarkmaların önlenmesi için yapısal tedbirler alınması; her adliye de tutuklu

çocukların da faydalanabileceği bekleme salonlarının açılması, hakimlerin ve avukatların yanı sıra çocukla temas eden jandarma, mübaşir gibi tüm görevlilerin çocuk hakları alanındaki bilgi ve becerilerinin geliştirilmesi için adımlar atılması; çocuklarla avukatların duruşma öncesi iletişimlerinin sağlanabilmesi için dosyaya atanan avukatın bilgisinin çocuğa ve ailesine gönderilmesi, sorgu ve diğer işlemler sırasında çocukların yanında uzman bulundurulmasının yasal zorunluluk haline getirilmesi ve adli süreçteki işlemlerin ve kararların çocukların anlayabileceği dilde açıklanması için çocuk dostu materyaller hazırlanması önerilmektedir.

Soruşturma ve Kovuşturma Aşamalarına Eşlik Eden Duygular

Araştırmada katılımcılara, suça sürüklenen çocukların soruşturma ve kovuşturma aşamalarında hangi duygu durumları içerisinde oldukları da sorulmuş; verdikleri yanıtlardan korku, kaygı, çaresizlik ve yalnızlık başlıklarında dört kategoriye ulaşılmıştır. Ayrıca bu başlık altındaki bulguların, adil yargılanma hakkına ilişkin bulgularla bağlantılı olduğu değerlendirilmiştir.

SSÇ katılımcıların tümü, adli sürecin herhangi bir aşamasında korktuklarını ifade etmişlerdir. Korku; kollukla ilk karşılaşmada, çocuk şubede, savcılık ifadesinde, sulh ceza hakimliği sorgusunda, duruşmalarda, istinaf/temyiz aşamasında ve de ceza infaz kurumunda katılımcılara hâkim olan bir duygu olarak karşımıza çıkmıştır. SSÇ katılımcılar, korkma gerekçeleri olarak, beklemedikleri bir anda yakalama işlemi sırasında polisle doğrudan temas kurmalarını, bu işlemin ardından yeterli ve doğru bilgilendirme yapılmadan kolluğa götürölmelerini, adli süreçteki işlemler ve bu işlemlerin neden yapıldığı konusunda bilgi verilmemesini, polislerin uyguladığı fiziksel ve psikolojik şiddeti, savcı ve hakimlerin sert tutumlarını, tutuklanmaya sevk ve tutukluluk kararını, tutukluluk sürecinde gördükleri şiddeti ve adliyede duruşma bekledikleri sırada yetişkinlerle bir arada tutulmaları gibi nedenleri göstermişlerdir.

Benzer şekilde SSÇ katılımcıların kaygı ile ilgili hisleriyle, bilgi eksikliklerinin bağlantılı olduğu; bu bilgi eksikliği nedeniyle, adli süreçte nasıl savunma yapacaklarına, nasıl davranacaklarına karar veremedikleri gibi adli süreci kendi zihinlerinde somutlaştıramadıkları hem adli işlemlerin sonuçları hem de yargılama sonucunda verilecek kararlar hakkında gerçekçi fikirler yürütemedikleri anlaşılmıştır. Örneğin basit bir okul kavgası nedeniyle ilk kez adli sisteme giren ve hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilen Ç3, "*çocuk ıslah evi*" olarak adlandırdığı ancak nerede olduğunu, ne için kurulduğunu bilmediği bir kuruma kapatılacağını düşünerek günlerini geçirmiştir.

SSÇ katılımcıların bildirdiği çaresizlik hissinin temelinde adli sistemde kendilerini ifade edip adil bir yargılamaya katkı sunabileceklerine, yargılamaya etkin katılabileceklerine bunun doğrultusunda suçlamaları çürütebileceklerine dair inançsız oldukları görülmüştür. Bu duruma, hâkim ve savcılarının tarafsızlık ve masumiyet karinesi bakımından ihlal sayılabilecek davranışları, mahkemelerin iş yükü, duruşmanın yönetimi sırasında sıklıkla sözlerinin kesilmesi gibi faktörlerin neden olduğu anlaşılmıştır.

SSÇ katılımcılar, adli süreçte yalnız hissettiklerine dair bir açıklama yapmasalar da suça sürüklenen çocuklarla birebir çalışan avukat ve uzman katılımcılar çocukların genellikle bu süreçlerde kendilerine eşlik eden bir aile bireyi ya da yakınları bulunmadığını söylemişlerdir, benzer şekilde Çevik (2022) tarafından çocuk suçluluğuna ilişkin avukatlarla yapılan bir araştırmada, birden çok dosyası olan çocukların ailelerinin davet edilmelerine rağmen adliye gelmedikleri tespit edilmiştir.

Bu bölümdeki bulgular, çocukların adli süreçte korkutulmuş ve yalnız hissettikleri bilgisi ile tutarlıdır (Arthur, 2016). Buna ek olarak araştırmada, suça sürüklenen çocukların adli süreçteki bilgilendirilme eksikliklerinin yol açtığı olumsuz duyguların ortaya konulması önemli bulunmuştur. Sonuç olarak, araştırmayla Beejing Kurallarında yer alan yargılamanın çocuğun menfaatlerine en iyi şekilde destek olabilecek ve kendini özgürce ifade etmesine olanak

tanıyacak bir anlayış ortamında yürütülmesi ilkesine aykırı hareket edildiği çıkarımı yapılmıştır. Bu bulguların, geliştirilecek eğitim ve bilgilendirme materyallerinde, özellikle çocuklar için/çocuklarla birlikte çalışan profesyonellerin çocuklarla etkili bir iletişim ve güvene dayalı bir ilişki kurabilmelerine, buna ek olarak da çocuklarla empati geliştirebilmelerine katkı sunabilecek olması açısından anlamlı olduğu düşünülmektedir.

Tüm bunlarla birlikte, araştırmada, gerek çocukların adli süreçte yaşadıkları olumsuz duygular gerekse de bilgilendirme eksikliğinden kaynaklanan diğer hak ihlalleri gözetilerek ADM'lerin suça sürüklenen çocuklar için daha etkin rol oynayabilmesine olanak sağlayan yasal değişikliklerin yapılmasının önemli olacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Adil Yargılanma Hakkı

Araştırmada katılımcıların adil yargılanma hakkı kapsamında ele alınabilecek cevapları bu başlık altında toplanmış; adil yargılanma hakkının unsurlarından olan yargılamaya etkin katılım, masumiyet karinesi, tarafsızlık ve yargılanma sürelerine ilişkin alt kategoriler oluşturulmuştur.

Çocuğun ilk sorgulanmasından tüm yargılama süreci tamamlana kadar geçerli olan adil yargılanma hakkı gereğince, suç ithamı altındaki çocukların özellikle daha zor durumda olması nedeniyle ek korunma ihtiyacında olabilecekleri, bu ihtiyaçlarının gerektiği gibi karşılanabilmesi için de yetişkinlerden farklı olarak özel koşullara tabii oldukları kabul edilmiştir (Avrupa Birliği Temel Haklar Kurumu ve Avrupa Konseyi, 2015). Gençler gibi savunmasız sanıkların katılma hakkını etkili şekilde kullanabilmesi için savunmasız sanığın bu savunmasızlığı göz önünde bulundurulmalı, ceza yargılamasını anlayabilmesi ve etkin katılımını sağlamak için adımlar atılmalıdır; bu doğrultuda mahkemeler ancak çocuklarla yetişkinlerin kapasite ve yeteneklerindeki farklılıkların bir miktar tanınmasını sağlayarak ceza

yargılamasının temel adalet, hukukun üstünlüğü ve adil yargılanma ilkeleriyle tutarlı olmasını sağlayabilecektir (Arthur, 2016).

Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiserliğini yürüten Hammerberg (2009) adil yargılanma hakkı ile BMÇHS'nin temel ilkelerinin birbiri ile bağlantılı olduğunu ifade ederken, çocukların hakları ile adil yargılamanın güvence altına alınması yargı organlarının sorumluluğu altında olduğunu, bu sürecin eşit şekilde, ayrımcılık gözetmeden, yüksek yarar ilkesine uygun şekilde, çocukların görüşlerinin dikkate alınarak ayrıca verilen kararların çocuğun anlayabileceği bir dilde açıklanarak yürütülmesi gerektiğini belirtmiştir.

BMÇHK tarafından yayınlanan Çocuk Adalet Sisteminde Çocuk Haklarına İlişkin 24 Numaralı Genel Yorum, adil yargılanma güvenceleri başlığında çocuğun duyulma hakkına yer vermiş ve Komitenin Çocukların Görüşlerinin Dinlenilmesi Hakkına ilişkin 12 Numaralı Genel Yorumuna (2009) atıf yapmıştır. Buna göre, Komite, çocukların yargılamaya etkin şekilde katılabilmesi için kendisine yöneltilen suçlamalar, adli süreç ve alınabilecek tedbirler hakkında anlayabileceği dilde derhal ve doğrudan bilgilendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. BMÇHS'nin 12'nci maddesinde yer alan katılım hakkı, suçlamalardan ve adli işlemlerden haberdar olma hakkı ile bağlantılıdır ve adil yargılanma hakkı altında yargılamaya etkin katılma hakkıyla birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir (İHOP ve ICC, 2012) Bu nedenle, analiz sırasında, adil yargılanma hakkı kapsamındaki yargılamaya etkin katılım hakkı, bilgilendirilme hakkı ve görüşlerini ifade etme hakkı alt başlıklarında aktarılacaktır.

Katılımcılara, adli sisteme girdiklerinde çocuk hakları, şüpheli/sanık hakları ve adli sürecin işleyişine ilişkin bilgi seviyeleri, bu konularda kendilerine bilgilendirme yapıp yapılmadığı, yapıldıysa kullanılan dili anlayıp anlamadıkları sorulmuştur. Araştırmaya göre, SSÇ katılımcıların haklarına ilişkin bilgi sahibi olmadıkları, süreç içerisinde yalnızca bir kısım SSÇ katılımcının avukatları tarafından bilgilendirildiği, bunun haricinde bir bilgi aktarımının yapılmadığı tespit edilmiştir. Uzman katılımcılar, çocukların genellikle avukatları ile

iletişimleri olmadığı için onlardan bilgi alamadıklarını, atanan avukatların çocukları bilgilendirme konusunda ihmalleri olduğunu, sosyal inceleme görüşmeleri sırasında çocukların "bana ne olacak?" soruları üzerine durumu fark etmeleri halinde, çocukların bilgi eksikliklerini gidermek için ellerinden geleni yaptıklarını aktarmışlardır.

SSÇ katılımcıların adli süreçlere dair bilgi sahibi olamamalarının, polisle ilk karşılaşma anlarından cezalarının infazına kadar sürdüğü anlaşılmıştır. Yargılamaya etkin katılımın unsurlarından olan bilgilendirilme hakkı çerçevesinde SSÇ katılımcıların anlatımlarından mahkemede kullanılan dili ve başta hüküm olmak üzere kendilerini ilgilendiren kimi konularda alınan kararları anlamadıkları anlaşılmıştır.

Araştırmaya yansıyan göçmen çocuklara adli süreçte tercüman atanması ile ilgili sorunlar, anadili Türkçe olmayan çocuklar bakımından hem çocuğun katılım hakkının hem de adil yargılanma hakkının gereğiyle başka bir boyutuyla da ayrımcı bir uygulamadır. Bu bilgi, göçmen çocukların adli sistemlerdeki temsilinin büyüklüğü göz önüne alındığında ayrıca önem taşımaktadır (Nowak, 2019). Yapılan çalışmalar, yeterli vasıflara sahip olmayan tercümanların hatalı ve eksik bilgi aktarımına neden olabileceğini, tercümanın donanımlı olmasının ise hem adil yargılamaya hem de mahkemece verilen kararların hukuka uygunluğuna hizmet edeceği göstermektedir (Aydın ve arkadaşları, 2019).

Bu araştırmada tespit edilen çocukların adli süreçle ilgili bilgi eksiklikleri, adli alanda çalışan profesyonellerin çocukları adli süreçlerle ilgili yeterince bilgilendirmediklerine ilişkin literatürle uyumludur (Karataş 2016; Tekgöz Obuz, 2019; Öztürk ve arkadaşları, 2019; Mutlu, 2022) Yine bu araştırmayı destekleyecek şekilde çocuklara yönelik hukukî yardım hizmetlerinin dilinin anlaşılmasız olduğu ve bu durumun tek başına dahi adalete erişim engeli haline gelebildiği de araştırmalara yansımıştır (Öztürk ve arkadaşları, 2019).

Aile ve Sosyal Hizmetleri Bakanlığı koordinasyonunda hazırlanan Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2023-2028'de "*Telaflı edici ve onarıcı adalet sisteminin*

güçlendirilmesi" stratejik hedefinin altında *"Yargılaması tutuklu devam eden ve hükümlü çocuklara, hak ve hukuki talepleri ve bu talepleri hangi mercilere yönelteceğine yönelik eğitim verilmesi"* faaliyetinin Adalet Bakanlığının sorumluluğunda hayata geçirileceği belirtilmesi çok önemli bir gelişme olmakla birlikte adalet sistemindeki tüm çocukları kapsayacak şekilde geliştirilmesi anlamlı olacaktır.

Yargılamaya etkin katılım çerçevesinde bir diğer husus, çocukların soruşturma ve kovuşturma aşamasına ilişkin bulgularda da sıklıkla ifade ettikleri gibi kendi görüşlerini ifade etme hakları ile ilgili karşılaştıkları engeller olmuştur. SSÇ katılımcıların tümü, adli işlemler sırasında konuşamadıklarını, kendilerini ifade edemediklerini söylemişlerdir. Katılımcıların bir kısmı bu durumu, adli işlemler sırasında kendilerine yöneltilen tutumla açıklamıştır. Buna göre, SSÇ katılımcılar beyanda bulunurken sözlerinin kesilmesi, sert davranılması, kalıp soru tipleri ile karşılaşmaları, göz teması gibi iletişim belirtisi olan bedensel tepkiler alamamaları, anlattıklarının çok kısaltarak tutanaklara geçmesi gibi nedenlerle görüşlerini ifade edemediklerini aktarmışlardır. Ayrıca süreçte duydukları korku ve kaygı görüşlerini ifade etmelerinin önünde engel olmuş, diğer yandan da kendilerini ifade edemedikçe çaresizlik duygusuna kapılmışlardır. Avukat ve uzman katılımcılardan alınan cevaplar da bu bulguları desteklemiştir.

Adil yargılanma hakkı çerçevesinde katılımcılar, masumiyet karinesine ve tarafsızlık ilkesine de değinmişlerdir. Masumiyet karinesi, yargılamanın hangi suçla ilintili olduğuna bakılmaksızın ispat yükünün iddia makamına bırakılmasıdır, bu kapsamda var olan şüpheli durumların çocuk lehine yorumlanması gerekmektedir (BMÇHK, 2019). Araştırmanın bulgularına göre, SSÇ Katılımcılar arasında kendileri hakkında verilen kararın hazır olduğunu düşünenlerle, hâkim ve savcıların yaklaşımlarını taraflı bulanlar olmuştur. Uzman ve avukat katılımcılar arasında ise ekonomik durum ve suç tipinin bazı mahkemeler nezdinde çocuğa verilecek ceza bakımından belirleyici olduğu, bu hallerde masumiyet karinesinin zarar

gördüğünü bildirenler yer almıştır. Benzer şekilde savcı ve hakimlerin önyargılı, ihsas-ı rey niteliğindeki ifadeleriyle, dosyada aleyhine karar verilecek kişinin kendileri olduğunu anlayan SSÇ katılımcılara rastlanmıştır, bu durumda katılımcıların adalete olan inançlarının sarsıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Adil yargılanma hakkının bir diğer güvencesi, çocuklar hakkındaki kararların gecikmeksizin alınması gerekliliğidir. Bu BMÇHS'nin 40'ncı maddesi ile de güvencelenmiş, ÇKK'nın 4'üncü maddesi f bendi ile de temel ilke olarak benimsenmiştir. Ayrıca çocukları etkileyen süreçlerin öncelikli olarak ele alınması, çocukların gelişimlerine zarar veren gecikmeleri önleyebilmek için önemlidir.

Araştırmada, katılımcılar 2 yıl ile 7 yılı aşan sürelerde yargılamaların devam ettiğini bildirmişlerdir. Kaya'nın (2021) dava dosyalarını incelediği araştırmasında makul sürede yargılanmayı etkileyebilecek faktörler sıralanmıştır. Buna göre, yazılan tebligatlardaki usulsüzlükler, suça sürüklenen çocuğun, tanığın, mağdurun, müdafî ya da vekilin duruşmalarda hazır bulunmaması, delil toplamak amacıyla yazılan müzekkerelere zamanında yanıt verilmemesi, mahkeme iş yükünün fazlalığı, yargıtayda çocuk dairesinin bulunmaması, yetişkinlerle birlikte suç işleme iddiasında genel mahkemedeki davanın sonucunun beklenmesi gibi nedenlerle çocuklar uzun süren yargılamaların tarafı olabilmektedir (Kaya, 2021).

Uzun süren yargılamaların SSÇ katılımcıları olumsuz etkilediği, hayatlarına odaklanmalarını engelledikleri ve bazı katılımcıların da eğitimle ilişkisinin bozulmasına neden olduğu görülmüştür. Bu durumun, CMK uyarınca atanan avukatlara da olumsuz şekilde yansıdığı, dosyalardaki etkili hukuki desteğin eksikliğine neden olabildiği anlaşılmıştır. Yargılamaların uzamasının, eylem tarihinden uzun zaman geçtikten sonra ceza sorumluluğu raporları alınmasına, bunların da haksız sonuçlar doğurmasına yol açabildiği de araştırmanın bir diğer bulgusudur. Son olarak, uzman ve avukat katılımcılar çocukların uzun süren yargılamalar nedeniyle adli sisteme girmelerine neden olan eylemlerine bir tepki verilmediği

yönünde bir inanç geliştirebildiklerini söylemişlerdir, bu durum da çocukların yasalar karşısında sorunlu davranışlar gerçekleştirmesini önleme fonksiyonunu yitirmesine neden olabilmektedir.

Araştırmanın bu bölümdeki bulguları ile çocuk ceza yargılamasında çocukların katılım hakları ile bağlantılı olan BMÇHS'nin 40'inci maddesinin 2'nci fıkrasında yer alan adil yargılanma hakkına ilişkin güvencelerin ihlal edildiği ve Avrupa Konseyi Çocuk Dostu Rehber İlkeleri uyarınca yargılama sırasında çocuk dostu adaletin sağlanamadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Savcılara ve Hakimlere İlişkin Deneyim ve Algılar

Araştırmada, savcılara ve hakimlere ilişkin deneyim ve algılar da öğrenilmeye çalışılmıştır. Bu başlık altında yer alan bulguların, soruşturma ve kovuşturma aşamalarındaki deneyim ve algılarla birlikte bu aşamalara eşlik eden duygularla ve adil yargılanma hakkı ile bağlantılı olduğu görülmüş, bu nedenle tekrardan kaçınılmıştır.

Avukat ve uzman katılımcıların aktarımlarında özellikle ikili bir sınıflandırma dikkat çekmiştir. Buna göre özellikle hakimlerin yalnızca bir kısmı çocuk hukuku ihtisasını dikkate alarak yargılamalarını yürütse de büyük bir kısmı kendilerini ceza yargılaması süjesi olarak görmektedir. Tam da bununla bağlantılı olarak hakimlerle ilgili olumlu olarak yansıtılan özelliklerin, -örneğin çocuğu dinlemek, koşulları ile ilgili soru sormak, yargılanan kişinin bir çocuk olduğunu gözetmek vb. yaklaşım ve davranışların- çocuk yargılamalarında olması gerektiği gibi fiilden çok faile odaklanan bir sistemin yansıması olduğu anlaşılmıştır (UNICEF, 2010a).

Savcı ve hakimlerle ilgili aktarılan olumsuz deneyim ve algılar ise -örneğin bağırarak, göz teması kurmamak, söz kesmek, sert ve kaba davranmak vb. davranışlar- çocukların ifade ve sorgu işlemleri sırasında hissettikleri korku, kaygı ve çaresizlik duygularıyla birlikte adil yargılanma hakkı kapsamında maruz kaldıkları ihlallerle ilişkili bulunmuştur.

Beejing Kurallarının 6'ncı maddesi, çocuk hakkında karar verenlerin sahip oldukları takdir yetkisini düzenlemektedir. Buna göre yargılamada *"sorumlu kişilere yeterli bir takdir yetkisi tanınması, bu yetkinin sorumlulukla uygulanmasının sağlanması ve yetkiyi kullanacak kişilerin özel olarak eğitilmiş ve bu yetkiyi kullanacak nitelikte kimseler olmaları ve bu yetkilerini görevlerine uygun titizlik ve hakkaniyetle kullanmaları"* gerekliliği hükme bağlanmıştır. Araştırmanın bulguları ise Türkiye'de çocuklar hakkında çok geniş takdir hakkına sahip olan savcı ve hakimlerin Beejing Kuralları'nda belirtilen ilkelere uygun davranmadığı durumları göstermiştir.

ÇKK'nın 28'inci maddesinde çocuk hakimlerinin atanmasında, çocuk hukuku alanında uzmanlaşmış, çocuk psikolojisi ve sosyal hizmet alanlarında eğitim almış olan hakimler ve cumhuriyet savcıları arasından Hakimler ve Savcılar Kurulunca atama yapılacağı hükmü bulunmaktaysa da bu durumun tercihe bırakılması ve zorunluluk içermemesi, gerekli uzmanlığın sağlanamamasına neden olmaktadır. Bu nedenle, savcı ve hakimler için kapsamlı eğitimler düzenlenmeli, izledikleri usullerin ve aldıkları kararların çocuk hukukuna uygun olup olmadıkları yönünden de denetlenmeleri ve atama kriterlerinin daha sıkı ve zorunlu koşullara bağlanması gerekmektedir.

Müdafilere İlişkin Deneyim ve Algılar

Araştırmada, katılımcılara adil yargılanmanın bir unsuru olan müdafî yardımından faydalanma hakkına ilişkin de sorular yöneltilmiştir. Ulaşılan verilerin analizinde müdafîye ilişkin deneyim ve algılarla ilgili olarak yetkinlik, iletişim, gerekli ve güvenilir bilginin aktarımı, etkili hukuki destek ve uzmanlarla iş birliği içinde çalışma kategorileri oluşturulmuştur.

Yetkinlik kategorisinde, katılımcı avukatlar, CMK görevlendirmelerinden önce baro tarafından verilen eğitimin yeterli olmadığını; eğitimin üzerinden zaman geçtikçe tekrar

bilgilerini güncellemeye ihtiyaç duyduklarını, bu eksikliklerini kişisel çabaları ile gidermeye çalıştıklarını, klasik eğitim konuları dışında süreç yönetimine ilişkin de eğitim talepleri olduğunu anlatmışlar; atanan avukatların baro tarafından denetlenmemesini de eleştirmişlerdir. Tam da bu doğrultuda, 24 Numaralı Genel Yorum, adil yargılanma güvencelerinin temin edilebilmesi için adli sitemde çocuklarla çalışan profesyonellerin sürekli ve sistematik şekilde eğitim almasının ve çocuklarla ilgili gerekli bilgilere sahip olmalarının önemine değinmektedir (BMÇHK, 2019).

Avukatların yetkinliğine ilişkin araştırma bulguların bir yansıması, 2022 yılında Türkiye Barolar Birliği CMK Komisyonu tarafından düzenlenen CMK Görevlendirme ve Uygulamalarındaki Sorunlar ve Çözüm Önerileri Çalıştayının açıklanan sonuç raporunda da yer bulmuş; çocuk hakları alanında eğitim verilmeyen baroların Türkiye Barolar Birliğinden eğitim almasının sağlanması, eğitim sertifikası olmayan avukatların bu tip ifadelere girmesinin önlenmesi gerektiği tespit edilmiştir.

Avukatlarla ilgili diğer kategori çocuklarla iletişimlerine dair olmuştur. Baro tarafından atanan zorunlu müdafilerin SSÇ katılımcılar tarafından "*baro avukatı*" olarak adlandırıldıkları görülmüştür. SSÇ katılımcıların aktarımlarından, atanan avukatların çoğunun çocuk şubeye kimlik tespiti işlemi için gelmedikleri ya da geç geldikleri, duruşmalara katılmadıkları, bu işlemlere katıldıklarında da çocuklarla birebir görüşmedikleri anlaşılmıştır. Uzman katılımcıların da deneyimleri aynı doğrultudadır. SSÇ katılımcıların bir kısmının avukatların bu durumu karşısında "*paran varsa yanındalar*" şeklinde özetlenebilecek bir inanç sistemi geliştirdikleri, bunun paralelinde bazı avukat katılımcıların da CMK sistemindeki ücret politikasının dosyaları özenle takip ve iletişim konusunda sorunlara neden olabildiğini düşündükleri tespit edilmiştir. Bununla birlikte, bir kısım avukat katılımcıların atandıkları kimi dosyalarda suça sürüklenen çocuklarla iletişim kurmak için çaba harcamalarına rağmen, çocukların telefonlarına, adreslerine ulaşamadıkları; bu nedenle duruşma öncesi çocuklarla

görüŖemedikleri, delillere erişemedikleri için de etkin müdafilik yapamadıkları anlaşılmıştır.

Bu bilgilerle bağlantılı olarak, gerekli ve güvenilir bilgi verme kategorisinde, SSÇ katılımcıları, avukatların kendilerine bilgi aktarımında bulunmaları neticesinde daha güvende hissettikleri ve avukatları bilgi alabildikleri tek kaynak olarak gördükleri tespit edilmiştir. Etkili hukuki destek açısından da benzer şekilde avukatın dosyaya gösterdiği özen ve çocukla kurduğu iletişimin SSÇ katılımcıların kendilerini daha rahat hissetmelerinde etkili olduğu görülmüştür. Bununla birlikte, katılımcının beyanları ile atanan avukatların bir kısmının duruşma esnasında basmakalıp cümleler söylediği, dosya özelinde savunma yapmadığı, talepte bulunmadığı, yaş küçüklüğüne vurgu yapmadığı, bu eksikliklerin hakimlerin karar alma süreçlerine olumsuz etki ettiği, bazı dosyalarda kanun yoluna dahi başvurulmayarak hak kayıplarına yol açılabilirdiği tespit edilmiştir. Birden çok dosyası olan SSÇ katılımcılardan, her dosyaya başka bir avukatın atanmasının güven ilişkisi ve bağ kurulmasında zorluğa neden olduğu da öğrenilmiştir. Son olarak, avukatların uzmanlarla iş birliği içinde çalışmalarının özellikle çocuğun korunma ihtiyacını harekete geçirmek için etkili olabileceği ancak bu davranış biçiminin avukatlar arasında yaygın olmadığı katılımcıların ifadelerinden anlaşılmıştır.

Araştırmada tespit edilen müdafilerin eğitim ve denetimlerinde yaşanan sorunlar, iletişim, bilgilendirme ve etkili hukuki destek eksiklikleri literatürle uyumludur (Karataş, 2016; Tekgöz Obuz, 2019; Öztürk ve arkadaşları, 2019.) Yine araştırmada, iletişim kuran ve bilgi veren avukatların SSÇ katılımcılar için güven duydukları bir kaynak olarak kabul edilmeleri de Mutlu'nun (2022) çalışmasında yer alan, avukatların sistem içerisinde kolaylaştırıcı bir faktör olarak görülmeleri bulgusu ile örtüşmektedir.

Yasal sosyalleşme literatürüne bakıldığında, müdafilerin adli sistemi çocuklar için daha şeffaf hale getirebileceği; çocuklara polislerin, savcılarının, hakimlerin davranışlarını anlamalarına yardımcı olabileceği; ayrıca çocukların müdafilerini kendilerine adil davranan ve

çıkarlarını temsil eden güçlü savunucular olduğunu düşünmeleri halinde tüm hukuk sistemini de daha meşru olarak algılayabilecekleri, bunun da gelecekte yasalara uyma olasılıklarının daha yüksek olmasını etkileyeceğini gösteren araştırmalar bulunmaktadır (Shook ve arkadaşları, 2021).

Araştırmada tespit edilen müdafilerle yaşanan sorunların adil yargılanma hakkı ile bağlantılı olarak çocukların katılım haklarını ve yüksek yararlarını doğrudan etkilediği, ayrıca yeniden suça karışma ve yasalarla sorun yaşama riskini artırdığından gelişme haklarına da zarar verdiği söylenebilmektedir. Ayrıca, bu bulguların Avrupa Konseyi Çocuk Dostu Adalet Rehber İlkelerinde yer alan profesyonellerin eğitimi, birden çok disiplini içeren yaklaşım ve hukuki danışmanlık başlıkları altında işaret edilen kriterleri sağlamaktan uzak olduğu görülmektedir.

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, çocuk dosyalarına atanacak avukatlara verilecek eğitimlere zorunluluk getirilmesi ancak bu eğitimlerde yalnızca çocuk ceza hukukuna ilişkin bilgi aktarımı ile yetinilmemesi, iletişim ve bilgilendirme teknikleri başta olmak üzere adli sistemdeki bir çocuğun gelişim özellikleri ile bağlantılı olarak haklarının nasıl korunabileceğine ve adli destek görevlileri ile nasıl iş birliği içinde çalışabileceğine ilişkin içerikler oluşturulması, eğitimlerin tek bir sefer verilmesi ile yetinilmemesi, sürekli ve sistematik olarak sunulması, etki değerlendirmesinin yapılması, barolar tarafından çocuk dosyalarında görev alan avukatların meslek kurallarına uygun hareket edip etmediğinin denetlenmesi ve atanan avukatlara yönelik ücret politikalarının iyileştirilmesi gerekmektedir.

Adli Destek Görevlilerine İlişkin Deneyim ve Algılar

Araştırmaya katılan uzmanlar, eğitim almadan dosyalarda görev yapmaya başladıklarını, belirli periyotlarda olan eğitimlere katılabildiklerini, görev alanlarının değişmesi halinde zorlanabildiklerini, kişisel çabalar ve mesleki dayanışma ile eksikliklerini gidermeye çalıştıklarını, ADM'lerin açılması ile birlikte eğitimlerin artık daha hızlı ve kapsamlı

alınabildiğini ancak halen çocukların içinde bulunduğu koşullara, bu koşullara uygun destek mekanizmalarına, multidipliner yaklaşıma ve hukuki kurallara odaklanan eğitime ihtiyaç duyduklarını aktarmışlardır.

SSÇ katılımcıların uzmanlarla ilgili aktarımları olumsuz ve olumlu olarak iki alt kategoride toplanmıştır. Olumlu olarak nitelendirilen özelliklerin uzmanların ilgili ve güler yüzlü bir yaklaşıma sahip olmasıyla bağlantılı olduğu görülmüştür. Katılımcılar, olumsuz özellikler olarak ise ilgisizlikle birlikte yargılayıcı, sorgulayıcı, önyargılı tutumları ve motivasyon eksikliğini bildirmişlerdir. Uzmanlarda görüldüğü belirtilen bu tutumlar nedeniyle, SSÇ katılımcıların yaptıkları görüşmelerin amacını algılayamadıkları, bu konuda kafa karışıklığı yaşadıkları anlaşılmıştır. Uluğtekin (2004) de bu konuya değinmiş suça sürüklenen çocukların sosyal çalışma görevlileri ile neden görüşme yaptığını ilişkin bir kavrayışa sahip olamayabileceğini, çocukların sürece aktif bir biçimde katılımlarının sağlanarak bu güçlüklerle baş edilebileceğini belirtmiştir.

Önyargılı olmaya ilişkin bulgularda, uzmanların kendi meslek gruplarına da dair bir öz değerlendirme yaptıkları görülmüştür. Uzman katılımcıların aktarımlarına göre, bazı uzmanlar için suça sürüklenen çocuklara yaklaşımlarında görüşme yaptıkları çocukların etnik kökenlerinin, suç tiplerinin ve dosya sayılarının belirleyici olduğu; yine bir kısım uzmanın kendi dünya görüşünü işlerine yansıttıkları, işlerini de meslek kuralları yerine bu görüşle çerçevelendirdikleri ve uzmanlığın getirmiş olduğu sorumlulukları aşarak çocuklara karşı cezalandırıcı ya da kaçınmacı bir tavır sergiledikleri anlaşılmıştır. Tam da bu durumun SSÇ katılımcıların bahsettiği ilgisizlikle, sorgulayıcı, yargılayıcı ve önyargılı tutumla paralel olduğu görülmüş; aynı zamanda ayrımcılık yasağının ihlali niteliğinde olduğu düşünülmüştür.

Uzmanlar tarafından hazırlanan raporların karar vericiler tarafından dikkate alınmamasının etkileri araştırmada yer bulmuştur. Katılımcılara göre bu durum uzmanların motivasyonlarını kırmakta, kendilerini uzman değil memur olarak görmelerine neden

olmaktadır. Parlak ve Çelebi (2018) tarafından yapılan çalışmada yer alan sosyal çalışma görevlileri tarafından sunulan önerilerin hâkimler tarafından dikkate alınmayabildiği, bu durumun da sosyal çalışma görevlilerinin motivasyonunu olumsuz yönde etkilediğine yönelik tespitler, bu araştırmada da karşımıza çıkmıştır.

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 40/2-b'de güvence altına alınan adil yargılama kapsamındaki hak ve teminatların uygun ve etkili bir şekilde uygulanması, çocuk adaletinin icrasında yer alan kişilerin niteliğine bağlıdır (Kırımsoy ve arkadaşları, 2013). Ancak, adli sistemdeki çocukların yaşamış oldukları olumsuz deneyimler nedeniyle gizlilik güvencelerine ve genel olarak ruh sağlığı profesyonellerine güvensizlik duyduğunu gösteren araştırmalar bulunmaktadır (De Boer, Testé & Guarnaccia 2023). Bunlarla birlikte, çocukların adli süreçte rollerini bilmedikleri yetişkinler karşısında hiçbir söz hakları olmadığını hissettiklerini ortaya koyan araştırmaların yanı sıra güven ve yakınlık duydukları, konuşması kolay profesyoneller ile kurdukları iletişimi de süreci kolaylaştıran kilit bir faktör olarak tanımladıkları bilinmektedir (Lount ve arkadaşları 2018). Araştırmanın diğer başlıklardaki bulguları göz önüne alındığında suça sürüklenen çocukların uzmanlarla kurabilecekleri güven ilişkisinin katılım haklarına erişmelerini doğrudan olumlu bir şekilde etkileyeceği değerlendirilmelidir.

Adli alanda çalışan psikolog, pedagog ve avukatların gözünden sosyal hizmet uzmanlarına bakış açısını inceleyen bir nitel araştırmada, katılımcıların çoğunluğu, sosyal hizmet uzmanlarının aldığı lisans eğitimlerinin adli görevleri için yeterli olduğunu söylemişse de adli destek görevlilerine süpervizyon hizmeti sunulmasına da ihtiyaç duyulduğu ifade edilmiştir (Gürbüz ve Kırlioğlu, 2022). Bu araştırmada da tespit edilen uzmanların bilgiye kendi çabaları ile ulaşmaları, halen ihtiyaç duydukları eğitim konu başlıkları olması, motivasyon eksiklikleri ve önyargılarını bertaraf edememeleri nedeniyle bazı vakaların yönetiminde yaşadıkları sorunlar, süpervizyon ihtiyacının önemini göstermektedir.

Adliye ile İlgili Deneyim ve Algılar

Bu araştırmada SSÇ katılımcıların aktarımlarından adliyei korkutucu, kendilerine yabancılaştıran, travmatik izler bırakan, keyfiliğin hâkim olduğu, karmaşık bir yapı olarak tanımladıkları tespit edilmiştir. Ayrıca, adliye ortamında gizlilik ilkesinin ihlal edildiği uygulamalarla karşılaşmıştır.

SSÇ katılımcıların adliyei korkutucu bulmalarının temelinde, içlerine düştükleri adli sürece dair bilinmezliğin yanı sıra duruşma salonlarındaki yerleşim düzeninin, hâkim kürsünün yukarıda olmasının ve yüksek tavanların etkili olduğu görülmüştür. Örneğin katılımcılardan Ç6, 13 yaşındayken kendi boyuna göre "yüpyüksek" bulduğu tavanları hatırlatırken bu tanıklığa eşlik eden duygu ve kafa karışıklığını da "*Türkiye Cumhuriyeti'nin bir vatandaşı, bir çocuğusun ama geldiğin yer devletin kurumu olmasına rağmen korkuyorsun*" şeklinde ifade etmiştir. SSÇ katılımcılar, korku ve diğer olumsuz duyguların kalıcılığına ve üzerlerinde travmatik bir etki bıraktığına değinmişlerdir. SSÇ katılımcıların algılarında, mekânsal olarak adliyenin sadece adli işlemlere ev sahipliği yapan bir yer olarak değil adli süreçlerle ilgili diğer olumsuz duygulardan beslenen ve bazen de bu duyguları pekiştiren belirgin bir role sahip olduğu anlaşılmıştır.

Çocukların yargılama süreçlerine katılımı bakımından adliyelerin otoriter ortamı ile çocuğun yargılamaya katılmasına yardımcı olma görevi arasında bir gerilim olduğu, adliye binalarının sert ve mesafeli havasında, çocuklarla doğrudan ve sorunsuz bir şekilde iletişim kurmanın ve mahkeme süreçlerine katılmalarını sağlamanın pedagojik zorlukları bulunduğu bilinmektedir (Rap, 2016). Bu doğrultuda adliyelere yönelik bu algının çocukların adli süreçlere etkili katılımlarının önünde engel olduğu değerlendirilmiştir.

SSÇ Katılımcılar, adliyei sıklıkla yetişkinlere uygun bir yer olarak tanımlamışlardır. Adliyeye getirilen diğer şüpheli ve sanıklarla karşılaşan bu kişilerin terör örgütü üyeliği,

öldürme gibi suçlardan yargılandıklarına dair kanaat geliştiren katılımcılar, içinde bulundukları duruma anlam veremediklerini belirtmişlerdir. Bir diğer yabancılaşma hali ile Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlüğüne dair olmuştur. SSÇ katılımcılardan Ç1, "*çocuk parkı*" gibi tanımladığı adli görüşme odalarından bahsederken 17 yaşında olduğunu vurgulayarak "*ayıcıklı*" halı ve koltukları çok saçma bulduğunu iletmıştır. AB üye ülkelerinde yapılan bir araştırmada çocuklarla ilgili işlemlerin yapıldığı odalarda, oyuncaklar, video kayıt cihazları ve delil toplama araçları bulunmasının uzmanlar tarafında da her yaş grubu için uygun olmadığı değerlendirilmiş ve çocuklar için kullanılan bekleme, görüşme ve duruşma odalarının farklı yaş gruplarının ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde tasarlanması gerektiği belirtilmiştir (FRA, 2015).

Adliyeye ilişkin SSÇ katılımcılardan elde edilen bir diğer bulgu, adliyenin kalabalıklığı, büyüklüğü, birçok işlemin aynı anda yapılması ve doğru yönlendirme olmaması gibi nedenlerle bilinmezlik içinde kaldıklarını göstermiş, adliyenin SSÇ katılımcılar tarafından karmaşık bir yer olarak tanımlandığı tespit edilmiştir. Bu bulgular görüşmelerde "*labirent*" benzetmesi ile simgeleşmiştir. Yine, düzenin değil keyfiliğin hâkim olduğu, umursanmadıklarını hissettikleri, her an haklarında nedensiz yere olumsuz bir karar verilebileceği kaygısı ile tarifledikleri adliyelere dair en önemli beklentinin bu binaların içinde çocukları dinleyecek, anlayacak insanların varlığına dair olduğunu düşünülmüştür. Bu bulgular, adliyelerin fiziksel ve operasyonel ortamının çocukların yargılamaları anlayabilmeleri ve bunlara güvenli bir şekilde katılabilmeleri açısından oynadığı önemli role değinen ve iyi eğitilmiş adli sistem çalışanları ile destekleyici yetişkinlerin varlığının çocuğun yüksek yararına hizmet ettiğini belirten çalışmalar ile de desteklenmektedir (Sheahan, 2021). Yapılan araştırmalar, çocuklarla ilgilenen adli alandaki profesyonellerin çocuk hakları, çocuklarla iletişim ve çocuklarla ilgili mevzuat konusunda uygun zorunlu eğitime sahip olmalarını, bu tür bir eğitimin sadece hâkim ve savcılar değil, aynı zamanda polis memurları ve mahkeme personeli gibi ön saflardaki uygulayıcıları da kapsamı gerektiğini göstermektedir (FRA, 2015).

Öztürk ve arkadaşları tarafından 2019 yılında yapılan araştırmada, adliyelerin ve duruşma salonlarının fiziksel ve yapısal yönlerden çocuklara özgü gereksinimleri gidermeye elverişli olmadığı, gizliliklerinin korunamadığı bu durumların çocukların endişelerini derinleştirdiği, duruşma salonlarının hâkim ve savcılarla göz teması kurabilmeleri ve çocukların kendilerini ifade edebilmelerine engel olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu tespitler, araştırmada yer alan bulgularla uyumludur. Bununla birlikte, bu araştırmada SSÇ katılımcıların görüşlerine de yer verilmiş ve onların adliyeyi nasıl tanımlayıp deneyimlediklerine odaklanılmıştır. Bu yönüyle öznelere bakış açısını ve sesini yansıtmaya bakımından bu bulguların literatüre katkı sunabileceği düşünülmüştür.

BMÇHK'nın 12 Numaralı Genel Yorumunda (2009), bir çocuğun ortamın korkutucu, düşmanca, duyarsız veya yaşına uygun olmadığı durumlarda etkili bir şekilde dinlenemeyeceği belirtilmiş; mahkeme salonlarının tasarımına, hakimlerin ve avukatların kıyafetlerine, görüş ekranlarına ve ayrı bekleme odalarına dikkat edilmesi gerektiğine işaret edilmiştir. 24 Numaralı Genel Yorumuna göre de (2019), mahkeme salonlarındaki çocuk dostu düzenlemeler adil yargılama hakkının bir unsuru olan yargılamaya etkin katılım kapsamında sayılmıştır.

Çocuk mahkemeleri de dahil olmak üzere duruşma salonlarında kürsülerin yüksek olması, sadece hakimlerin duruşma sırasında olanları net bir şekilde görmesini sağlamakla kalmayan aynı zamanda hakimlerin rolleri ile ilgili bir algı oluşturulmasına ve otorite olarak görülmelerine de imkan tanıyan yaygın bir uygulama olmakla birlikte çocuk mahkemelerinde hakim kürsüsünün zemin seviyesinde veya bir basamak kadar yukarıda olmasının çocuklar için daha az korkutucu olduğu ve katılımlarını teşvik ettiği bilinmektedir (Sheahan, 2021). Bu nedenle, araştırmanın bulguları doğrultusunda, duruşma salonlarından başlayarak çocukların yüksek yararını ve adil yargılanma haklarını temin edecek bir yeni bir mekânsal yapılanmaya ihtiyaç duyulduğu tespit edilmiştir.

Avrupa Konseyi Çocuk Dostu Adalet Rehber İlkelerinde de yer aldığı üzere, çocuklarla ilgili işlemlerin yapıldığı alanlar mekânsal olarak yetişkinlerden ayrışmalı, çocuklarla ilgili adli işlemler onları korkutmayan ortamlarda görülmeli, duruşmalar başlamadan önce çocuklara adliyenin düzeni hakkında bilgi verilmeli, çocuklar için bekleme ve görüşme odaları tahsis edilmeli, bu odaların farklı yaş gruplarının ihtiyaçlarını kapsayacak şekilde oluşturulması gereklidir. Adalet Bakanlığınca 2021 yılında açıklanan İnsan Hakları Eylem Planında yer alan çocuk mahkemelerinin müstakil kampüs içerisinde yapılandırılmasına yönelik faaliyetin, kapsamının genişletilerek çocuk savcılığı ve çocuk ağır ceza mahkemeleri de dahil olmak üzere suça sürüklenen çocuklarla ilgili tüm adli işlemleri kapsayacak şekilde ivedilikle hayata geçirilmesi önemli olacaktır. Aynı gereklilik, duruşma salonlarının çocuk dostu şekilde yapılandırılması ve yargı mensuplarının çocuklarla ilgili işlemlere cübbesiz katılması için de geçerlidir. Çocuklarla ilgili yargılamaların yetişkin yargılamalarının yapıldığı binalardan ayrılmasının mümkün olmadığı durumlarda, çocukların adliyeye ayrı giriş ve çıkışlara, ayrı tuvaletlere, avukatlar ve sosyal hizmet uzmanları ile görüşme yapabilecekleri özel alanlara ve bekleme odalarına erişebilmeleri sağlanmalıdır (Sheahan, 2021). Çocuklarla ilgili işlemlere katılan tüm adli personelin çocuk haklarına ilişkin eğitimlerden geçmeleri ve denetlenmeleri gerekmektedir.

Tutuklama ve Adli Kontrol Tedbirine İlişkin Deneyim ve Algılar

Çalışmada, katılımcıların koruma tedbirlerine ilişkin deneyim ve algıları da araştırılmıştır. Tutukluluk ve adli kontrol ile ilgili bulguların tartışmasına bu başlık altında yer verilecektir. Görüşmeler sırasında, öncelikle çocuklar hakkında tutuklanma kararı verilmesinin gerekçeleri öğrenilmeye çalışılmıştır. Avukat ve uzman katılımcılar, suça sürüklenen çocukların yargılandıkları birden çok dosya olması, tutuklamaya sevk edildikleri suç tipinin CMK'nın 100'üncü maddesinde sıralanan katalog suçlar arasında yer alması, çocuğun ileride adli

işlemlere katılmama ihtimalinin bulunması ve çocuğun bir daha suç işlememesi için akıllanması saikleri ile tutuklama kararlarının verildiğini belirtmişlerdir. Bu bulgular CMK'nın tutukluluk nedenleri doğrultusunda değerlendirildiğinde uygulamada haksız tutuklamaların olabildiği, Anayasa Mahkemesi içtihadında da yer bulan ölçülülük kriterinin ihlal edilebildiği anlaşılmıştır.

SSÇ katılımcılarla yapılan görüşmelerde ise daha çok tutukluluk ve adli kontrol tedbirine yönelik deneyimler öne çıkmıştır. Araştırmaya dahil olan SSÇ katılımcılardan 4'ü tutuklanmış, 3'ü hakkında adli kontrol tedbiri uygulandığını bildirmiştir.

Tutuklanarak özgürlüklerinden yoksun bırakılan SSÇ katılımcılarda bu deneyimin derin izler bıraktığı anlaşılmıştır. Katılımcıların ifadesiyle çocukların hapisshaneden "*başka biri olarak*" çıktıkları, tutuklu kaldıkları süreçte adeta yetişkinleştirildikleri "*normal insan gibi, normal çocuk gibi*" olamadıklarını düşündükleri görülmüştür. Tutuklanma sürecinin etkileri şiddete maruz kalma, eğitimden ve dış dünyadan yoksunluk, tahliye öncesi ve sonrasında destek mekanizmalarına erişememe alt kategorilerinde değerlendirilmiştir.

Tutukluyken maruz kalınan şiddet, SSÇ katılımcıları en çok etkileyen deneyimlerden biri olmuştur. Akranı tarafından koğuş ortamında ve merdiven altı olarak tabir ettiği kameraların ve personelin doğrudan görüş açısında olmayan bir alanda yoğun bir şiddete maruz kaldığını anlatan Ç10, personelin bu konuda sessiz izleyici konumunda kaldığını, adeta yetkilerini "*koğuş başkanlarına*" devrettiklerini ifade etmiştir. Çocukların şiddete maruz kalmalarını önlemekle ilgili pozitif yükümlülüğün ihlali niteliğinde olan bu durum, dikkatleri kurumlardaki sınıflandırma ve denetim uygulamalarına çekmiştir. Bu bulgu, kapalı kurumlardaki çocukların şiddet riski altında olduğunu gösteren ve özellikle koşullar ve personel denetimi zayıf olduğunda, akranlarının şiddetine karşı açık hale geldiklerini gösteren küresel araştırmaların bir yansımasını göstermiştir (Pinheiro, 2006; Nowak 2019).

SSÇ katılımcıların aktarımlarında, eğitim ve dış dünyadan yoksunluğun önemli bir yer kapladığı görülmüştür. Hapsedilme sonrasında çocukların eğitim, aileyle görüşme, serbest zamanlarını değerlendirme gibi temel haklarına ulaşamadıkları, bu hakların yalnızca hayalini kurabilecek noktada oldukları görülmüştür. SSÇ katılımcılar arasında, yaşı küçükken tutuklananların kuruma ilk geldiklerinde başta durumun ciddiyetini fark edemedikleri ancak daha sonrasında bu kapatılma halinden çok olumsuz etkilenerek kötü his ve düşüncelerle boğuştukları, nihayetinde de tahliye olmalarına dahi sevinemeyecek duruma gelebildikleri öğrenilmiştir.

Araştırmanın bulgularının, suça sürüklenen çocukların infaz kurumlarında olumsuz deneyimlerini gösteren diğer çalışmalarla örtüştüğü görülmektedir (Karataş, 2016; Mutlu, 2022). Solak (2021) tarafından yapılan çalışmada ise bazı katılımcılarda cezaevi deneyiminin adalete olan inançlarını sarstığı ve yeniden suç işleme konusunda itici güce sahip olduğu ancak bunun her katılımcı için geçerli olmadığı, infaz kurumundaki sürecin hayatlarındaki olumlu etkilerini vurgulayan katılımcıların da olduğu belirtilmiştir. Bu çalışmada ise tutukluluk deneyimine ilişkin olumlu bir aktarıma rastlanmamıştır.

Araştırmada tutukluluk deneyimi yaşayan SSÇ katılımcılar, tahliye sonrasında destek alamadıklarını bildirmişlerdir. Katılımcılar, kendilerini topluma hazırlayacak, temel yaşam becerileri kazandıracak bir destek mekanizmasından tahliye öncesinde ve sonrasında yoksun oldukları gibi içeride suçla daha yakından tanışmalarına neden olabilecek daha çok faktörle karşılaştıklarını söylemişlerdir. Tahliye olduktan sonra yeniden suçla ilişkilenerak adli sürece giren katılımcılar, "*sunulmayan imkanlar, gösterilmeyen yollar*" nedeniyle, kendilerini suç ortamlarından uzaklaştıramadıklarını belirtmişlerdir. Tutuklu olduğu sırada farklı suç tipleri nedeniyle yargılanan ve sıkı bağlar kurduğu pek çok arkadaş edindiğini söyleyen Ç6, bu arkadaşlardan oluşan "*telefon rehberi*" ile içinde bulunduğu suç ortamını imgelemiştir. Araştırmanın bu bulguları ile benzer şekilde, Süleymanoğlu Dinçer (2020) tarafından yapılan

çalışmada katılımcıların çoğunluğunun tahliye olduktan sonra farklı suç tipleri ile ilişkilendiği ve bu farklı suç türlerine ilişkin bilgilerini, tutukluluk sürecinde öğrendikleri tespit edilmiştir.

Kamer'in (2015) yaptığı araştırmada, denetimli serbestlik altındaki çocukların tekrar suçla ilişkilene oranının % 27.3 olduğu tespit edilmişken ceza infaz kurumlarında tutulan suçla sürüklenen çocukların %45.7'sinin tekrar suçla sürüklendiği görülmüştür (2015). TİHEK (2022), ulusal önleme mekanizması sıfatıyla kurumlara gerçekleştirdiği ziyaretler sonrasında hazırladığı raporlarında, tutuklu veya hükümlü olup da tahliye edilen çocukların büyük kısmının belirli bir süre sonunda tekrar ceza infaz kurumuna geldiklerine, bunun çocuğun içinde bulunduğu aile ve çevre ile eğitim eksikliğinden kaynaklandığına dair tespitlere yer vermiştir. Ayrıca İstanbul ve Ankara Eğitim Evlerinde gerçekleştirilen nicel bir araştırmanın da gösterdiği üzere, hükümlü çocukların yakın çevrelerindeki suçla ilişkilene durumunun yoğunluğu, tahliye olduktan sonra bu ortamlara dönme riskini beraberinde getirmektedir, bu nedenle tahliye sonrasına yönelik denetleme hizmetleri sunulmalı ve çocukların yeniden suçla karşılaşmaları önlenmelidir (Bulgurcuoğlu ve Çamur Duyan, 2019). Çocukların yeniden suçla ilişkilennemelerini önlemede bireysel ve çevresel özelliklerini kapsayan risk ve ihtiyaç değerlendirmeleri yapılmalı, çocuğun güçlenmesine katkı sunacak, bilişsel ve davranışsal müdahaleleri kapsayan, yetkinliği olan kişiler tarafından uygulanan, toplumla bütünleşme sürecini destekleyen programların hayata geçirilmesi gerekmektedir (Baykara Acar, 2013)

Kurt'un ceza infaz kurumlarındaki eğitim uygulamalarını tarihsel analiz yöntemi ile ele aldığı çalışmasında, 2005 yılından sonra kurumdaki genel eğitim, mesleki eğitim ve eğitsel faaliyetler kapsamındaki uygulamalarda uluslararası standartlara uyma konusunda gelişme kaydedildiği tespit edilmiştir (Kurt, 2022). Güdek tarafından yapılan araştırmada ise tutuklu ve hükümlü çocukların büyük bölümünün infaz kurumlarındaki mesleki, eğitsel, sosyal, kültürel ve sportif faaliyetleri yetersiz buldukları, çeşitliliğin artması yönünde talepleri olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Güdek, 2021).

Çocukların özgürlüklerinden yoksun bırakılmalarının onların gelişimsel ve suçla ilişkilerine neden olan ihtiyaçlarının giderilmesini engellemekte aksine suçla ilgili konumlarını pekiştirmekte; tekrar adli sürece dahil olma olasılıklarını güçlendirmektedir (Howitt, 2021). Ceza infaz kurumlarında geçirilen süre ne kadar uzun sürerse tahliye sonrası toplumla bütünleşmenin de zor olacağı bununla birlikte kurumun kapalılık seviyesi arttıkça suç aktarımının da artacağı bilinmektedir (Karabulut ve Nergis, 2022).

Aktarılan çalışmalar ve bu araştırma, ceza infaz kurumlarının çocukların tekrar suç teşkil eden eylemlere katılmamasını önleyici bir etkisi bulunmadığını göstermektedir.

Araştırmada 3 SSC katılımcının adli kontrol tedbiri altına alındığı ve bu uygulamanın katılımcıların çalışma ve eğitim hayatları ile duygu durumlarını olumsuz etkilediği görülmüştür. Bunun nedeninin SSC katılımcıların kolluğa gidip imza atarak uymaları gereken bu tedbirde, imza atılacak günlerin çok sık, saat aralıklarının çok katı şekilde belirlenmesi, ilgili kolluğun katılımcıların iş yerlerine ve okullarına uzak olması, bu hususların hakimlere aktarılsa da dikkate alınmaması, süreçte katılımcıların koşullarına uygun olan saat, gün ya da kolluk değişikliği gibi esnekliklerin sağlanmamasından kaynaklandığı anlaşılmıştır. Bu süreç hem katılımcıların adli kontrol tedbirini "eziyet" olarak nitelendirmelerine hem de üzerlerinde yoğun bir psikolojik baskı hissetmelerine neden olmuştur.

Araştırmada adli kontrol kararına yönelik uygulamaların çocukların eğitim hayatına olumsuz etkisi olduğu tespit edilmiştir. Literatürde doğrudan adli kontrol ile ilgili araştırmalara rastlanılmamış olsa da denetimli serbestlik üzerine yapılan bir araştırmada benzer şekilde tedbir kararının gerektirdiği yükümlülüklerin ders saatlerine denk geldiği, okul devamı ve okuldan izin alma konusunda olumsuz etkisi olduğu saptanmıştır (Eryalçın, 2020). Gençlerin denetimli serbestliğine erişimini ve katılımını etkileyebilecek yapısal ve mekânsal çeşitli engeller olduğunu gösteren Amerika'da yapılan bir araştırmaya göre, denetimli serbestlik uygulamalarına katılmak durumunda olan gençlerin çoğunluğu yoksullukla mücadele etmekte,

denetimli serbestlik merkezlerine yürüme mesafesinin ötesinde yaşamakta, düzenli toplantılara katılmak için uzun bir yolculuğu göze alarak toplu taşıma araçlarını veya maliyetli ulaşım yollarını kullanmak zorunda kalmaktadır (Fountain & Mahmoudi, 2021). Araştırmanın bulgularının bu zorluklarla örtüştüğü görülmüştür.

Tüm bunlarla birlikte, sadece imza atmakla sınırlandırılan bir adli kontrol tedbirinin çocukların gelişimlerine ve destek ihtiyaçlarına uygun olmadığı düşünülmüştür. Bu nedenle ÇKK'nın 20'nci maddesine eklenen hüküm doğrultusunda çocukların Denetimli Serbestlik Müdürlüğü tarafından takip edilmesi, çocuklara adli kontrol süresince rehberlik edecek bir uzman görevlendirilmesi ve yapılacak değerlendirmeye göre iyileştirme çalışmaları yürütülmesi önemli olacaktır. Ayrıca alternatif bir tedbir olan adli kontrol bakımından çocukların ve ailelerin bunlara zorlanmadan kolayca erişebilmelerini sağlamak için daha erişilebilir hizmetler temin etmek, çocukların yakınında daha fazla yetkili yer konumlandırmak veya belirli bir yargı alanında mevcut programların sayısını artırmak gibi sistemselsel veya yapısal çözümler de sağlanabilir (Fountain & Mahmoudi, 2021).

Hammerberg'e göre (2009), bir kez adli sisteme girdikten sonra tekrar suçla ilişkilenen çocukların sayısının fazla olması, çocuk adaletinin etkililiğinin ve uygunluğuna dair soru işaretleri doğurmaktadır zira tutuklama kararları tekrar suça yönelmeyi engellemekte başarılı olamamaktadır. Bu nedenle, devletler tutuklanan çocukların toplumla yeniden bütünleşebilmeleri konusuna odaklanarak, gözetim kararlarını yerine getirirken çocuğun esenlik ve bakımını önceliklemeli, bu kapsamda infaz kurumları ile diğer toplum hizmetleri arasında iş birliğine gitmeli, örneğin çocukların gündüz okullarına gidebildikleri, gece ise kurumda kaldıkları bir sistem iyi örnek olarak kabul edilmelidir. Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiserinin verdiği bu örnek, Türkiye'de hükümlü çocuklar için kanun ile güvence alınmış eğitim evini doğrudan işaret etmektedir. Suça sürüklenen bir çocuğun eğitim evine gitmesine engel olan hükümlülük şartının yasadan kaynaklandığı gözetilmeli ve Ceza ve Güvenlik

Tedbirleri Hakkında Kanunun 11'inci ve 15'inci maddelerinde değişikliğe gidilerek adli sisteme giren çocuklar için eğitimevi ana model olarak kabul edilmelidir. Literatüre göre de çocuk hapsinin, çocuk dostu şekilde uygulanabileceğine dair hiçbir kanıt temeli olmadığı dikkate alınmalı, çocuk hapsinin kaldırılmasını güvence altına almak için kararlı stratejiler geliştirilmeli, bu konuya ilişkin zorluklar ve reform ihtiyacı sorumluluktan kaçınmak için bir neden olarak kabul edilmemeli ve çocukların hapsedilmesi yalnızca son çare olarak, uygun olan en kısa süre için, kendilerini ve/veya başkalarını kanıtlanabilir ciddi bir risk altına soktuğu düşünülen az sayıda çocuk bakımından uygulanmalı ve çok daha titiz bir şekilde izlenmelidir (Goldson ve Kilkelly, 2013).

Sonuç olarak, araştırmanın bulguları, tutuklulukla birlikte BMÇHS'de düzenlenen eğitim hakkı, sağlık hakkı, yakınlarıyla görüşme hakkı, kültürel haklar, boş zamanlarını değerlendirme hakkı ve gelişme haklarının ihlal edilebildiğini göstermiştir. Ayrıca kurum içinde destekleyici çalışmalar yapılmadığına dair bulgular, Adalet Bakanlığı ve Aile Bakanlığı stratejik planlarında benimsenen hedeflerin hayata geçirilmesi için vakit kaybetmeksizin adım atılması gerektiğini ortaya koymuştur (Aile Bakanlığı, 2023; Adalet Bakanlığı, 2024).

Koruyucu ve Destekleyici Tedbirlere İlişkin Deneyim ve Algılar

Araştırmada, katılımcılara koruyucu ve destekleyici tedbirlere yönelik deneyim ve algıları da sorulmuştur. Katılımcılar, çocuk ceza yargılaması sırasında tedbir kararlarının verilmediğini ifade etmişlerdir. Öyle ki, 10 SSÇ katılımcıdan hiçbiri hakkında koruyucu ve destekleyici tedbirlere hükmedilmediği tespit edilmiştir. Bu katılımcılar, adli süreç boyunca desteklenmediklerini hissettiklerini, içinde bulundukları olumsuz koşullar hakkında herhangi bir ilgi ya da işlemle karşılaşmadıklarını belirtmişlerdir. Avukat katılımcılar arasında da yalnızca bir kişi, bir dosyasında tedbir uygulaması ile karşılaştığını aktarmıştır. Araştırmada koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarına çok nadir başvurulduğu tespit edilmiş; tedbir kararı

sayısının azlığının, ilgili verilerle ve yapılan diğer araştırmalarla benzer olduğu görülmüştür (Karataş ve arkadaşları, 2020).

Uzman katılımcılarla yapılan görüşmelerin bulgularından yola çıkılarak, sosyal inceleme raporlarında önerilen tedbirlerin takibinin adli süreç içerisinde yapılamadığı, uzmanların önerdikleri tedbirlerin akıbeti hakkında bilgi sahibi olamadıkları ve bireysel çabalarla çocuklar hakkında bilgi almaya ya da ilgili kişi ve kurumları yönlendirmeye çalıştıkları, ADM yapılanmasının çocuk hakimleri ile uzmanlar arasındaki doğrudan diyalogu kesmesi nedeniyle tedbirlerin alınmasını ve takibini olumsuz etkilediği, kurumlar arası koordinasyon eksikliğinin tedbirlerin amacına ulaşamamasına yol açtığı, tedbir takip mekanizmalarında eksiklikler olduğu, verilen tedbir kararlarının etkisiz olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca suça sürüklenen çocuklar hakkındaki koruyucu ve destekleyici tedbirlerin yargılama sürecinde değil de hükümle birlikte yargılama sonunda verilmesinin çocuğun ihtiyaç duyduğu hizmetlere zamanında erişememesine neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tüm bunlarla birlikte, araştırmada çocukların bireysel ve çevresel özelliklerini gösteren sosyal inceleme raporunun kovuşturma aşamasında alınmasının koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarının hükümle birlikte verilmesine neden olduğu görülmüştür. ÇKK'nın 35'inci maddesine göre soruşturma aşamasında sosyal inceleme raporu alınmasının önünde bir engel bulunmamaktadır. Bu açık hükme rağmen çocuklar hakkında kovuşturma aşamasına geçildiğinde rapor alınması, çocuğun gereksinim duyduğu destek hakkında karar alınmasını da geciktirmektedir.

Araştırmada suça sürüklenen çocukların tedbirlere duydukları ihtiyaç en çok danışmanlık, eğitim, bakım ve sağlık tedbirinde kendini göstermiştir. Danışmanlık tedbirine duyulan ihtiyacın karşılanamamasının, SSÇ katılımcıların destek yoksunluğu yaşamalarına ve yeniden suç teşkil eden eylemlere karışmalarına neden olduğu görülmüştür. SSÇ Katılımcılardan Ç6, danışmanlık tedbirine duyduğu ihtiyacı anlatırken, ilk kez karşılaştığı

polislerden gördüğü yaklaşımı "*nasihat, 2 yanağıma tokat, devam*" şeklinde tanımlamış ve bu sürecin sonucunda daha ağır bir suç tipi nedeniyle adli sisteme tekrar girdiğini vurgulamıştır.

SSÇ katılımcıların bir kısmı da sağlık tedbirine ilişkin gereksinimlerini açıklamışlardır. Buna göre, adli süreçte intihar düşüncesi boyutunda kendine zarar verme eğilimde olan ve antidepresan kullanımı bulunan katılımcıların olduğu görülmüştür. Bu veriler, ceza adalet sistemlerinde ruh sağlığı tedavisine ihtiyaç duyan çocuk sayısının yüksek temsil oranına sahip olduğuna ilişkin literatürle birlikte değerlendirilmeli ve adli sürece giren çocuklara yönelik destek mekanizmaları işletilmelidir (Grisso, 1998; Silva, 2014; Lynch & Liefwaard, 2020).

BMÇHK, 24 Numaralı Genel Yorumunda çocuk adaletine ilişkin kapsamlı bir politikanın temel unsurları arasında çocukların suç işlemesini önlemeye yönelik programlar geliştirilmesini de saymıştır. Buna göre, taraf devletler çocukların yüksek yararına hizmet eden, özel gereksinimlerini karşılayan, sorunlarına yanıt veren ve uygun danışmanlık hizmetleri içeren programlara erişimlerini sağlamalıdır. Bu doğrultuda araştırmanın bulguları, koruyucu destekleyici tedbirlerin çocuklar için ulaşılabilir olmadığını göstererek, çocuk adalet sisteminin inşasındaki temel bir eksikliği ortaya koymaktadır. Literatürde de çocukların ceza adalet sistemi içerisine girdikten sonra sistem içerisindeki uygulamalarla soruna çare arandığına değinilmiş; çocuğun ceza yargılamasının tarafı olmasının hali hazırda önleyici çalışmaların eksikliğini veya yokluğunu gösterdiği, bu nedenle ceza adalet sisteminin çocukların yüksek yararı adına geliştirilmesiyle birlikte suçların önlenmesi için de ulusal stratejilerin belirlenmesi gerektiği ifade edilmiştir (Topçuoğlu, 2014).

Çocuk haklarının 4 temel ilkesi bakımından değerlendirildiğinde, araştırmanın koruyucu ve destekleyici tedbirlerle ilgili bulgularının yaşama ve gelişim hakkı ve yüksek yarar ilkelerine aykırılık teşkil ettiği anlaşılmıştır. Adli sisteme giren suça sürüklenen çocuklar için bireysel ve çevresel özelliklerini gösteren sosyal inceleme raporlarının çocukların adli sisteme girdiği ilk anda alınması sağlanmalı, ÇKK'nın 35'inci maddesinde savcılığa verilen yetki

gecikmeksizin kullanılmalıdır. Ayrıca, çocuklar hakkında verilen koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarının takip edileceği bir sistem geliştirilmeli, uzmanların ve hakimlerin bu sisteme erişimleri sağlanarak çocuk hakkında gerekli takip süreci işletilebilmelidir. Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik'te sıralanan sorumlu kurumlar arasında tedbirlerin takibi ve işletilmesi ile ilgili koordinasyon sağlanmalıdır.

Ceza Sorumluluğuna İlişkin Deneyim ve Algılar

Araştırmada yer alan SSÇ katılımcıların 6'sı 12-15 yaş arasında adli sisteme girmiş ancak görüşmeler sırasında 9 SSÇ katılımcı ceza sorumluluğu kavramını tartışmıştır. Her ne kadar maddi ceza hukuku bu araştırmanın kapsamının dışındaysa da katılımcıların özellikle akranlar arasında gerçekleşen cinsel eylemlerle ilgili olarak cinsel istismar suçlaması ile yargılanmalarına yönelik eleştirileri dikkat çekmiş, bu eylemlere dair haksızlık bilincinde olmadıklarına dair beyanları görüşmelerde sıklıkla tekrarlanmıştır. Bununla beraber SSÇ katılımcıların, yargılanmalarına neden olan eylemler hakkında *"cahilce bir şey yapmak"*, *"yasak/suç olduğunu bilmemek"*, *"doğru bir eylem olmadığını bilse dahi sonucunu kestirememek/öngörememek"*, *"başına ne geleceği hakkında fikir yürütememek"*, *"akranlarından oluşan gruptan dışlanma tehdidi karşısında o an aklını tam olarak kullanamamak"* şeklinde algılarının olduğu görülmüştür.

TCK'nın 31'inci maddesi uyarınca 12 olan ceza sorumluluğu yaşının, avukat ve uzman katılımcılar tarafından düşük bulunduğu; bu yaşın 15'e çıkartılmasının uygun olacağı değerlendirilmiştir. Bu tespitin literatürdeki eleştirilerle aynı doğrultuda olduğu anlaşılmıştır (UNICEF 2010a, 2010b; BMÇHK, 2019, 2023).

12-15 yaş grubundaki çocukların ceza sorumluluğunun tespitinde kullanılan yöntemler, avukat ve uzman katılımcılardan elde edilen bulguların merkezinde yer almıştır. Katılımcılar,

ÇKKUY'nin 20'nci maddesinin 4'üncü fıkrası uyarınca ceza sorumluluğu tayininde alınan sosyal inceleme raporu ve adli tıp raporlarına yönelik değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Bununla birlikte, raporların ötesinde yasal düzenlemeye dönük olarak da ceza sorumluluğunun yokluğunun değil varlığının bilimsel olarak kanıtlanmasına ilişkin düzenleme yapılmasına yönelik öneriler de getirilmiştir.

Uzman katılımcılar arasında, suça sürüklenen çocukların adli süreçte kendilerini ifade edemediklerini ancak sosyal inceleme raporu görüşmeleri sırasında daha rahat olabildiklerini belirtenler olmuştur. Uzmanlara göre bu durum, ceza sorumluluğuna ilişkin geçeklere ulaşılabilmesini sağlayarak mahkemenin değerlendirmesine katkı sunma imkânı vermektedir. Bu bulgu, soruşturma ve kovuşturma sırasında çocukların yargılamaya etkin katılım sağlayamadıkları yönündeki tespitler dikkate alındığında sosyal inceleme raporunun önemini bir kez daha ortaya koymaktadır.

Uzman katılımcılar, bu önemli işlevinin yanı sıra sosyal inceleme raporunun hazırlanmasında eksiklikler olduğunu, hakimlerin münhasıran kendilerine tanınan yetkiye rağmen sosyal inceleme raporlarında "*ceza sorumluluğu vardır/yoktur*" şeklinde net bir sonuç tespiti beklediğini, Adli Tıp Kurumu'ndan alınan raporlarla çelişmesi halinde hakimlerin SİR'lerde değişikliğe gidilmesine dair bir yaklaşım içinde olduklarını anlatmışlardır. Bu aktarımlar doğrultusunda, uzman katılımcılar, hakimlerin uygulamada adli tıp raporlarına daha fazla ağırlık verdiklerini, sosyal inceleme raporunun içeriğini okumadıklarını düşündüklerini paylaşmışlardır. Avukat katılımcıların da sosyal inceleme raporlarının hakimlerin gözünde yasal bir koşulun sağlanmasından ibaret matbu belgeler olarak görüldüğünü, SİR'deki tespitlerin hakimlerin kararına yansımadığını ifade ettikleri tespit edilmiştir.

Bu araştırmada, sosyal inceleme kapsamındaki ev incelemesi ve bilgiye erişimle ilgili eksikliklerin önemli bir nedeninin kaynak yoksunluğu nedeniyle ortaya çıktığı anlaşılmıştır. Uzman katılımcılar araç, bütçe, güvenlik sağlanamaması ve de iş yüklerinin ağır olması

nedeniyle ev incelemesi yapamadıklarını anlatmışlardır. Avukat katılımcılar ise ev incelemesi yapılan bir sosyal inceleme raporuna rastlamadıklarını söylemişlerdir. Buna rağmen çok az sayıdaki uzmanın iş sıklıkliğini göze alarak mesleklerini olması gerektiği gibi yapma motivasyonunu hala taşıdığı görülmüştür. Sonuç olarak uygulamada ev incelemesi yapılması yönünde bir birlik olamadığı, denetimin de bulunmaması nedeniyle çalışan uzmanların niteliğine ve niceliğine göre bu işleyişin değiştiği tespit edilmiştir. Literatüre bakıldığında, bu araştırmanın bulgularının suça sürüklenen çocuklarla ilgili alınan sosyal inceleme raporlarının çoğu zaman gerekli şartları sağlamadığına; ev incelemesi ya da aile görüşmesi yapılmadan çocukla yapılan kısıtlı görüşmelere dayanarak raporların hazırlandığına dönük araştırmalarla uyumlu olduğu görülmektedir (Südütemiz, 2010; İrtiş, 2012; Erükçü ve Akbaş, 2012; Kaya, 2021).

Karataş'ın (2016) araştırmasına göre sosyal çalışmacının yetkinliğinin önemsenmediği bulgusu bu araştırmada ceza sorumluluğu ve tedbir kararı verilmesi bağlamında karşımıza çıkmıştır. Karataş'ın anılan araştırmasında, sosyal inceleme raporlarındaki nitelik sorununun uzmanların ev ziyaretine gidememeleriyle birlikte, çocukla ve aileyle adli ortamda görüşme yapmak zorunda kalmalarından kaynaklandığı görülmüş; bu durumla ilgili olarak, uzmanların adliyelerde ayrı odalarının olmamasına ve mahkeme hâkimine bağlı olmalarının bağımsızlıklarını etkilemesine dayandırıldığı yönündeki değerlendirmelere yer verildiği anlaşılmıştır. İki araştırma arasında geçen 8 yılda uzmanların adliyedeki konumlarında farklılık olmuş, ADM'ler açılmış ve uzmanlar mahkemelerde değil bu müdürlüklerde çalışmaya başlamıştır. Bu araştırmada, ADM'lerde uzmanların çocuğun takibini yapamaması bir dezavantaj olarak belirtilmişse de uzmanların bağımsızlığı ve oda konusunda farklı bir düzene geçildiği anlaşılmıştır. Bu araştırmada hiçbir uzman odalarının bulunmamasından ve adliyede görüşme yapamamaktan bahsetmemiştir. Araştırma bulguları değerlendirildiğinde, 10 uzman

arasında sayıca az da olsa ev ziyaretine gidebildiklerini ifade eden uzmanların varlığı önemli bir gelişme olarak değerlendirilmiştir.

Koruyucu ve destekleyici tedbirlere yönelik bulguların değerlendirilmesinde aktarıldığı üzere ÇKK'nın 35'inci maddesi olanak vermesine rağmen pek çok adliyede sosyal inceleme raporlarının soruşturma aşamasında alınmadığı, kovuşturma aşamasında çocuğun uzmana yönlendirildiği görülmüştür. Oysaki, hem gerekli ziyaretler gerçekleştirilmeden sadece çocuktan alınan bilgilerle, hem de işlenen eylemin üzerinden zaman geçtikten sonra hazırlanan sosyal inceleme raporlarının geçerlik ve güvenilirlik açısından sorunlu olduğu bilinmektedir (Uluğtekin, 2004).

Araştırmada, ceza sorumluluğu ile ilgili adli tıp raporlarına yönelik bulgulara bakıldığında, raporlarda çocukların ceza sorumluluğunun olmadığına dair tespitlere çok nadiren yer verildiği, genelde ceza sorumluluğu olduğu yönünde raporlar hazırlandığı, Adli Tıp Kurumunda çocuklarla yapılan görüşmelerin çok kısa sürdüğü, görüşmelerin yüzeysel içeriklerle, çocuklara sorulan genel geçer sorulara alınan yanıtlardan ibaret olduğu; ağır ruh ve akıl sağlığı sorunları yaşayan çocuklarla ilgili olarak dahi bu durumlar hiç fark edilmeden ve tartışılmadan ceza sorumluluğunun bulunduğu dair raporlar verildiği, bununla birlikte ceza sorumluluğu değerlendirmelerin de çoğu zaman akıl sağlığı ve zayıflığı yönünden sınırlı şekilde yapıldığı anlaşılmıştır. Bu bulgular, literatür tarafından da doğrulanmaktadır (Tüysüz ve arkadaşları, 2010; Karataş, 2016).

Tüm bunlarla birlikte, usule aykırı, yetersiz, hüküm tesisine elverişsiz raporlar hazırlanması nedeniyle Yargıtay'ın bozma kararları verdiği bilinmektedir (Uçar Kılınç, 2020; Bertizlioğlu ve Çelik, 2023). Yargılamanın uzun sürmesi ve çocuklar için birden çok kez rapor aldırılması, çocuğun adli süreçte edindiği deneyim ve bilişsel gelişimi de dikkate alındığında, ceza sorumluluğun değerlendirilmesine ilişkin sürece zarar vermekte, çocuğun işlediği iddia edilen suçla ilgili algıların değişmesine yol açmakta, eylem tarihine dönük tespit yapılmasını

zorlaştırmakta, raporlar arasında çelişkiler doğmasına neden olmaktadır (Bertizlioğlu ve Çelik, 2023). Ceza sorumluluğu değerlendirmesinin çocuğun adli sistemde zaman geçirdikten sonra yapılması halinde çocukların *"kendine ilişkin algısının damgalanma yoluyla dönüştüğü"* tespitinde bulunan çalışmalar da dikkate alınmalıdır (Ümit, 2007).

Adli psikiyatrik değerlendirme için klinik ortama sevk edilen çocuklarla ilgili yapılan çalışmalarda, suça sürüklenen çocukların önemli bir bölümüne psikiyatrik bozukluk tanısı konduğu, en sık aldıkları psikiyatrik tanıların davranım bozukluğu ve dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu olduğu, bu çocukların destek hizmetlerine erişimde sorunlar yaşandığı tespit edilmiştir (Işık ve arkadaşları, 2019; Bilginer ve arkadaşları, 2021; Çalışkan Demir, 2022). Araştırmaya katılan SSÇ'ler arasında da benzer şekilde ceza sorumluluğunu etkileyebilecek boyutta ruh sağlığı sorunları yaşayan katılımcılar olsa da bu hususun adliyede tartışılmadığı ve ceza sorumluluğunun tayininde hiç dikkate alınmadığı anlaşılmıştır.

Gelişimlerinin erken aşamalarında olmaları nedeniyle ceza sorumluluğu bakımından yetişkinlerden farklılaşan 12- 15 yaş aralığındaki çocukların, işledikleri eylem nedeniyle oluşan haksızlığın bilincinde olup olmadıkları veya bu eylem karşısında davranışlarını kontrol edip edemedikleri, bireysel ve çevresel özelliklerini dikkate alınarak hazırlanacak sosyal inceleme raporları ve hekim raporlarının yol göstermesi sonucunda münhasıran mahkeme tarafından belirlenebilir. Çocuk adalet sistemi, tüm aşama ve kararlarda, çocukların içinde bulundukları koşulların ve menfaatlerinin esas alınması gerekliliği üzerine kurulu olduğundan çocuk için adalet, ancak onun içinde bulunduğu koşullar ile gereksinimlerinin verilen kararlara yansıtılması ile tesis edilebilir. Bunun sağlanabilmesi için de ceza sorumluluğu araştırması, çocuğun adli sisteme girdiği ilk andan itibaren, BMÇHK'nın (2013) 14 Numaralı Genel Yorumunda çocuğun yüksek yararının hayata geçmesinde çocukla ilgili verilerin toplanmasının usule dair bir güvence olarak sayıldığı göz önünde tutularak, eldeki tüm kaynaklar kullanılıp, gerekli tüm kişilerle görüşülerek kapsamlı bir şekilde yapılmalıdır.

Çocuğun yüksek yararı gereği, çocukların ceza sorumluluğu konusunda uygulayıcı konumunda olan meslek elemanlarının uzmanlaşması sağlanmalı, ceza sorumluluğunun tayininde dikkate alınan raporlar da standartlaşmaya gidilmeli, cezalandırıcı bakış açısı terk edilerek çocuğa özgü tedbirler etkili bir şekilde uygulanmalı, çocuklara yönelik ceza hukuku okur yazarlığını artıracak çalışmalar yapılmalıdır.

Tüm bunlarla birlikte, BMÇHK'nın 24 Numaralı Genel Yorumu (2019) ve Türkiye hakkındaki sonuç gözlemleri (2023) dikkate alınarak 12 olarak belirlenen asgari ceza sorumluluk yaşı 15'e yükseltilmelidir.

Gizlilik Kuralına İlişkin Deneyim ve Algılar

Bu araştırmada, BMÇHS'nin 40'ncı maddesinin 3/vii bendinde yer alan "*kovuşturmanın her aşamasında özel hayatın gizliliğine tam saygı gösterilmesine hakkı olmak*" ve ÇKK'nın 4'üncü maddesinde düzenlenen "*Çocuklar hakkında yürütülen işlemlerde, yargılama ve kararların yerine getirilmesinde kimliğinin başkaları tarafından belirlenememesine yönelik önlemler alınması*" hükümlerinin uygulamadaki karşılığı araştırılmıştır. Katılımcıların aktarımları sonucunda, adliye ortamında, sağlık kontrolü ve keşif işlemi sırasında, basın aracılığıyla ve de okul ile bilgi paylaşılması yoluyla yargılamada gizliliğin ihlal edildiğini tespit edilmiştir.

SSÇ katılımcıların aktarımlarında gizlilik ilkesi ile bağlı olarak adliyede duruşma salonlarının giriş kapısına asılan duruşma listeleri öne çıkmıştır. SSÇ katılımcıların arasında bu listelerde isimlerinin ve suç tiplerinin yazmasını "*ifşa olmak*" şeklinde değerlendirenlerle karışıştırılmıştır. Bir yandan da mübaşirlerin yüksek sesle isimlerini seslenmeleri usulüyle duruşmalara çağrıldıklarını belirtilen SSÇ katılımcılar olmuştur. Avukat ve uzman katılımcılar da SSÇ katılımcıların anlatımlarını desteklemiştir.

Avukat ve uzman katılımcılara göre duruşma listelerinde, geçtiğimiz yıllara kıyasla çocukların isim ve soy isimleri yerine isim ve soy isimlerinin baş harflerinin yer alması ve suç türlerinin yazılmaması konusunda bazı olumlu ilerlemeler olsa da uygulamada birlik sağlanamadığı anlaşılmıştır.

Duruşma listeleri ve duruşmaya davet usulünün yanı sıra, görüşmeler sırasında, Ç1, duruşma için getirildiği adliyede, kelepçeli olarak jandarmalar eşliğinde dolaştırıldığını; bu şekilde görünür olmak nedeniyle utanç ve üzüntü duyduğunu, kendisini suçlu gibi damgalanmış hissettiğini belirtmiştir.

Çocukların görüşlerinin dinlenilmesine yönelik 12 Numaralı Genel Yorum (BMÇHK, 2009) çocukların ceza hukuku yargılamalarında dinlenilme hakkından bahsederken suça sürüklenen çocukların duruşmalarının kapalı yapılmasını ve bu kuralın istisnasının çok sınırlı olması gerektiğini belirtmektedir. 24 Numaralı Genel Yorum da buna ek olarak mahremiyet hakkının çocuğun dava dosyaları ve kayıtlarının da tam bir gizlilik içinde saklanması ve üçüncü şahıslara ifşa edilmemesi gerektiğini belirtmektedir.

Adliye kategorilerindeki bulgulara ek olarak çocuk ve çocuk ağır ceza mahkemelerinin genel adliyeler dışında yapılmasının gizlilik ilkesini temin etmede önemli bir adım olacağı düşünülmektedir.

Gizlilik ilkesinin ihlaline ilişkin diğer iki uygulama alanı keşif işlemi ve sağlık muayenesi olmuştur. Katılımcılardan biri keşif işleminin yapıldığı sokakta oturduğunu ve hiçbir önlem alınmadan herkesin seyirci olabileceği şekilde işlemin yapıldığını, bu durumun kendisini olumsuz etkilediğini anlatmıştır. SSÇ katılımcılar arasında eli kelepçeli halde sağlık muayenesine götürülenler de olmuştur. Utanç verici olarak tanımlanan bu uygulamaya, evlerine yakın bir hastaneye götürülmeleri nedeniyle tanıdık biriyle karşılaşmaktan duyulan kaygılar eşlik etmiştir. Gülüm ve arkadaşları (2017) tarafından suç yeri, suç türü ve ikamet yeri arasındaki ilişkileri açıklamak amacıyla İstanbul'da yapılan bir araştırmada suça sürüklenen

çocukların işledikleri iddia edilen eylemlerin diğer ilçelerden daha fazla ikamet ettikleri ilçelerde gerçekleştiği tespit edilmiştir. Araştırmanın bulguları, bu bilgiyle birlikte değerlendirilerek, pek çok çocuğun keşif ve sağlık muayenesi işlemleri için kendilerini tanıyan kişiler tarafından görülme ve böylelikle gizliliklerinin ihlal edilmesi riski ile karşı karşıya oldukları dikkate alınmalıdır.

SSÇ katılımcılar arasında bir kişi, kimlik bilgileri açık şekilde haberlere konu olduğunu anlatırken, bu uygulamanın Basın Kanunu'nun 21'inci maddesinde *"onsekiz yaşından küçük olan suç faili veya mağdurlarının kimliklerini açıklayacak ya da tanınmalarına yol açacak şekilde yayın yapanlar bir milyar liradan yirmi milyar liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılır."* hükmünün ihlali niteliğinde olduğunu göstermiştir. Uzmanlar arasında suça sürüklenen çocukların isim ve görsellerinin basında yer alması halindeki yaptırım eksikliği olduğu savunulmuştur. Avrupa Konseyi Çocuk Dostu Adaletle İlişkin Rehber İlkelerine göre çocukların isim ve fotoğraflarının yayınlanmasının verdiği zararın daha sonrasında telafisi olamayacağı için çocukların mahremiyetlerinin korunması bakımından devletler pozitif yükümlülüklerini kullanmalı, basına yönelik bağlayıcı kurallar ve meslek etik ilkeleri temin edilmelidir. 24 Numaralı Genel Yorum da çocuklarla ilgili yayın yasağı kuralının ve bu yasağın çocuk 18 yaşını doldurduktan sonra da sürdürülmesinin nedenini bu tür yayınların damgalanmaya neden olması iş, eğitim, barınma ve güvenliğe erişim ile toplumla bütünleşmede olumsuz etkilerinin bulunmasıdır. Bu nedenle ömür boyu mahremiyetin korunmasının sağlanmasıyla ilgili genel bir kural konulmalıdır (BMÇHK, 2019).

Araştırmada, gizlilik ilkesinin SSÇ katılımcıların okulları ile bilgi paylaşılması ile de ihlal edildiği görülmüştür. Bir kısım SSÇ katılımcının doğrudan okuldan alınarak adli süreçle ilgili işlemlerinin başlatıldığı ve bunun sonucunda okuldan ayrılmak durumunda kalan katılımcıların dahi olduğu tespit edilmekle birlikte, bir kısım SSÇ katılımcı yönünden de yargılandığı dava dosyasına dair bilgilerin okul idaresine bildirildiği anlaşılmıştır.

Araştırmanın bu kategorideki bulguları doğrultusunda, gizlilik ilkesine aykırı uygulamaların sadece adil yargılanma hakkının değil katılım hakkı ve yaşama ve gelişme haklarının da ihlali niteliğinde olduğu görülmüştür. Araştırma bulguları gözetildiğinde, CMK'nın 185'inci maddesinde yer alan "*Sanık, onsekiz yaşını doldurmamış ise duruşma kapalı yapılır; hüküm de kapalı duruşmada açıklanır.* " hükmünün yetersiz olduğu, gizlilik ilkesinin adli süreçteki tüm işlemler yönünden değerlendirilmesi gerektiği anlaşılmıştır. Tüm bunlarla birlikte, çocukların duruşmalara nasıl çağrıldıkları göz önünde bulundurulmalı, mahremiyet hakkını sağlamak için bir dava numarası kullanılmalı, dosyalar kilitli dolaplarda veya güvenli odalarda saklanmalı, gizliliğin korunması için ek önlemler alınmalı, çocuklara özgü ayrı adliye binalarının önemi gizliliğin temini için göz önünde tutulmalıdır (Sheahan, 2021).

Adli sistemin etkileri

Araştırmada SSÇ katılımcılara adli sistemden nasıl etkilendikleri; uzman ve avukat katılımcılara da bu konudaki tanıklıkları sorulmuştur.

SSÇ katılımcıların araştırmada, adli süreci ve adliyei travmatik bir deneyim olarak tanımlamaları, bu sürecin hayatlarındaki etkisini açıkça göstermiştir. Travma; doğal afet gibi büyük bir olay ya da kaza, ölüm, iş kaybı, şiddet gibi bir durum veya bir dizi olayın yaşanması ile ortaya çıkabilmekte ve etkileri kişiden kişiye farklılık göstermekle birlikte, kişinin ruhsal bütünlüğünde kesintilere yol açan, nesnel tehdit ile öznel baş etme gücü arasındaki yaşamsal dengesizliktir (Öztürk, 2020). Gerçekten de SSÇ Katılımcıların aktarımlarından adli sisteme girmelerinin farklı suç ortamlarına maruz kalmalarına neden olduğu; aile ve akran ilişkilerini, eğitimlerini, iş hayatlarını, devlet ve yasalarla olan bağlarını olumsuz etkilediği görülmüştür. Ayrıca damgalanmış hissettikleri, ümitsizliğe kapıldıkları, suçluluk duydukları ve utandıkları, şaşkınlık ve üzüntü yaşadıkları, çocukluklarını kaçırdıklarına dair bir inanç geliştirdikleri, geleceğe dair kaygılı bir belirsizlik taşıdıkları anlaşılmıştır. Adli süreçteki damgalanma hissinin

gelecekte suç işleme potansiyelini arttırdığını ortaya koyan çalışmalar bulunmaktadır (McGrath, 2009). Bu nedenle bu araştırmanın bulgularının çocukların adli sistemdeki duygusal tepkilerinin sonraki davranışları etkilediğini kabul eden araştırmalarla birlikte okunması önemli olacaktır.

Araştırmada bir kısım SSC katılımcının adli sisteme girdikten sonra okulu bıraktığı ya da okul değişikliği yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır. Literatürde, çocuğun okul ile olan bağının kopması durumunda okulu bırakmanın gerçekleştiği ve bu durumun da suça tekrardan sürüklenmede kritik bir önem taşıdığı görülmüştür (Erbay ve Gülüm, 2018). Benzer şekilde denetimli serbestlikle ilgili bir araştırmada, sisteme dahil olan çoğu gencin denetimli serbestlik sistemine gelmeden önce okulu bıraktığı ifade edilmektedir (Eryalçın, 2020). Mutlu'nun (2022) yaptığı çalışmada da katılımcıların adli sisteme girmelerinin ardından okul yaşamlarında, akademik başarılarında ve arkadaşlık ilişkilerinde değişimler yaşandığı belirtilmiştir. Bu nedenle araştırma bulguları gözetilerek, adli sisteme giren çocukların eğitim ve toplum temelli destek hizmetlerine erişebilmeleri sağlanmalıdır.

Çeşitli çalışmalarda, çocukların adli sisteme girmesinin yeniden suça karışma risklerini ve yetişkinliğinde suç işleme ihtimallerini artırdığı görülmüş; adli sistemle erken yaşta tanışmanın, adli sistemde geçirilen zamanı uzattığı, yetişkinliklerinde daha ağır ve tekrarlayan suçlara karışma oranlarını yükselttiği tespit edilmiştir (Bartollas ve Schmallegger, 2017). Araştırmanın bulguları bu gerçekliği bir kez daha ortaya koymuş, buna ek olarak çocuklar üzerindeki farklı etkilerini de göstermiştir.

Araştırmada, adli sistemin bir diğer etkisi çocukların duygu durumlarına ilişkindir. Bu boyuttaki olumsuz etkiler literatürle uyumludur (Sağlam, 2015; Baykara Acar ve arkadaşları, 2012; Kumcu ve Kaya, 2012; Mutlu, 2022). Sağlam (2015) tarafından yapılan araştırmada adli süreçleri devam eden çocuklar için geliştirilecek destekleyici programların ilk defa suça sürüklenen çocukların duygu ve düşüncelerinde, kaygı ve stres düzeyinde anlamlı farklılıkların

meydana gelebildiği tespit edilmiştir. Bu araştırmada SSÇ katılımcıların umutsuz olduklarını belirtmeleri ise Cankurtaran'ın 2006 yılında yaptığı çalışma ile örtüşmektedir. İlk çalışmanın üzerinden neredeyse 20 yıl geçmiş olmasına ve çok sayıda reform ve yasama çalışmaları ile adalet teşkilatındaki gelişmelere rağmen, ne yazık ki adalet sisteminin çocuklara umut verebilecek şekilde yapılanamadığı görülmüştür.

Araştırmada SSÇ katılımcılar, çocukluklarını kaçırdıklarına dair bir inanç geliştirdiklerini söylemişlerdir. Literatürde de özellikle hapisanelerin gençlerde çocukluklarını kaybettiklerini ve geleceklerine yönelik olumlu arzularını yitirdiklerini hissettiklerine değinilmiştir (Howitt, 2021). Bu araştırmada hem çocukluğun kaçırılması hem de geleceğe dair umutsuzluğun yalnızca tutukluluk yaşayan çocuklarda değil yargılanan çocuklarda olduğu görülmüştür. Bu durumun araştırmanın diğer bulguları ile doğrudan ilişkisi olduğu da anlaşılmıştır zira adli sistemdeki süjelerin kendilerine yaklaşımları, bilgilendirme eksiklikleri, yargılamaya etkili katılım ihlalleri, yargılama süresi gibi faktörler adli sistemin katılımcılar üzerindeki olumsuz etkilerini şekillendirmiştir.

Bu araştırmada, SSÇ katılımcıların ve onlar için çalışan avukat ve uzman katılımcıların aktarımları, çocuk ceza yargılamasında çocukların haklarının gözetilmediğini ve bu hak ihlallerinin de çocukların hayatlarına olumsuz etki ettiğini, nihayetinde de adalete olan inançlarının zedelendiğini ortaya koymuştur. Çocuklar ancak kendilerine onurlu ve saygılı davranıldığını ve söz hakkı verildiğini algıladıklarında, işlemler şeffaf olduğunda, kafa karıştırıcı olmadığında, resmi ve ciddi görülmediğinde adalet sistemini meşrulaştırmaktadır (Shook ve arkadaşları, 2021). Ergenler, yasal kurumların ve yetkili kişilerin güçlerini adil ve saygılı bir şekilde kullanıp kullanmadıklarına karşı özellikle duyarlı oldukları için bu tür davranışların, yasal otoritenin kabulü ve yasayla iş birliği yapma sorumluluğunun içselleştirilmesi üzerinde kanıtlanabilir bir etkisi vardır; aksi yönde zorlayıcı yollarla kullanılan

yasal güç ise ters etki yaratarak artan suç işleme ve yasanın reddedilmesiyle ilişkili bulunmaktadır (Tyler ve Trinkler, 2018).

Adalet sistemlerinin daha çocuk dostu hale getirilmesi çocukların korunmasını iyileştirir, anlamlı katılımlarını arttırır ve aynı zamanda adaletin işleyişini olumlu etkiler (FRA, 2015). Bu araştırmayla, çocuk dostu olmayan bir ceza yargılamasının çocuk haklarını ve çocukların adil yargılanma haklarını ihlal ettiği sonucuna varılmıştır.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu nitel araştırma, çocuk ceza yargılamasına ilişkin mevzuat ve uygulamaların çocuk haklarına uygun olup olmadığını araştırmayı; yargılanma sürecinin öznelere tarafından nasıl algılandığını, çocukların hayatına nasıl etki ettiğini açıklamayı ve alanda çalışan uzmanların, avukatların ve çocukken yargılanan yetişkinlerin çocuk ceza yargılamasına yönelik deneyimleri ile önerilerini tespit etmeyi amaçlamaktadır. Araştırma sonucunda, çocuk ceza yargılamasının etkilerine yönelik daha derinlikli bilgiye ulaşarak, çocuklar hakkında çocuk haklarının uluslararası standartlarına uygun süreçler yürütülmesine ve kararlar alınmasına katkı sunabilmek hedeflenmiştir. Bu doğrultuda, araştırmada, 2006-2022 yılları arasında suça sürüklenen çocuk sıfatıyla hakkında soruşturma ve kovuşturma yürütülen 18 yaşını tamamlamış kişilerle ve çocuk ceza yargılamasında görev alan avukat ve uzmanlarla nitel görüşmeler yapılmıştır. Bulgular içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiş ve suça sürüklenen çocuklar hakkında yürütülen soruşturma, kovuşturma süreçlerinde çocukların yüksek yararına, yaşama ve gelişme haklarına ve katılım haklarına aykırılık taşıyan uygulamalar tespit edilmiştir.

Araştırmayla suça sürüklenen çocuk kavramının çocuk haklarına uygun olmadığı ve içinde suç ve sürüklenme kelimelerinin ya da bu anlamları taşıyan ifadelerin bulunmadığı, yeni bir kavrama ihtiyaç duyulduğu anlaşılmıştır.

Araştırmada, TCK'nın 31'inci maddesi ile asgari 12 olarak belirlenen ceza sorumluluk yaşının düşük olduğu, ceza sorumluluğu değerlendirmelerinde sorunlar yaşandığı, koruyucu ve destekleyici tedbirlere yeterince erişilemediği sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırma bulguları üzerinde çocuk haklarının 4 temel ilkesi yönünden bir değerlendirme yapıldığında, karşımıza çıkan tablo şu şekildedir: SSÇ katılımcıların soruşturma ve kovuşturma işlemlerinde tabii olduğu uygulamalar neticesinde saygınlıklarının zedelediği, yargılandıkları sırada ve sonrasında adli sisteme girmekten olumsuz etkilendikleri görülmüş;

bu anlatılar nedeniyle, çocukların katılım hakkı, yaşama ve gelişme hakkı, yüksek yararın gözetilmesi ilkesi ve ayrımcılık yasağını zedelediği düşünülmüştür. Araştırma sonucunda, çocuk ceza yargılamasının Sözleşmenin 40'ıncı maddesinde yer alan çocukların *"taşıdığı saygınlık ve değer duygusunu geliştirecek ve başkalarının da insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı duymasını pekiştirecek nitelikte muamele görme"* hakkı ile 2'nci fıkrada yer alan adil yargılanma hakkına ilişkin güvencelerin ihlal edildiği değerlendirilmiştir.

Bu uygulamalar sonucunda SSÇ katılımcıların adli sisteme girmelerinin farklı suç ortamlarına maruz kalmalarına neden olduğu; aile ve akran ilişkilerini, eğitimlerini, iş hayatlarını, devlet ve yasalarla olan bağlarını olumsuz etkilediği görülmüştür. Ayrıca damgalanmış hissettikleri, ümitsizliğe kapıldıkları, suçluluk duydukları ve utandıkları, şaşkınlık ve üzüntü yaşadıkları, çocukluklarını kaçırdıklarına dair bir inanç geliştirdikleri, geleceğe dair kaygılı bir belirsizlik taşıdıkları anlaşılmıştır.

Bu çalışma sonucunda, Türkiye'deki çocuk ceza yargılaması açısından, Beejing Kurallarında çocuk adalet sisteminin odak noktası olarak belirtilen iyileştirme hedefinin gerçekleşemediği, çocuklar hakkında karar verilirken çocukların içinde bulunduğu koşullarla kararın dengelenemediği ve Avrupa Konseyi Çocuk Dostu Adaletle İlişkin Rehber İlkelerde yer alan erişilebilir, yaşa uygun, hızlı, özenli, çocukların haklarına ve ihtiyaçlarına odaklanan bir adalet sisteminin hayata geçirilemediği çıkarımı yapılmıştır. Türkiye'nin suça sürüklenen çocuklara yönelik BMÇHS'den ve Anayasa'dan doğan yükümlülüklerini yerine getirebilmesine katkı sunabilmek amacıyla bu araştırma sonucunda ulaşılan öneriler aşağıda sunulmuştur:

- Suça sürüklenen çocuk kavramı yönünden mevzuat değişikliği yapılmalıdır.
- Ceza sorumluluğu yaşı 15'e yükseltilmelidir.
- Ceza sorumluluğuna ilişkin raporların bilimsel yeterliliğe sahip olacak şekilde standartlaşması sağlanmalıdır.

- Hâkim, savcı, avukat, uzman ve ilgili diğer personel sistematik ve bütüncül eğitimler almalı; tüm profesyonelleri denetleyici ve destekleyici mekanizmalar kurulmalıdır.
- Tutuklama ve adli kontrol kararlarının sulh ceza değil çocuk hakimlerince verilmesi için yasal değişiklik yapılmalıdır.
- Kelepçe yasağı ihlallerinin, işkence ve kötü muamele uygulamalarının, sağlık muayenelerindeki eksiklik ve hataların, ceza infaz kurumlarındaki şiddet olaylarının etkili şekilde denetlenmesi ve sorumluluğu olan kişilerin cezalandırılması sağlanmalıdır.
- Çocuklara yönelik özgürlüğünden yoksun bırakıcı tedbirler yasal değişiklik ile sınırlandırılmalıdır.
- Hakkında tutuklama kararı verilen çocukların kapalı ceza infaz kurumu yerine hükümlü çocuklar gibi çocuk eğitimevlerinde tutulması için yasal değişiklik yapılmalıdır.
- Tahliye öncesi ve sonrası destek hizmetlerinin çocuklar için ulaşılabilir olması sağlanmalıdır.
- Koruyucu ve destekleyici tedbirler, çocuğun adli sisteme girdiği ilk anda değerlendirilip uygulanmalı, tedbirler takip edilmelidir.
- İfadede ve sorguda suça sürüklenen çocuğun yanında uzman bulunmasının zorunluluk haline getirilmesi için yasal değişikliğe gidilmelidir.
- Suça sürüklenen çocuklarla ilgili duruşmaların önceliklendirilmesi ve yargılama sürelerinin kısaltılması için yapısal önlemler alınmalı ve yasal düzenlemeler yapılmalıdır.
- Gizlilik ilkesinin tüm adli süreçte temin edilebilmesi için yasal düzenlemeler yapılmalıdır.
- Çocuk savcılığı, çocuk ve çocuk ağır ceza mahkemeleri için ayrı adliye binaları kurulmalıdır.

- Mevcut adliye binalarda çocuklara özgü duruşma, görüşme ve bekleme salonlarının oluşturulması sağlanmalıdır.
- ADM mevzuatında değişikliğe gidilmeli, bilgilendirme ve yönlendirme bürosu, suça sürüklenen çocukları da kapsayacak şekilde hizmet vermelidir.
- Suça sürüklenen çocuklara özgü bilgilendirme materyalleri hazırlanarak adli sürecin her aşamasında yaygınlaştırılmalıdır.
- Çocukların adli sürece etkili katılım haklarını temin edecek çalışmalar yapılmalıdır.

7. KAYNAKLAR

Acar, B., & Yaman, Ö. M. (2020). 1923-2018 yılları arasında üretilen “Suç ve çocuk” temalı akademik çalışmaların bibliyometrik analizi. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 20(46), 55-82.

Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Müdürlüğü. (2023). 23.04.2024 tarihinde https://adlisicil.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/29032023141410adalet_ist-2022cal%C4%B1sma100kapakl%C4%B1.pdf adresinden erişildi.

Adalet Bakanlığı. (2024). Adalet Bakanlığı Stratejik Planı 2024-2028. 23.04.2024 tarihinde <https://rayp.adalet.gov.tr/resimler/1/dosya/adalet-bakanligi-stratejik-plan-2024-2028-29-04-20244-20-pm.pdf> adresinden erişildi.

Adalet Bakanlığı. (2020) Adalet Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı Arasında Eğitim ve Öğretim İş Birliği Protokolü İmzalandı. 20.01.2024 tarihinde <https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/adalet-bakanligi-ile-milli-egitim-bakanligi-arasinda-egitim-ve-ogretim-is-birligi-protokolu-imzalandi09032020021954> adresinden erişildi.

Adalet Bakanlığı. (2021a) İnsan Hakları Eylem Planı.

Adalet Bakanlığı. (2021b). Adalet Bakanlığı 200 Uzman Personel Alımı İçin İlana Çıktı. 23.04.2024 tarihinde <https://basin.adalet.gov.tr/adalet-bakanligi-200-uzman-personel-alimi-icin-ilana-cikti> adresinden erişildi.

Adalet Bakanlığı. (2023). Adalet İstatistikleri 2022. 30.04.2024 tarihinde https://adlisicil.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/29032023141410adalet_ist-2022cal%C4%B1sma100kapakl%C4%B1.pdf adresinden erişildi.

Adalet Bakanlığı. (2021). 01.04.2021 tarihli 176 Numaralı Adli Görüşme Odaları (AGO) konulu Genelge

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2023). 2023-2028 Türkiye çocuk hakları strateji belgesi ve eylem planı.

- Akbulut, B. (2013). Ceza mevzuatında çocuk ve çocukların yakalanması, gözaltına alınması. Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 19(2), 541-586.
- Aktürk, A.İ. (2015). Çocuk yargılamasında koruma tedbirlerinin değerlendirilmesi. (Doktora Tezi: İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Adli Tıp Enstitüsü)
- Akyüz, E. (2021). Çocuk hukuku çocukların hakları ve korunması. 8. Baskı. Ankara: Pegem Akademi.
- Algan, M. (2021). Anayasa Hukukunda Çocuk Hakları. 1.Baskı. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Altınsoy, E. ve Kara, A. (2022). Suça sürüklenen çocuklar ve çocuk suçlarının kriminal açıdan incelenmesi. Güvenlik Bilimleri Dergisi, 11(1), ss 75-108, doi:10.28956/gbd.1050388
- Arthur, R. (2016). Giving effect to young people's right to participate effectively in criminal proceedings. Child & Fam. LQ, 28, 223.
- Aslan, Y. (2021). Suça sürüklenen çocuklarla ilgili yapılan yayınların incelenmesi. Anatolian Journal of Health Research, 2(3), 79-86.
- Atılğan, A. A. ve Atılğan, E. (2009). Çocuk hakları paradigması ve çocuk ceza yargılamasına hâkim olan ilkeler açısından Türkiye'deki düzenleme ve uygulamaların değerlendirilmesi. İnsan Hakları Ortak Platformu.
- Atılğan, E. Ü. (2021). Savcılık çocuk büroları: Türkiye'deki mevzuat ve uygulamanın değerlendirilmesi. Suç ve Ceza dergisi 2021(4)
- Avrupa Birliği Temel Haklar Kurumu ve Avrupa Konseyi. (2015). Çocuk haklarıyla ilgili Avrupa Hukuku el kitabı. Lüksemburg: Avrupa Birliği Basım Ofisi.
- Avrupa Konseyi. (2010). Çocuk dostu adalette rehber ilkeler.
- Aydın, M. (2013). Türkiye'de çocuk mahkemeleri kurulmalıdır! Çocuk(ça) Adalet? 3.Uluslararası Suç ve Ceza Film Festivali/Tebliğler, Editör: Adem Sözüer.

- Aydın, M., Coşkun, S., Dağlı, T., Karakaya, Ş., Koçyıldırım, G., Osalou, A. R., Önçirak, R., Foto Özdemir, D., Şener Bozkurt, E., Teker, N., Tezcan, E., Ulusoy, L. (2019). Adli süreçlerde çocuk dostu tercüme projesi. Adalet Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı, UNICEF, Çocuk Koruma Merkezlerini Destekleme Derneği.
- Aynacı, E. (2019). Çocuk koruma ve çocuk adalet sistemlerinin entegrasyonu-kesişme noktasındaki gençlere yönelik uygulama modeli. [https://humanistburo.org/dosyalar/humdosya/Cocuk%20Koruma%20ve%20Adale t%20Sistemlerinin%20Entegrasyonu%20\(E.%20Aynaci\).pdf](https://humanistburo.org/dosyalar/humdosya/Cocuk%20Koruma%20ve%20Adale t%20Sistemlerinin%20Entegrasyonu%20(E.%20Aynaci).pdf)
- Bartollas, C. ve Schmallegger, F. (2017). Çocuk suçluluğu (çev: D. Yücel ve M. B. Gönültaş). Ankara: Nobel Yay.
- Başkale, H. (2016). Nitel araştırmalarda geçerlik, güvenirlik ve örneklem büyüklüğünün belirlenmesi. Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi, 9(1), 23-28.
- Batman, H., Demirel, A.C. (2023). Suça sürüklenen çocuklarda çocuk destek merkezlerinin yeri ve önemi. Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi, 5(2), 1-10. Doi: 10.56493/nkusbmyo.1331846
- Baykara Acar Y., Kırımsoy E., Koman E., Karagöz D., (2012). Çocuk adalet sistemi odağında kanunla ihtilaf halindeki çocukların durumu (araştırma raporu). Türkiye'de çocuk adalet sisteminin yönetimi. Ankara: İnsan Hakları Ortak Platformu.
- Baykara Acar, Y. (2013). Çocuk Adalet Sisteminde “Ne Çalışır?”: Değerlendirme, tretman programları ve kanıt temeli. H. Acar, N. Cengiz ve E. Akman, (Ed.). Sosyal Politika ve Kamu Yönetimi Bileşenleriyle Sosyal Hizmet Temelleri ve Uygulama Alanları, içinde (ss.169-180). Akademi Yayınları.
- Baykara Acar, Y., Acar, H., & Berghan, S. (2018). Türkiye’de çocuk koruma sistemi sorunlar ve savunı alanları. Uluslararası Çocuk Merkezi.

- Bernuz Beneitez, M. J., & Dumortier, E. (2018). Why children obey the law: Rethinking juvenile justice and children's rights in Europe through procedural justice. *Youth justice*, 18(1), 34-51.
- Bertizlioğlu, O., & Çelik, C. (2023). Suça sürüklenen çocuklarda yargıtay bozma kararlarına göre adli psikiyatrik raporlarda dikkat edilecek hususlar. *Bulletin of Legal Medicine/Adli Tıp Bülteni*, 28(2).
- Bilginer, Ç., Karadeniz, S., Hızarcı, S., Yılmaz, B. C., & Kandil, S. (2021). Suça sürüklenen çocukların adli psikiyatrik değerlendirme ve rapor sonuçları: İki yıllık retrospektif dosya taraması. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 24(2), 217-227.
- Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi (BMÇHK) (2013). Çocuğun yüksek yararı hakkının öncelikli olarak dikkate alınması 14 numaralı genel yorum.
- Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi (BMÇHK) (2019) Çocuk adalet sisteminde çocuk haklarına ilişkin 24 numaralı genel yorum.
- Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi (BMÇHK). (2002). Bağımsız ulusal insan hakları kurumlarının çocuk haklarının geliştirilmesi ve korunmasındaki rolü 2 numaralı genel yorum.
- Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi (BMÇHK). (2007). Çocuk adaletinde çocuk hakları 10 numaralı genel yorum.
- Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi (BMÇHK). (2009). Çocuğun görüşlerinin dinlenmesi hakkı 12 numaralı genel yorum.
- Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi (BMÇHK). (2017). Ergenlikte çocuk haklarının uygulanması 20 numaralı genel yorum.
- Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi. (2023). Türkiye'nin birleştirilmiş dördüncü ve beşinci raporlarına ilişkin nihai gözlemler. Çevrimiçi: https://etkiniz.eu/wp-content/uploads/2023/06/CRC_C_TUR_CO_4-5_52894_TUR.pdf Erişim Tarihi: 05.03.2024

- Brown, A., & Charles, A. (2021). The minimum age of criminal responsibility: the need for a holistic approach. *Youth justice*, 21(2), 153-171.
- Bulgurcuoğlu, S. E., & Duyan, G. Ç. (2019). Hükümlü Çocuklar: İstanbul ve Ankara çocuk eğitimevi örneği. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, (30), 167-190.
- Cankurtaran Öntaş, Ö. (2006) Tutuklu çocukların gözüyle çocuk adalet sisteminin değerlendirilmesi. *TBB Dergisi* (66): 257-274.
- Cankurtaran Öntaş, Ö. (2008). Çocuk adalet sistemi ve çocuk-polis ilişkisi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü Yayını. 19(2), 21-37.
- Cavanagh, C. (2022). Healthy adolescent development and the juvenile justice system: Challenges and solutions. *Child Development Perspectives*, 16(3), 141-147.
- Cavanagh, C., Fine, A., & Cauffman, E. (2022). How do adolescents develop legal cynicism? A test of legal socialization mechanisms among youth involved in the justice system. *Justice Quarterly*, 39(3), 478-496.
- Cavanagh, C., Paruk, J., & Grisso, T. (2022). The developmental reform in juvenile justice: Its progress and vulnerability. *Psychology, Public Policy, and Law*, 28(2), 151.
- Cavlak, N. (2023). Yargıtay kararları ışığında ceza sorumluluğu raporlarına bakış: Kesitsel araştırma. *Türkiye Klinikleri Journal of Forensic Medicine & Forensic Sciences*, 20(1).
- Centel, N., Zafer, H., Yenerer Çakmut Ö. (2016). Türk ceza hukukuna giriş. 9. Bası. İstanbul: Beta Yayınları.
- Conward, C. (1998). The juvenile justice system: not necessarily in the best interests of children. *New Eng. L. Rev.*, 33, 39.
- Creswell, J. W. (2017). Araştırma deseni. Nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları. 3. Baskı. (Çev.:S. B. Demir). Ankara: Eğiten Kitap.

- Çalışkan Demir, A. (2022). Bir üniversite hastanesi çocuk psikiyatri polikliniğine adli psikiyatrik değerlendirme için yönlendirilen çocukların klinik özellikleri ve adli raporlarının incelenmesi: İki yıllık retrospektif değerlendirme. İnönü Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Dergisi, 10(3), 893-902. doi: 10.33715/inonusaglik.1103228
- Çevik, B. (2022) “Avukatların perspektifinden Türkiye’de çocuk suçluluğu: Nitel bir araştırma örneği” (Yüksek Lisans Tezi, İzmir Demokrasi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı)
- Çınar, A. R. (2020). Çocuk ceza hukuku suça sürüklenen çocukların ceza sorumluluğu ve yargılanmaları. Yetkin Yayınevi.
- Çoban, S. (2012). Sosyal çevrenin etkilerinin çocukların suç ve problemli davranışları ile ilişkileri. (Doktora Tezi: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı)
- De Boer, S., Testé, B., & Guarnaccia, C. (2023). How young offenders’ perceive their life courses and the juvenile justice system: A systematic review of recent qualitative research. Adolescent research review, 8(2), 137-158.
- Defence for Children International Italy (DCI). (2016). Twelve Handbook. Children's rights to participation and the juvenile justice system. Theory and practice for implementation.
- Demir Yıldırım, D. (2019). Diyarbakır’da suça sürüklenen çocuklar üzerine sosyolojik bir inceleme: Diyarbakır Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi örneği (Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı).
- Dempsey, M. P., Davis, W. M., Forbes, P., Penkoff, C. B., Gonsoulin, S., & Harris, P. W. (2021). Juvenile justice administrator perspectives: Reframing reentry around positive youth outcomes. Behavioral Disorders, 46(3), 187-196.
- Dinç, A. (2020). Türkiye’de çocuk mahkemelerinin çocuk adalet sistemindeki yeri. Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi, (5), 62-79.

- Doğangün, B. ve Evli, S. (2017). Ceza sorumluluğunun değerlendirilmesi, D. Yücel ve M. B. Gönültaş (Ed.). Adli sosyal hizmet yaklaşım ve müdahale (ss. 165-177) içinde. 2. Basım. Nobel Yayınevi.
- Donges, W. E. (2015). A Qualitative Case Study: The Lived Educational Experiences of Former Juvenile Delinquents. Qualitative Report, 20(7).
- Dönmez, B. (2023). Çocuk yargılaması ceza muhakemesi hukukunda çocuklara özel soruşturma ve kovuşturma kuralları. 2. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Ed: Topuzoğlu, A., Demirkale, A. ve Demir, S. C. (2022). Çocuk hakları mevzuatı. İstanbul Barosu Yayınları
- Erbay, A. (2017). Çocuk ceza infaz kurumlarının çocuk tutuklu/hükümlüler üstündeki psikolojik etkileri. Aydın İnsan ve Toplum Dergisi, 3(1), 23-33.
- Erbay, A., & Gülüm, Z. (2018). Çocuklarda suç tekrarını yordayan risk faktörleri. The Bulletin of Legal Medicine, 23(3), 162-168.
- Erdener, E. (2011). Çocuklarda suçun hukuki anlam ve sonuçlarını algılayabilme ile algılamalarına etki eden sosyal-kültürel faktörlerin ceza sorumluluğu bakımından incelenmesi. Yayımlanmamış doktora tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü
- Erükçü, G., & Akbaş, E. (2012). Türkiye’de çocuk mahkemeleri uygulamalarına eleştirel bir bakış. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 1(3), 135-153.
- European Union Agency for Fundamental Rights (FRA). (2015). Child-friendly Justice: Perspectives and Experiences of Professionals on Children's Participation in Civil and Criminal Judicial Proceedings in 10 EU Member States. Publications Office of the European Union.
- European Union Agency for Fundamental Rights (FRA). (2017). Child-friendly justice: Perspectives and Experiences of children involved in judicial proceedings as victims, witnesses or parties in nine EU member states. Publication Office of the European Union.

- Fountain, E. N., & Mahmoudi, D. (2021). Mapping juvenile justice: Identifying existing structural barriers to accessing probation services. *American Journal of Community Psychology*, 67(1-2), 116-129.
- Geary, P. (2013). Creating a non-violent juvenile justice system. *International Council on Violence against Children* (October), 1-53.
- Gezer, G. (2023). Karar İncelemesi: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Nart/Türkiye kararı (Başvuru No: 20817/04). *Yaşar Hukuk Dergisi*, 5(1), 32-61.
- Gillon, F. & Centre for Youth & Criminal Justice. (2019) Children's views and experiences of their participation in justice. Çevrimiçi: <https://cycj.org.uk/wp-content/uploads/2019/07/Literature-Review-Justice-for-Children.pdf>
- Goldson, B., & Kilkelly, U. (2013). International human rights standards and child imprisonment: Potentialities and limitations. *The International Journal of Children's Rights*, 21(2), 345-371.
- Goldson, B., & Muncie, J. (2012). Towards a global 'child friendly' juvenile justice?. *International Journal of Law, Crime and Justice*, 40(1), 47-64.
- Grisso, T. (1998). Dealing with juveniles' competence to stand trial: What we need to know. *QLR*, 18, 371.
- Güdek, İ. (2021) Türkiye'de çocuk eğitimevleri/ceza infaz kurumlarında sunulan eğitim hizmetlerinin tutuklu ve hükümlü çocuklar ile kurum öğretmenleri açısından değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
- Gülüm, Z., Cohen, Z. P., & Demircan, Y. T. (2017). Suça sürüklenen çocuklar ile ikamet yeri, suç yeri ve suç türü ilişkisi: İstanbul Adliyesi 2. çocuk mahkemesi örnekleme. *The Bulletin of Legal Medicine*, 22(3), 155-162.
- Gürbüz, N. ve Kırlioğlu. M. (2022). Aile ve çocuk mahkemelerinde çalışan meslek elemanlarının sosyal hizmet uzmanlarına bakış açısının incelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 33(2), 483-508. DOI:10.33417/ tsh.981865

- Gürkan, M., Sağlam, M. ve Aral, d. N. (2012). Çocuk mahkemesi uzmanlarının çocuk adalet sistemine ilişkin algılarının belirlenmesi. Uluslararası Çocuklar için Adalet Sempozyumu. UNICEF.
- Güven, M.A. (2024). İngiltere ve Türk hukukunda karşılaştırmalı çocukların cezai sorumluluğu. 1. Baskı. İstanbul: Platon Plus Yayıncılık.
- Hammerberg, T. (2009). Çocuklar ve çocuk adalet sistemi: İyileştirmeye yönelik öneriler. İnsan Hakları Komiseri Ofisi, Avrupa Konseyi. Çeviren: İnsan Hakları Ortak Platformu.
- Hodgkin, R. ve Newell, P. (2002). Çocuk haklarına dair sözleşme uygulama el kitabı. UNICEF.
- Howitt, D. (2021). Adli Psikoloji ve Suç Psikolojisine Giriş. Çev. Ed. Dr. Öğr. Üyesi Didem Yücel Elitez, Dr. Fulya Giray Sözen. 6. Basımdan Çeviri, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- International Association of Youth and Family Judges and Magistrates, (2017). Guidelines on Children in Contact with the Justice System.
- Işık Ü, Aktepe E, Akyıldız A, Şimşek F, Yıldız A. (2019). Sociodemographic and clinical characteristics of juvenile delinquents that assessed at a university hospital: data for 2014 – 2018. Med J SDU 2019; 26(2): 175-182.
- İnsan Hakları Ortak Platformu (İHOP) ve Uluslararası Çocuk Merkezi (ICC). (2012a). Çocuk dostu adalet politika belgesi.
- İnsan Hakları Ortak Platformu (İHOP) ve Uluslararası Çocuk Merkezi (ICC). (2012b). Çocuk adalet sisteminde çocuğun yüksek yararı politika belgesi.
- İrtiş, V. (2012). Çocuk ceza adaletini çifte şiddet bağlamında düşünmek. HFSA, 46.
- İrtiş, V. (2013). Çocuk mahkemelerinde görev yapan yargıçların tecrübeleri üzerinden türkiye’de çocuk ve genç ceza adaleti. Uluslararası Çocuklar için Adalet Sempozyumu Kitabı. Yargılama Oturumları, Dumat Ofset, Ankara, 2013b, 166-174.

- İrtiş, V. (2015). Çocuk ve genç ceza adaleti politikaları: Muğlaklaşan sınırlar, yetişkinleştirilen çocuk ve gençler. *Amme İdaresi Dergisi*, 48(1).
- Justice with Children. (2021). Global declaration on justice with children.
- Kamer, V.K. (2015). Ceza infaz kurumlarının ve denetimli serbestlik müdürlüklerinin suça sürüklenen çocukların toplumsallaşmasındaki rolü. Doktora tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karabulat, E.C., & Nergiz, H,. (2022). Suç aktarımı: Ceza infaz kurumları suç üniversiteleri mi?’ 10(2) Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi-Journal of Penal Law and Criminology, 459. <https://doi.org/10.26650/JPLC2022-1093123>
- Karataş, K., Aslan, H. ve Kılıç, A. (2019). Türkiye’de çocuk polisinin yapılanması ve görevleri çerçevesinde sosyal hizmetin yeri ve önemi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(1), 166-186.
- Karataş, K., Erükçü Akbaş, G., Gülhan Orhan, M. (2020) Ankara’da çocuk suçluluğu: Emniyet çocuk şubeye gelen olgular üzerinden bir değerlendirme. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*. (24) 1: 137-156.
- Karataş, Z. (2016). Çocuk adalet sistemi kapsamında suça sürüklenen çocuklara yönelik uygulamaların nitel analizi. Doktora tezi. Selçuk Üniversitesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Kavun, A. (2012). Suça sürüklenen ve korunmaya muhtaç çocuklar yönünden koruma tedbirleri uygulanması. Uluslararası Çocuklar için Adalet Sempozyumu. UNICEF.
- Kaya, B.C. (2020). En son çare ilkesi doğrultusunda çocuk mahkemelerine ilişkin genel bir değerlendirme. *Journal of International Social Research*, 13(73).
- Kaya, S.M. (2021) Uygulamada çocuk yargılaması: İstanbul Anadolu Adliyesi çocuk mahkemelerinde dosya incelemesi. 1. Baskı. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Kayma, D. & Çetinkaya Büyükbodur, A. (2020). Sosyal inceleme raporlarında ceza sorumluluğu değerlendirmesi. *International Social Sciences Studies Journal*, (e-ISSN:2587-1587) Vol:6, Issue:73; pp:5034-5041

- Kırımsoy, E., Acar, H., Yokuş Sevük, H., Kaynak, H., Aydın, M., Antakyalıoğlu, Ş. Özdemir, U., Mutlu, Y., Baykara Acar, Y. (2013). Sosyal çalışma görevlileri için eğitim kitabı. Ankara: Türkiye’de Çocuklar İçin Adalet Projesi Yayınları.
- Kilkelly, U (2010) Listening to children about Justice: report of the council of Europe consultation with children on child-friendly justice. Council of Europe, Strasbourg.
- Kontacı, E. & Aktosun, N. (2021). Çocuk Haklarına Yönelik Güncel Yargı Kararları Cilt-1. 1 Baskı. Ankara: Türkiye Barolar Birliği ve UNICEF.
- Kuckartz U. 2019. Qualitative text analysis: A systematic approach. In: G Kaiser, N Presmeg (Editors). Compendium for Early Career Researchers in Mathematics Education. 1st Ed. Cham, Switzerland: Springer Open. p 181–197.
- Kumcu, D., Kaya, Ö., (2012). Ceza yargılamasında dahil olan çocuklara hakları çerçevesinden bakış. Türkiye'de Çocuk Adalet Sisteminin Yönetimi Kitabı İçinde, İnsan Hakları Ortak Platformu, Uluslararası Çocuk Merkezi Yayınları. Ankara.
- Kurt, H. (2022) Suça sürüklenmiş çocuklara yönelik ceza infaz kurumlarındaki eğitim uygulamalarının tarihsel bağlamda değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Yönetimi Programı.
- Kuruca, M. Y., & Işıkcı, Y. M. (2022). Türkiye’de Çocuk Mahkemelerinin Kurulmasına Yönelik Kamu Politikası Analizi. Disiplinlerarası Çocuk Hakları Araştırmaları Dergisi, 2(4), 48-70.
- Kümbetoğlu, B. (2020). Niteliksel araştırmalarda analiz. Birinci Basım. İstanbul: Bağlam Yayıncılık
- Lansdown, G. (2005). The evolving capacities of the child. United Nations Children’s Fund (UNICEF).
- Liefaard, T. (2015). Juvenile justice from an international children's rights perspective. In Routledge International Handbook of Children's Rights Studies (pp. 234-256). Routledge.

- Liefwaard, T. (2016). Child-friendly justice: protection and participation of children in the justice system. *Temple Law Review*, 88(4), 905-928.
- Liefwaard, T., & Kilkelly, U. (2018). Child-friendly justice: past, present and future. In *Juvenile Justice in Europe* (pp. 57-73). Routledge.
- Lount, S. A., Hand, L., Purdy, S. C., & France, A. (2018). Tough talk: Youth offenders' perceptions of communicating in the Youth Justice system in New Zealand. *Australian & New Zealand Journal of Criminology*, 51(4), 593–618. [https:// doi. org/ 10. 1177/ 0004865817 740404](https://doi.org/10.1177/0004865817740404)
- Lynch, N., & Liefwaard, T. (2020). What is left in the “too hard basket”? Developments and challenges for the rights of children in conflict with the law. *The International Journal of Children's Rights*, 28(1), 89-110.
- Matthews, S., Schiraldi, V., & Chester, L. (2018). Youth justice in Europe: experience of Germany, the Netherlands, and Croatia in providing developmentally appropriate responses to emerging adults in the criminal justice system. *Justice Evaluation Journal*, 1(1), 59-81.
- McGrath, A. (2009). Offenders' perceptions of the sentencing process: A study of deterrence and stigmatisation in the New South Wales Children's Court. *Australian & New Zealand Journal of Criminology*, 42(1), 24-46.
- McLeod, D. A., & Roberts, E. A. (2023). Toward Modernization: Using Strategic Development to Address Deficits in the Juvenile Justice System. *National Youth Advocacy and Resilience Journal*, 6(1). <https://doi.org/10.20429/nyarj.2023.060102>
- Murphy, K. (2015) Does procedural justice matter to youth? Comparing adults' and youths' willingness to collaborate with police, *Policing and Society*, 25:1, 53-76, DOI: 10.1080/10439463.2013.802786
- Mutlu, Z. (2022) Çocukluk döneminde suça sürüklenmiş bireylerin çocuk adalet sistemine yönelik deneyimleri. Yüksek lisans tezi. Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Ana Bilim Dalı.

- Myers, R. R. (2015). Barriers, blinders, and unbeknownst experts: overcoming access barriers to conduct qualitative studies of juvenile justice. *Prison Journal*, 95(1), 66-83.
- Natasha M. Strassfeld (2022): Developing a framework for critical qualitative inquiry within a juvenile justice context, *International Journal of Qualitative Studies in Education*, DOI: 10.1080/09518398.2022.2127020
- Neuman, L. W. (2017). Toplumsal araştırma yöntemleri nitel ve nicel yaklaşımlar. 9. Basım. (Çev. S. Özge). Ankara: Yayın Odası.
- Novak, A., & De Francisco Lopes, V. (2022). Child delinquency, ACEs, and the juvenile justice system: Does exposure to ACEs affect justice system experiences for children?. *Youth violence and juvenile justice*, 20(2), 113-138.
- Nowak, M., (2019). United Nations global study on children deprived of liberty. Project Report. Geneva: United Nations.
- Öktem, D. (2012). Türkiye'deki çocuk adalet sisteminin yönetimi ve yaş ayrımcılığına ilişkin paradigmanın incelenmesi (Literatür Taraması), Ankara, Türkiye'de Çocuk Adalet Sisteminin Yönetimi Kitabı İçinde, İnsan Hakları Ortak Platformu, Uluslararası Çocuk Merkezi Yayınları, Syf: 1-20.
- Öztürk, E. (2020). Travma ve dissosiyasyon: Psikotravmatoloji Temel Kitabı, Güncelleştirilmiş ve Geliştirilmiş 2. Baskı, Nobel Tıp Kitabevi, İstanbul
- Öztürk, N., Taner, G., Kontacı, E. (2019) Çocukların adalete erişim hakkı çerçevesinde hukuki yardım hizmetlerine dönük ihtiyaç analizi. Türkiye Barolar Birliği.
- Parlak, S., & Çelebi, Ç. D. (2018). Çocuk adalet sisteminde çalışan sosyal çalışma görevlilerinin uygulamaya yönelik algıları. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 29(2), 163-189.
- Penal Reform International ve Interagency Panel on Juvenile Justice. (2012). Ten-Point Plan for Fair and Effective Criminal Justice for Children

- Rap, S. (2016). A children's rights perspective on the participation of juvenile defendants in the youth court. *The International Journal of Children's Rights*, 24(1), 93-112. <https://doi.org/10.1163/15718182-02303006>
- Sağlam, M. (2015). Yargılama süreci devam eden suça sürüklenen çocuklara yönelik hazırlanan destek eğitim programının çocukların duygu ve düşüncelerine etkisinin incelenmesi (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü)
- Sayım, F. (2019). Sosyal bilimlerde araştırma ve tez yazım yöntemleri. 3. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Serozan, R. (2005). Çocuk hukuku. 1. Baskı. İstanbul: Vedat Kitapçılık.
- Sheahan, F. (2021). Guidance on International and Regional Law, Standards and Implementation. International Children's Center.
- Shook J. J., Goodkind, S., Kolivoski, K. M., PhD, MSW, & Ballentine, K. L. (2021). Procedural justice and legal socialization among juvenile offenders: The role of defense attorneys. *Journal of Social Issues*, 77:484–503.
- Silva, L. R. (2014). The best interest is the child: historical philosophy for modern issues. *BYU Journal of Public Law*, 28(2), 415-470.
- Smithson, H., & Gray, P. (2021). Supporting children's meaningful participation in the youth justice system.
- Solak, Ö. (2021). Çocukların suça sürüklenme deneyimleri üzerine fenomenolojik bir çalışma. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış doktora tezi. Eskişehir.
- Südütemiz, O. (2009). İstanbul Kartal Çocuk Ağır Ceza ve Çocuk Mahkemelerine sunulan sosyal inceleme raporlarının değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul.
- Süleymanoğlu Dinçer, R. (2020). Çocukların suça sürüklenme nedenleri, tahliye sonrası sorunları, gereksinimleri ve beklentileri: nitel bir çalışma. Doktora tezi. İstanbul

Sabahattin Zaim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Sosyal Hizmet Bilim Dalı.

Süleymanoğlu Dinçer, R., Canatan, K. (2022). Çocukların suça sürüklenme nedenleri, tahliye sonrası sorunları, gereksinimleri ve beklentileri: Nitel bir çalışma. SBedergi, 6(10), 17-52. <http://dx.doi.org/10.29228/sbe.57602>

Taner, F.G., Aksoy, P. Ç., Yılmaz, S., Düzen, B., Polat, İ. B., & Üstün, Ö. (2021). Çocuk Haklarına Yönelik Güncel Yargı Kararları Cilt-2. 1 Baskı. Ankara: Türkiye Barolar Birliği ve UNICEF.

Tekgöz Obuz, A. (2019). Ekolojik sistem yaklaşımı kapsamında suça sürüklenen ve hakkında danışmanlık tedbir kararı verilen çocuklara yönelik nitel bir çalışma. Doktora tezi. Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı.

Toker, A. (2022). Sosyal bilimlerde nitel veri analizi için bir kılavuz. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (51), 319-345.

Topçuoğlu, T. (2014). Çocuk suçluluğu ve gelişimsel (risk-odaklı) suç önleme. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2014(3), 217-226.

Tunceroğlu, Z. (2015). Suça sürüklenen çocuklarda mükerrerliğin irdelenmesi. Doktora tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü

Türkiye Barolar Birliği CMK Komisyonu. (2022). CMK Görevlendirme ve Uygulamalarındaki Sorunlar ve Çözüm Önerileri Çalıştay Sonuç Raporu, Ankara.

Türkiye Barolar Birliği. (2024). 2023 Avukat sayıları (31.12.2023). 23.04.2024 tarihinde <https://www.barobirlik.org.tr/Haberler/2023-avukat-sayilari-31122023-84464> adresinden erişildi.

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu. (2022). Çocukların adalete erişim hakkı raporu.

- Türkiye İstatistik Kurumu. (2023). Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocuk İstatistikleri, 2022. Çevrimiçi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Güvenlik-Birimine-Gelen-veya-Getirilen-Cocuk-Istatistikleri-2022-49662> Erişim Tarihi:
- Tüysüz, A., Yenisey, F., Koçyıldırım, G., Güven, İ., Fırat, M. S.; Karakaya, N., Acar, N., Ziyalar, N., Ejderoğlu, Ö., Akço Bilen, S. (2010). Suça sürüklenen çocuklara hukuki yardım, Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.
- Tyler, T.R. & Trinkner, R. (2018) Why children follow rules: Legal socialization and the development of legitimacy. Oxford University Press.
- Uçar Kılınç, g. (2020). Çocuk yargılamasında yapılan tüm hatalar ve bozma nedenleri. 1. Baskı. Adalet Yayınevi.
- Uluğtekin, S. (2004). Çocuk mahkemeleri ve sosyal inceleme raporları. 2.Baskı. Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayını.
- UNICEF. (2007). Mukayeseli hukuk açısından ceza sorumluluğu yaşı ve alternatif yaptırımlar. Önce Çocuklar Projesi. UNICEF Türkiye Yayınları
- UNICEF. (2010b). Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi ile Türk Hukuk Mevzuatı karşılaştırmalı analizi, Önce Çocuklar Projesi. UNICEF Türkiye Yayınları.
- UNICEF Avrupa ve Orta Asya Bölge Temsilciliği (ECARO). (2018). Çocuk Dostu Hukuki Yardıma İlişkin Rehber İlkeler.
- UNICEF. (2010a). Ceza sorumluluğunun değerlendirilmesi rehberi. Önce çocuklar projesi. UNICEF Türkiye Yayınları.
- UNICEF ECARO. (2018). Çocuk Dostu Hukuki Yardıma İlişkin Rehber İlkeler
- UNICEF. (2021). #Reimagine Justice for Children.
- Ümit, E. (2007) Mekândan imkana çocuk suçluluğunun habitusu ceza ehliyeti ilişkisi. 1. Baskı. Ankara: Ankara Barosu Yayınları
- Weaver-Hightower, M. B. (2021). Nitel araştırma nasıl yazılır? 1. Baskıdan çeviri. (Çev. Ed. S. Turan). Elazığ: Asos Yayınları.

- Weijers, I. (2016). The minimum age of criminal responsibility in continental Europe has a solid rational base. *N. Ir. Legal Q.*, 67, 301.
- Weijers, I., & Grisso, T. (2009). Criminal responsibility of adolescents: Youth as junior citizenship. *Reforming juvenile justice*, 45-67.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2020). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. 11. Baskı. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yıldız, M.E. (2024) *Çocuk ceza hukukunun genel esasları, yaş küçüklüğünün kusur yeteneğine etkisi ve çocuklara özgü güvenlik tedbirleri* Ed: Korkut, Ö. ve Baş, S. *Çocuk Hukuku Genel Esaslar ve Güncel Meseleler*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Yüce, O. (2019). *Suçta sürüklenen çocukların rehabilitesinde çocuk mahkemelerinin rolü: Sakarya örneği*. Doktora tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Zhang, Y., & Wildemuth, B. M. (2009). Qualitative analysis of content. In B. Wildemuth (Ed.), *Applications of social research methods to questions in Information and Library Science* (pp. 308–319).
- Ziyalar, N. (2020). *Çocuk İstismarı ve Çocukla Adli Görüşme*. 1. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

8. EKLER

T.C. İstanbul Üniversitesi - Cerrahpaşa

Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu

BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ ONAM FORMU

Sizi İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Adli Tıp ve Adli Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Doktora öğrencisi Selmin Cansu DEMİR YILDIZ'ın Doktora tez çalışması kapsamında Prof. Dr. Neylan ZİYALAR danışmanlığında yürütülen “Çocuk Ceza Yargılamasının Çocuk Hakları Bağlamında Değerlendirilmesi” başlıklı araştırmaya davet ediyoruz. Bu araştırmanın amacı, çocuk ceza yargılamasına ilişkin mevzuat ve uygulamaların çocuk haklarına uygun olup olmadığını analiz etmek; çocukların yargılama sürecini nasıl algıladığını ve bu süreçten nasıl etkilendiklerini incelemek; çocukken yargılanan yetişkinlerin, çocuk mahkemelerinde görev yapmış uzmanların ve avukatların önerilerini tespit etmektir. Bu araştırma kapsamında size adli süreçle ilgili deneyimlerinizi içeren birtakım sorular sorulacaktır. Görüşme ses kaydına alınacak, ayrıca görüşme sırasında araştırmacı gözlemlerini not edecektir. Araştırmada sizden tahminen 50 dakika ayırmanız istenmektedir. Araştırmaya sizin dışınızda tahminen 59 kişi katılacaktır. Çalışma için gerekli veriler yarı yapılandırılmış soru formları yoluyla toplanacaktır. Bu doğrultuda sizden bir Demografik Bilgi Formunu doldurmanız ve yarı yapılandırılmış görüşmeye katılmanız istenecektir. Bu çalışmaya katılmak tamamen **gönüllülük** esasına dayanmaktadır. Çalışmanın amacına ulaşması için sizden beklenen, kimsenin baskı veya telkin altında olmadan, size en uygun gelen cevapları içtenlikle verecek şekilde cevaplamanızdır. Bu formu okuyup onaylamanız, araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz anlamına gelecektir. Ancak, çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmayı bırakma ve istemediğiniz soruları yanıtlamama hakkına sahipsiniz. Böyle bir durumda herhangi bir olumsuz tutumla karşılaşmayacaksınız. Bu çalışmadan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacak olup kişisel bilgileriniz **gizli tutulacaktır**; ancak verileriniz yayın amacı ile kullanılabilir. Bu tez çalışmasında kullanılacak görüşmelerin çıktıları ve ses kayıtlarının dökümü tezin bitiminden 2 sene sonrasına kadar güvenli, kilitli bir dolapta saklanılacak ve daha sonra kullanılamaz bir şekle getirilerek geri dönüşüme atılacaktır. Şifreli bilgisayar ortamında şifreli bir dosyada tutulan ses kayıtları ve diğer veriler de tezin bitiminden 2 sene sonra dijital ortamdan geri dönüştürülemez bir şekilde silinecektir. İletişim bilgileriniz ise sadece izninize bağlı olarak ve farklı araştırmacıların sizinle iletişime geçebilmesi için “ortak katılımcı havuzuna” aktarılabilir. Eğer araştırmanın amacı ile ilgili verilen bu bilgiler dışında şimdi veya sonra daha fazla bilgiye ihtiyaç duyarsanız araştırmacıya şimdi sorabilir veya XXX ve XXX numaralı telefondan ulaşabilirsiniz. Araştırma tamamlandığında genel/size özel sonuçların sizinle paylaşılmasını istiyorsanız lütfen araştırmacıya iletiniz.

Yukarıda yer alan ve araştırmadan önce katılımcıya verilmesi gereken bilgileri okudum ve katılmam istenen çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları anladım. Çalışma hakkında yazılı ve sözlü açıklama aşağıda adı belirtilen araştırmacı/araştırmacılar tarafından yapıldı. Bana, çalışmanın muhtemel riskleri ve faydaları sözlü olarak da anlatıldı. Kişisel bilgilerimin özenle korunacağı konusunda yeterli güven verildi.

Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve telkin olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcının :

Adı-Soyadı:.....

İletişim Bilgileri: e-posta:

Telefon:

İletişim bilgilerimin diğer araştırmacıların benimle iletişime geçebilmesi için “ortak araştırma havuzuna” aktarılmasını; ☐ kabul ediyorum ☐ kabul etmiyorum (lütfen uygun seçeneği işaretleyiniz)

Uzman/Avukat Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

Görüşmeci	:
Görüşme Yeri	:
Tarih	:
Başlama Saati	:
Bitiş Saati	:
Mesleği	:
Uzman/Av.Kodu	:
Görevi	:
Görev Süresi	:
Eğitim Durumu	:

1. Çocuk hakları ile ilgili meslek içi bir eğitim aldınız mı?
Evet ise, bu eğitimin size sağladığı katkıyı nasıl değerlendiriyorsunuz?
Hayır ise, böyle bir eğitime ihtiyaç duyduğunuzu düşündüğünüz zamanlar oluyor mu?
Oluyorsa, hangi durumlarda?
2. “Suça sürüklenen çocuk” kavramı hakkında ne düşünüyorsunuz?
Sonda: Çocuklar, bu kavrama nasıl tepkiler veriyor? Sizce çocuklar bu kavramla anılmaktan nasıl etkileniyor?
3. Sizce SSÇ’ler, hakları ile ilgili nasıl bir bilgi düzeyine sahipler?
4. Polis, savcı, hakim, avukat/sosyal çalışma görevlilerinin SSÇ’lere yaklaşımları hakkındaki gözlemlerinizi aktar mısınız?
5. Çocuklar, adli sürecin işleyişi ve hakları ile ilgili nasıl bilgi alıyorlar? Görüşlerini nasıl ifade ediyorlar?
6. Bu kişiler, soruşturma ve kovuşturma aşamalarında çocuğun durumuna uygun özel ihtimam gösteriyorlar mı?
Evet ise örnek verir misiniz? Bu durum çocuğun hayatına nasıl etki ediyor?

Hayır ise çocukların durumuna özel ihtimam gösterilmemesinin nasıl sonuçları oluyor?

7. Çocuk hakkında alınan sosyal inceleme raporlarını değerlendirir misiniz?

Sonda: Bu raporlar için nasıl bir süreç yürütülüyor? Bu raporların, çocuklar hakkında verilen kararları nasıl etkilediğini deneyimliyorsunuz?

8. Çocuklarda ceza sorumluluğu nasıl tespit ediliyor?

Sonda: Mevcut uygulama çocukları nasıl etkiliyor? Sizce ceza sorumluluğu değerlendirmesi en doğru şekilde nasıl yapılabilir?

9. SSÇ hakkındaki koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarına yönelik nasıl bir uygulama var? Bu uygulamanın sonuçları çocuklara nasıl yansıyor?

10. SSÇ'lerin kollukta geçirdikleri süreye ve bu sürecin çocuğu nasıl etkilediğine dair deneyimlerinizi paylaşır mısınız?

11. İfade işlemi sırasında nasıl bir usul ve yaklaşım izleniyor?

Sonda: Çocuk, soruşturma işlemlerine etkili katılım gösterebiliyor mu? Evet ise nasıl? Hayır ise neden?

12. Kovuşturma aşamasında çocuklar için nasıl bir usul ve yaklaşım izleniyor?

Sonda: Çocuk, kovuşturma işlemlerine etkili katılım gösterebiliyor mu? Evet ise nasıl? Hayır ise neden?

13. Mahkemece verilen beraat, mahkumiyet, erteleme, adli para cezası, hükmün açıklanmasının geri bırakılması gibi kararlar çocukları nasıl etkiliyor?

Sonda: Çocuklar karara itiraz edebilecek bilgi ve imkana sahip mi? Mahkumiyet halinde yargılama giderleri ne oluyor, bu durum çocukları nasıl etkiliyor?

14. Çocukların avukatları ile olan ilişkisi nasıl? Bu ilişki yargılamaya ve çocukların hayatına nasıl yansıyor?

15. Çocuklar hakkındaki özgürlükten yoksun bırakıcı tedbirlerin uygulaması hakkında ne düşünüyorsunuz?

Sonda: Savcıların çocukları tutuklamaya sevk etmesinde ne etkiliyor? Hakimlerin tutuklama kararı vermesinde ne etkili oluyor? Tutuklanmak çocukları nasıl etkiliyor?

16. Tüm adli süreç ne kadar sürüyor? Bu sürenin çocukların hayatına olumlu ya da olumsuz etkilerini nasıl değerlendiriyorsunuz?

17. Adli süreçte çocukların kimliğinin ortaya konmaması için hangi tedbirler alınıyor? Aksi durum ve uygulamalar oluyor mu? Bu durum çocuklara nasıl yansıyor?

18. Sizce SSÇ'lerin yargılanmasına ilişkin yasa ve uygulamalardaki, en zayıf ve en güçlü yön nedir? Neden? Bu yasa ve uygulamanın çocuğun hayatına yansımaları nedir?

19. SSÇ'ler hakkındaki hangi yasa ve uygulamaların değiştirilmesini önerirsiniz? Neden?

20. Deneyimlerinize göre, yargılanmış bir çocuk olmak, o çocuğun geri kalan hayatını sizce nasıl etkiliyor?

SSÇ Katılımcı Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

Görüşmeci	:	
Görüşme Yeri	:	
Tarih	:	
Başlama Saati	:	
Bitiş Saati	:	
Katılımcı Kodu	:	
Yaşı	:	
İş - Eğitim Durumu	:	
Anne-Babanın İş	:	
Kardeş Sayısı	:	
Dosya sayısı	:	

1. Polisle ilk karşılaştığınızda kaç yaşındaydınız?
2. “Suça sürüklenen çocuk” olarak adlandırılmak size ne hissettirdi?
3. Yargılandığınız dönemde, bir çocuk olarak sahip olduğunuz haklarla ilgili bilgi düzeyiniz nasıldı?
4. Yargılandığınız dönemde sizi ilgilendiren konularda görüşünüze başvuruldu mu?
Sonda: Kendinizi ifade edebildiğinizi düşünüyor musunuz? Evet/hayır ise bu durumun etkileri ne oldu? Hayır ise kendinizi ifade edebilseydiniz sizce ne değişirdi?
5. Polisle ilgili deneyimlerinizi anlatır mısınız?
Sonda: Bu yaklaşım sizi nasıl etkiledi? Size nasıl davranılmasını tercih ederdiniz?
6. Yargılandığınız sırada hiç kelepçe takıldı mı? Kelepçe takıldıysa ne hissettiniz?
7. Savcı ile ilgili deneyimlerinizi anlatır mısınız?

Sonda: Savcının yaklaşımı nasıldı? Size nasıl davranılmasını tercih ederdiniz?

8. Hakim ile ilgili deneyimlerinizi anlatır mısınız?

Sonda: Duruşmalar nasıldı? Hakimin size yaklaşımı nasıldı? Size nasıl davranılmasını tercih ederdiniz?

9. Mahkemede nasıl bir karar verildi?

Sonda: Bu kararlar nasıl uygulandı? Kararı duyunca ne hissettiniz? Kararla ilgili merak ettiğiniz sorular olduysa bunlar hakkında nasıl bilgi edindiniz? Karara itiraz ettiniz mi, ettiyseniz nasıl ve neden? Etmediyseniz, neden? Karar, hayatınızı nasıl etkiledi? Mahkemeden nasıl bir karar vermesini beklerdiniz?

10. Yargılamalar ne kadar sürdü? Bu şekilde sürmesinin hayatınıza etkisi ne oldu?

11. Sizce adliye nasıl bir yerdi? Size ne hissettiriyordu?

Sonda: Adliyede neyi değiştirmek isterdiniz?

12. Sosyal çalışma görevlisi ile deneyimleriniz varsa anlatır mısınız?

Sonda: SÇG ile hangi işlemler sırasında nerede karşılaştınız? Görevlinin size yaklaşımı nasıldı? Bu yaklaşım sizi nasıl etkiledi? Size nasıl davranılmasını tercih ederdiniz?

13. Avukatınız ile deneyimlerinizi anlatır mısınız?

Sonda: Avukatınızla hangi işlemler sırasında nerede karşılaştınız? Avukatınızın size yaklaşımı nasıldı? Bu yaklaşım sizi nasıl etkiledi? Size nasıl davranılmasını tercih ederdiniz?

14. Yakalama, gözaltı, tutuklama gibi özgürlüğünüzü kısıtlayan tedbirler ile karşılaştınız mı? Evet ise bu tedbir nerede, ne kadar süre ile uygulandı? Sizi nasıl etkiledi?

15. Yargılama sırasında eğitim, istihdam, barınma, bakım, sağlık, danışmanlık gibi konulardaki ihtiyaçlarınız hakkındaki yaklaşım nasıldı?

Sonda: Bu konuyla ilgili ne yapılmasını isterdiniz?

16. Adli sisteme girmenize neden olan eylemi düşündüğünüzde, o tarihte eylemin hukuki anlam ve sonuçlarına ilişkin bilgi düzeyinizi nasıl değerlendiriyorsunuz?

Sonda: Sizce bu konu adli süreçte yeterince araştırıldı mı? Doktorla/uzmanla görüştünüz mü? Ever ise size bu görüşmede neler soruldu? Bu konuyla ilgili size nasıl davranılmasını isterdiniz?

17. Adli süreçte, isminiz, kimlik bilgileriniz, yargılandığınız suç tipi ve diğer bilgilerinizin korunması açısından sizi güvende hissettiren ya da rahatsız eden durumları açıklar mısınız?

18. Adli süreçte yaşadığınız, sizi olumlu veya olumsuz şekilde etkileyen en önemli şey neydi? Bu sizin hayatınızı nasıl etkiledi?

19. Deneyimlerinize göre, yargılanmış/mahkumiyet hükmü almış bir çocuk olmak, hayatınızın geri kalanını nasıl etkiledi?

20. Adli süreçle ilgili yetkileriniz olsa neyi/hangi uygulamayı değiştirirdiniz? Neden?

Sonda: Bu değişiklik, çocukların hayatını sizce nasıl etkilerdi?

9. ÖZGEÇMİŞ

Selmin Cansu DEMİR, 2008 yılında Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun olmuş, yüksek lisansını İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İnsan Hakları Hukuku programında yapmıştır. Avukatlık stajını, İstanbul Barosu'nda tamamlamasının ardından serbest avukat olarak çalışmaya başlamıştır. Adalet Bakanlığı sicilinde kayıtlı uzman arabulucudur. Eş zamanlı olarak Özyeğin Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde 2016 yılından bu yana Hukuk Klinikleri Koordinatörlüğünü yürütmekte; adli görüşme ve etkili iletişim, sosyal sorumluluk ve hukuk, hukuk klinikleri ve yargı işleyişi derslerini vermektedir. Çalışma alanları; çocuk hakları, ceza hukuku, aile hukuku, insan hakları ve toplumsal cinsiyet üzerine yoğunlaşmaktadır.